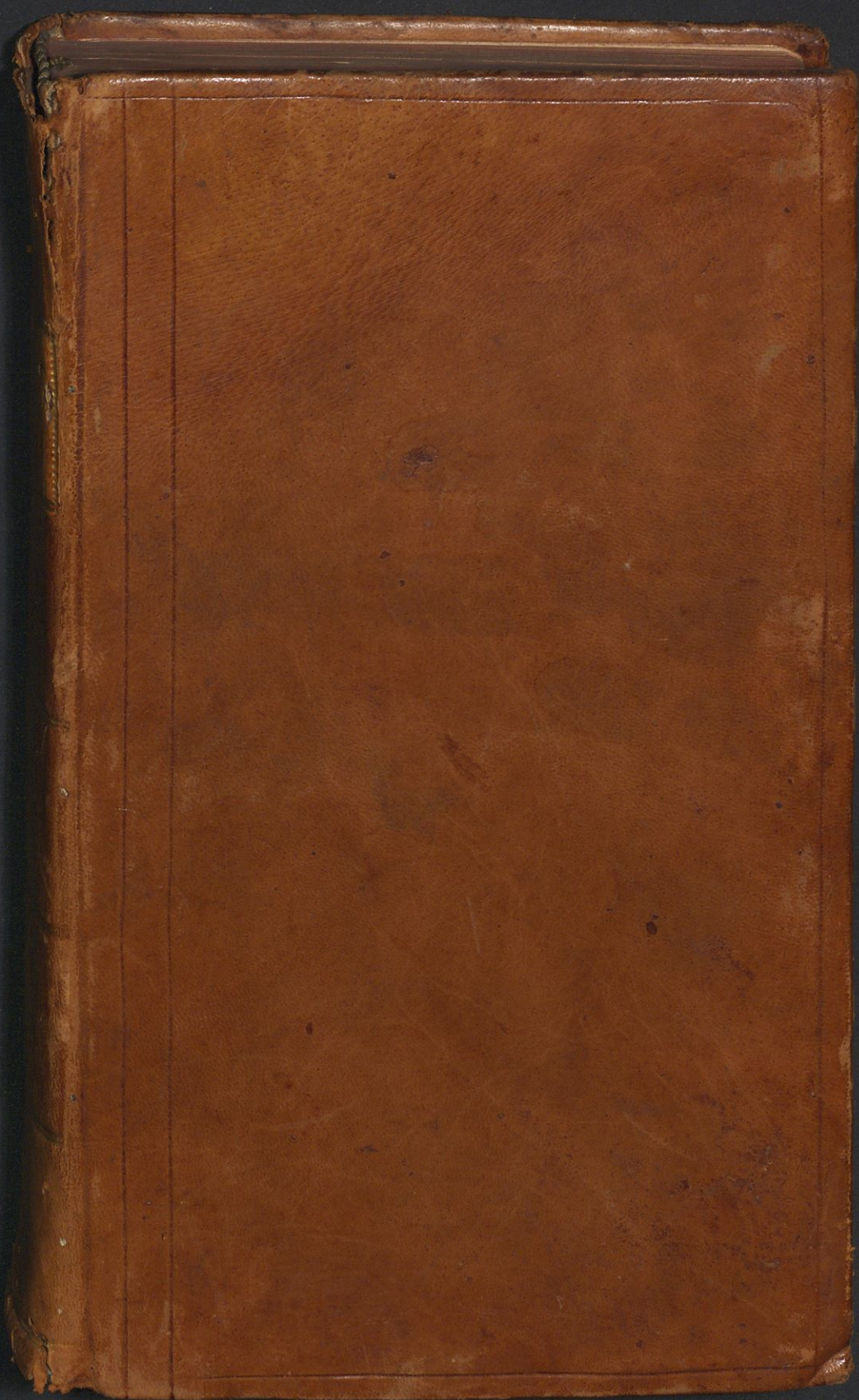
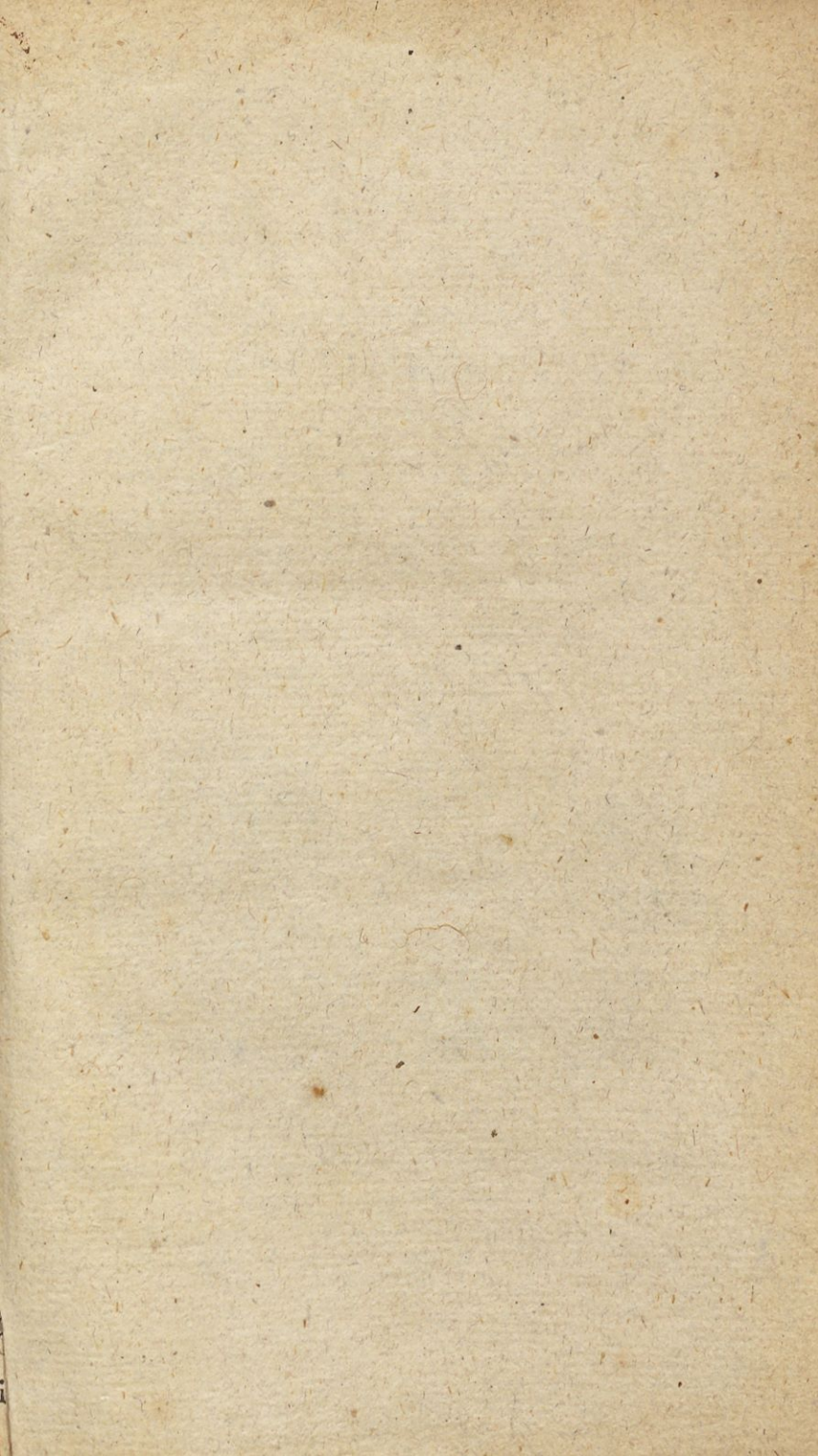

✓ 10063. II. B. c. 2.

10063

BIBLIOTHECA SLAVICA

ANTIQUISSIMAE DIALECTI
COMMUNIS ET ECCLESIASTICAE
UNIVERSAE
SLAVORUM GENTIS.

STUDIO ET OPERA
FORTUNATI DURICH
SOC. SCIENT. BOH. MEMB.
PRIMUM EMITTITUR.

VOLUM. I.

VINDOBONAE,
SUMTIBUS STEPHANI NOVAKOVITSCH,
IN PRIVILEGIATA C. R. TYPOGRAPHIA SLAVO-SERBORUM
M. DCCXCV.

BIBLIOTHECA

SLAVICA

AD USUM

COMMUNE ET FACULTATIS

UNIVERSITATIS

SLAVICORUM

STUDII

ORTUNA

1800

1800

IN=030003606

SOCIETATI. SCIENTIARVM.
BOHEMICAЕ.

VT. NIHIL. STVDIORVM. QVOD. VESTRVM. EST.
MORTALE. ESSE. SENTIANT. SVCCESORES.
QVAM. SERISSIMI. QVI. VTILITATI. PVBLICAE.
ET. ORNAMENTO. PATRIAE. PRODESSE.
VOLVERINT. HOC. PRIMVM. BIBLIOTHECAE.
SLAVICAE. VOLVMEN. GRATI. ANIMI. CAVSSA.
INSCRIPSIT. FORTVNATVS. DVRICH.
TVRNOVINVS. VESTER. SOCIVS.

XIX. KAL. SEPT. ANNO. **X**.

M. DCC. XCIV.

PRAEFATIO
DE CAUSIS
BIBLIOTHECAE SLAVICAE.

Ductis ab agricultura exemplis, priscos auctores de recta eruditione loquutos fuisse, vel unius Plutarchi Chaeronensis *de educatione liberorum* praecepta testimonio sufficiant, ut his rationem reddere valeam, cur praesentis Bibliothecae fronti verba Columellae inscripserim. Prima enim suscepti operis causa illis comprehenditur: quum nemo mihi Scriptorum sit cognitus, qui de *silvestri* Slavorum regione, ut hac similitudine ad rem historicam antiquissimae eorum dialecti abutar, *in arborum formam redigenda* ante me similis industriae recordatus specimina ediderit. Fuerunt equidem nonnulli auctores, qui singulares quasdam ad praesens institutum symbolas contulerunt; nec ego intermittam eorum

rum

rum conatus laudare; maximae tamen concepti operis parti defuit subsidium, quo uti potuifsem velut praesenti adjutorio. Itaque dum agricolarum more in bonitatem telluris inquiero, expediendi rudis agri ratione compluribus annis occupor, necessariasque res ad culturam agri comparo, semina frugi requiro, ut sementi doctrinarum institutiones respondeant, Cl. Josephus Dobrowsky veteranus amicorum meorum et diligentissimus adjutor me commonet, ut provectoris jam aetatis meae, ac subinde valetudinis adversae memor, aliquid tandem de Slavicae rei litterariae collectaneis ac meditationibus meis digestum atque compositum publici juris faciam. Heic ego tantisper haesitans, quia timore magis ducor quam fiducia in studiis, ne cruda adhuc in forum propellam; inquisitioni me dedi adversariorum, et virium mearum riguroso examini, qualem operis faciendi modum suscipere possem. Summis postea capitibus notitiarum antiquissimae dialecti communis et ecclesiasticae, universae Slavorum gentis, in ordinem redactis ac decies emendatis, *refrigerato inventionis amore*

diligentius repetii, et perpensa cum laudato communicavi amico, ut me negandi verecundia victum isto specimine demonstrarem. Jam ejus repetitae auctiorisque *Historiae dialecti Bohemicae ac Litteraturae* editionis ultima plagula typis Pragensibus ante annos tres describebatur, dum specimen illud amicus obtineret, qui primum quidem notitiam acceptae sciagraphiae huic suae auctiori *Historiae* praefixit; porro benevole meum *Bibliothecae Slavicae conspectum* formis litterarum excudi curavit. Quum hac ratione plures philologiae Slavorum antiquioris cultores futuri operis institutum cognovissent, fuerunt nonnulli eorum, qui me humanissime sive praesentes, sive per epistolam interpellerent: vellem sincere profiteri, qua occasione, quibus adjumentis, in quem modum, ex quo tempore, quorum auxiliis, et qua in studiis oeconomia, his animi exercitationibus parum notis me addixerim, impense rogantes, ut perficiendo et mature edendo operi omnes vires impenderem, valetudinis integritatem precati. Huic tam familiari eorum petitioni, et fiducia de me conceptae nolens

de-

deesse, firmiter mecum in animo constitui, ea simplicitate, qua pro veritate agendum est, ex prima occasione laudatorum studiorum usque ad praesens tempus me desiderio illorum in Praefatione satisfacturum. Aliae quoque, ut hoc faciendum decernerem, accesserunt causae potissimum duae: prima grati animi: quia ingratae mentis vitium est, non meminisse illius, per quem profeceris; altera fidei reddendae Viris quibusdam eruditis, honore et verecundia dignis, qui lecto futuri operis mei conspectu, junctam tantisper admirationi dubitationem significaverunt, quoad constet de subsidiis ac tempore ad hanc varietatem rei litterariae Slavorum colligendam necessariis, quibus ego usus fuerim. Tantum abest; ut hac eorum animi significatione fuerim offensus, ut etiam specimen istud iudicii ac prudentiae in studiis litterarum probandis laudaverim, profectum a consiliis in providendo, quod veris Scientiarum aestimatoribus illis homo essem ignotus. Itaque rationem de subsidiis et facultatibus atque impenso tempore postea, prius
vero

vero de prima concepti operis occasione rationem reddam.

I. Dum ante annos triginta Superiorum voluntate Vindobona Monachium commigrassem, ut Fratribus meis Ordinis Minorum S. Francisci de Paula Theologicas et cumprimis linguae Hebraicae institutiones traderem, quidam Seniorum Monasterii primis diebus benignitatis officium ultro mihi obtulit in eo, quod inter prima animi desideria novi incolatus mei prodita intellexerat, ut Bibliothecam Palatinam videre possem. In hanc itaque ab illo deductus, tam prompto animo ad ostendenda hujus thesauri monumenta nos excepit Cl. Andr. Felix Oefelius, ut aliquot horis meo gaudio impensis, postea mutato sermonis argumento de singulis variarum nationum historiae litterariae studiis, ista Slavicae gentis adhucdum inter desideratas res esse doleret; quamquam non deesset huic operae materia; coepitque mihi suadere, ut a Bohemicis artium liberalium fatis, et ab antiquioribus ac universae genti

Slav.

Slavorum communibus, initia mei conatus ducerem. Sed, dum ego ingenue meam ignorantiam profiteor, in quem modum studia mihi commendata ordiri, et quam in meis conatibus oeconomiam observare deberem, ut utilis esse valeam; promptior ille ad me instruendum, fundamentorum historiae litterariae communis summam breviter mihi proponit, hujus instituti praecipuos auctores laudat, usum quoque librorum offert, et, postquam Scriptores patrios, imo quoscunque alios legero, impense commendat, ut ne praefationes auctorum negligam, quibus frequenter inducimur in aliorum ejusdem argumenti librorum editorum vel adhucdum in manuscriptis latitantium notitiam; tum vel maxime ad cognoscendum ea, quae biographiis necessaria sunt. Interfuit huic litterariae conversationi Cl. Finauer, qui exactis aliquot diebus ad me accedens humanissime rei suae librariae usum mihi obtulit, ut eam viderem, necessariosque praesenti studio codices deligerem; sponte offerens, si quo rei litterariae obsequio meos conatus promovere posset, mihi suo non defuturum

auxilio. Accessit postea his benignitatibus alia plurimum Reverendorum PP. Eremitarum S. Augustini, quorum nonnullis Hebraicae linguae institutiones bis tradidi: adeo propensa in me illorum voluntas fuit, ut non solum codicibus laudati argumenti, quibus optime instructam habent Bibliothecam, domi uti potuerim, verum etiam compluribus aliis beneficiis me auxerint, praesertim liberali hospitio, dum exacto stationis meae Monacensis biennio in patriam rediturus Ratisbonae apud eos diverterem.

II. Jam quaedam adversaria Monachii collecta habueram e Scriptoribus Byzantinis, quorum usum admodum Reverendi Clerici Regulares Theatini liberaliter mihi concesserant, dum Pragam appulsus inter primos rei patriae litterariae cultores, meosque iisdem studiis postea conciliatos amicos Cl. Adauctus Voigt ad me veniret, forteque contingeret, ut is imaginem intueretur Bohuslai Hassensteynii a Lobkowicz illis Thomae Mitis a me inscriptam verbis: *Patria cui nondum similem dedit atque secundum.* Heic ille

coepit ex me quaerere: an iste Vir adeo laudatus cujuspiam familiae nostrae Monasterii fundator esset? non equidem, respondi; sed praeclara illius de rebus patriis merita veneror, cujus vitam a Colero scriptam habeo, et varia ejusdem opuscula a Thoma Mite typis edita, isto volumine collecta nuper in Bibliotheca nostra inveni. Jam Voigtius isto de Bohuslai, aliorumque eruditorum Virorum Bohemiae meritis producto sermone intellexit, quis me Monachii, et quibus de causis in haec studia induxerit; et quam necessaria foret in monimenta nostrae rei litterariae sociata quorundam amicorum opera inquisitio, et inventorum sincera communicatio. Ex hoc itaque tempore aucta variis occasionibus disquirentium amicitia, quisque satagebat quodpiam necdum cognitae rei nostrae litterariae monimentum investigare, et communicare cum socio. Inter istos conatus patrios quum observassem antiquioris linguae Slavicae notitiam argumentum esse studii apud nos jam diu neglecti, huic historiae litterariae parti ex instituto me addixi, animique mei propositum cum Cl.

Fran-

Francisco Pelzelio communicavi, a quo pro subsidiis Codicum litteraturae Slavonicae sive Cyrillicis, sive Glagoliticis characteribus editae interpellato, prima Praegae studiis meis idonea obtinui auxilia. Porro novum amicum nactus Josephum Dobrowsky, talem omnino, ut eum et praesentis mei conatus speciminis et futuri socium merito profiteri debeam, animo ad promovenda Slavonicae linguae studia, et cognoscendam nostrae dialecti patriae indolem, quae subinde rejectis corruptelis et peregrinitate vocum, proprietatem a matre, vel potius ab antiquiori sorore conatu Regum nostrorum recepit, publici juris feci *Dissertationem de Slavo-Bohemica Sacri Codicis Versione*, Praegae litteris Pruschianis Anno 1777. 8. excusam, quae dum grato animo suscipitur distributa in exercitatione Theologica R. P. Cyrilli Tamon nunc Parochi in Stoleck, novaque incitamenta accedunt urgentium amicorum, ut incepti operis prosecutionem pensi habeam, commendatur mihi, et hocce Volumine I. saepius laudato Faustino Prochaska, cura Bohemicae Sacrarum Scripturarum editionis,

quae

quae jussu *Augustae Mariae Theresiae* talis
esse debebat, ut hominibus pecuniae modicis
non magno veniret; cujus negotii notitiam
socius meus breviter perscripsit in *Commen-
tario suo de saecularibus liberalium artium in
Bohemia et Moravia fatis* pag. 412, et seq.
Intra hoc tempus Slavonicae rei historicae
litterariae operam dare non potui; igitur
totius Sacri Codicis editione A. 1780. abso-
luta, dum intermissis studiis me iterum tra-
do, et quartum in annum prosequor subsi-
diis amicorum, et Bibliothecae Regiae (cu-
jus Cl. Praefecto Carolo Ungar Canonico
Vetero-Boleslaviensi summas habeo gratias),
antiquatur nostrum ad S. Salvatorem Pra-
gae Veteris monasterium die *S. Duci et Mar-
tyri Wenceslao* sacra, circa horam quintam
vespertinam. Ex his aedibus in alias ejus-
dem urbis *Ordinis Crucigerorum Canonorum
cum rubeo corde*, jam antiquatorum nobis de-
signatas, paucos intra dies commigravimus.
Postea Presbyteris et Clericis in majoribus
ordinibus constitutis, Clero Saeculari ad-
scriptis, interpellato Celsiss. Principe et An-
tistite nostro pro facultate in Bibliotheca

Cae.

Caesarea Vindobonensi, saepius interrupta studia meliori subsidio Codicum resumendi: quod esset labor Clerico dignus, qui cultu linguae ecclesiasticae et studio Sacri Codicis contineretur maxima sui parte; cederetque augmento Scientiarum Ecclesiae Boemicae ejusque veterum monumentorum cognitioni, veniam obtinui dictorum studiorum causa, et diligentis laudatae Bibliothecae frequentationis ratione, quibus aliam rei ecclesiasticae curam compensarem. Soluta igitur Pragensi familia die ultima mensis Maji, salutatisque amicis novas Studiorum sedes petiturus abii.

III. Vindobonam exeunte mense Julio adveniens veteranos novosque amicos consequutus, impetrata in hac Archidioecesi a novi status mei summe Reverendis Superioribus facultate commorandi juxta tenorem litterarum, quas dimissoriales vocant, paucos post dies infirmitate corporis corripior, ita, ut nequiverim obligationi meae satisfacere. Restitutam valetudinem studui consequente autumno curare, et concesso mihi a

veteranis Fratribus usu Bibliothecae, cum-
primis Polyglottis Waltoni Bibliis et Lexico
Castelli aliisque operibus rei hermeneuticae
sacrae idoneis, per hiemem lectioni hiero-
graphicae operam dedi. Benevolus lector
heic aliisque hujus Voluminis locis veniam
mihi dabit, si quando ab instituto grati ani-
mi causa divertam: debeo enim in praesen-
tiarum huic ad *SS. Angelos Custodes Familiae
Minimorum* perpetuam gratissimi animi me-
moriam contestari: quod ejus benignitate stu-
diis tranquille et commode vacare potuerim,
quod illa meam imbecillitatem patienter tu-
lerit; imo nonnulli ejusdem, qui libros meo
usui idoneos habent, rogati mecum promte
communicaverint, faverintque meis conati-
bus humanissime usque in praesens tempus.
Sed, ut redeam ad studia in Bibliotheca
Caesarea melioribus adhuc auxiliis inchoata,
quam prius mihi obtigerint, consequenter
dicam.

IV. Exacta hieme studia litterarum Sla-
vonicarum in Bibliotheca Caesarea ordiri vo-
lens, Illustriss. Virum Michaellem Denisium

a Cons. Aul. Aug. nunc jam primum ejusdem Bibliothecae Custodem, a benignitate mecum communicatarum rei litterariae Bohemicae notitiarum bene notum saluto, meique instituti rationem profiteor, humanissime illum interpellando, studiis meis locum fa-veret, indulgeretque usum MStorum Slavonicorum Codd. Imploro praeterea ejusdem consilium atque auxilium, ut feliciter in labore suscepto progredi valeam, offeroque meum obsequium et operam, si qua utilis esse possim. Heic ille ea promptitudine animi et hilaritate meis petitionibus annuit, ut omnino ea viderem in hac Caesarea Bibliotheca, quae Scriptores notitiarum rei historicae litterariae de Custodibus Regiae Parisiensis perhibuerunt. Itaque a Sacris Codicibus Slavonicis, quos mihi ex Nesselii Catalogo MStorum Codd. Orientalium ad legendum notaveram, exempli causa N^{ro} CI. signatum Cod. chartaceum formae maj. 8^{vae}, quo *Apostolus*, id est Acta Apostolorum, Epistolae Catholicae, et S. Pauli, lingua Slavonica litterali, characteribus Cyrillicis scripta continentur, meis rebus vacare incepi,

**

et

et referre observationes in adversaria, quorum successu temporis, ut esset mihi memoria promptior, per singulos annos alterius linguae characteribus elementorum serie terniones insignivi. Huic studio Hierographiae Slavonicae ad institutionum Criticae Sacrae et Hermeneuticae normam disposito, subinde interposui lectionem Catalogorum MStorum Codd. hujus Bibl. Palatinae, inprimis Commentariis illustratorum. Repetita lectione per id tempus Codd. MSS. Theologicos recensebat Denisius; hac occasione quid didicerim earum rerum, quas ignorabam, et eruditus fuerim in eo, quem inprimis nosse cupiebam, Codices antiquos, maxime fragmenta Codd. recensendi modo, mea mihi conscientia testis est: et, si nihil mea culpa didicissem, illud certe meomet experimento didici, quam sit aliud nosse regulas, aliud nosse usum regularum, quae heic vix certae, ac omni eventui aptae habentur. Quidquid ille notatu dignum, meoque usui bene profuturum in Codicibus, eorumque involucris Uffenbachiana diligentia, et critica observatione animadvertit, vel innuebat, ut ac-

cederem, vel, quod frequentius contigit, me ipsum accessit; ut factum est ab eo, dum in Cod. MS. Theologico N^{ro}. CCCCLXV. signato, fragmentum membraneum *Passionalis* Bohemici antiquissimi, quoad nobis hucusque constat, rhythmis veteri nostra dialecto Bohemica propius ad Slavonicam litteralem accedente descripti, inter thecam et primum Codicis MSti folium feliciter invenisset, cujus antehac nemo nostrorum Scriptorum commemoravit. Facile non ignarus rei bibliothecariae lector sibi persuadere poterit, quas ego heic spatio novem annorum praeterito vere jam exactorum possem, nescio an magis benevoli ac diligentis Bibliothecae Custodis referre observationes novas, mihi que utiles, si locus iste pateretur. Sed grati memoria animi hoc exigit, ut summam tantisper exprimam praestitae mihi beneficentiae, quoad ego vereor, ut ne pluribus verbis modestiam Viri, *omnia ad conscientiam, nihil ad ostentationem referentis*, offendam. Itaque C. Plinii verba Epist. I, 22. ad Catilium Severum de *Tito Aristone* scripta in meum usum transferam: *mihi certe,*

*quoties aliquid abditum quaero, ille thesaurus est; tantoque majorem sermonibus ejus fidem habeo, quanto is auctoritatem suam pressa et decora cunctatione magis tegit; et quod statim posset velut scitum proferre, tamen plerumque haesitat: dubitat, diversitate rationum: quas acri magnoque judicio ab origine causisque primis repetit, discernit, expendit. Sed, nolim ultro patientia illius abuti; aut, ne turpis adulationis a moroso fortassis quopiam lectore cogitatum suspicionem incurram, etiam ego plura ejus beneficentiae merita ad conscientiam refero; longius enim sive ab adulatione, sive ab ostentatione meipsum removeo, nihil amplius honoris vel dignitatis desiderans; et minime, quidquid malis artibus consequi possem, cui istud *Laurentinum meum, hoc est libelli et pugillares, studiosumque otium*, in hac Bibliotheca Palatina hospiti gratius est, quam *apes pauperis*, qui tamen vicini divitis invidiam et maleficium effugere non potuit. Grati quoque animi memoriam debeo reliquis omnibus hujus Palatinae Bibliothecae Custodibus, Scriptoribus, Catalogorum curam habentibus, sive ut petiti*

titi Codices exquirantur, sive ut inventi petentibus exhibeantur; quod omnino mature fit, promptumque ac diligens officium, hilaris comitatur animus ferendis pluribus auxiliis etiam non postulatis paratissimus. Dabitur occasio singulatim profitendi, cujus, et quo auxilio in peculiari quodam rei nostrae litterariae argumento profecerim, velut a me factum est hujus Volum. I. pag. 11. Heic tamen non possum non meminisse adhuc in meis auribus tinnientium verborum: *Habes libros, quibus viginti annorum lectionem impendere valeas*, dum anno 1787, sub finem mensis Julii, Leopoli in hanc Palatinam Bibliothecam illati fuissent Slavonici Codices litteris Cyrillicis excusi, numero, si argumentum spectetur, 50; pluribus tamen voluminibus divisi, quibus exemplar Bibliothecae Ostrogensis principis editionis; libri Ecclesiastici praecipui; quidam Sanctorum Patrum, ut Basilii selecti sermones Ostrogae 1594. in f. editi; et complura alia etiam rara variorum opera comprehenduntur, quae ultimo Bibliothecae Slavicae Tomo diligentius recensebo. Porro illius patientiae causa,

gra-

gratias ut singulatim agam, omnino expedit, dum in studio MStorum facto jam progressu, lectioni *Catalogi* typis editorum librorum me darem, qui onomasticus est, et totidem fere magnis voluminibus continetur, quot sunt linguae latinae elementa, non census Sacrae Scripturae diversarum linguarum voluminibus, quae singulari Catalogo signata continentur. Hujus primum, postea illius lectionem per singula Sabbata institui duobus annis productam adnotando mihi libros singularum linguae Slavicae dialectorum; tum etiam eos, quos meo proposito, vel cuicunque alteri studiorum generi, quod amo, profuturos arbitrabar. Heic frequentius contigit, ut ad me in meo *Laurentino* parisi remotum accedere necessarium foret, dum liber postularetur auctoris isto Catalogi elemento signatus; quin tamen unquam quodpiam impatientiae signum observaverim. Ita mihi hujus Caesariani Vindobonensis Prytanei Philologis in annum decimum bene utenti, omnino convenit magis gratum esse, quo majora heic meo profectui litterario subsidia me ita consequutum scio, ut
quo-

quodam timore corripiar, quoties recogito: quam imperfectum fuisset meum in providendo consilium, si alibi locorum sperassem necessaria huic operi me collecturum, qui vel in tanto rei litterariae thesauro subinde librum desiderans cognosco, me apposite ad profitendum rudis agri mei modum, ne quidem factum, sed inchoatum, elegisse illa Columellae verba: *est antiquius facere agrum quam colere*; maxime dum illa majoris modi, ac primum existimaverim, Slavorum arva, meis viribus admetior. Sed, tamen vel ipsum Museum Palatinum causa fuit, ut Viros nactus fuerim, qui desideriis meis faventes, usum exoptatorum librorum benevole mihi concesserunt; imo fuerunt etiam consilio et auxilio meorum studiorum.

V. Similium Musis meis faventium Clarissimorum Virorum numero mihi venit grati animi causa memorandus Cultor illustris *Orientalium* cum primis linguarum *Bernardus Jenisch a Cons. Aul. Aug.* Deinde saepius a me Vol. praesenti laudatus L. Grae. Prof. *Franciscus Alter*, cujus fideli amicitia et societate.

cietate quotidiana ex primis diebus frequentationis Musei Palatini ita utor, ut ei magnam partem novarum observationum subsidio linguae Graecae in dialecto Slavorum litterali factarum debeam; qui etiam usum selectorum suorum librorum mihi fecit communem; et quacunque ratione meis studiis prodesse potest, fidelis amici operam impendit. Cl. *Hieronymum Weinhofer* eadem frequentatione mihi conciliavi adiutorem, cui notitiam debeo Slavonici numi argentei minoris moduli litteris Cyrillicis antiquioribus inscripti, quarum ego specimina, quod attinet ad extremitates apicum, nusquam vidi; nisi in Armenorum characteribus antiquissimis; cui etiam aliorum rei litterariae ac benignitatis officiorum causa obstrictus sum. Etiam eidem Museo Palatino debeo gratias, quas mihi quarundam praecipuarum Europae Bibliothecarum Clarissimi Viri exhibuerunt.

VI. *Denisio* per Illustrissimos Mediolanenses Nuntios ab *Aug. Leopoldo II.* domum revertentes meam petitionem ad Bibliothecam Ambrosianam promovente, duabus
quae-

quaestionibus comprehensam: altera de Codice Ruthenico ejusdem Bibliothecae Mediolanensis, de quo paucis verbis egit Montfauconius *Diarii Italici* Parte II. Cap. 19. — altera de *Inscriptione* Ecclesiae S. Gregorii (S. Georgii ad Palatium semper et hodienum dictae), quam Slavonico idiomate exaratam idem Montfauconius existimabat, Cl. Cajetanus Bugatus Collegii Ambrosiani Doctor, tam benigne ac erudite illustravit, ut etiam speciminibus eodem caractere Cyrillico e Codice isto quatuor Evangeliorum descriptis, historicam illius notitiam praemiserit, emendatisque Montfauconii erroribus, quos iste heic de loco et idiomate Inscriptionis commisit, judicio ab origine ducto demonstraverit, latinam esse non vero Slavonicam, characteribus Graeco-barbaris exaratam, datis hujus rei causa ex Aedibus Bibliothecae Ambrosianae ad Denisium litteris Pridie Id. Febr. Anni 1791, quas ego Volumine ultimo, ubi de Inscriptionibus Slavonicis agendum est, integras edam; heic tantum grati erga doctissimum Bugatum animi testimonium publice volui dare, ac innuere, quantum pudere debeat

eos Slavicae originis Philologos, qui proprietatis ac totius litteraturae dialecti suae fontem ita negligunt, ut ne quidem characteres proprios, et idoneos antiquorum Slavicae linguae sonorum custodes noscant. Ex *Bodlejana* celebri Angliae Bibliotheca nuper opportune accepi antiquiorum Grammaticarum Slavonicarum notitias, quas desiderabam, ut quidpiam de illis rei certae scribere valerem. Tanta benignitatis fuit humanissimus Doctor Robertus Holmes, ut licet sit nimium occupatus illo insigni studio edendae Versionis LXX. Interpp. collatae cum MSS. exemplis celebriorum Bibliothecarum, atque etiam cum illis Versionibus antiquis, quae ex eodem fonte sumtae sunt, ut est Slavonica litteralis, cujus Professor *Alter* collationem juxta exemplar editionis Ostrogensis per id tempus in ultimo Pentateuchi libro instituit; tamen ad hunc Oxonii die 15. mensis Julii 1795, meo et interpellantis amici desiderio satisfactorius data epistola in hunc modum scripserit: *Includo apographum (in similibus literis) tituli, qui praemittitur Slavonicae Grammaticae in editione utraque: neque est, quan-*

quantum potui invenire, alia ulla Grammaticae dictae editio in Bibliotheca Bodlejana. Istarum itaque editionum proprias inscriptiones suo loco adferam; interim gratiis in praesentiarum Doctori Roberto actis, qui Celeberrimae Academiae Oxoniensis (vid. Praef. Grammaticae Henrici Wilhelmi Ludolphi fundamenta Russicae linguae, et manuuctionem ad Grammaticam Slavonicam continentis, Oxonii e theatro Scheldoniano 1696. 8. maj.) curam rei Slavonicae aemulatur. Ex Bibliotheca Leopolitana Cl. Const. Sabatowski, mei causa interpellanti Cl. Stratmanno Biblioth. Palat. Vindob. Custodi, diligentia singulari ea, quae pertinent ad Inscriptionem Stauro-pigiae Leopoliensis, perscripsit; utrique igitur necesse est, gratias habeam; notitias acceptas, ubi de privilegiis Scholarum Slavonicarum egero, ex ritu Ecclesiae Graecae daturus.

VII. In aliis Europae Bibliothecis latitantia rei Slavonicae litterariae sive MSta, sive typis edita monimenta, ex quo tempore Vindobonae persisto, tanta liberalitate me-

cum

cum communicat, saepius a me in hoc Volumine I. laudatus Dobrowsky, ut numerus notitiarum, quod ad typis editos Codd. attinet, adaequet propemodum collectionem meam; superet autem censum MStorum etiam spectata chronologia. Itaque mirum non sit benevolo Lectori, si mente simplici profitear, illud *Commercium epistolare Dobrowskianum*, quod ex die VII, Octobris Anni 1785, usque ad praesens tempus productum habeo, auro mihi pretiosius esse; quo non solum istae, quas mox attigi, notitiae comprehenduntur, verum etiam complura mei conspectus Bibliothecae Slavicae argumenta. Solemus enim ita mutuo de istis conferre, ut alter alterius opinionem non amicitiae, sed veritatis, diversitate rationum probatae, causa suscipiat. Jam quadraginta phyliras minuto caractere perscriptas desideratissimae mihi epistolae implent, quarum varietas in observationibus philologicis, e principiis Grammaticae philosophicae atque harmonicae ad illustrandam sive communem, sive peculiarem nostram dialectum Bohemo-Slavonicam repetita

tita, ignotique cujuspiam editi vel MSti Codicis inventio me imprimis delectant. Istaе autem epistolae, quas ille cum in itinere Suecico et Russico adhucdum constitutus, tum vero magis, quas a tempore sui reditus ad me dedit, omnium maxime mihi placent: continent enim *Responsiones* ad meas *Quaestiones Slavonicas*, quas similitudine quadam earum ab Equite *Michaelis* editarum occasione itineris Orientalis, quod postea Cl. *Niebuhr* descripsit, ad amicum ingenti desiderio misi, vellet in argumenta quaestionum inquirere. Has ut heic ederem, egregius meorum studiorum adjutor a Dobrowskio mihi conciliatus Cl. *Georgius Ribay* Ungarus Cz'inkotae a Sacris, me induxit, qui et ipse litterario per Ungariam itinere instituto rei Slavicae causa, complura, quae ignorabam cum MSta, tum etiam antiquiora typis edita litteraturae Slavorum communis monimenta benevole mecum communicavit. Itaque summa *Quaestionum* laudatarum est ista; responsiones enim, et quaedam observationes meae quaestionibus additae suis Bibliothecae locis a me referentur. —

Q. Q. Quae Grammatica Linguae Slavicae Litteralis in Russia censetur esse optima? Exstantne alicubi Grammaticae Slavonicae Saeculi XVI, quarum exempla typis edita referuntur in Bibliotheca Bodlejana? An MStae in Bibliothecis Grammaticae servantur? An illius exempli typis editi, quod in Bibliotheca Illustriss. Famil. Comit. de Nostitz Pragae servatur: Оказаніе. како состави стѣни кирилѣ философа ѡзвѣкъ помятыхъ словенскихъ — antiquius quoddam MStum inveniat? quidve de auctore ac pretio illius notum sit apud Russos? Num in antiquissimis Codicibus Ruthenicis specimina observantur palaeographiae, quae multum differant a ductibus litterarum ecclesiasticarum hucusque usu receptarum? Scriptumne in antiquioribus Codicibus observatur **ѣ**, an vero **ы**? Vigetne adhucdum in Russia Philographia, cujus meminit Kohlius in sua Introductione? Quid notum est Russis de antiquissimis Slavorum Grammaticis? Constatne quidpiam Russis de Litteratura Glagolitica? An Codices istis characteribus vulgo Hieronymianis scripti, vel publicae Inscriptiones

nes in Russia exstant? Quae sunt celebriores in Russia Bibliothecae? Quae praecipua rei litterariae Slavorum monimenta in eis servantur? Extantne alicubi Codd. qui fuerunt in S. Monte Atho descripti? An quis Russorum notitiam ejusdem Montis Bibliothecarum Slavonicarum scripsit? Constatne aliquid Russis de Libro Legum *Methodios* nuncupato apud J. Lucium? Num a tempore Ostrogensis Bibliorum Slavonicorum editionis inventus est integer Cod. MS. totius S. Scripturae altioris aetatis? Possentne certae quaedam notitiae ultra Pentateuchi editionem Pragae A. 1519, opera et studio Francisci Scorinae lingua Russica ex Vulgata Latina Versione adornatam, de aliarum Scripturae S. partium Russica interpretatione in Russia exquiri? Quae sunt praecipua momenta historica editionum recentiorum S. Codicis Slavonici? An veteris quoque Testamenti Concordantiae Slavonicae in lucem prodierunt; vel aliae novi operis totius S. Scripturae? Desideriis meis adeo magna industria conatus est amicus satisfacere, ut etiam de non postulatis quibusdam rei litterariae

rariae Slavorum monumentis me certiori reddito, illa Mosquensi Bibliorum Slavica anni 1757. in folio editione numero tertia donaverit, usumque MStarum suarum rei bibliothecariae observationum in Russico itinere, in primis Moscuæ collectarum liberaliter mihi concesserit. Tantis itaque a fideli amico subsidiis adjutus grati animi causa profiteor: *quidquid boni lector benevolus huic primo, reliquisque Bibliothecae Slavicae voluminibus (vita comite, salvisque conditionibus ad emittendum necessariis) inesse cognoverit, communem esse meam cum Dobrowskio operam censere velit.*

VIII. Sunt adhucdum nonnulli cum heic, tum alibi locorum existentes meorum studiorum fautores, quibus me gratum esse decet. Veteranus meus amicus Cl. Prof Zlobiczky, quem pag. 288. laudavi, Bibliothecam suam selectis rarisque codicibus rei litterariae Slavorum; inprimis dialecti Bohemicae, multis impensis et cura diligenti instructam, ita meo usui etiam diuturno liberaliter concessit, ut ipse sponte offerat, si quo litterario sub-

subsidio et consilio mihi prodesse possit, cujus ego Slavonica, ut ita dicam, conversatione frequenti recreor, multumque illi grati animi debeo causa complurium benignitatis ejus officiorum: itidem Cl. Josepho Werschhauser Bohemicae linguae Professori in Illustriss. Academia Militari Vidnensi Theresiana, similem ob causam, atque Cl. Maximiliano Schimekio gratias ago, qui mecum nonnulla specimina, ex antiquioribus MSS. Codd. Romanis Bibliothecae Vaticanae descripta communicavit, suosque libros concessit; quique ipse typis edere volebat *Historiam linguae Slavicae* lingua Germanica scriptam. Meus quoque Typographus Nobilis Vir Stephanus Novakowicz' non defuit, ut vel ipse quibusdam notitiis MStis ad Ungariae Monasteria Graeciritus non unitorum Slavorum pertinentibus mihi subveniret; verum etiam egit apud summe Reverendum debito honoris titulo, *Excell. Archiepiscopum et Metropolitam Karlowicensem Dominum Stephanum Stratimirowicz de Kulpin*, ut iste Antistes de variis rebus ad institutum Bibliothecae Slavicae pertinentibus me aliquoties per litteras dig-

natus

natus fuerit edocere, mecumque observationes MStas communicare: cui etiam debeo impense commendatam Typographo mei operis editionem. Qui curam correctoris in hac Typographia gerit Clariss. Gregorius Terlitsch, etiam ipse idoneorum librorum editorum in primis illarum antiquissimarum Russiae Legum Jaroslavi, usum benevole mecum communicavit.

IX. Singulari memoria heic dignus est *Excellentissimus D. Episcopus Munkacsiensis*, qui pag. 104. a me laudatus primas omnium Typographiae Slavico-Cyrillicae incunabulorum notitias mihi misit; promisitque alias, praesertim cognitioni Monasteriorum, rei litterariae Slavorum praesentis, et Geographiae sacrae necessarias. Hunc ego communis linguae antiquiorisque litteraturae Cyrillicae vindicem, et nostri temporis veterem *Episcopum Nonensem* merito dixerim, qui editionis novae Sacrarum Scripturarum utriusque Testamenti Slavonicae Versionis, Slavo-Serbicae hujus Typographiae characteribus Cyrillicis, juxta exemplar

Kieviense Anni 1788. Tomis quinque in 8. maj. excudendae liberalem agit promotorem, suiue gregis curam gerit, ut divinis pascuis non destituantur oves, neque sitiant requirentes *fontem aquae vivae*.

X. Cl. Viri Adami Baricherich Professoris bene meriti, nunc Parochi Zagrabiae, grati quoque animi causa me heic memorem esse oportet; nam is post varia mecum communicata rei litterariae Slavorum specimina, nuper ad me in hunc modum dedit litteras: *Specimen Philologiae Pannoniorum, quod P. Katanchich e familia D. Francisci nuper edidit, ad te mitto. Hoc habeas velim, veluti meae in te observantiae monimentum* — Quum sit opus recentissimum, quo rei litterariae Slavorum studia etiam in Croatia excitari patet, dabo heic integram inscriptionem libri forma quarta foll. 228. editi Zagrabiae typis Episcopalibus anno praesente: *Specimen Philologiae et Geographiae Pannoniorum, in quo de origine lingua et litteratura Croatorum simul de Sisciae Andavtonii Nevioduni Poetovionis urbium in Pannonia*

olim celebrium et his interjectarum via militari mansionum situ disseritur. Auctore Math. Petro Katancsich in Archigymnasio Zagrab. Schol. Human. Professore P. O.

Clariss. Viris J. Petro Cerroni Incl. Gub. Marchionatus Moraviae a Secr. et Godefrido Dlabacz' Canonico Praemonstratensi Pragae in monte Sion Bibliothecae Custodi; pro concesso usu antiquorum MStorum Bohemicae dialecti summas habeo gratias.

Hujus quoque urbis Vindobonensis Clarissimi Viri antiquissimi ac celeberrimi Monasterii O. S. Benedicti ad Scotos nuncupati, Bibliothecae Custodes eam saepius mihi et Professori *Alter* gratiam exhibuerunt, ut Codices Slavonicos diligenter exquisitos, quibus commode uteremur, proposuerint, cum primis rarum illud Bibliorum Slavon. Ostrogense exemplar, quod heic bene conservatum custoditur.

XI. Jam videor mihi postulationibus amicorum, gratique animi officio tantisper

satisfecisse, quoad licuit; nisi fortassis multum dixerim de auxiliis meo profectui, collatis eorum opinione, quibus omnia domi nascuntur, ut ingrati nihil dicant, cujus viri beneficentia profecerint; mihi vero illa Gregorii Nazianzeni sententia semper placuit: *nihil beneficentia divinius in hominem cadit; sed hanc sublimitatem non agnoscit, qui grati animi officia negligit, immemor, quod benevola actio tribuens gaudium capiat tribuendo, in id quod facit, prona et sponte sua parata; sed ingrata mens in tribuentem prona esse non potest, quum nec animo gerat beneficium. Nihil itaque istis reprehensionibus movebor; sed neque aliis quibuscunque hujus Voluminis I, quod emitto: Nullus enim (utar verbis S. Augustini e pluribus locis collectis) reprehensor formidandus est amatori veritatis. Etenim aut inimicus reprehensurus est, aut amicus. Si ergo inimicus insultat, ferendus est, Amicus autem si errat, docendus, si docet audiendus. Laudator vero et errans confirmat errorem, et adulans illicit in errorem. — Qui vero haec (Vol. I, verba) legens dicit, intelligo quidem quid dictum sit, sed*

sed non vere dictum est: asserat, si placet, sententiam suam, et redarguat meam si potest. Quod si cum charitate et veritate fecerit, mihi-que etiam, si dum in hac vita maneo, cognoscendum facere curaverit, uberrimum fructum hujus laboris mei coepero. — Duo sunt, quae in errore hominum difficillime tolerantur, praesumptio priusquam veritas pateat: et cum jam patuerit praesumptae defensio falsitatis. Praesumptionis mihi conscius non sum, qui me in studiis magis timore quam fiducia duci non semel confelsus sum; sed fortassis ex ignorantia quidpiam a me dictum fuerit; nec ego emendari detrecto, verum etiam rogo: ut, quisquis haec legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter haesitat, quaerat mecum; ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me: ignorantiam enim meam non ignorare, exemplo Caelii Calcagnini, adhucdum disco, quin didicerim, quantum ignorem!

XII. Rebus ad institutum hujus praefationis pertinentibus, quibus nempe causis factum sit, ut me potuerim scribendo operi-
da*

dare, simpliciter narratis, jam superest, ut hujus *Voluminis* I. quasdam rationes exponam, vel ad ejus editionem rerum quarundam pertinentium momenta attingam. Quum semper ab amicis et Typographo commonerer, ne quid collectaneorum meorum ac meditationum, seu animadversionum negligerem, neque in ipso opere oppido brevior essem, resque licet assuetis rei litterariae lectoribus utcunque cognitae, Slavis tamen Cyrillicis tantum litteris utentibus passim ignotas; et, si hoc opus litterali dialecto eorum redderetur, gratas eis omnino futuras, nullatenus intermitterem; factum est, ut ista praesentis voluminis capita mole sua excreverint, maxime Cap. II, quod ego repetito studio prae aliis omnibus auxi, expectationi eruditorum Virorum satisfactorius, atque mihi quoque praesens subsidium comparaturus frequentissimae antiquioris linguae Slavicae cum recentioribus dialectis comparationi necessarium. Sed quia Typographus in editionem impensas ferens mecum de singulorum Voluminum numero philyrarum ita convenit, ut nec pauciores essent 28, neque

numerus 32, superarent; hoc autem compluribus omnino philyris constaret, illud ab altera parte dividendum et vel ideo etiam separandum putavit, ut pars posterior commodior esse possit usui, ob adhaerentia *Glossaria*. Etiam haec divisio apta est argumento Slavorum novo, quod a Cap. IV. incipit de primis melioribus eruditionis eorum initiis; eritque altera parte locus aptior sub finem, quo notitiam Scriptorum promissam, qui de moribus Slavorum egerunt, dare valeam. Numerum Voluminum non potui mutare, causa vitandae confusionis in citationibus. Majores subinde adnotationes gratae erunt illis, qui carent libris, ad quos a me subinde lectores remissi fuissent: nec enim hoc ostentationis causa feci; sed animo, quo simile quid ipse ab alio desiderarem; sed, ut *Clemens Alexandr.* ait: *Multis placere minime est expetendum* — Subinde dum Versionem Bohemicam *Fratrum Bohem. aut Morav.* dictorum cito, id causa contextus archetypi Graeci facio, quem Slavonica Versio Literalis, licet ex aliis recensione exemplis facta, eundem habet in libris utriusque Tes-

tamenti; illa in V. T. contextum Hebraicum reddit. Sunt etiam nonnulla quae moneam circa orthographiam sive Slavonici contextus, sive variarum ejusdem linguae dialectorum, cum primis ex MStis laudatarum partium, quas diplomatica consuetudine describere satagebam: non itaque ubique pro erroribus reputentur varietates, praesertim ubi unicum Bohemicum ꝛ, pro punctato seu ꝛꝛ ponitur, vel aliae quaevis elementorum commutationes aliter in Ostrogensi Biblior. exemplo, aliter in aliis perscriptae. Profecto tanta est in recentioribus dialectis commutatio litterarum, ut nisi causae illius debite perspiciantur, vel male de linguae antiquioris seu litteralis indole iudicium instituatur, vel de singularibus dialectis. Nam alia est permutatio litterarum quam omnes propemodum dialecti sibi communem habent cum natu maxima sorore sua, nimirum veteri Slavo-Serbica: ut est commutatio illa, quae in declinatione nominum et conjugatione verborum observatur; alia, cujus ratio pendet a dialecto quadam singulari prius, quam voces inflectantur. Primam permuta-

tio-

tionem nos docet *Grammatica* communis aequae ac singularis cujusque dialecti Slavicae; altera nititur methodo *Critica* diversas saepe notiones, nullo ordine a Lexicographis congestas, sub unum thema digerendi atque rite reducendi ad nativae proprietatis originisque antiquissimae stamen. Hoc in praesentiarum volebam innuere, quae et quantae res nobis adhucdum desint ad cultum rei litterariae Slavorum: nullum enim huc usque habuimus *Albertum Schultensium*, qui nobis dederit *Clavim* similem illius, qualis est *mutationis elementorum*, qua dialecti linguae Hebraeae, ac praesertim Arabica dialectus aliquando ab Hebraea deflectunt. Lugduni Bat. 1770. 4. Posterior haec methodi Criticae cura, ut iterum Alberti verbis in usum Slavonicum utar, latissime fusa, atque plenioribus velis permittenda, nec mei instituti esse potest, et nullatenus loci hujus; curam tamen habebo, ut opportuno Bibliothecae loco imitatione Schultensii tenuem, sicut araneolus, orsum formem. Est equidem paullum diversa ratio linguae Hebraicae et Arabicae dialecti, ac sit indoles linguae

guae Slavonicae et dialectorum ejus; habent nihilominus istae tanto plus de suae sororis, imo de matris ejus nobis jam prorsus ignotae, veteri omniumque antiquissimo incolatu Orientali, quanto magis illae ad altiorrem aetatem reducuntur; ut exempli causa, illa duplex nominum forma: *Kob*, vel *Koba*, augurium; *Zlob*, vel *Zloba*, malitia, convenit cum Hebraeis; *terminatio* formae nominis numeri ordinalis istis et nobis eadem est: ordine enim suo desinit in *i* productum *Prwnj*, *Druhý*, *Tr'etj*; primus, secundus, tertius.

Sed jam necesse est, ut benevolum Lectorem humanissime interpellem. Licet eam, quam equidem potui, diligentiam adhibuerim, ut opus emendatum sive meis conatibus, sive typographicis in lucem prodiret; tamen nec ego mei causa, neque operarum tantae fiduciae esse possum, ut nihil sit in hoc Volumine emendatione dignum: Quidquid mea fragilitate commissum aut omisum repetita lectione visum fuerit, ut corrigatur vel suppleatur, altera parte

Voluminis emendare studebo: operarum errores ejusmodi, qualis est pag. 8. not. lin. 5. emendandus lectione *Porphyrogeniti*; pag. 13. *maiores*; pag. 77. *Resch* pro *Daleth* lin. 9. pag. 160. lin. a fine 12. и, pro й. pag. 285. in inscriptione columnae: *Populi Slavonici*, pro *Anteprocopianis*, a benevolo Lectore facile corrigentur.

SCIAGRAPHIA TOTIUS OPERIS.

Vol. I.

INTRODUCTIO IN BIBLIOTHECAM SLAVORUM.

Cap. I. Slavicae originis populorum nomen commune variis rei historicae monumentis illustratur et a servilibus notis, abusu veteris orthographiae *Slavorum* maxime inductis, gens eorundem atque dialectus, illa cum primis vindicatur, quam litteralem vocant.

Cap. II. Specimen antiquissimorum linguae Slavicae vocabulorum ex prima hujus nominis memoria usque ad finem Saeculi XI. e Graecis et Latinis Scriptoribus collectorum.

Cap. III. De moribus Slavorum gentilitum, ut equidem illi linguae communi illustrandae necessarii sunt, brevis commentatio celebrem Procopii Caes. locum illustrans.

Vol. I. Pars II.

Cap. IV. Prima eruditionis Slavorum initia in variis ac praecipuis Slavoniarum regionibus occidentalis Ecclesiae Doctoribus, Graecis vero incrementa debentur.

Cap. V. Negotiatores Slavi sunt praecipui cultus civilis et notitiae litterarum testes.

Cap. VI. Alienorum characterum ante S. Cyrilum a Slavis usurpatorum formae et defectus ad servandum enuntiationis depositum.

Cap. VII.

Cap. VII. Duplex praecipuorum gentis Slavicae populorum dialectus et causae, quibus illa orientalis et occidentalis Ecclesiae ritibus culta et servata, *Litteralis*, *Communis* et *Antiquissima* nuncupatur.

Cap. VIII. Exempla duplicis dialecti Bohemo-Slavicae, ejusque variis distinctis temporibus cum lingua Slavorum *Litterali* nexus.

Antiquissima Bohemo-Slavicae dialecti monumenta Bibl. Palatinae Vindob. nusquam edita.

I. Fragmentum membraneum dimidii folii *Pafsionalis* pseudorhythmi Saeculi XIII.

II. *Evangeliarium* Bohemicum, cujus septem *τμήματα*, seu pensa, haec proferuntur; Glossemata vero ex toto MSto chartaceo collecta observationibus illustrantur.

CONSPECTUS BIBLIOTHECAE.

Libr.	I. Indoles et propagatio;	] Linguae Litteralis Slavorum.
	II. Fata et cultores;	
	III. Res libraria et usus;	
	IV. Apparatus et specimina	

SYNOPSIS LIBRORUM.

Vol. II. Lib. I.

Cap. I. De propriis linguae *Litteralis* Slavorum alphabetis.

Cap. II. De praestantia et usu alphabeti Cyrillici.

Cap. III. De praecipuis vocibus ad artem scribendi pertinentibus, quibus Slavi utebantur, et de *Philographia* eorundem, atque re chartaria.

Cap. IV.

Cap. IV. De Palaeographia Slavorum.

Cap. V. Natura et indoles linguae *Litteralis* Slavorum, et connexio quaedam cum linguis, Graeca, Latina atque Gotthica.

Cap. VI. Graecae cum primis eruditionis et artium ad Slavos translatio.

Cap. VII. Praecipui characteres linguae *Litteralis* Slavorum, quibus haec a Bohemica dialecto discernitur.

Cap. VIII. De subsidio philologico, quod ad facilius et solidius cognoscendam *Litteralem* dialectum Slavonicam ex notitia linguae Bohemicae repeti potest.

Cap. IX. De antiquis interpretibus Slavorum.

Cap. X. A quibus viris, et in quem modum lingua *Litteralis* Slavorum primum culta fuerit.

Cap. XI. De Scholis Slavonicis.

Cap. XII. De regnis et provinciis ubi subinde usum publicum, ecclesiasticum, diplomaticum obtinuit, vel adhucdum obtinet lingua Slavonica.

Vol. III. Lib. II.

Cap. XIII. Fata *Litteralis* linguae Slavorum.

Cap. XIV. De praecipuis linguae *Litteralis* Slavorum cultoribus indigenis, et Societatibus *Litterariis* linguae Slavicae cultui addictis.

Cap. XV. De allophylis linguae *Litteralis* Slavorum cultoribus, cum Orientalibus tum Occidentalibus, praecipue : Syris, Coptis, Graecis, Germanis, Italis, Gallis, Anglis, Danis et Svecis.

Cap. XVI. Restitutores linguae *Litteralis* Slavorum characteribus *Glagoliticis* utentium.

Cap. XVII. De hujus exeuntis Saec. XVIII. studiis Slavonicis.

Cap. XVIII.

Vol. IV. Lib. III.

Cap. XVIII. De Bibliothecis Europae, in quibus MSS. Codd. Slavonici Cyrillico et Glagolitico caractere exarati servantur.

Cap. XIX. De originibus typographiarum characteribus Cyrillicis et Glagoliticis instructarum; earundem incrementis, et praecipuis typographis et correctoribus.

Cap. XX. De libris prohibitis Slavorum.

Cap. XXI. De usu Hagiographico, Historico, Philosophico, Geographico et Philologico linguae *Litteralis* Slavorum.

Cap. XXII. Specimen popularis Philosophiae Slavorum in lingua *Litter.* et Bohemica observatae.

Cap. XXIII. De Chronologia Slavorum; vario characterum usu in signis numerorum exprimendis, atque de observationibus singularibus Codd. Slavonicorum.

Vol. V. Lib. IV.

Cap. XXIV. De praecipuo Slavicae linguae *Litteralis* MSto. et typis edito apparatu librario, qui Vindobonae in Palatina Bibliotheca servatur.

Cap. XXV. Specimina linguae *Litteralis* Slavorum supremi, medii, et infimi aevi Codd. MSS. atque etiam typis cum Cyrillicis tum Glagoliticis editorum.

Cap. XXVI. Notitia Inscriptionum Slavonicarum.

BIBLIOTHECAE SLAVICAE
VOLUMEN I.

INTRODUCTIO.

BIBLIOTHECA SLAVICA

VOLUME I

1840-1841

— ita verberum setus interit aetas. HOR.

INTRODUCTIONIS
IN
BIBLIOTHECAM SLAVICAM
CAPUT I.

Slavicae originis populorum nomen commune variis rei historicae monumentis illustratur, et a servilibus notis, abusu veteris orthographiae *Sclavorum* maxime inductis, gens eorundem atque dialectus, illa cumprimis vindicatur, quam litteralem vocant.

§. 1.

Num Graeci et Latini oris enuntiatione, an potius consuetudine populari Slavorum nomen commune nitatur?

Recordatus multum et diu cogitavi, nomen universae SLAVORUM genti commune cujus oris vera enuntiatione niteretur? an Graeco-

rum et Latinorum, qui Σκλαβηνος, Σθλαβηνος; *Sclavanos, Sclavos* primi 1) memoriae prodiderunt; an vero ejusdem Slavicae gentis Historicorum populari orthographia, qui aetate quidem sunt illis posteriores; sed enuntiatio-
nis

- 1) Qui ante *Procopium Caesariensem Historiarum sui temporis de Bello Gothico* Lib. III. Cap. XIV., quem locum deinceps classicum appellabo; et *Jornandem* seu rectius *Jordanem* vel *Jordanum Historiae Getarum vel Gothorum* Cap. V. illud *Sclavinorum* sive *Sclavanorum* nomen memoriae prodidisset, mihi equidem de nullo auctore ita constat, ut nec de aetate, neque de opere illius quidquam dubii intercedat. *Moses Chorenensis*, cujus contextum paulo post adducam, in eunte saeculo quinto vixerit, necesse est: quod eum *Joach. Schröderus Thesauri linguae Armenicae antiquae et hodiernae* Amstelodami A. 1711, f. 4. excusi. Cap. IV. de usu linguae Armenicae, num. V. Interpretibus Bibl. Armenn. justis rationum momentis accenset. Nec obesse mihi videtur objectio Cl. la Croze pag. 335. (*Histoire du Christianisme d' Ethiopie et d' Armenie*) ducta e Mosis quibusdam loquendi formulis recentioribus, ac fuerint linguae Haicanae usu adhuc vigente, qui post Arsacidarum et Interpretum excessum communis esse desiit: nam constat passim de interpolatoribus antiquorum auctorum, veteribus formulis recentiores temere substituentibus. Haec vis antiquitatibus linguarum perdendis male nata, quantum subinde proprietati earundem, exempli causa *Slavorum* dialecto literali jam ab saeculi XII. exitu obfuerit, suo loco, nimirum Volum. III. Cap. XIII. pluribus

nis verae nominis sui gentilis meliores custodes, magisque idonei testes merito habentur. Nam postea quam nostri majores ex patriis sedibus in tam longinquas regiones commigrarunt, ut nunc majorem Europae, et non parvam Asiae partem occupent 2); tamen ve-

exemplis demonstrare conabor. Utinam vel nostra aetate monimenta linguae Bohemicae ab illa commutationis audacia servarentur, qua necesse habent editores cum insanientibus furere, ut, sermoni antiqui et publici saporis novitate inducta, benevolentiam lectorum captent, ne sine spe lectionis soli in libraria relinquantur, vel damnentur ad chartariae massae novos usus, vel piperis cucullos. Quod ad opus ipsum, id est *Geographiam Mosis Choren.* attinet, *FF. Whistonii* melioris Londini A. 1736. f. 4. editionis curatores pag. XXI. recensent illam, quam *Uskanus* Amstelodami A. 1668. f. 12. primus edidit, expromptam esse ex *Pappi Alexandrini* Commentariis: de quo tamen opusculo, ut nimium jejuno, ac incondito plura tradere vix operae pretium eis videbatur. Sed *Fabricius* Biblioth. Graecae Vol. VIII. pag. 203. *Pappi Χωρογραφίαν οὐκ ἐμενῆν* intercidisse cum aliis ejusdem operibus asserit; e qua, si suam *Geographiam* traduxit *Chorenensis* ab aetate *Pappi* minime remotus, *Sclavorum* nominis memoriam *Procopio* et *Jordane* centum, et quod excurrit, annis antiquiorem, fonte Graeco prolatam, habemus: *Pappus* enim *Alexandr.* vixit *Theodosii Magni* temporibus, qui Imperio praefuit A. Chr. 379 — 395. Aliis 375 — 392.

2) Si tria Imperia duntaxat: Romano - Germani-

vetus illa, communis universae genti nominis, patrio sermone, singularis numeri casu recto prolata, formula: СЛОВѢНЬ, СЛОВѢНЬ, *Slowen, Slowjan, Slowan, Slowienin*, — originarium praecipuumque sonum, quo etymologia custoditur, non amisit; sed transivit usque ad nos constanti traditione ac usu populari, ut infra certis ac evidentibus testimoniis comprobabo. Nescio, an unquam majores nostri peregrini oris formula magis, quam populari consuetudine prolato nomine appellari voluerint, ut etymologia vocis, non Slavicae enuntiationis traditione, sed Graecorum et Latinorum usu judicaretur: quum certum sit, voces ita litteris perscribendas esse, ut depositum enuntiationis cuiquam genti propriae fideliter reddant. Sed norunt omnes, in quem modum clari interpretes *nominum*, exempli gratia *Hebraicorum*

3)

cum, cum hereditariis *Augustae Domus Austriacae* Regnis et Provinciis; *Russicum* atque *Turcicum*, pensi habeantur, jam heic ad significationem numerositatis innumerae Slavorum exprimendam vocabulo *Aristophanis* scenae Atticae principis in fabula *Acharnensium* Sc. I. v. 3. — *φαιμονοοιογαραγα* forsitan verosimilius uti nunc possem, quam ante MCC annos *Procopio Caesariensi* Lib. IV, Cap. IV. *Antarum*, ejusdem cum Slavis linguae, *populi infiniti* dicti fuerint. Sed longitudinum et latitudinum gradus apud idoneos *Chorographos* cum historia gentium Slavicarum interim conferantur, donec Vol. II. Cap. XII. Linguae Slavicae amplitudinem justis finibus *ethnographice* complecti potuero.

3) etymologias S. Hieronymus repererit, cuius verba de *Nona Mansione Israelitarum in deserto* Epist. ad *Fabiolam*, heic ad usum nostrum adduxisse operae pretium fuerit: „Prudentem studiosumque lectorem rogatum velim, ut sciat me vertere nomina juxta Hebraicam Veritatem. Alioquin in Graecis et Latinis codicibus praeter pauca, omnia corrupta reperimus: et miror quosdam et Ecclesiasticos Viros ea voluisse transferre, quae in Hebraico non habentur, et de male interpretatis, fictas explanationes quaerere, ut in praesenti pro *Dephca* legant *Rephca*, litteram ponentes pro littera, eo quod RES et DALETH parvo apice distinguantur. “ Et, quis non studiosorum lectorum hujus *Introductionis* a me potius veritatem Slavicam, quam Graecae et Latinae consuetudinis sonum in Slavici nominis enuntiatione requisiverit? ita enim evidens ratio est in Graecis et Latinis codicibus corruptorum Slavicae gentis nominum, ut nonnulli e gentilibus nostris rei patriae Scriptores 4) complura factae littera-

3) *Librum de Interpretatione Nominum Hebraicorum* ita heic laudo, prout Tomo II. editionis S. *Maurianae* — „Tertius posteriorque hujus operis conditor exstitit Hieronymus “ observante *Johanne Martianay* Commentarii in laudatum librum Cap I, et II, §. 1. eximiam Hieronymo ling. Hebr. peritiam vindicante.

4) *Veteranus integerrimusque amicorum meorum Josephus Dobrowsky*, de cujus litterario commercio, cum primis *Responsionibus* ad meas *Quaestiones Slavonicas*, occasione itineris litterarii in

rarum malae commutationis specimina animadverterint. Nolim equidem patentem omnibus

Sveciam et Rusiam A. 1792 ab eodem suscepti, propositas, in Praefatione satisfaciam postulanti-
bus; idem profitetur in epistolis ad me datis, quod in Animadversionibus in Constantini Porphrogeniti libros de thematibus et administrando imperio *Bandurius* scripsit: a Graecis exteras voces passim corruptas ac depravatas proferri. Referuntur equidem Partis I. Cap. X. Historiae Rossicae (Исторія Россійская — Васильемъ Никитичемъ Ташищевымъ 1768. 4.) causae appellationis diversae nationum commutatione litterarum, quas Graeci faciunt, indutae in historiam Slavorum; sed ista litterarum demutatio seu μεταστοιχείωσις per singulos Slavicae linguae sonos Graecis litteris a Scriptoribus potissimum Byzantinis passim ambigue signatos cum interpretationibus Graecis vocum Slavicarum ab auctoribus prolatis, primum conferri debet; porro necesse est, inquiramus, qua ratione vocabula Slavica Graecis characteribus descripta, consentiant cum iisdem vocabulis antiquiorum dialecti Slavicae litteralis monumentorum, quo melius formulae scribendi Graecae cum Cyrillicis characteribus depositum enuntiationis optime custodientibus conferri possint. Id quum maxime necessarium sit primis elementis antiquissimae Slavorum linguae historice atque philologice cognoscendis, sequenti Cap. II. desideratam collationem serie characterum Cyrillicorum exponere conabor, ubi specimina quoque malae commutationis litterarum demonstrabuntur in antiquioribus Slavorum vocabulis.

nibus veritatem pluribus verbis infirmam reddere; quum nimium sit, quod videmus, quam varie *Sinarum* nomen a diversis gentibus adhucdum perscribatur, defectu proprii characteris primo laudati nominis elemento significando necessarii, cui apud Germanos vix quatuor litterae **Тsch** — sufficiunt, et Angli suo more *Chinam* scribentes melius proferunt quam Latini; Slavi vero proprio characterе **Ч** perscribere possunt. Sed hoc addiderim: non solum quibusdam litteris nomina populorum ab allophylis subinde corrumpuntur, verum etiam prorsus aliud nomen, licet vicina sit gens, ad appellandum sibi finitimam suoapte ingenio usurpat: Bohemis enim Austria, pluralis numeri usu **Katúsy** **Katáusy**, ab arce **Нѣж**, antiquitus **Katez** **Katouz** 5) nuncupata, in praesentem usque diem dicitur; et nos ab omnibus alienis gentibus *Bohemi*, ex veterum incolarum nomine, quorum incultam regionem maiores nostri factis agris, hortis ac vineis 6) usibus humanis aptam reddiderunt, ambigua appellatione ducta vocamur, quum veteribus nonnullis Scriptoribus, ut *Reginoni* 7) *Sclavi Bohemiae* verius dicti fuerimus.

Quid

- 5) Vid. Weiskern. Niederösterreichische Topographie — Rötzt.
- 6) De Diethardo Abbate Sazawensi cultui vinearum intento, vid. Lib. III. Cosmae Prag ad A. 1097.
- 7) Nec ipsi maiores nostri alio, quam Slavorum (Slavenorum) nomine, de patria interrogati, respondebant. Vid. §. sequ.

Quid ergo est? cur Slavorum etiam nonnulli Scriptores, Latino sermone usi, ita suos populares *Sclavos* appellaverint, ut etiam propugnare conarentur, hujus orthographiae modum originarium esse, qui diplomatibus, numis, atque sigillis Slavorum pro ratione niteretur. 8) Non fraudabo bonae mentis lectorem ingenua confessione prius, quam respondeam. Dum Jordanis auctoritate manu scripta *) certior redditus inquirō in verba

8) Cl. Balthasar Adamus Kercselich de Corbavia Canonicus Zagrabiensis, cujus *Notitiae praeliminares de Regnis Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae* Zagrabiae, sine anno, typis Antonii Jandera in fol. excusae, *Aug. Mariae Theresiae* Vid. inscriptae sunt; Periodi II. §. 1. *An Slavi? vel Sclavi dicendi scribendique sint?* disquirens, postea subjungit: *Decreta legum publica, numi veteres, Sclavoniam scribendam evincunt* — Sed ipsa numerorum inscriptio: *Moneta Regis Sclavoniae*, quam in denariis Zagrabiensibus (vid. pag. 128 — 130.) Kercselichius observavit, fidem huic tantum rationi facit, qua Slavi prioribus saeculis numos latine inscribentes, et quaevis alia monimenta ejusdem linguae usu publici juris facientes, maluerunt antiquam Latinorum Scriptorum consuetudinem, quam popularis enuntiationis sonum imitari, cujus notatione interpretatio, causae atque ingenium communis universae genti nominis niterentur.

*) Antiquissimam Slavorum rem illustrat mirum in modum Bibliothecae Palatinae Vindobonensis MSS. Cod. membraneus Saec. XII. formae 4. Nro. 237. olim 690. signatus, in quo a fol. 1.

ba Mosis Chorenensis Iordane antiquioris,
 quibus ille Slavorum meminit, quotidianus
 studiorum meorum comes Franciscus Alter
 Ling. Graecae P. P. me commonet: in Ar-
 meno

usque ad 47. Jordanis Historia de originibus et
 actibus Getarum seu Gothorum continetur; ubi
 folii quinti pagina versa, de *Sclavanis* iste co-
 dicibus editis melior contextus verborum, et hac
 methodo descriptus est. —

„ Introrsus illi dacia est ad corone speciem
 „ arduis alpibus emunita! iuxta quorum sinistram
 „ latus quod in aquilonem uergit & ab ortu uis-
 „ tule fluminis per immensa spacia uuinidarum
 „ natio populosa confedit! quorum nomina licet
 „ nunc per uarias familias & loca mutantur, prin-
 „ cipaliter tamen sclauani et antes nominantur!
 „ sclauani a ciuitate nouietunense et lacu. qui
 „ appellatur mursianus. usque. ad danastrum &
 „ in boream uistulatenus commorantur! hi palu-
 „ des siluasq. pro ciuitatibus habent. Antes it
 „ qui sunt eorum fortissimi quia ponticum mare
 „ curuatur ad *danastro* extenduntur. usque. ad
 „ danubium. “

Praestantiam MSti. hujus Biblioth. Palat. Cu-
 stos Cl. Georgius Schwandnerus suarum Recen-
 sionum MSS. Codd. laudatae Bibl. post Ludo-
 vicum Forlosiam, Vol. I. pag. 286. recte agno-
 uit, Saeculique XII. codicem esse notauit dignum,
 qui totus critice conferatur cum editis exempla-
 ribus ob lectiones varias, quas in se continet,
 illustrandis Slavorum originibus magis idoneas,
 quam in excusis Codd. habeantur. Collato ex-
 empli causa illo contextu Msti: *Sclauani* — us-
 que ad vocem: *mursianus*, cum lectionibus Tom.

meno contextu Slavos a Mose Chor. *Skalawos* in hunc modum appellari casu secundo numeri pluralis: „Thracia Dalmatiae ad orientem versus euntibus, finitima est. Complec-

I. Scriptorum rerum Italicarum Muratorii: *Sclavini a civitate nova, et Scla Rumunense, et lacu qui appellatur Musianus* — Alia lectione Ambros. Cod. „Scaveni ad civitatem novi, et „unense, et lacu, qui dicitur Mursianus — “facile intelligitur *Scla Rumunense* auctoritate duorum Codd. ad contextum vix pertinere; illud vero in Vindobon. Cod. conjunctis litteris scriptum nomen: *Nowietunense*, in Cod. Ambros. male divisum, vel ita lectum fuisse; quid enim clarius, et ling. Slavorum indoli magis proprium est, quam *Nowietun*, (*Nowjetjun* sive *Nowjetin*) nomen talis formae Slavicae locorum, quae a Procopio Caesariensi aliisque Scriptoribus Graecis eadem ratione potissimum perscripta est, sicut illam Bohemo - Slavi enuntiant: *Bo-ro-tin; Hlaupjetin; Manetin; Z'erotin*, quorum nominum forma urbium, pagorum ceterorumque hujusmodi locorum significatui aptissima, quale specimen popularis philosophiae veterum Slavorum praeseferat, Cap. II. exponere conabor. Ceterum quod ad Ms. Cod. Palatinum attinet, nullis punctis, aut lineolis litteram i frequentissimam librarius insignivit; et, quod mihi ad familiam Codicis *successivi*, ut vocant, pertinere videtur, qui inter apographos suos *pater-nos* habeat non solum *testimonia concreta*, sive aliorum Codd. ut ex melioribus lectionibus constat supra laudatis; etiam diplomaticae fidei exempla habet: nam Moeso - Gothicarum sive Ul-

„plectitur Thracia regiones minores quin-
 „que, unamque maximam, in qua sunt *Skala-*
 „*laworum* [ὑψηλῶν ὄρων] genera viginti
 „et quinque. In quorum locum venerunt
 „Gothi. Habet montes, et fluvios, et urbes,
 „et insulas, et paludes et metropolim feli-
 „cem Constantinopolim.“ 9) In hoc *Skala-*
worum nomine puram et antiquissimam vo-
 cem *Skála*, Latinis *saxum*, *petram* significan-
 tem, apússimam arbitrabar esse illi apud
 Jordanem verborum complexui 10), quo is
 Daciam ad coronae speciem arduis alpibus
 emunitam descripsit, juxta quorum sinistrum
 latus, quod in aquilonem vergit, Winida-
 rum natio populosa consederit, quorum no-
 mina licet Jordanis tempore per varias fami-
 lias et loca mutarentur, principaliter tamen
 SCLAVANOS et ANTAS nominatos fuisse.
 Itaque ab illo populari vocabulo *Skála*, *Ska-*
lawanos, id est: *Petraeos* vel *Alpinos*, nuncu-
 pari voluisse moiores nostros ex moribus eo-
 rundem, et laudatis auctoribus deducebam,
 quibus ista *Ciceronis* verba — „Quod est tam
 „asperum saxetum, in quo agricolarum cul-
 „tus, non elaboret?“ haud parvum ratio-
 nis pondus addiderunt, ut haec Slavorum a-
 gri faciendi diligentia, quae apud Romanos
 lau-

philanarum litterarum formas, quamvis raro ad-
 modum, pro Latinis characteribus in eo descrip-
 tas observavi; id tamen malim ad indolem Co-
 dicis archetypi, quam ad Gothi scriptoris con-
 suetudinem referre.

9) Vid. Whistoniorum Londin. editionis pag. 347.

10) Cap. V. Murator. editionis.

laudis argumentum fuit, etiam apud nostram gentem successione temporum commutationi nominum causam dederit, qua *Slavi* jam Saeculo X. quibusdam Scriptoribus dicerentur, qui prius *Skalawi* et *Skalawani* dicti fuerint. Fateor! putabam his rationibus collatis me conciliaturum veteris orthographiae dissensum in *Sclavorum* nomine, cum illa, qua nunc utimur Slavos scribendi ratione; et diu mihi persuadebam auctoritate Nestoris 11) cum Jordane consentientis, quod ad nomen laudatae gentis familiarum etymologiam attinet, etiam commune eorundem *Sclavorum* nomen a loco repetendum esse: maxime spectato majorum nostrorum ingenio, apud quos antiquiora sunt pacis, quam belli studia; quum illi in densis atque 12) aditu difficillimis locis, sparsim et rare positos, vilibusque tuguriis habitare consueverint, ubi vix aliquid gloriae, sed plus negotiosae tranquillitatis desideratum fuerit in agrorum cultu. Sed, ut primum refrigerato inventionis amore dedit otium considerandae totius nationis Slavicae auctoritati, quae vario temporum et locorum consensu, ut equidem post diligentem inquisitionem mihi constat, patrio sermone ad enuntiandam primam communis universae genti nominis syllabam, non pluribus, aut aliis sonis usa est, quam harum litterarum SLO—complexu et potestate; mox iste consen-

11) И на которомъ мѣстѣ сѣдоша, отъ того и имя себѣ нарекоша — pag. 5. edit. Petropol. 1767.

12) Vid. infra Cap. III. de moribus Slavorum Procopii Caesarien. et Leonis sapientis auctoritates.

sensus vicit meam novae originationis fiduciam, ut eam omnino rejecerim. Itaque in hunc modum pro veritate simplicius egisse mihi videor, dum mecum constituo, illam Latinae consuetudinis in scribendo *Sclavorum* nomine orthographiam, diplomatibus, numis atque sigillis innixam, eatenus antiquam esse, quatenus Latini proprios quosdam nationum sonos reprehendentes 13) hunc litterarum SL complexum epenthesi litterae C, praeceuntibus ad istum corrigendi modum Graecis, in communi Slavorum nomine corruerunt. Constat enim Graecos jam characterem K, jam Θ, litteris ΣΛ inseruisse, dum Slavorum nomine uterentur; ut vel ipsa usurpatae alterutrius litterae ambiguitas originariae enuntiationis commutationem prodatur; nec desint ad hanc insititiae litterae demonstrationem Graecorum Scriptorum exempla, ut est anonymi hujus apud Bandurium 14), qui recensitae Russorum ad fidem Christianam conversioni alphabetum Cyrillicum litteris Graecis adnectens, nomen elementi ΓΛΟΒΟ, quod potestatem τϛ Σ habet, inserto Θ ΣΘΛΟΒΟ descripsit; etsi universa gens Slavorum nequidem hujus litterae Θ, nisi in peregrinis nominibus, usum habeat: imo quaedam stirpes etiam in his illam devitent.

§. 2.

- 13) „Sunt etiam proprii quidam et innumerabiles „soni, quibus nonnunquam nationes reprehendimus.“ *Quintilian. L. I. Cap. 9.*
 14) Loco supra laudato N. 4)

§. 2.

Rationum momenta pro enuntiatione populari a Bohemis patrio sermone constanter custodita.

Bohemos cumprimis gentem Slavicae originis esse satis constat: sunt enim Srborum, sive Serblorum et Chrobatorum progenies, quod nostrae dialecti collatione cum veteri Serbica seu litterali primum, dein diversitatibus comparatis philologice probatur. Sed, ante quatuor saecula gentis nostrae idoneus Scriptor *Pulkava* jam sub initium sui operis 15) animadvertit, *idioma Slowanicum, de quo gentes ejusdem idiomatis, SLOWANI, sunt vocati, corrupto vocabulo Slawonicum dici: in lingua eorum enim SLOWO verbum, SLOWA verba dicuntur.* Duobus itaque saeculis ante Johannem Dubrawium *Slowanorum* nominis, Bohemica enuntiatione melius custoditi, originitio a *Slowo, Slowa* in Bohemia deducebatur. Certam enim habemus ex membranis Saeculi XIV. et ante exitum XV. typis editis Codicibus incorruptae pronuntiationis fidem: ita vitae S. Procopii Abbatis auctor rhythmis dialecto Bohemorum veteri conscriptae nos docet, cujus hoc est initium — 16)

Slyste

- 15) Ut equidem ab interprete Bohemico auctor a. nonymus, qui jussu *Caroli IV.* Chronicon Bohemiae dicitur latine originaliter scripsisse, nomen *Pulkavae* sortitus est. Vid. *Geschichte der Böhmisches Sprache und Litteratur von Joseph Dobrowsky Mitgl. der k. böhm. Gesell. der Wissenschaften.* Prag, 1792. 8. pag. 119. num. 10.
- 16) Notitiam hujus Msti Cod. membranei formae

Slyšte starzy y wy diety
 Czo gaz wam chcey powiediet
 O diediczyewi slowenstem
 Czys o prokopowi swatem.

Norunt populares nostri, quod ad puritatem et elegantiam veteris Bohemorum linguae attinet, auctoritatem libri *Passionale* nuncupati 17): heic S. Adalbertus de patria interrogatus respondet: *Slowenin sem a Woytiech minie rzyekagi* — Ejusdem libri folio tertio de mortuis ad extremum diem judicii ab Angelo sono tubae *ῥυπαρικως* convocandis dicitur: *slowensty zatrubi*, quo adverbio sub initium Saec. XIV. Dalemilus Cap. 23. usus est de S. Methodio sacris *Slavonice* operante pag. 87. Prochazkianae editionis scribens:

Ten Arcybiskup Rusyn biessē,
 Msi (swatau) Slowensty slauziessē.

Monasterium Ord. S. Benedicti a Carolo IV. Pragae fundatum, in quo ritus Slavicus,
 or-

12. vide in laudata Historia linguae et litteraturae Bohemicae pag. 91. numero 8. a)

17) Hujus libri typis editi Pragae A. 1495. fol. in exemplari Biblioth. Palat. Vindobon. XVII. C. 5. haec inscriptio habetur: *Poczynagi se knihy genž slowu latinie pasyonal a częsty żywot a vmučzenie wssch Swatych Mucžedlnikuow a nayprwe o božiem przisli* — Subscriptio vero: *Skonawagi se żywotowe Mucžedlnikuow a mucžedlnicz božych. Lethapanie Tisyczieho čtyrziesteho Dewadesateho pate°. w Starem Miestie prazskem Ten vtery przed Swatu Marzy magdalenu. Miesyce Cz (in fine lineae r, excidit) wencze*
 Tom. I. B

ordine Romano, litteris Glagoliticis descriptus, magno rei litterariae Bohemicae incremento servabatur, non tantum patrio sermone (*Klasster Slowany*) verum etiam Latino *Slovanum* nostri Scriptores appellabant. 18) Et, neque saeculis consequentibus usque ad nostram aetatem scio aliam fuisse apud Bohemos consuetudinem patria dialecto commune illud gentis Slavicae nomen enuntian- di et scribendi, quam usu majorum, quo custodiam praecipuae antiquitatis *Slowanicae* apud nos ideo viguisse constat, quia post tot barbara Codicum nostrorum incendia, et in- humanos conatus ad abolendum idioma Bo- hemicum, tamen haud exiguae supersunt membranae puritatem et proprietatem an- tiquissimae Slavorum linguae praeseferen- tes. 19)

§. 3.

odne possedniho †† De antiquitate, praestantia- que philologica hujus libri agam infra, monu- menta Bohemo - Slavicae dialecti antiquissima il- lustraturus numero I.

- 18) Operis inscripti: *Kronyka cžestá* — *Excudebat Normberge has historias breviter accumulatas Regni Bohemie Venceslaus austinus Impensis Honorabilis Viri Domini Magistri Johannis Cho- censis Collegij et Studij Pragensis. Annorum. 1537. 6. die Maij. forma 8. Bohuslaus Bilejow- sky biiij pag. 2. in hunc modum scripsit: Cysař karel take milowniř yazyku cžesteho — Nayprwe vřtawiel Klasster Slowany &c. Johannes Dubra- wius Episc. Olomucensis identidem Monasteri- um Slovanum appellavit Hist. Boiem. edition. Wechel. pag. 203.*

- 19) Vid. Nota 15. laudatam Historiam L. Bohem.

§. 3.

Aliorum ejusdem Slavicae originis populorum consensus in enuntiando hoc nomine communi Slowanorum patrio idiomate scribentium.

Ab Adriatici maris litore usque ad mare glaciale pene continuo terrarum tractu diffusam Slavici nominis gentem breviter istis versibus *Palmota* Slavus Dalmatiae Poeta complexus est —

Nà Slovijski jezik, koí
Od Adrie mora rédom
Svukoliku žemglju svojij
Do puccine mrážne lèddom.

Thesaurum *Linguae Illyricae* (Ježika Slovinskoga) Jacobus Micalia S. J. sumptibus S. Congr. de P. F. Laureti A. 1649. forma octava impressum eadem cum *Palmota* enuntiationis ratione inscripsit. Celeberrimus Scriptor Ragusinus Ignatius Giorgi Congr. Melit. Psalterium Illyricum ab se versibus redditum, *Saltier Slovincski* appellavit, excusum Venetiis A. 1724. per Christophorum Zane. Paulus Posilovich de Bosna Argentina Episcopus Scardonensis in fronte libelli: Цвѣтъ въ Крѣпости Духовни profitetur, hunc *Florem virtutis* e Lingua Latina in *Slowanicam*, 8ъѣзикъ Илирѣвѣки алѣти Словински, sua opera translatum fuisse, quem Ferdinando IV. Bohemiae ac Ungariae Regi inscripsit Venetiis A. 1647. minori forma editum typis Nicolai Pezzani. Paulus Iulinacz gente Illyrio-Serbus Introductionem in Historiam Originis *Slaveno-Serbicae nationis*, eadem formula inscripsit:

Sloweno - Serbskagho národa. Slavis meridionalibus, nimirum Carnioliae, Carinthiae, Styriae, Istriae, Marchiae Slavonicae lingua Slavonica vernacule dicitur: *Slovenski iesik*, et Slavi *Sloveni* appellantur ab antiquis et recentioribus eorundem Scriptoribus 20). Sed totius Illyrici, atque illarum regionum vicinarum, ubi Vinidorum meridionalium dialectus viget, rationem enuntiationis laudatae confirmat auctoritas *Breviarii Slavonici*, quod characteribus Glagoliticis puritati veteris linguae Slavorum literalis restituere jussione Romani Pontificis conatus est *Raphael Levacovicz* Archiepiscopus Achridanus, cui non alia nominis Slavorum in praefatione formula in usu fuit, quam a litteris SLO — inchoata: identidem *Mifsale Romanum* in usum Slavo - Latini ritus populorum, litteris iisdem Glagoliticis Romae A. 1706. editum inscribitur, ut suo loco Vol. III. Lib. II. Cap. XVI. in propriis inscriptionibus videri poterit, Slavi Hungariae, illi cumprimis, quorum dialectus literalis est eadem cum Slavo - Bohemica, non aliter quam Bohemi laudati nominis enuntiationem ordiuntur, ut omnes eorundem libri testantur.

Russorum antiquior consuetudo fuit eadem cum Bohemis, et a Nestore Monacho

Pe-

- 20) Vid. inscriptio Bibliorum dialecto Vinidorum meridionalium redditorum, quae A. 1584. Wittembergae in folio typis excusa sunt 2 Volumm. et in Biblioth. Palat. Vindobon. IV. C. 13. servantur.

Pecz'eriensi, ex universa Slavorum gente, quantum constat, primo auctore historico omnium, qui Slavice scribentes, suae gentis nomen commune memoriae prodiderunt, usque ad exitum Saeculi XVI. constantem *Slowenorum* aut *Slowjanorum* nominis scripturam invenio. Nestori quidem in exemplis cum ex Regiomontano Codice 21), tum ex Nikonis Patriarchae typis editis, *Slavi* dicuntur *Гловене*, et *Slavorum gens*, *Гловенскій языкъ*, identidem lingua eorundem scribitur.

Ab antiquo scriptore anonymo opusculi: *Оказаніе како состави сѣи кирилъ философъ азъкъ, по азъкъ словенскъ. И книги превде, ѿ греческихъ на словенскій языкъ* 22); *Slavi Гловане* appellantur. MAXIMUS GRAECUS Monachus Athonitanus, Grammaticae Slavicae primus editor, qui circa initium Saeculi XVI. Moscuæ emendationi librorum Ecclesiasticorum Slavonicorum operam dedit 23), eadem cum Nestore orthographia Slavicum nomen descripsit. Editio princeps
Sla-

21) Editionis supra Nota 11. laudatae pag. eadem; identidem in alia editione contextus Slavonici; Versioni enim Germanicae, et Praefationibus Russicis non est adhaerendum, ubi littera o in a mutata legitur.

22) Juxta exemplar antiquum forma octava typis excusum sine loci annique indicio, Pragae in Bibliotheca Illustriss. Familiae Comitum Nostitzianorum bene custoditum.

23) Vid. (Johannis Bacmeister) *Beyträge zur Lebensgeschichte des Patriarchen Nikon* — Riga

Slavica litteralis totius Sacrae Scripturae
Ostrogae (sive *Ostrohae*, ѠѠрорѠѠ) 24)
 A.

bey J. F. Hartknoch 1788. 8. pag. 162. Plura
 de meritis *Maximi* Graeci adferam Vol. II. Cap.
 X. et Vol. III. Cap. XV.

- 24) Sicut Bohemi litt. Ѡ. = Г. e. g. nominis: *Pra-*
ga mutant in z. in *casu Narrativo* sive *Locali*:
 Ѡ *Prage* = ѠѠ, *ПраѠѠ*, ita quoque nomen Sla-
 vonicum urbis *ОѠрорѠѠ*, si Latina consuetudine
 scribere volueris, analogiae Slavorum causa in
 eundem modum scribendum arbitror, quo *Pra-*
ga scribitur derivatione a Slavico nomine *ПраѠѠ*
 ducta. (lege *Prah*, quo nomine primum: *cata-*
racta, deinde *limen* translata significatione de-
 signatur.) Hanc orthographiae observationem
 necessariam, et illis lectoribus non ingratham fo-
 re judicabam, qui *Johannis Petri Kohlii*, Viri
 de Slavica re litteraria optime meriti emendati-
 ones quasdam desiderant operis, quod ille in-
 scripsit: *Introductio in Historiam et rem littera-*
riam Slavorum, imprimis sacram, sive Historia
Critica Versionum Slavonicarum maxime insig-
nium, nimirum Codicis Sacri et Ephremi Syri,
duobus libris absoluta. Altonaviae 1729. f. 8.
 Heic itaque Kohlius quum de duplici Versionis
 Slavonicorum Bibliorum editione ageret, pag. 11.
 ita scripsit: „Quarum altera et prior editio
 „*Ostrogiae*, quae Polonica in Voliniensi domi-
 „nio sita urbs est — (e) a nonnullis *Ostrosia*,
 „sed falso appellatur“: postea in *addendis et*
corrigendis ad Librum primum, id, quod prius
 tantisper meliori auditu perceptum scripserat,
 tandem viso Codice prioris editionis deterius e-
 mendavit pag. 205. „Circa veram vocis hujus

A. 1581. f. litteris Cyrillicis excusa, по ѡзвѣ-
 стѣ СЛОВЕНСКОѢ lingua Slavica in ipso fronte co-
 dicis reddita legitur. Adhuc sub finem illius
 Saeculi saepe laudatus nomen Slavicum scri-
 bendi usus Leopoli obtinuit, ubi A. 1591. for-
 ma octava edita est ГРАММАТИКА ДОБРО-
 ГЛАГОЛНВАГО ЕЛЛΗΝΟΣΛΟΒΕΝСКАГО
 ЯЗЫКА.

Sed, tot veterum atque recentiorum po-
 pularis primae antiquitatis tenaciorum Sla-
 vorum auctoritates adductas nemo mihi suc-
 censeat, velut nimis minute nomen illud com-
 mune aucupatus fuerim: nam id vocabulum,
 quam

„scriptionem fateor me fluctuasse. Rectius au-
 „tem sine dubio scribitur *Ostrovia* seu *Ostrovi-*
 „*um*, quam *Ostrogium*. In ipsis enim, quae
 „*Ostroviae* prodierunt, bibliis, Slavonicis ty-
 „pis (Cyrillicorum characterum) editis ѡστροβία
 „Graece haec urbs vocatur, quam propterea
 „scriptionem sequi praestat.“ Sed Virum cetera
 eruditum oportebat, non Graece, sed Slavoni-
 ce scripti nominis locum editionis designantis ra-
 tionem habere; ne duorum locorum diversae sig-
 nificationis nomina confunderentur: nam *Ostro-*
via seu *Ostrovium*, derivatur ab appellativo
 nomine Ѡстроувѣ, *insula*, *Apocal.* XVI, 20. ѡ
 всѣ Ѡстроувѣ еѣжа; nec litt. Ѣ. mutatur in ali-
 am propter Ѣ, *Narrativi casus*, ut solet Г. com-
 mutari; *Apoc.* I, 9. всѣ Ѡстроувѣ. *Ostrógia* ve-
 ro, vel potius *Ostroga* Slavica originatione ni-
 titur nominis Ѡстрога, quo significatur locus
 per gyrum palis circumdatus, cujus vocis anti-
 quitatem sequenti Cap. II. melius exponam.

quam ob causam ita factum sit, quamque vim et potestatem significatus habeat, inquirenti necessarium erat, antiquam et veram lectionem certis plurium et majorum Slavicae originis popularium scriptorum monumentis comprobare; maxime quum haec rei Slavicae particula mihi desiderata videretur, e cujus neglectu, quidquid de Slavorum nomine perperam scriptum est, malam originem accepit.

§. 4.

Vis et significatus patria consuetudine prolati SLOWENORUM nominis.

Rectam ex ipso nomine SLOWENORUM vel SLOWANORUM vernaculo, vera aut verisimili demonstratione interpretationem ductam expositurus, utar momentis tribus istis: *ratione, historia et originatione*. Primum, quia necessaria videtur inter notionem et vocabulum conjunctio; dein, quod sine rei gestae auctoritate originationis grammatica facile nos inducit in interpretationem a veritate alienam; porro, ut ideae perspicuitas historiae innixa, et cum vera enuntiatione vocabuli colligata cogitantis atque loquentis mentem junctam et manifestam reddat, notatione opus est: ita enim haec continebit quoque in se eruditionem aliquam, si ex philosophia populari, et historiarum veterum notitia nomen requiratur. Ad *rationem* quod attinet, nomen commune *nationis populosae, per varias familias et loca singularia stirpis suae nomina mutantis*, non potuit aptiori

tiori fundamento notionis cogitari, quam sit ista Ciceronis L. de Officiis, ratio: „ — Gra-
„ dus autem plures sunt societatis hominum.
„ Ut enim ab illa discedatur infinitate, pro-
„ pior est ejusdem gentis, nationis, *linguae*:
„ *qua maxime homines conjunguntur.* “ Nihil
igitur ad plurium atque magnarum jam ejus-
dem originis familiarum singulis nominibus
distinctarum conjunctionis vinculum mente
concipiendum fuit aptius et verius, quam
sit illa unius ejusdemque *sermonis perceptio*:
etiam nulla re gens alterius originis ab alia
melius distinguitur, quam sermone sibi pro-
prio; originem enim etiam illae nationes
commutasse censentur, quae popularis lin-
guae versuram fecerunt, et quod bonum erat
in moribus, ne quidem vocabulis jam tenent.
Hoc vinculum societatis humanae maximum
ut apud gentem Slavicae originis universam
servaretur, et propagaretur deductione co-
loniarum, lege quadam consuetudinaria mi-
hi videtur constitutum fuisse; ut in hujus rei
testimonium ipsius linguae Slavicae indoles
ac forma plurium saeculorum decursu, tot
in diversa climata migrationibus; tam varia
vicinitate populorum, ceterisque rationibus
minus, quam fieri soleat, commutata, pri-
mum adduci possit. Imo huic etiam com-
mutationi, quae alioqui nulla humana indu-
stria in quotidiano sermone impediri potest,
communi quadam orientalium cum primis po-
pulorum prudentia obicem statuerunt majores:
ut ea solum dialecto Slavorum, quae
primum sacrorum Christianorum usu propri-
is litteris perscripta fuit Saeculo IX. et ve-
tus *Serbica* est, atque litteralis Slavorum dia-
lectus

lectus appellatur, cum sacri, tum profani libri universaque rerum monimenta scriberentur. Sed infra Cap. VII. de duplici praecipuorum gentis Slavicae populorum dialecto plura proferentur praesenti argumento idonea; nunc in summa dixerim: quam fuerint sermonis patrii tenaces ingenuae ac antiquiores Slavorum stirpes, vix in dubium vocari potest, quum certum sit, nonnisi violentis artibus; inhumano contemptu; technis proditorum patriae ambitioni et avaritiae deditorum, atque aliis ad opprimenda hominum ingenia pravis conatibus, linguae Slavicae omnem usum in quibusdam antiquarum Slavoniarum regionibus deleri potuisse. Contra vero amor et studium linguae patriae, quam virtutem apud Slavos induxerint, Saeculo IX. res gestae testantur, ut sive in Ecclesiam plures vocare, sive jam congregatos servare Slavos, nullo meliori subsidio praecipui eorundem Doctores *Cyrillus et Methodius*, quam linguae Slavicae usu cum sacris ritibus conjuncto potuerint. Itaque humana et Christiana Slavorum societas unius linguae vinculo nitebatur, quo pretium illius apud gentem universam facile agnoscitur, atque etiam in communi nomine custoditur. Quo igitur aptiori modo majores nostri gentis universae communionem cogitare potuerunt? quam notione sui *sermonis*, qui ГЛОВО illis dicitur: nam hoc vocabulo non tantum *verbum*, verum etiam *sermonem* significari, cum lingua veteri eorum, tum Bohemica dialecto antiqua certum est. Et, quod ad illam attinet, λογος etiam tum, quando *sermonis* notione in Scripturis S. occurrit, et hac voce a Vulgato

to Interp. Lat. redditur, Slavis est СЛОВО, ut conferenti singulos Novi Testamenti libros constantia Interpretis in versione laudatae vocis apparebit; ita e. g. Matth. V. 37. БУДИЖЕ СЛОВО ВАШЕ ЁИ, ЁИ; НИ, НИ — atque aliis locis reperi. Sed in Slavo - Bohemico antiquissimo, ut equidem habemus, Vindob. Palat. Biblioth. *Evangeliariorum*, duo tantum exempla inveni, ubi voce *slowo* Vulg. Versionis *sermo* redditur; penso nimirum 47, Marci XVI. 20. — *y slowa potwrzugycze* — genitivo casu numeri singularis, quem servato vocabulo Fratres Bohemi plurali numero exprefserunt; a *slow gegich potwrzowal*. Alter locus est in Lect. Evangel. festi SS. Simonis et Judae Apostt. Ioannis XV, 20. — *gslyt me slowo schowaly* — Itaque vel antiquissima est Slavorum consuetudo voce *slowo* et *verbum* et *sermonem* significandi; vel in hoc Evangeliarum Vindobonensis utroque contextu Cyrillicae versionis graecisantis vestigia habentur. Nihil jam obstare mihi videtur, quo minus a voce СЛОВО, quatenus *sermonem* significat, originatione ducta, SLOWENE idem sint, ac *sermonales* ut Tertulliani vocabulo utar; sed proprii sermonis communione, quae patriae vocis signo sufficienter designatur proxime derivato ex nomine adjectivo *slowny*, sed forma *apocopata*, *slowen*, quae vim arthri Graecorum habet, veteribusque Slavis quam recentioribus magis usitata, a nostris Grammaticis passim *absoluta* dicitur, altera vero *constructa*. Sed ne molestiori diligentia huic interpretationi diutius inhaerem, malo jam plura desideranti minus dixisse, quam descensu ad extremam anxietate-

tatem nimium adferre lectoribus in etymologicis modum postulantibus: mihi enim id praecipue videbatur necessarium, antiquioris ac certae enuntiationis patriae nominis *SLOWenorum* in primis quatuor elementis vim sitam, consensu populari primum, dein ratione, historia et originatione illustrare; diversitas partis reliquae nominis *Slowjanorum*, sive *Slowanorum*, *Sloweninorum*, *Slowakorum*, substantiam non mutat, sed ad varietatem dialectorum pertinet.

§. 5.

Ingenuitas Slavorum Augg. Imperatt. Caesarr. auctoritate ac diplomatum fide comprobata.

Ab orientali Imperio auctoritate ducta, testimonium Slavica ingenuitas praecipuum habet a *Leone Sapiente*, quod ex *Tacticorum* Cap. XVIII. Cl. Kollarius in *Amoenitatibus Historiae Iurisque Publ. Regni Ungariae* 25) civi-

25) His Cl. Viri *Amoenitatibus* passim quoque nonnulla Slavorum vocabula illustrantur; maxime Volum. II, Sect. VI, Cap. III, ubi de generibus servitutis agitur. Volum. I, Sect. II. Cap. I. laudata Imperatoris Leonis Sap. verba continentur. Typis excusae sunt *Amoenitates illae Vindobonae 1783. f. 8. De meritis in rem Literariam Slavorum Illustr. Adami Francisci Kollarii Equitis Ungari de Keresztény* agam Vol. V, Cap. XXIV, ubi eadem merita Illustriss. et Clariss. Virorum Bibliothecae Palat. Vindobon. Praefectorum, Directorum, Custodum, Scrip-

civibus suis ita legendum protulit: „ Slavo-
 „ rum quoque gentes et vitae victusque ratio-
 „ ne et moribus aliae aliis sunt persimiles,
 „ *ingenuae atque liberae*, quibus servitus et
 „ subjectio nulla unquam ratione persuaderi
 „ potuit praesertim tum, cum ultra Danubi-
 „ um in propria regione habitarent; unde eti-
 „ am huc traductae, et quodam modo servi-
 „ tutem amplecti coactae, nemini alii liben-
 „ tius servire volebant, quam quodam modo
 „ suis: melius enim arbitrabantur, a princi-
 „ pibus gentis suae atteri, et opprimi, quam
 „ Romanis parere, subjicique legibus. Quae
 „ autem salutaris baptizmatism sanctificatio-
 „ nem sunt amplexae, hoc ipsum usque ad
 „ nostra tempora, quantum quidem in ipsis
 „ est, pro *veteris libertatis* consuetudine, re-
 „ tinent, atque observant. “ Nec sibi tantum
 ingenuae conditionis humanae societatem pro
 moribus antiquis vindicabant Slavi, verum
 etiam

torumque singulari §. grati animi, universae
 Slavorum gentis, causa recensebo; horum enim
 curis, studio, ac industriae, in hunc Palatinum
 ingeniorum thesaurum inlatos, recensitos et par-
 tim editos, illustratos, tum servatos ab interitu
 magis quam in patria, Codd. Slavonicos debe-
 mus. Sed, quod priori loco me facere oportet,
 ab AUGUSTI IMPERATORIS et CAESARIS
 FERDINANDII. Regia beneficentia et studio
 rem litterariam Slavorum, cum primis *Glagoliti-*
cam promovendi, illum peculiarem locum ordi-
 ar, et porro AUG. DOMUS AUSTRIACAE de
 lingua Slavorum bene merentis certas memorias
 veritati restituam.

etiam quoscunque alios homines, qui in servitutem, olim jure belli introductam, ab illis redigebantur, ea benignitate complexi sunt, ut laudatus Imperator hoc genus humanitatis eorum in hunc modum impense laudaverit eodem Tacticorum loco numero 6. „Alterum quoque ipsis olim multo humanius esse videbatur; nam eos, qui bello capti apud ipsos versabantur, non indefinito tempore, donec scilicet ipsi vellent, in servitute detinebant: sed id ipsum potius captivorum arbitrio relinquebant, certo servitutis tempore illis praescripto, ut post certum illud tempus, si vellent, aut ad suos cum stipulata quadam mercede reverterentur, aut, sin mallent, apud ipsos esse, liberi atque amici permanerent.“ Quidquid porro veteris hujus laudati moris temporum successione Slavi deterius mutarunt, id commutatione cum alienis moribus malo exemplo, et barbara irritatione factum est, ut haec omnia contra humanitatem gesta melius ad virtutem compositi nepotes ingenue detestentur, et nescio quam infelicem olim inter Germanos et Slavos vicinitatem contigisse 26) doleant. Sed haec non fuit ubique Slavis perniciosa; sed alibi locorum popularis, sed humanior, cum primis Saec VIII ad ANASUM in Norico Ripensi, in Austria nimirum, unde Nestori Pecz'eriensi Monacho sub ini-

26) Iohannes G. Herder operis inscripti: *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*. Riga und Leipzig. 1791. P. IV. Lib. 16. IV. *Slawische Völker*.

initium *Annalium* suorum pag. 6. — Наричаеми Норичи, иже сунъ Словене — Norici nuncupati, sunt iidem qui *Sloweni*; quos anno Chr. DCCLXXVII. tali numero heic concessisse certum est, ut in *charta traditionis* Thassilonis legatur *decania Sclavorum* Monasterio Cremifanensi tradita; nomen *Jopani* occurrat, quod Slavicum esse notum est 27); triginta Sclavi ad *Todicha*; traditio terrae, quam illi *Sclavi cultam fecerunt* — infra locum, qui vocatur *Forst ad Todicha et ad Sirnicha*. Similiter et in alio loco, qui dicitur *Eporestal* — Qui nihil nisi mancipia in hoc Sclavorum nomine sibi fingunt, velim, contextum litterarum *Caroli Magni*, quibus *charta Thassilonis* confirmatur, diligentius illi perspiciant; quarum duplex exemplum Cl. Heyrenbachio notum erat: unum datum anno Chr. DCCXCI. quod in *Annal. Monast. Cremifanensis* a Rettenbacher editis fol. 28, 29. videri potest; alterum anno DCCCII. datum 28) in quo significan-

27) Vocabulum illud varie scriptum Cl. *Du Cange* in *Glossario ad Scriptores mediae et infimae Latinitatis* nova opera et studio Monachorum Congr. S. Mauri Basileae IV. Tomm. edito, egregie quidem conatus est illustrare; sed restant complura subsidia, quibus sive ad originationem, sive ad usum vocis antiquissimae et communis universae Slavorum genti, ex diplomatibus vel maxime majus lumen accedit. Vid. Cap. II.

28) In anonymi Cremifanensis interpolationibus *Chronici Hermanni Contracti* Austriam spectantibus annus iste iterum datae confirmationis privilegii rogatu Walderici Pataviensis Episcopi con-

cantius *Sclavorum* libertas asseritur: his ver-
 bis: „Insuper etiam terram illam, quam
 „Sclavi prope flumina Todicha et Sirnicha
 „sine licentia Thafsilonis Ducis stirpaverunt.
 „Similiter et in loco, qui vocatur Eporestal.
 „Si vero illi Sclavi rectum censum, et lau-
 „dabile servitium facere voluerint, *terram*
 „*illam possideant; sin autem liberi discedant.*“
 Sed nihil clarius esse potest alio contextu lit-
 terarum donationis Ludovici Imp. ejusque
 filii Lotharii apud laudatum Rettenpacher
 fol. 30. 31: „Memoratum vero territorium
 (*in pago Grunzwiti, cujus situm in terra infra*
Anasum contra Abbatem Besselium singula-
ri Dissertatione Heyrenbachius probavit.)
 „quantumcunque infra suprascriptam termi-
 „nationem consistit, salvis tamen proprie-
 „tatibus LIBERORUM SCLAVORUM. — “

Non est mei instituti, sive de varia li-
 bertatis Slavorum fortuna, sive de servitutis
 genere diverso, cui subinde hi subdebantur,
 dissertationem texere: originariam enim tan-
 tum ingenuitatem eorundem fide historica
 certiorum reddere mecum constitui. Sed il-
 lam felicioris vitae conditionem *Slavorum in*
Austria, quorum antiquissimam heic Saeculo
 VIII,

venit cum anno Heyrenbachii; sed prioris lo-
 co apud anonymum Cremifanensem est annus
 DCCLXXXII. Vide Rerum Austriacarum Scrip-
 tores, qui lucem publicam hactenus non vide-
 runt — a Cl. *Adriano Rauch* Cler. Reg. Sch.
 Piar. editos Vol. I. Vindobonae 1793. 4. pag.
 165. et seq.

VIII, atque populosam, aequae ac faciendo agro deditam fuisse coloniam constat, paucis tantum verbis innuo: peculiarem enim Dissertationem minime suspecti de studio partium auctoris Ios. Heyrenbachii S. I. Biblioth. Palat. Vindob. Custodis, impetrata facultate Societas Regia Scientiarum Boemica suis Commentariis insertam e MSto. laudatae Biblioth. publici juris faciet, gratique animi causa ejusdem Cl. Auctoris memoriam posteritati tradet.

§. 6.

Allophylosum nostrae aevi Scriptorum illustrium, cum primis Germanorum studia, et humanitas in Slavorum nomine ab injuriis vindicando.

Jam anno hujus Saeculi supra trigesimum septimo Petr. Friderici Arpi Jcti ea fuit humanitas et studium aequitatis, ut certa fide monumentorum historicorum atque judicio instructus de Slavis ista moderatione ingenii scriberet 29): „Consuetudinum
„sua-

29) Parte I, §. XXXI. sui operis inscripti: *Themis Cimbrica, sive de Cimbrorum et Vicinarum gentium antiquissimis institutis Commentarius*. Hamburgi ex officina Koenigiana 1737. f. 4. Arpius optime meritus est de gente Slavica, cujus leges, nullis perscriptas tabulis quum compactu exhibere non posset, de his ex illius gentis laudatae institutis et moribus conjecturam fecit.
Tom. I. C

„suarum observantia factum esse reor, ut
 „odio eos maxime haberent vicini, et pas-
 „sim armis illatis compescere studerent.
 „Quibus tandem fortissime pugnantes cede-
 „re coacti sunt. Mores eorum, fama in pejus
 „vergens refert. Nec me fugit multa fecisse
 „ab humanitatis ratione aliena. Multa ta-
 „men iidem praeclare, recteque instituerunt,
 „quae ut sine bile ponderentur, nostrum
 „eo magis interest, quo plura ex iis nostrae
 „leges et jura retinuerunt. Licet hodie vile
 „et abjectum *Sclavi* et *Venedi* nomen sit, o-
 „lim tamen gens fuit magnifica et digna,
 „cujus originem Sarmatis inviderent Ger-
 „mani.“ Sed huic nostro tempori annis pro-
 „pioribus tali consensu ex authenticis mem-
 „branis, et veterum auctorum testimoniis,
 „eruditi quidam Viri Germaniae humanitatis
 „cultores bonam Slavorum causam tuentur,
 „ut quicquid sermo sine ullo certo auctore
 „dispersus 30), cui malignitas initium dedit,
 scrip-

cit, quae mihi videtur tam justis rationibus com-
 probari, ut non dubitem eruditi viri opera uti
 Cap. III, de moribus Slavorum acturus illustran-
 dae veteri eorundem linguae necessariis.

- 30) Non possum asseverare, quo auctore nomen
Sclavorum servilibus notis compunctum sit; an-
 tiquum tamen hoc contra humanitatem, abusu
 veteris orthographiae nominis illius a Graecis et
 Latinis propagatae, delictum esse facile digno-
 scitur, si fatagentis nostrae e Saeculo VIII. me-
 moria repetantur apud Constantinum Porphyrog.
 Helmoldum, et apud Viros humanitate ac erudi-
 tione conspicuos, hocce §. 6. a me laudatos,

scriptio monimentum, incrementum credulitas, in originationem laudatae gentis ac linguae servilis notae intulit, jam nunc Teutonico idiomate magis elidatur, quam potuerit non bonis Ludewigii conatibus 31)

C 2

aeta-

qui veterum auctorum fidem sequuti, Slavorum gentem ab injuria veteris calumniae vindicarunt. De abusu nominis *Sclavorum* ad mancipia significanda vide Du Cangii utriusque linguae Glossaria.

- 31) Iohann Peter Ludwigs — *Vollständige Erläuterung der güldenen Bulle* — Frankfurt und Leipzig. 1752. 4. Titul. XXX. de Institutione Electoralium heredum in linguis — pag. 1416. ad §. 2. *Was Carolus IV. vor Ursachen gehabt die Wendische (oder Sclavonische) Sprache denen Churfürstlichen Printzen aufzugeben, und anzubefehlen?* — Heic, postquam Ludewigius infelici opera in compluribus centuriis vocum Slavicarum, vix unam alteramve investigasset, quae cognationis cum vocabulis Hebraicis, Graecis, Latinis et Teutonicis aliquod vestigium praeseferret; tandem fert sententiam, cujus malo totidem verba, quam interpretationem dare: *Da nun diesem also, hätte sich Carolus IV., um so viel ehender bedenken sollen, denen Churfürstlichen Printzen die harte und ungestalte Wendische Sprache aufzuerlegen. Wie dann eben deswegen diese Satzung mehr verlachtet, als in achtgenommen, und in die Übung gebracht worden, Indem sich ein Chur-Printz oder Churfürst fast geschämet haben würde, wenn ihm einer nachsagen sollen, dass er Zeit und Fleiß auf diese Knechtsprache gewendet. Absonder-*

aetatem ferre. Huic itaque tres viros humanitate illustres oppono: *Iosephum Heyrenbach, Iohannem G. Hentze, et Iohannem Gottfr. Herder*; quanquam plures omnino sint, quos identidem in testimonium citare possem. Sed modum sive in laudandis, sive in excerpendis ad institutum praesentis argumenti auctoribus tenebo.

Iosephi Heyrenbachii dissertatione ad propositi rationem haec summa momentorum continetur. Slavorum in Austria antiquitas magnae illius expeditionis Francici exercitus epocham praecedens. Cis et trans Danubium; supra Anasum ante erectam Marchiam orientalem Slavos tam populosos sedisse, ut saeculo adhuc X. velut una ex duabus praecipuis Austriae gentibus reputarentur; qui heic loci non ut servi duntaxat Germanorum vixerint; sed fuerint identidem sicut hi partim liberi, proprietate bonorum suorum gaudentes incolae, usum habentes eorundem iurium et libertatum cum indigenis

lich da die Wenden zu den Zeiten Caroli IV. bereits in einer solcher Verachtung gewesen, dass man solche gleich den Knechten und Hunden gehalten. Istis aliisque Ludewigii verbis contra linguae Slavicae indolem et praestantiam prolatis §. sequenti, quantum equidem heic fieri expedit, respondebo; tum vero Vol. II. Capp. V, VI, VII; et X, XI, XII. Vol. III, Cap. XV. Vol. IV. Capp. XXI, XXII, atque Vol. V. Cap. XXIV. qua fiducia minus explorata Ludewigius scripserit, melius demonstrabitur.

nis Germanis. Has positiones augendae universali Historiae idoneas Auctor probat veritate historica niti, imo fide diplomatum demonstrat. Quod vero ad commendationem studii linguae Slavicae attinet, quum Ludewigius servis tantum ac mancipiis dignam esse voluerit; Heyrenbachius contra futurum asserit, ut is immortalem memoriam mereatur, qui *Tabulas Parallelas* dialectorum Slavicarum adornare conatus fuerit exemplo Cl. Viri Caroli Michaeler, cujus studio *Tabulae Parallelae antiquissimarum Teutonicae linguae dialectorum — ex priscis monumentis collectae Oeniponte* cldo Iccc LXXVI. forma 8. typis excusae sunt.

Ioh. G. Hentze peculiari specimine 32) Slavis Germaniae septentrionalis et orientalis ingenuitatem; pacis studia; agri faciendi

32) *Versuch über die ältere Geschichte des fränkischen Kreises, insbesondere des Fürstenthums Bayreuth. Von Johann Gottlieb Hentze Hochfürstlich Brandenburgischen Archiv - Secretär — 1. Stück. Bayreuth 1788. 8.* De Slavis isto specimine agitur, et §. XII. pacis studia laudatae gentis, quibus haec ad cultum humanitatis priori etiam progressu accessisse dicitur, ab auctore referuntur. Hanc Transalbinos gentis nostrae populos pacem antiquissimis temporibus coluisse videor mihi legere apud Strabonem Lib. VII. „Ac fuissent, ut apparet plures etiam cognitae „(gentes), si Augustus militibus permisisset, ut „transmisso Albi eo rebellantes persequerentur. „Sed promptius censuit Augustus se bellum,

endi atque colendi diligentiam; et, qui hac industria cultus humanitatis nascuntur, antiquiores fuisse tam certis probavit monumentis, ut etiam commoneret Thuringos gratae memoriae majorum, quorum illi diligentissima opera, velut *Slavica hereditate* uterentur,

Ad *Philosophiam Historiae Humanitatis* 33) ideae a rebus gestis Slavorum translatae Iohanni G. Herdero dignae videbantur, quas ille sexto supra decimum libro sui operis insereret, unde ad praesentis argumenti rationem quaedam momenta compendio huc transferam admonito lectore Slavophilo: Herderum dignum esse et grati animi memoria, et qui suo verborum complexu integre legatur. Itaque majus terrarum spatium ei videntur Slavi occupasse, quam in historiarum voluminibus descriptum habeant, ea potissimum de causa, quod vixerint remotiores a Romanis: esse nihilominus pene immensas regiones, quibus vel in Europa adhucdum potiantur. Passim antiquitus colonum more consedis, ut incolis destitutas provincias occuparent, sive pascendis gregibus, sive silvestri regioni in arborum formam redigendae, et cultorum novalium curae intentos, quo factum sit, ut vitae gene-

„quod erat prae manibus, confecturum, si populos ultra Albim sitos, *ac nihil moventes*, „missos faceret, neque irritatos maleficio ad „societatem cum hostibus ineundam invitaret.“

33) Vide opus supra N. 26. laudatum.

nere tranquillo, ac disciplina rei rusticae proficerent in cultu novarum sedium. Artes etiam rei familiari necessarias atque utiles eos exercuisse certum est, rerumque natura, industria, et arte productarum facto com-
meatu, emporia instruxisse, ubi omnis negotiatio conveniret, infra Cap. V. ipse pluribus argumentis comprobabo. Sed his omnibus, quos Herderus laudat, egregiis conatibus ad cultum humanitatis pertinentibus non poterant Slavi declinare oppressionem suae libertatis, qua non sine honesta subjectione et obedientia ruri delectabantur: quum enim mallent condigno censu tranquillum suae regionis incolatum redimere, quam sublimioris jura potestatis armorum licentia bellicosus principibus perpetuum vindicare, plurimum nationum, maxime stirpis Germanicae, iram sibi consciverunt. Sed nolim ista Herderi verba universim accipiantur: quibus enim juribus, quam tranquille in Austria vixerint majores nostri, ex Heyrenbachii dissertatione satis constat; et mihi magis in animo est cujuspiam gentis communia humanitatis studia in Slavos impensa grata memoria repetere, quam veteris irae ac odii meminisse. Profecto complurium illustrium Germanorum, cum primis aetatis nostrae Scriptorum, humanitas et studium veritatis in Slavorum nomine ab injuriis vindicando extrivisse videntur id totum, quod tam gravis in Slavos peccati fuisse Herderus asseveravit.

§. 7.

Illae serviles notae, quibus etiam Lingua Litteralis Slavorum a quibusdam Scrip- toribus compuncta est, ignorantiae ma- gis, et defectui Historiae Slavorum Lit- terariae, quam pravae voluntati tribui possunt.

Inter adversarios scriptores, qui Lin- guae Slavicae indolem et usum impugnarunt 34) existimo Ludewigium esse praecipuum, qui hanc et *servilibus notis* compunxit, et du-
ram

- 34) Non est hujus loci adversarios recensere Scrip- tores, qui Slavicum sermonem calamo, ut alii persecutores igne ac ferro impugnarunt; quum alio aptiori loco mecum constituerim primi ge- neris adversariorum Vol. III. Cap. XIII. notiti- am dare. Sed istud heic adnotasse necessarium puto, plerosque illorum non recte institutis co- natibus ideo deliquisse, quod suorum non pate- rentur laborum gradus fieri, ut aliquid ex iis, quae Slavis pridem in usu fuerant, severa lectio- ne investigarent; ut quod vellent contemnere, diu conferrent cum aliis linguis, Grammaticae non solum *Technicae* scientiam elementorum et proprietatis tradentis, verum etiam *Philosophicae* atque *Harmonicae* subsidiis suoapte studio compa- ratis instructi: his enim duabus postremis tam- etsi careamus adhucdum nos Slavi; habemus tamen *Lexicon symphonum*, quo quatuor Lin- guarum Europae familiarium, Graecae scilicet, Latinae, Germanicae, ac Sclavinicae concordia

ram atque *informem* esse 35) asseveravit, ut ejus quacunque auctoritate, imo praejudicio eruditionis Slavicae inducti quidam Scriptores nostri auderent lectores ad Ludewigii opus remittere, quum sibi tam parum atque huic de monumentis Slavorum litterariis constaret. Quod ego non prava et distorta voluntate, sed ignorantia, et fiducia minus explorata factum ab eis fuisse puto; quia etiamnum Scriptores illustres, et Slavicae linguae non ignari, quibus magnitudo, celebritas, antiquitas et potentia gentis nota est, tamen hanc veniam allophylis dari volunt, si quando hi, in tanto historiae litterariae Slavorum defectu, de dialectis eorundem loquentes veritatem non assequantur. Hunc ego studiorum neglectum satis mirari non possum, quum vel in Bohemia ante viginti annos, etiam ab illis

consonantiaque indicatur, per Sigismundum Gelenium quantum per ocium licuit, non oscitanter editum. Basileae Anno MDXXXVII. 4. Vide Acta Litteraria Bohem. et Morav. Cl. Viri Adaucti Voigt Cler. Regul. Scholl. Piarr. Laudatum primae editionis exemplar servatur in Biblioth. Palat. Vindobonensi; aliud auctius possedit Cl. Georg. Schwandnerus. Philosophicae Grammaticae specimina dare apud nos incepit A. 1790. Amicus meus Jos. Dobrowsky. Vide hujus Diss. German. Ueber den Ursprung und die Bildung der slawischen und insbesondere der böhmischen Sprache, praefixam Lexico — Franz Johann Tomsas Vollständiges Wörterbuch der böhmisch - deutsch- und lateinischen Sprache. Prag, 1791. 8. maj.

35) Vide propria illius verba. N. 31,

illis eruditis viris, qui Slavicarum rerum notitiam ex proposito illustrare contendebant, de antiquae dialecti Slavorum indole non potuerim edoceri, donec lectis Cl. Afsemani Kalendaris Ecclesiae Universae, et juncta amicorum inquirentium in res litterarias Slavorum opera, omni conatu desideratae studiorum parti me addixissem. Scio meam ignorantiam; sed timoris etiam illius mihi conscius sum; qui me, docente Plinio, in studiis magis quam fiducia decet, qua saepius fit, ut cruda adhuc studia in forum propellamus; sed postea edocti melius, et latius se aperiente materia doleamus nostris vestigiis quemquam instituisse. Itaque nisi summa diligentia, commercio amicorum litterario solerti, et quadam in investigandis linguae Slavicae monimentis adhucdum sparsim latitantibus et minime collectis, fortuna atque possessorum benevolentia usi fuerimus, nunquam ad perfectioris notitiae Slavorum philologicae afsequeutionem eluctabimur. Demus itaque Ludewigii ignorantiae hanc veniam, qua nos et populares nostri minus digni fuerimus tam diuturno linguae majorum neglectu, et praeclaris antiquissimarum Teutonicae linguae dialectorum comparationibus et monimentis compluribus editis, minime ad similia studia excitati. Neglecti linguae Litteralis in Dalmatia studii Saeculo superiori, testis est Abbas Pastritius patria Spalatensis, qui ad Archiepiscopos Dalmatiae ita scripsit - 36) „Nostis optime, nemi-
„nem

36) Apud Cl. Joseph Sim. Afsemanum, *Kalendar. Ecclesiae Universae* Tomo IV. pag. 416.

„nem esse, qui eam loquendi rationem calleat
 „— Miror sane tot saeculis squaluisse nostras
 „regiones in praecipuo coronae nostrae
 „radio, nempe in Litterali Dialecto“. Sed,
 quid quaeso! vitii linguae infertur, ut haec
 servilibus notis compungatur, si quando vis
 ingenuos homines vel in servitutem redigat,
 vel studia impediat linguae jam a majoribus
 cultae: quum certum sit, ingenia hominum
 libera esse, quorum praecipua communio
 ita linguae subsidio nititur, ut magis in no-
 stra potestate sit loqui, vel tacere, quam
 oblivisci. Sed Ludewigius *duram* vel aspe-
 ram, *formaque* naturali destitutam esse asse-
 veravit Slavorum linguam, nullo specimine
 rationum producto, quibus veritas pateat;
 pro hac ego simplicius agam argumentis ab
 indole ipsius linguae Slavorum praecipue
 Litteralis, et ab illustrium Virorum aucto-
 ritate repetitis.

Ad *duritiem* sermonis quod attinet, is
 propterea universim durus non audiet, si
 quaedam nomina habuerit *ex pluribus et as-*
perrime coeuntibus inter se syllabis veluti con-
fragosa: nam rebus atrocibus verba etiam ipso
auditu aspera magis convenient; sed ille ser-
 mo durus omnino fuerit, qui justo vocalium
 numero destituitur, ut eadem crebrius oc-
 currentes ad varietatem amoenioris soni vo-
 ces inclinare non valeant. Sed linguae Sla-
 vorum talis inest vocalium numerus et natu-
 ra, ut eas insidentis *jota* molliori sono im-
 buere valeant; quo fit, ut etiam praecedens
 littera consonans, siquidem hujus liquoris
 modulum patiatur, in mollem sonum tran-
 seat,

seat, vel mutetur in aliam huic euphoniae aptiorem consonantem. Magni Scaligeri de causis linguae Latinae Lib. I. Cap. IX. et XII. velim conferat lector, qui hanc soni gracilitatem cum Latinis et aliis quibusdam gentibus comparare voluerit. Sed Ludewigius praecipiti contemptu Slavorum linguam asperitatis redarguit; oportebat enim hunc nosse, num sive de sonis, sive de vocabulis illorum aliquid in Franco-Theotiscam dialectum ob gracilitatem soni, et aptiorem vocabulorum proprietatem intulerint majores Teutonicae gentis; quum omnino constet ex *Io. Georgii Eccardi Historia Studii Etymologici Linguae Germanicae*, exstare in lingua Germanica cultiori vocabula plurima, quae Slavis accepta ferenda sunt; et *Ericus Julius Börner* asserat 37), non tantum Francicam linguam ad genium Graecae et Slavicae saepiuscule redactam; verum etiam in Franco-Theotisca veterum Scriptorum operibus custodita, prostare voces originis Graecae et Slavicae, in particularum, maxime *Praefixarum*, numero. Jam equidem illud commigrationis genus, ut ita dicam philologicum, passim animadverterunt etymologici linguae Germanicae Scriptores, ut vel unius Cl. *Adelungii* Lexicon identidem in testimonium citare sufficiat

37) Vide prioris auctoris editionem Hanover. 1711. 8. Cap. XXXV. posterioris vero, *Cogitationes Critico-Philologicas de Orthographia Linguae Svio-Gothicae* — Stockholmiae editas 1742. 4. pag. 13, 14.

ficiat; sed quo minus originationis atque concordia vocum adoptatarum intelligantur; vel augeatur earundem numerus, duae mihi videntur obstare majores causae: altera, quod nullum adhuc *Schultensium* habemus, cujus opera subsidio sit *Clavis mutationis elementorum*, dum in concordiam consonantiamque quatuor linguarum Europae familiarium *Graecae* scilicet, *Latinae*, *Germanicae* et *Slavonicae* inquiritur: altera, quod antiquioris Slavorum linguae, nimirum litteralis, ad hanc praecipuam philologiae, et ethnographiae Europae partem non adhibeantur monumenta, recentiorum linguae Slavicae dialectorum Lexicis unice propemodum usui servientibus; quum nec Litteralis dialecti Lexicon adeo perfectum sit, ut non complura in eo desiderentur Sacrr. Scriptt. vocabula, et praesentium aetas, non laudata Scriptoris auctoritate, ignoretur. Itaque melius inde jam a Sanctis Patribus nostris CYRILLO et METHODIO usque ad Saeculi XII. exitum servata fuit puritas et proprietates Slavorum linguae; illi enim duo velut frugi patresfamilias, quae sua aetate usum obtinebant apud Slavo-Serbos, gentem nostrae Bohemo-Slavicae proximiori gradu consanguinitatis junctam, voces et loquendi formulae; *tanquam variorum cujusdam longioris anni temporum baccas, et fruges et vindemiam, in Versionem Slavonicam cum Sacrr. Scriptt. tum Ecclesiastico usui maxime necessariorum Codicum, quasi in quasdam cellas et horrea invexerunt.* Nondum invidi et umbratici doctores ingenia discipulorum divi Procopii Abba-

batis 38) deleverant, dum Cyrillus ac Methodius, velut *Sophocles aut Euripides invenerunt*

38) Hunc optime de patria nostra meritum Abbatem Sazaviensem non tantum instituti monastici, verum etiam rei litterariae Slavorum Cyrillicae discipulos habuisse, Cap. VIII. hujus Voluminis pluribus historiae argumentis demonstrabo; heic ad rem nostram sufficiat pericopa prosae Misalis Prag. in Cod. membraneo eleganter scripto: *per manum Laurini de Clatovia*. A. 1409. inter Codd. MSS. Theolog. Biblioth. Palat. Vindobon. Nro. CCCXCVI. fol. 315.

Plaudant chori monachorum et letentur fratres quorum pater est procopius —
 Noue legis nouus lator gentis natiue zelator
nouus doctor litteris.

Sed quibus malis artibus illa Christianae pietatis, et Slavonicae litteraturae schola Sazaviensis primum opprimi, et ingenia discipulorum post obitum S. Procopii sub Vito Abbate deleri ab aemulis inceperint, veteribus rhythmis Bohemo-Slavicis in MSto. Codice membraneo formae 12. Amici mei Dobrowskii (Vide hujus *Geschichte der Böhm. Sprache und Litter.* pag. 91.) in hunc modum descriptum habemus opusculo a), quo vita S. Procopii continetur, et referuntur verba pessimi consilii Spitzneuo Duci data:

Ty gemu newiernye socziechu.
 A takto knyezzy mluwiechu.
 Knjeze gsut zde kaczys powiene.
 Gmagit kaks pisno gyne.
 Czynieť proroczstwie prziemnoho.
 Knjeze neprziepuszcziey gim toho.

runt verba, quibus deberent loqui ecclesiastici Slavorum paedagogi: et, si licuit Ciceroni plura in Philosophicis duntaxat quaestionibus nova fingere verba, quam Hieronymus in Vulgata Versione Latina novae formationis voces animadverterit exstitisse; cur non licuerit sacratoris Philosophiae interpretibus, rationis et analogiae servatis finibus, identidem facere? nam Tullius Lib. III. de finibus scripsit: „etiam agricultura, quae ab-
 „horret ab omni politiori elegantia, tamen
 „eas res, in quibus versatur, nominibus no-
 „tavit novis, quo magis hoc Philosopho fa-
 „ciendum est. Ars est enim Philosophiae
 „vita, de qua disserens arripere verba de
 „foro non potest.“ Non potuerunt illi Sla-
 vorum Philosophi de horum foro idonea ar-
 ri-

Sluzyet słowenskim hlaholem.
 Stogiecze przed bozym stolem.
 Wiesz ez kaczierzstyt sye obchodie.
 Żet zde tafa słuzbu plodie.
 To igyne naknyezye wittossye mluwiechu.
 A nawsyje bratrzy gesto snym biechu.
 Tak gye welmy opssowachu.
 Aż gie ottud ywyhnachu.

Ad haec si conferantur verba anonymi Sazawiensis sub finem scripta de monachis revocatis Sazawam, sed iterum cum Abbate *Bozetecho* ejectis: *et libri linguae eorum deleti omnino et dispersiti, nequaquam ulterius in eodem loco recitabuntur*; nemo, ut arbitror, mihi superius dicta vitio dabit de invidis et umbraticis doctoribus, qui discipulorum S. Procopii ingenia malis artibus deleverunt.

ripere verba, quibus Graeca slavice eodem sensu historico ecclesiastice redderentur: itaque novis illa nominibus notaverunt, ut breviter Graecam etymologiam Slavicus lector intelligeret. Sed qua imitationis disciplina instructi, et quali moderatione ingenii hoc praestiterint, ut certo auctorum exemplo demonstrem, adducam prius in exponendis Sacrr. Scriptt. Doctoris maximi quasdam huic instituto aptas observationes. In Epistolae ad Galatas Cap. I. columna 231. observavit Hieronymus: „Verbum quoque ipsum „*αποκαλυψεως*, id est, *revelationis*, proprie „Scripturarum est; et a nullo sapientum saeculi apud Graecos usurpatum. Unde mihi „videntur quemadmodum in aliis verbis, „quae de Hebraeo in Graecum Septuaginta „interpretes transtulerunt; ita et in hoc mag- „nopere esse conatos, ut proprietatem peregrini sermonis exprimerent: nova novis „rebus verba fingentes — “ Et in Cap. VI. Epist. ad Ephes. columna 401: „Sciamus autem quod excepto praesenti loco nec in „veteri, nec in novo Testamento, *κοσμοκρα-* „*τορα*, id est, *mundi rectores*, umquam legimus: quod nomen idcirco Paulus Apostolus finxit: quia necesse habebat ad Ephesios disputans, rebus novis et invisibilibus, „nova nomina coaptare.“ Porro quod attinet ad illam ingenii moderationem, qua Septuaginta Interpp. subinde Hebraicas voces sine interpretatione posuerunt, breviter singulari epistola, Tom. II. editionis S. Maurianae column. 705. et seq. Hieronymus quaerenti Marcellae respondit; quo mihi etiam illae voces pertinere videntur, quas laudati

In-

Interpp. Graeca tantum consuetudine declinarunt, non interpretato nomine Hebraico, ut est *γειωρας* et *γνωρας*, *peregrinus*, qui Hebraice *ג* dicitur, aliaque hujus modi 39) complura. Itaque his inducti exemplis Versionis Slavicae SS. Scripturarum primi auctores, nova novis rebus verba formarunt pro veteris antiquarum Versionum atque etiam Apostolicae consuetudinis ratione; aut Graeca sui archetypi non interpretata subinde solo Slavicarum formularum exitu declinabant; ut vel isto versionis genere prudens majorum simplicitas, et religiosae antiquitatis Ecclesiarum Latinae, Syriacae, Armenae, Copticaeque eadem interpretationis disciplina in Slavonica Versione resplendeat. Quam ob rem aliasque utilitates illius hermeneuticas cum antiquis Versionibus propemodum communes, ipsa etiam Slavicae gentis antiqua interpretatio Scripturarum digna videbatur, quam eruditi quique Viri 40) an-

39) Diligenter hujus modi vocabula collegit *Jo. Christianus Biel*, et passim inseruit suo *Novo Thesauro Philologico*, sive *Lexico* in LXX. et alios Interpp. Vet. Testam. Hagae Comitum 1779. — 80. 8. Partt. III.

40) Illustr. Equiti *Michaelis* pretium Slavicae S. S. translationis ad criticae sacrae augmenta idoneum videbatur, ut hanc inter antiquas Versiones recensuerit Introductionis suae in Nov. Test. §. 88. Sed jam Cl. La Croze praestantiam laudatae Versionis cognovit et usum, ut potuerit ad Chr. Bened. Michaelis scribere: *Codicem autem Alexandrinum presse sequuntur Versiones Tom. I.* D

antiquioribus adnumerarent Versionibus. Debet haec Slavicae Versionis ad subsidia studii Litterarum Sacrarum assumptio nobis esse majori incitamento ad cogitandum de mediis culturae dialecti Slavorum litteralis maxime necessariis, quae investigatione philologico-critica in antiquos Codices Slavo-Serbicos, minus corruptos, primum continentur, ut amicus meus Dobrowsky epistola XLIX. ad me data recte animadvertit: „Possem considerare centena vocabula, quae a Russis substituta sunt, ejectis aliis, quae certe a Serbis intelligerentur melius, quam recens assumpta. — Optarem igitur, ut saltem si pro usu communi meliora sectari non jam liceret, antiquissima MSta conferrentur, ut ex iis Textus slavicus ederetur in usum Philologorum eum in modum, quo Germani *Ulfila*, *Otfridi* Versionibus gloriantur et proficiunt, quoties etymologica tractant.“ Sed haec alibi ad propositum pertinentibus locis magis exponentur; heic jam necesse est specimina quaedam ex Versione Slavica proferam, quibus cum singulae tum junctae Slavorum voces ab *asperitate*, et *rudi forma* loquendi ita vindicentur, quantum Ludewigio interim responsum dedisse sufficiat, qui ruditatem nobis objectam in hoc maxime repositam esse volebat, quod idoneam Slavicae Linguae convenientiam cum supra laudatis invenire non potuerit.

Uti-

Armenicae et Slavonicae. Vid. Tom. II. ejus Thesauri Epist. Lipsiae 1743. pag. 201. Mira veteris contemptus nostrae Versionis conversio in pretium!

Utinam frequentissimi usus in Lingua litterali Slavorum verbi substantivi formulam: ѣсмъ, cum antiquiori hac Latinorum loquendi consuetudine: ESUM, conferre novisset Ludewigius! Varronis enim VIII, 57. certum est testimonium: *Sum quod nunc dicitur, dicebatur ESUM*; imo spectata Slavicae vocalis ѣ, initio vocis potestate, qua consonante jota, velut quodam spiritu leni affectus ille character per *je* (*jesm'*) constanter pronuntiatur, facile vestigium antiquioris convenientiae Ludewigio apparuisset cum Hebraeorum *י* *jesch*, quod usurpatur pro verbo substantivo utriusque generis et numeri, *est, sunt*; non obstante illa sibilantis litterae commutatione, qua nemo offenditur, qui noverit leges mutationis elementorum in linguis orientalibus. Illa vero postrema laudati Slavorum verbi littera м cum eadem Graecorum in verbo *εἰμι* et Etruscorum *im* collata, quantam congeriem antiquitatis philologicae 41) in Slavico verbo *jesm'* servatam indigitet, non video necessarium esse, ut id pluribus verbis demonstrem. Hoc tamen dignum observatione mihi videtur: Slavos veteres verbi substantivi ѣсмъ veterem materiam et significatum ex orientali quadam regione in Europam intulisse, formam autem opinor heic aptasse propria quadam consonantes litteras jungendi

D 2

di

41) Cl. Viri Lanzii opere: *Saggio di Lingua Etrusca* — in Roma 1789. 8. Tom. I. pag. 359. inductus sum in hanc antiquitatis philologicae observationem, quam in usum Slavonicum transtuli, aliisque deinceps utar.

di consuetudine. Nescio ad harmoniam linguarum Hebraicae, Graecae, Etruscae, Latinae et Slavonicae ullum antiquius ac praestantius verbum illo *jesm'*, quod nostris Doctoribus Cyrillo ac Methodio ita servatum debemus, ut Varroni ESUM Latini debent. Quod equidem ad praestantiam attinet, hanc ipsa verbi *substantivi* appellatio indigitat, quin sit necesse in amplitudinem usus grammaticis observationibus multum inquirere. Porro ille consensus in eo Slavorum verbo cum laudatis gentibus, haud obscure testatur, majores nostros ingenuorum et eruditorum populorum vel suoapte ingenio similes, vel imitatores fuisse: quod et moribus eorum, et artis voces formandi et construendi consensu *philosophico* longe melius probatur, quam convenientia singulorum vocabulorum; maxime si Slavonica constructio conferatur cum Graeca et Latina methodo jungendi vocabula. Sed proferam tamen quoddam philosophiae Slavicae specimen in forma nominum derivatorum observatae, qua locus, vel res in loco contenta, vel spatium significantur. Primum quidem propter illius formae veritatem rei cum idea seu notione *loci* convenientem; deinde propter sonum — *и҃мѣ*, *isste*, (*isstě* — *и҃щѣ*) formae nominis congrua mentis attentione attributum; porro antiquitatis causa; ingentis numeri hujus formae nominum; facillimi significatus et promptioris atque parati usus, qui Interpretibus Slavicae Versionis Bibliorum maximo videtur fuisse subsidio, ut novis rebus nova vocabula veteri et maxime populari analogia fingerent. Quod equidem ad illa duo priora momenta

nominis attinet, licet *res*, *idea*, et *sonus* omnino diversa esse videantur; tamen facultatis cognoscitivae operationibus, praesertim *attentione*, *reflexione* atque *abstractione* invicem a nobis conjunguntur: collatis enim inter se pluribus locis, vel rebus in loco consistentibus, nihil magis omnibus commune est, quam certa spatii occupatio [vel consistentia: nec enim Varro loci aliam notionem dedit IV, 2. quam hanc, *ubi quidquam consistit*; cuius vim Hebraicum nomen loci מִקוֹם a radice קוּם, *stetit* — significantius praesefert, quam Latinorum *locus*, admodum incertae originis vocabulum. Ubi vero quidquam consistat, *quaerendo* invenimus: *quaero* autem Slavus sonat ѡуѣ; nec satis scio, an aliquid sonantis quoque actionis in quaerendo ubi quidquam consistat, in voce ѡуѣ omnino animadvertatur; vero tamen similis est, aliquid convenientiae sonorum interesse inter sonum *strepitus*, qui excitatur a nobis celerrime locum quaerentibus, a Bohemis onomatopoetice vocabulo шѣсть expressum; atque inter laudatum verbum ѡуѣ = *issu*. Sed etiam postremi formae nominis in -- ѡуѣ desinentis soni *ē*, puto me rationem aptius redditurum, si eum antiquioris cujuscumque *particulae* monimentum esse asseveravero simile istis adhucdum usu tritis particulis: ѡуѣ, *si*; ѣуѣ, adhuc; spectata enim enuntiatione Bohemo-Slavica *issě* = ѡуѣ, adverbio loci haec similior videtur, ut in communi ea nominum forma, e. g. *Obnissě*, adverbium loci isto situ et sensu intelligatur: *ignis heic*, seu *locus ignis*. Nec immerito Dobrowsky de origine Ling. Slav. scribens §. 3. Pronominibus et particulis antiquissima Slavorum

rum linguae stamina omnino contineri asseveravit: quibus ego particulam ѡш = те — vel ѡш = тѣ extreme resolutam et adnumeratam, judicio meliori Slavophilorum subjicio; et, ne patientia lectoris in hac tenuitate abutar, ad antiquitatem nominis transeo.

Iam Procopius Caesariensis Capite sexto de *Aedificiis Iustiniani Imp.* laudatae formae seu terminationis in — ише, Graeca consuetudine in — ησε — iste, ut Cap. sequenti exponam, nomen castelli in adversa continente Danubii ΣΜΟΡΝΗΣΤΕ cum aliis nominibus Slavicae originationis ac formae, tum hoc, tum IV. VII. XI. Capp. Libri quarti memoriae prodidit. In sequioribus Byzantinis Scriptoribus ejusdem formae occurrunt exempla; ingens vero hac ratione formarum nominum ita servatus est numerus in omnibus Slavoniarum regionibus, ut commutata etiam sermonis consuetudine Slavica, tamen ista saxo perenniora linguae nostrae monimenta etiam hodie 42) aetatem ac usum popularem ferant; sed hoc unico enuntiationis

42) In Valachia frequentius occurrit nomen loci *Selischte* (СЕЛИЩЕ), quod mihi aliis hujus formae nominibus locorum videtur esse antiquius, ob usum communem radicis antiquissimae, atque *characteristicae* Slavorum, ut infra ostendam. Nescio, an tot alibi, ut in Valachia inveniantur nomina locorum finita in — *eschti* formulam, quam ego, spectata originatione Slavica, eandem esse puto cum terminatione — ише; e. g. *Obileschti*, *Draganeschti*, *Brateschti*, *Strojeschti*, *Porutzeschti* &c. vid. *Memoires Historiques et*

nis $\tau\alpha\psi$ discrimine, cujus potestas dialecto litterali atque Bohemica heic profertur ut $\psi\tau$; a Russis vero sono litterarum $\psi\psi$ enuntiaitur, quod laudati monogrammatidis in aliis Grammaticae formulis discrimen juxta varietatem dialectorum Vol. II, Cap. II. magis expone-
 tur. Si altum *Praeneste*, quod oppidi in Latio antiquissimum est nomen, suo exitu in — *este* spectetur, neque hac forma Slavi peregrinitatem aut barbariem adeo remotam a Latinis profitentur: et, neganti, castelli $\Sigma\mu\omicron\gamma\eta\varsigma\epsilon$ Slavicum nomen esse, opponam: ergo necesse est, forma Slavorum nominis in — $\mu\psi\epsilon$ desinentis convenientiam quoque habeat cum Graecis nominibus in — $\eta\varsigma\epsilon$ desinentibus. Quam facili et parato propemodum in slavice reddendo Sacro Codice usui haec forma nominum in — $\mu\psi\epsilon$ finitorum nostris Interpretibus fuerit, ut novis rebus nova coaptarent nomina, facilia perceptione, significatu propria, consuetudine populari linguae Slavicae analogae, unum *Bibliothecae* nomen heic adducam, quo Slavis *locus custodiae librorum*, aptissima servandis ingeniorum monumentis formula: Книгохранилище significatur. Sed, ne eadem semper forma terminationisque sonus plurimis rebus adeo communi notione conjunctus aurium offendiculo recurat, habent Slavi alio litterarum complexu formatum nominis exitum in — $\mu\psi\alpha$, quo etiam idea loci comprehenditur, vel rei in loco consistentis, ita laudatum *bibliothecae* Sla-

Geographiques sur la Valachie — par Monsieur de (Bawr) a Francfort et Leipsic 1778. 8.

Slavicum nomen *Esther* II, 23, editionis *Ostrog.* varietate soni dicitur книго хранительница; II. Mach. II, 13. книго положница; sed casibus in contextu obliquis; quibus in vocibus nemo non videt Graecum ingenium populari analogia redditum, nominum: βιβλιοθήκη βιβλιοφυλακίον; sed vel hujus vocabuli unius duplici varietate Slavonica, ut facile intelligatur nostram dialectum eo minus deformem esse, quo pluribus formis rerum notiones declarare valet. Graecorum quorundam verborum difficillimam esse in latinam linguam mutationem A. Gellius XI, 16. observavit: in simili negotio interpretationis, num Latinus Interpres, an Slavus magis haeserit, ut perfectissime uno verbo Graecum quodque vocabulum redderet, Criticorum judicio exemplum proponam I. Machabb, VI, 51. ubi contextus originarii vocabula: βελοσασεις — πυροβολα και λιθοβολα — Latinus Interp. reddidit: *balistas — ignis jacula, et tormenta ad lapides jactandos*; Slavus Interp. singulis singula vocabula exposuit: стрѣластоѣтелици — ѡгнемѣтелици, ѡ каменомѣтелици. Nec res vera, nec notio, neque analogia hisce vocibus desunt; sed inest etiam perspicuitas cum facilitate intelligendi priva Graecorum vocabula. Quum itaque Ubertus Foliet 43) eum sermonem perfectius finem assequi suum censeat, qui omnes animi notiones melius, clarius, distinctius, copiosius, magis proprie et elegantius

43) *De Linguae Latinae Usu et Praestantia Libri tres.* Romae apud Josephum de Angelis. M. DLXXIII. 8. maj. L. III. pag. 146. 149.

tius declarat, eamque habet verborum et loquendi formarum copiam et varietatem, quae ad hoc faciendum apta imprimis sit, vique propria verborum valeat: Slavorum lingua, maxime dialectus litteralis eo minus ab hoc perfectionis fine remota censeri debet, quo magis sua indole grammatica ex ipsa sonorum varietate usque ad elegantem numerum constructionis vocum, earumque tonum apta est naturam imitari, et propius ad Graeci sermonis praestantiam accedit, cujus et copiam verborum, et vim, ac decorem sententiae propria translatione adoptavit. Nec enim solam utriusque Testamenti versionem, Ecclesiasticos Graeci et Latini ritus Codices, praestantissimorum Ecclesiae Patrum Graecorum opera; verum etiam Graecae amoenioris litteraturae auctores classici ex ipsis fontibus redditos habet; horum, ut vel unicum in testimonium citem, *Aristophanis* Comedias Scenae Atticae principis Slavonice redditas inter alia MSt^a Bibliothecae Coislinianae San-Germanensis Slavica numero viginti novem, Montfauconius servari asseveravit. Utinam vel unicam *Nubium* fabulam legere mihi concederetur! ad cognoscendum: quo sensu et dicendi peritia venustissimi mentem Comici Slavus Interpres genti nostrae suggesserit; dederitque specimina, num Slavicae orationi suavis et modestus quidam flos inesse possit; quem quia decerpere non valeo ex *Aristophanis* Versione Slavica, ex Bohemico Saec. XIV. MSto 44) proferam, et cum illa

44) Notitiam hujus Msti vid. Geschichte der Böh.

illa voce: *Μονωτατος*, in *Pluto* vers. 182. comparabo, quam editor *Aristophanis* ita illustravit: „Etsi *solus* non potest esse magis vel minus talis; tamen quia attributa quaedam „possunt alicui *soli* magis vel minus convenire, Graeci hunc superlativum formarunt.“ Plane vi eadem sed modo dispari Bohemus Poeta certissima fide instructus, nullum ens omnino esse summa dilectione dignius *unico* Matris et Virginis Mariae *Filio*, quo haec sola sua posset gaudere gaudia: *unici* diminutivum nomen, *unico* subjunctum, cum praecedente *praedilecti* filioli attributo tam suaviter conjunxit, ut ego suavitatem hanc sentire magis quam eloqui valeam:

— *Мой прієзмилєлє сынцѣху*

A gedyny iedynaczku —

Negat equidem Ludewigius pag. 1629. aliquem Imperatorum, qui Rex Bohemiae fuerit, unquam Imperii Electoribus in condiscenda Slavorum lingua exemplum dedisse; sed ista negatio adeo remota est a veritate, ut certis omnino speciminibus constet, plures *Austriacos Bohemiae Reges* non tantum idioma nostrum non ignorasse, verum etiam *Levacovichius* Archiepiscopus *Achridae* litteralem dialectum *Glagoliticam Augg. Ferdinandum* munificentia servatam fuisse publica *Breviarii* Slavo-Latini ritus inscriptione testetur in perpetuam grati Slavorum animi memoriam. Sed alio hujus Bibliothecae loco de stu-

mis. Sprache von I. Dobrowsky. Prag. 1792.
pag. 91.

studiis, et in rem litterariam Slavorum meritis *Archiducum Austriae* agendi occasio magis opportuna erit, ubi de apparatu librario, et ab interitu vindicatis compluribus antiquioris Bohemicae, tum communis linguae Slavorum agetur monimentis. Illud tamen *Ferdinandi I. Aug. Imp.* dignum *Rege* Bohemiae signum heic memoria repetam, qui ut linguam Bohemicam sibi curae futuram, sive quo pretio Bohemi patrium sermonem habere debeant, palam ostenderet, cum Senatus Pragensis Latina oratione illum salutasset, *Seldium Vicecancellarium* bohemice respondere iussit. Quam bene *Imperator Rudolphus II. Rex* noster de philologia Bohemica meritus fuerit, ex Matthaei Benessovini constat epistola nuncupatoria Grammaticae Bohemicae 45) praefixa, ubi Matthaeus ad Imperatorem ita scripsit: „— Tantum est super qualibet „re inchoanda negotium. Itaque toties con- „tigit exemplar describere, ut frequenti ejus „descriptione fatigatus, rem propositam omit- „tere decreverim: et profecto fecissem, ni „animum *Vestra Majestas* revocasset meum: „Quae, cum feliciter hoc in Regno in Patris „solium Deo omnia promovente evecta sit, „regnetque jam, innumerum populum regen- „dum sumpsit: atque inde necesse habet, ut, „quantum fieri potest, ejus linguae cognitio- „nem habeat. — — — Unde quia gens Illyri- „ca,

- 45) Hujus Grammaticae Praegae A. 1577. 8. editae jam omnino rara sunt exempla, quorum unum exstat in Biblioth. Palat. Vindobon. recensitum a Dobrowskyo operis mox laudati pag. 174.

„ca, unde nos originem trahimus, et eandem
 „linguam habemus, late per orbem diffusa
 „est, in qua nostra lingua tanquam flos per
 „specialem elegantiam pulcherrimus est:
 „quam nostrae gentes omnes aequissimis au-
 „ribus audiunt, auditaque delectantur, non
 „est dubium, quin aliquando possit, aut ipsa-
 „met *Vestra Majestas*, aut ejusdem fratres
 „dulcissimi per favorem earum gentium in
 „ipsis, et per ipsas in aliis late longeque
 „regnare.“ Augmenti litteraturae Bohemo-
 Slavicae sub laudato *Rege Rudolpho* tam il-
 lustre habemus testimonium, ut Scriptores,
 qui illius regiminis tempore ab Anno MD.
 LXXVII, usque ad MDCXII. floruerunt,
 aetati aureae accensiti pro classicis auctori-
 bus etiamnum habeantur. 46) Iam necesse est,
 ut ostendam: non esse adeo magni ponderis
 Ludewigii argumentum contra Slavonicae
 linguae utilitatem ductum ex posteriori ejus-
 dem in re diplomataria usu: primum enim
 decebat Ludewigium pensi habere, in quem
 modum etiam in antiquioribus Latinis diplo-
 matibus Ducum et Regum nostrorum occur-
 rant saepius vocabula Slavica, quorum po-
 testas ad cognitionem juris patrii, consuetu-
 dinum et privilegiorum ita pertinet, ut reli-
 quus latinitatis contextus raro sententiam ad-
 juvet, si vis illorum ignoretur. Hujus rei cau-
 sa in testimonium cito diploma, quo *Wen-*
ceslaus Boh. Rex IV libertates Monasterii
 Brzewnowiensis ab antecessoribus suis con-
 celsas confirmat et instaurat 47), ubi Sla-
 vi-

46) Vid. Dobrowsky citatam pag. 174.

47) Diploma hoc Wenceslai hujus nominis I. Bohe-

vicae occurrunt voces: *Narok, Zwod, Narez, Nozlech, Hlawa, Rannik, Wizzelez, Wrez, Prezeca, Pogeza, Pzarowe, Tenetne, Ozzada*. Iam istis vocabulorum monimentis facile intelligitur, linguam nostram *publicam* eo sensu fuisse, quod in legibus praecipue consuetudinariis, partim in judiciis habendis, in comitiis; imo in obeundis quoque sacris partim adhiberetur 48), ut hujus postremi
 usus

miae Regis nunc communiter dicti datum die 14. Iulii A. 1234. vid. pag. 258. Epit. Hist. Monast. Brzewnow: O. S. B. auctore Magnoaldo Ziegelbauer. Coloniae 1740. f. Sed Bohemicorum vocabulorum pericopae, in antiquis diplomatibus Latinis servatae, quam egregio usui forent, si diligentius colligerentur; et quantum ad nostrae linguae Glossarium diu desideratum illa collectio praeberet apparatus, jam de ista studii parte antiquaria bene meritus *Dobrowsky* observavit suae Hist. Ling. Bohem. pag. 63. atque etiam collecta e Saec. XI. et XII. specimina dedit.

- 48) Quod heic de usu publico Slavicae linguae in Bohemia dixi occasione antiquorum vocabulorum, causa illius cognationis inter Slavicam litteralem et Bohemicam intercedentis intellectum velim, quae mihi semper vel propinquior vel eadem videtur, quo altior est aetas laudatorum vocabulorum, et quo facilius consensus utriusque dialecti ex vicinia sedium utriusque stirpis, antiquorum *Serborum* et Bohemorum, percipitur; quorum illi secessione facta in hodiernum *Serviae Regnum*, veteris linguae, etiam IX. saeculo tenaciores, proprii alphabeti consecutione, ac

usus publici distinctam et melius expositam infra Cap. VIII. dabo rationem. Si quid igitur linguae Slavicae, quod ad Bohemicam dialectum attinet, utilitati decedit illo posteriori usu in rebus diplomaticis; id temporis comparatione nostrae dialecti cum lingua Germanica, quo haec circiter quinquaginta duntaxat annis prius diplomatica esse consuevit, parum omnino esse videtur, praesertim, quum in aliis Slavoniarum regionibus longe priori tempore, et *publicam* et *diplomaticam* fuisse Slavorum linguam, certis constet monimentis suo loco a me proferendis.

Tandem superest, ut Ludewigio nonnullos opponam Germaniae Viros celebres ac eruditos, qui linguae Slavonicae cumprimis dialecti litteralis pretium ac utilitatem iudicio et ratione celebrarunt. Cl. *Eccardus* ea parte, qua rebus Germaniae illustrandis Slavorum lingua utilis ei videbatur, pretium illius expendens non dubitavit scribere: „Verrum alia praeterea nobis Germanis est ratio, ob quam ejusdem notitiam magnifacere omnes debemus. Non enim solum nostro aevo adhuc durat usus hujus linguae in Istria, Carniola, Carinthia, Bohemia, Moraviaque et Lusatia, nec non in Silesiae partibus, extremis Luneburgici Ducatus Praefecturis Luchoviensi et Dannebergensi; sed olim quoque per Stiriam, Silesiam omnem, Misniam, Terram Advocatorum, Mar-

usu sacrorum *constanti*, proprietatem custodire melius potuerunt.

„Marchiam universam, Ducatum Mecklen-
 „burgicum et Lauenburgicum, Pomeraniam
 „et Prussiam Slavonici generis populi inco-
 „luerunt, locisque hucusque superantibus
 „nomina dederunt, quorum significationem,
 „nisi linguae peritus fuerit, exponere po-
 „test nemo.“ 49) Eandem cum Eccardo
 Slavonicae linguae utilitatem agnoverunt alii
 plures Germaniae Celeberrimi Scriptores;
 imo etiam bonas hujus linguae studio ho-
 ras ita impenderunt, ut eos istius operae
 nunquam poenituerit, sed alii quidam dolo-
 erint occasionem laudati sermonis condiscen-
 di unquam neglexisse, quemadmodum Illus-
 triss. Eques Michaelis ingenue profitetur in
 sua in Nov. Testam. Introductione. Si pecu-
 liares eruditorum Germaniae Virorum dis-
 sertationes commeatu quodam rei litterariae
 ac Scientiarum collectae spectentur, nescio,
 an sit quaedam celebrior a cultu bonarum
 litterarum civitas, quae nostris temporibus
 de Slavicis rebus, lingua praesertim, non
 fuisset bene merita: quod studiorum genus
 quum singulari Capite XV. Vol. III. recen-
 sere mecum constituerim, tamen ad prae-
 sentis §. institutum pertinet philologica ob-
 servatio, quam No. IV. 50) ediderunt Clariss.
 Viri Georg. Chr. Lichtenberg et Georg. For-
 ster

49) Historiae studii etymologici Ling. German. Cap.
 XXXV.

50) *Göttingisches Magazin der Wissenschaften und
 Litteratur. Zweyten Jahrgangs fünftes Stück.
 Göttingen 1782. 8. pag. 253 — 265. Etwas über
 die polnische Sprache.*

ster suum linguae Slavicae pretium tribuentes, quibus parum culta Slavonicarum dialectorum notitia, inter alias quoque causas una est, cur antiquioris historiae Slavorum, et cognatarum gentium illustratio adhuc impedita fuerit; quamquam et populorum et dialectorum Slavicarum Historia digna sit observationibus Germaniae Historicorum et Philologorum.

Sed malunt omnes ingenui Slavorum populares tranquillo ferre animo contemptum linguae communis defectu rei litterariae ab ignaris hominibus conceptum; quam ab allophylo quopiam auctore non bonis observationibus in communem Slavorum linguam factis, immensa gentis multitudine in ruinam extolli, attributis universae nationi pessimis morum characteribus contra fidem et veterum auctorum, et a recentioribus agnitam veritatem, quam egregius humanitatis contemplator Herderus oculis spectandam ingenue reddidit. Profecto naturale videtur esse propiori hominum societati unius linguae vinculum; igitur et studium, quo illa conjunctio justis finibus, et salvo humanitatis jure promovetur. Tam vero alienum est a fide historica Christianis institutionibus suscipiendis Slavorum linguam obfuisse, ut propterea merito in quibusdam Slavoniarum regionibus antiquaretur; quam certum est, tum vel maxime in majoribus earundem partibus vehiculum factam fuisse rei Christianae, dum propriis characteribus aptior cultui philologico reddita cederet in Graecae ac Latinae Ecclesiae ornamentum, ut illam non potuerit
usque

usque in praesentem diem invidia superare. Sed prudens simplicitas heic necessaria est contra latentes insidias; quae enim causam Christianam magis impediverit in Slavonia *inferiori*, Helmoldus auctor idoneus abunde testatur. Sed nec ab antiquissimis Scriptoribus unquam memoriae proditum est, originarios Slavorum majores communionem linguae in perniciem cujusvis florentioris hominum societatis instituisse; potius in tutelam humanitatis. Itaque tanto facilius etiam Ludewigio Slavorum linguam contemnti veniam dabimus, quanto magis hanc nostrae societatis vinculum exigit, et minus est in contemptu periculum; tanto diligentius autem servando et ornando propiori societatis humanae vinculo curam impendemus, quanto melius nobis conscius sumus: humanitatis et religionis Christianae traditioni servandae, et ornameto rei litterariae idoneam esse communem Slavonicam dialectum; et quanto magis gratiam debemus, primum religioni Christianae, quia nullos habemus linguae nostrae libros antiquiores Codicibus Divinis et Ecclesiasticis; porro Regibus, maxime CAROLO IV. IMPERATORI, cujus auxilio dialectus Bohemica rei litterariae incrementa et auctoritatem ex antiquiori majorum sermone passim accepit, vel majori parte servavit, ut infra Cap. VIII. exponam.

Ceterum in Slavorum nomen commune, originariae pronuntiationi et ingenuitati restitutum, abusu *veteris orthographiae Sclavorum* maxime inductas fuisse serviles notas dixi modestiae causa; primum: quia Grae-

corum et Latinorum ingenio haec scriptio etiam apud Slavos latine scribentes usum obtinuit, ut supra retuli; nec is ego sim, qui valeam illum scribendi modum eatenus impugnare, quatenus dictarum gentium linguae consuetudini coaptatus pro recta scriptione habebatur: deinde, quod et illo scribendi genere a litteris SL— inchoato Angli, Dani, Sveci et Saxones antiquae inferioris Slaviae abutantur mancipium dicturi. Illa tamen a Graecis et Latinis inducta *Sclavorum* nominis descriptio, quia originationem inserto caractere C, impeditam reddit, ab usum nominis ad mancipia significanda translatum tanto magis firmare videtur, quanto minus Slavorum dialecto aliquid significat, ut non immerito populares nostri prioris vocabuli abusum ad ignominiam gentis, imo humanitatis fictum detestentur. Porro *Sloven*, rectus nominis numeri singularis casus, deductae ex appellativo nomine adjectivo *absoluto* sive *apocopato* notationis formula est: quia *gentilis* nominis formam *Slowenin* vel *Slowjan* natura praecedere videtur; propria enim nomina prius appellativa fuerunt; quamquam antiquissimis illis temporibus primum memoriae proditi Slavorum nominis, laudatam *gentilium* formam nominum in — инъ finitorum apud majores nostros usu receptam fuisse putem: quum *Drewljane* scriptori, etiam *Dalemilo* nostro longe antiquiori, dicantur Δερεβλεννοι, (Δρεβλεννοι) unde sublata terminatione pluralis numeri, manet singularis rectus Slavorum casus Древленинъ, seu Древланинъ. Plura, quae ad originationem

nem Slavorum nominis pertinent, amicus meus 51) disquisitione singulari exposuit.

C A P U T II.

Specimen antiquissimorum linguae Slavae vocabulorum ex prima hujus nominis memoria usque ad finem saeculi XI. e Graecis et Latinis scriptoribus collectorum.

§. 1.

Causae collectorum in hoc specimine vocabulorum.

Ut voces ex prima Slavorum nominis memoria a Graecis et Latinis scriptoribus ita posteritati traditas, uti hae speciem linguae Slavonicae idoneis rationibus innixam praeferunt, quodam specimine colligerem,

E 2

plu-

51) *Historisch - kritische Untersuchung, woher die Slaven ihren Namen erhalten haben.* Vol. 6. Privatae Soc. Boh. pag. 268—298. §. XIX. Observationi philologicae, qua composita personarum nomina in — *slaw* desinentia, ut *Swatoslaw*, *Miroslaw*, cet. cum istis Graecorum ἱερωσυμὸς, ἀνωσυμὸς comparantur, eo magis adhaereo, quo melius graeca terminatio — *ωσυμὸς* exprimit exitum — *slaw* ista constanti atque populari orthographia descriptum.

pluribus equidem causis inductus fui; hae tamen utiles cumprimis et necessariae mihi videbantur: I. antiquissima popularis, ut ita dicam, Slavorum philosophiae vestigia, vel mores ingenii; II. symbolae ad historiam humanitatis et religionis; III. mediæ aevi geographiae illustratio; IV. morum, et artium Slavis cognitarum indicia. I. Quod ad philosophiam popularem attinet, quia *bivium nobis ad culturam dedit natura experientiam et imitationem*, nescio, cur Slavos in primis conditae nationis sedibus, omni subsidio ad cultum et illustrationem intellectus pertinente ideo destitutos fuisse valeat quisquam asseverare; quod Graeci et Latini ad illos non adventarent; ipsi vero Slavi nonnisi sensibus ducerentur corporis, eique solum indulgere studerent simplicioribus mediis ad vitam tolerandam necessariis contenti. Assertio ista, quam sit cum philosophiae, tum historiae rationibus destituta, facile intelligitur: primum quidem, quod homines rebus ad tolerandam vitam simplicioribus contenti, remotiores sint a voluptate, *quae consilium impedit, rationi est inimica, et, si major sit atque longior, omne animi lumen exstinguit*. Sed voluptatibus perfluere Slavorum majoribus ignotum erat, contra vero dura et ardua pati amabant; itaque minus impediabantur aliquid mente agitare, aliquid cogitatione ac experientia consequi, quin fuerit Graecorum et Latinorum ad eos accessus tantopere necessarius; nisi quis, habitu animi suas tantum opiniones admirante, omnium reliquarum gentium cogitandi et loquendi modum contemnere velit; quum satis constet,

illud

illud cumprimis necessarium ad culturam eruditionis subsidium, quod arte scribendi, seu characteribus continetur, Graecos ab alia gente mutuo accepisse. An vero Slavi veteres omni penitus genere scribendi prius caruerint, quam a Graecis hominibus Saeculo IX. illud culturae Slavici sermonis philosophice coaptatum ac illustre *Alphabetum Cyrillicum* consequerentur, infra Cap. VI. exponam; heic solum in quaestione est, num adeo sensibus tantum immersi, mentis agitatione penitus neglecta quemcunque animi cultum ignoraverint, ut nullius apud eos Logicae ac Metaphysicae vestigia inveniri possint. Sed, vel in illis Slavorum vocabulis, quorum equidem usus vel apud universam gentem adhucdum viget, vel hunc olim viguisse, certis constat monimentis, ubi nunc pro antiquioribus recentiora leguntur, in illis inquam vocabulis, communionis antiquissimae secessionem atque migrationes praecedentis, videor mihi specimina videre propria *sensationis, imaginationis, intellectionis, memoriae, attentionis, reflexionis, abstractionis, idearum formationis, iudicii et ratiocinationis*, quae maiores nostri consensu et auctoritate in illis antiquissimis nominibus, velut in quibusdam naufragii tabulis suoapte ingenio adumbrarunt; imo personas quoque rationis usu praestantes nominibus ab exercitatione mentis repetitis insigniverunt. Nomina, velim, *mentis animique, rationis, intellectus, iudicii, sapientiae* pensi habeantur, quorum idem et constans usus est apud Slavos jam pridem regionibus disitis, vitae diversis consuetudinibus, atque variis institutionibus

bus rei divinae ac publicae sejunctos, sed unitos et sono et sensu horum nominum: *мысль, оумъ, разумъ, ѿдъ, мудрость* — Primum illud praecipuumque nomen, quam ipsius facultatis cognoscitivae operationum vim et rationem praeseferre videatur, expositurus, adferam prius ex *Cicerone* 1) exemplum, quo melius percipiatur, quid maxime *moribus ingenii*, sive *populari philosophia* Slavorum, et quo sensu intelligam. Itaque dum *Cicero conviviorum* delectationem coetu amicorum et sermonibus magis quam voluptatibus corporis metiretur, ita hujus nominis philosophiam asseruit: „bene enim majores nostri accubitionem epularem amicorum, quia vitae conjunctionem haberet, convivium nominarunt, melius quam Graeci, qui hoc idem tum compotationem, tum concoenationem vocant: ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur.“ Et alio loco ejusdem dialogi occationis ab obcaecatione, id est occultatione seminis superinducta terra translatam significationem exponens, dixit: „terra — quae cum gremio mollito ac subacto semen sparsum excepit, primum id occaecatum cohibet; ex quo occatio, quae hoc efficit, nominata est.“ Aliud praeter ea exemplum illustre adducam e *Seneca* 2), quo in rebus nomine quodam idoneo signandis, et instituendo de philosophia populari iudicio in hunc

1) De *Senectute* Edit. Ernest. Vol. IV. P. II. pag. 958.

2) L. I. de *Tranquillitate* Cap. II.

hunc modum erudimur: „ Quod desideras
 „ autem magnum et summum est, deoque
 „ vicinum, non concuti. Hanc stabilem ani-
 „ mi sedem, Graeci εὐθυμιαν vocant, de qua
 „ Democriti volumen egregium est: ego tran-
 „ quillitatem voco; nec enim imitari et trans-
 „ ferre verba ad illorum formam necesse est.
 „ Res ipsa, de qua agitur, aliquo signanda
 „ nomine est, quod appellationis graecae
 „ vim debet habere, non faciem. Ergo quae-
 „ rimus, quomodo animus semper aequalis,
 „ secundoque cursu eat, propitiusque sibi sit,
 „ et sua laetus aspiciat, et hoc gaudium non
 „ interrumpat, sed placido statu maneat, nec
 „ attollens se unquam, nec deprimens. Id
 „ tranquillitas erit. “ Illa Graecorum et Lati-
 norum ingenii varietate in signandis convivii
 et tranquillitatis nominibus observata, dum
 quaero, quam vim et quam faciem Slavoni-
 ca *mentis* appellatio habeat, jam ipsa deri-
 vatarum vocum collatio cum primitivo no-
 mine *мысли*, talem vim nominis repraesentat,
 qualem inesse vocabulo *mentis* intelligimus:
id nimirum, *quod in unoquoque nostrum cogitat*.
 Sed facie quadam, ut ita dicam, notiori,
 quam sit nominis latini, *mentis* nempe,
 ac verbi *cogito*, in materia signorum similitudo:
 hac enim ratione Slavicum nomen *mysl*,
 et verba: *mysliti*, *zamysliti*, *premysliti*, cognatam
 faciem magis praeseferunt, ut ex operationibus
 facultatis indoles, et ex facultate operationes
 facilius intelligantur. Scio equidem in supra
 laudato exemplo Senecam *faciei* nomen ad
 illum formae significatum transtulisse,
 quo intelligitur eadem ingenii ratio
 imitatione vel translatione vocis ex una
 dia-

dialecto in aliam traducta; maxime dum verbum ex verbo redditur, exempli causa: si *εὐδυνία* slavice dicatur *благодѣиѣ*, graecam faciem habebit translatio; quodsi *οὐποκοένιѣ*, *Utrissenj*, interpreteris, latini forma ingenii ex *tranquillitate* sumta apparebit 3); sed quia in hoc genere loquendi de philosophia Slavorum linguae, mallem lectori ostendere magis quam dicere animi sensum, *facie grammatica* vocum structuram, eorundem ingenii moribus per singulas etymologiae partes coaptatam, deinceps intelligam; *forma vero philosophica* complectar omne id, quod in sensu vocum pertinet ad vim significandi, et notionum cum vocibus conjunctionem ex conventionem et usu Slavorum habet. In hoc idearum et signorum nexu tota cujusvis linguae philosophia involuta est: sed quam difficulter origines et progressus notionum deteguntur, quibus gens aliqua res primum sibi repraesentatas vocibus primitivis signavit! quae-

- 3) In Milsali Slavo-Latini ritus Venetiis A. 1528. 4. litteris Glagoliticis edito, feria VI. in Parasceve, verba, quibus Ecclesia Deum pro *vita tranquilla* deprecatur, ita reddita sunt: *tichi ipokoini žiwot* (*тиχѣ у поѣогнѣ жиѣот*). Confer. I. Timoth. II, 2. ubi moderni Codd. Slavo-Ruthenici verborum: *ηρεμον και ησυχιον βιον*, versionem continent: *тихоє ѡ кєзмѣлвноє житіє*; heic sane facies Graeci vocabuli a *silentio* ducta magis apparet. Ita quoque Prov. XI, 12. aliisque locis, quibus *ησυχιαν αγειν* Graecis est *tranquille vivere*. Vid. Nov. Thesaur. Philol. J. Chr. Biel.

hensam, initium dedisse notioni originariae puto; primum, quod verbi SLI significatus, *mitto*, procul dubio antiquior sit alia omni significatione translata verbi derivati (*slugi*), *slowu*, *appellor*, *nominor*: porro, quia

lectionem. Infinitivo hujus verbi modo usus est Dalemilus Cap. CII. pag. 329. edit. Prochazk.

И паньны поѣлы гимъ за даръ храустѣвъ ꙗѣи.

Iam quod attinet ad orthographiam verbi SLI — *ѣю*; observandum est: Bohemica dialecto literaliter verba in prima singularis numeri persona praes. temporis M. Ind. desinentia in *i*, hunc exitum ex *ю*, Slavonicae terminationis forma deductum habere, maxime si ex terminatione *pura* primae conjugationis Slavorum ad Bohemos transiverunt: e. g. *ѣю*, *bigi*; *ѣю*, *obětugi*; *ѣю*, *fegi*; tunc enim illa diphthongus *propria* *ю*, insidentis *j*, enunciatur sono, ut Bohemorum *gi* valeat idem, quod Latinorum *ji* valet in verbo *conjicit*. Sed post litteram *L*, in *i* mollem vocalem laudatae terminationis *ю* *impurae*, verba transeunt identidem, sicut *dativi* et *vocativi* singularis numeri quartae declinationis casuum terminatio *ю* bohemicè per *i* scribitur et enuntiatur; ut *мѣлю*, *meli-* *пастырю*, *pastýři*; — Sed plura de hujusmodi varietate inter Ling. Litter. Slav. et Bohem. dialectum intercedente adferam Vol. II. Cap. VII. heic sufficiat adnotasse: *i* pro *iu* — *ю* apud nos recentius esse Saec. XIII. nam hujus aevi monimenta habent *iu* vel *yu* pro *i*, vel *y*, sequiorum Codd. Confer. Dobrowsky *Gesch. der B. Spr.* pag. 74. et infra I. *Fragments*, *Passionalis* rhythmi verbum *prawiu*, et pronomen *yu* (*ю*).

quia nomen *mysl* compositum mihi videtur
 esse ex *my* et *sl*, ut notione Slavica idem
 sit, ac *meus nuntius*; ex pronomine *mý*, ob-
 soleto, pro *мой*, et *sl* aut *sel* adhuc in com-
 posito *posel*, *поселъ* *nuntius* usitato nomine.
 Cui haec Slavonica notionum initia ad si-
 gnanda *mentis* identidem ac *verbi* nomina non
 ita cohaerere videntur, ut ego eorum philoso-
 phiam primis lineis describere conatus sum,
 is, quaeso! meminerit, quomodo *cogitationis*
mentisque perspicuitas ex ipsa *verbi* perspi-
 cuitate pendeat, et vice versa: deinde *men-*
tis nomine Graeco *φρην* ad suum thema, *φερω*,
 reducto, mentem reflectat ad diffusum *verbi*
mitto auxiliarem usum in veteri quadam lin-
 gua, Hebraeorum exempli causa; ubi lo-
 quendi formulae: *mittere verbum*, *vocem*, *ma-*
num, *lucem*, *sagittas*, cetera — servient ob-
 servationi causarum, quibus nostri majores
 similiter induci potuerint, ut mentem appel-
 larent a radice laudati *verbi* *слав* nomine de-
 rivato. Hanc ego *characteristicam* Slavorum
 linguae radicem appellavi, justis, ut equi-
 dem puto, rationibus: primum, quod Sla-
 vorum communis eadem radice orti nominis
 prima syllaba nexum litterarum, spectato
 Graecorum et Latinorum litteras jungendi
 usu, sibi proprium praeseferat; atque illo
 soni SL— primigenio complexu, multis vo-
 cibus alio significato signandis, omnes vo-
 cales, et praecipuae Slavorum diphthongi,
 subjuncta quadam tertia consonante alterius
 notionis signo, adhibeantur; quin tamen ori-
 ginaria radix Slavorum veterem soni com-
 plexum aliqua ratione mutet, cujuscunque
 vocalis consequentis causa, vel praecedentis

tis in compositione derivatorum particulae. Porro, quum lingua sit praecipuum illud subsidium, quo humanitati cultus accedit; linguae vero ars tota comprehendatur summa notitiae, mentis notiones ita convenienter vocibus signandi, ut auribus ac intellectu recte percipi valeant; *mens, mysl*; id quod *mens cogitavit, zamysl* 5); *verbum, slowo*; *auditus, sluch*; praestantiora mihi videntur esse linguae monimenta, et antiquissima philosophiae cujuspiam vestigia, quae quidem ex vetustiori lingua alterius gentis 6) ortum tra-

- 5) *Dalemilus* Cap. VIII. pag. 30. non solum potestatem hujus verbi, verum etiam antiquissimum nomen proprium primi ad humanitatem exculti Bohem. ducis versibus istis complexus est:

Přemysl biěsse maudré myslí

Slibuffi wisse práwo zemské zamysli.

Etymologiam hujus nominis jam *Cosmas* Pragensis observavit in hunc modum: „Viro nomen „est *Prziemysl*, qui super colla et capita vestra „jura excogitabit plura, nam hoc nomen latine „sonat praemeditans vel superexcogitans.“ Ex verbo igitur *zamysli* derivatum nomen appellativum *zámysl* primario significato id, quod mens cogitatione invenit, aut concepit, signare videtur; extensa dein ad causam, praetextum ac speciem significatione.

- 6) Heic velim benevolus lector mecum ad illam gentis familiam mentem reflectat, e qua nostri majores progressi absque ullo familiari sermonis usu alio locorum commigrare non potuerunt; nisi quis putet, magis in eorum potestate fuisse oblivisci etiam illius consuetudinis, quam, no-

trahere videtur, sed elocutionem et faciem grammaticam Slavis propriam habet. Licet enim homines acerrima mentis contentione velint suopte ingenio novarum rerum auctores esse; tamen in exercitio suarum facultatum monimenta veterum traditionum passim relinquunt, quae artis novae inductio penitus antiquare non potuit. Itaque in vocabulo *Sluch*, слухъ , orientalis quidem ingenii specimen videor mihi videre; quis enim auditis loquendi formulis: *oculus terrae*; *filiae carminis*; *nuntius aurium*, quendam orientis gustum, non animadvertat, quarum prima usus est Moyses Exodi X, 5. עַן הָאָרֶץ *superficiem terrae* intelligens; secundam Ecclesiastes usurpavit XII, 4. sed tertiae illius formulae in originali uno vocabulo слухъ comprehensae denominata significatio *auditus* duorum nominum notiones originarias in unam involvit; quae in primitivas resoluta, tamen perceptione facilior est, quam illa Ecclesiastis mihi videatur esse: nam quod auribus verba men-

tionum atque signorum linguae popularis usu contractam, in alienum sermonem homines traducere solent, ut suae magis, quam peregrinae linguae proprietatem exprimere agnoscantur. Illam equidem originariam gentis nostrae familiam designare non possum; vocabula tamen antiqua majorum cum antiquioribus orientalis cujuspiam populi nominibus comparare, vel ob ipsam complurium linguae Slavonicae sonorum cum orientalibus convenientiam, minus dubito; imo pluribus philologiae causis inducor, quas alibi adducam.

menti nuntientur, omnibus constat; sed per *filias carminis* difficilius *aures* intelligerem, nisi haec poesis constructione verbi *obsurdescent*, illustraretur versione latina.

Iam in hac linguae Slavorum philosophia, quam ego tenui specimine vocabulorum ex prima eorundem memoria describere conor, nemo translato ad exponendam vocum indolem faciei nomine offendetur, qui animadverterit, nulla meliori ratione nobis de gentis cujuspiam ingenio constare posse, quam philosophica comparatione sermonis, in quo discrimen ingeniorum velut distincta linearum species in diversis faciebus observatur. Sed illud bivium, quod nobis ad culturam natura dedit, in philosophico Slavorum linguae scrutinio junctim observari debet; ut nec soli experientiae ac ingenio Slavorum vocum philosophiam vindicare conemur, cura in imitationis disquisitionem omnino neglecta; neque praejudicio occupati cujusvis experientiae ac proprii ingenii fructum Slavis negantes, omnia eos imitatione tantum servili aliarum gentium consecutos fuisse arbitremur. Etiam in imitatione vis attentionis et exercitatio facultatis cognoscitivae operationum subinde magis, quam in propriae inventionis vocabulo apparet, ut mihi videor in Slavonico nomine **ПѢНАЗЪ**, **Penjz**, animadvertisse, quo S. Cyrillus Matth. XXII, 19. *συναγίων* reddidit; voce procul dubio jam prius apud Slavos usum obtinente; vocabula enim Cyrilli ingenio formata Graecam potissimum vel faciem habent vel philosophiam. Sed vix Caroli Magni aetatem

superat; imo ex hujus Imperatoris *Capitulari* III. Anni DCCCXV. illius vocabuli *Penjz* origination et vis primariae significationis idonea ratione deducitur: nam *Capitulo* XX. ita statutum est: „ de falsis „ monetis, quia in multis locis contra ju- „ stitiam et contra edictum nostrum fiunt, „ volumus ut nullo alio loco moneta sit, ni- „ si in palatio nostro; nisi forte a nobis „ iterum aliter fuerit ordinatum. Denarii ve- „ ro, *qui pensant*, et meri sunt, *stabiles* esse „ possunt.“ In hac ultima Capituli proposi- tione duas potiores causas observo, quibus arbitror Slavos vocabuli *пѣназъ* materiam et formam accepisse ex verbo praesenti *pens- so*: *pensare* enim dicitur moneta, quae pon- dus legitimum habet; itaque denarium sla- vico nomine signaturi mentem attenderunt ad praedicatum subjecti, et notionem dena- rii primum ex *legitimo pondere*, demum ex *stabili* ejus valore conceptam, signo quidem sonorum linguae Latinae, sed Slavonica forma nominis relata ad principem, (*кнѣзъ*) cujus imaginem denarius praeseferebat, aptissime finxerunt. Facile igitur ad quemvis numum significandum, qui legitimi ponderis, et va- loris usu publico definiti esse debet, postea haec appellatio extensa est, cui nec ratio sufficiens, nec analogia deest: occasio autem formandae voci fuerit vel census annui no- men *pensa*, illius aevi consuetudine usurpa- tum; vel interpretatio divinae laudato Mat- thaei loco doctrinae; cujusmodi vocabula originatione latina in linguam Slavorum an- te Cyrillum cum institutionibus Christianis a Latinis Doctoribus inducta, sequiores Ma- gistri

gistri et S. Codicis interpretes subinde ad-
optasse videntur 7).

II. Utilis itaque ad historiam quoque humanitatis et religionis est symbola antiqui linguae Slavicae vocabuli *нѣназбѣ*: quid enim tranquillae societati hominum magis prodest, quam legitimi ponderis in quotidiana negotiatione usus, et Superioribus justa honoris et obsequii exhibitio *etiam propter conscientiam*? Sed, aliud specimen adferam Slavici nominis ad humanitatis historiam pertinentis, quod procul dubio antiquius est illo latinae originationis vocabulo. Constat omnino de majorum nostrorum hospitalitate fide dignis auctoribus celebrata; in hoc autem humanitatis genere sicut primum, pro quo peregrini interpellare solent, hospitalitatis officium est, concessio loci ad pernoctandum; ita denominatum hujus beneficentiae vocabulum, usu et auctoritate veteri firmatum, eo antiquius erit laudatae humanitatis monimen-

- 7) Hujus originis certa, et latinae faciei sunt haec nomina: *Олтарѣ*, *oltár*, altare; *крѣстѣ*, *řřž*, crux, *крѣщеніе*, *krščenie*, *řřtienj*, *řřest*, (*signatio crucis*) baptismus; horum enim in Versione Novi Test. Slavonica Litterali, utriusque Litteraturae Codd. Ecclesiasticis Cyrill. et Glagolit. atque in antiquis Bohemorum libris idem usus observatur. Non poterant haec aliaque hujusmodi vocabula quotidiano usu magis confirmata cum aliis absque offendiculo commutari; sed manserunt in certum primae institutionis Christianae a Latinis doctoribus traditae monumentum.

Бѣ всѣхъ, богатѣи во всѣхъ. — In quem modum ab eodem nomine ad idem verbum communione ejusdem divitiarum significatus accedatur, satis, ut arbitror, clarum est; sed philologo, attentius Versionem Slavicam cum originario textu comparanti, apparebit linguae illius indoles ad vim archetypi uno verbo et eodem sensu reddendam aptior, quam sit Linguae Latinae heic ad vertendum consuetudo eadem ratione idonea. Quam vellem, *Drusii* observatio ad hunc Apostoli versiculum 10) expenderetur! ut cuique facilius constare possit, Slavum Interpretem uno eodemque verbo, et vi eadem reddidisse, quod *Drusius* magis volebat, sed non potuit, nisi duobus hisce verbis: *dives existens*, interpretari; et *H. Stephanus* longiori paraphrasi, sed optimo sensu reddidit: *Cui suppetunt divitiae, quas largiatur omnibus*. Est enim Slavis vox богатѣи participium praesentis temporis, sicut πλετων, quod *Mosquensis* editio *Drusii* exemplo resolutum in margine posuit: богатѣи. Iam quod attinet ad illum naturalis etiam sed purioris Slavorum religionis consensum, qui officia rationis cum officiis vitae humanioris conjungit; majorem convenientiam apud eos cujuspiam vitae humanae officii non invenio, quod congruat notioni a Slavis Deum cognoscen-
ti-

- 10) *Dives in omnes*. „Non est πλεσιος in Graeco, „sed πλετων; ideo malim *dives existens*. Aut forte „πλετων dixit pro πλεσιος, participium loco nominis usurpans.“ Tom. VII. Criticor. SS. col. 821.

libus nomine BOH signatae, quam sit hospitalitatis et beneficentiae in egenos. Qui enim confitetur eum, *cui suppetunt divitiae, quas largiatur omnibus*, et ipse debet congruenter sua egentibus largiri. Sed apud antiquissimos Slavorum non tantopere in hoc beneficentiae genere officium desiderabatur, quam virtutis modus apud sequiores, qui non in vitii loco, sed in laude ponebant, plus in egenos et hospites profundere, quam res familiaris pateretur, vel aequitas admitteret. Atque hoc nomine BOH, *Deum* unum atque solum Dominum hujus rerum universitatis, dum adhuc purior esset Slavorum naturalis religio, a majoribus appellatum fuisse arbitror traditione quadam a patribus originariae eorundem familiae accepta: nam, si derivatae, et negatione praefixa compositae voces, *nebožý, nebožtý, pauper, miser, infelix; defunctus, rebus humanis ereptus*, cum radice sua BOH, remota negatione, conferantur, clare patet, illo nomine Slavos Eus omni felicitate constanter beatum ac immortale intellexisse. Non equidem hoc Slavicum *Dei* nomen BOH Procopius Caesariensis voce patria identidem prodidit memoriae, sicut illud gentis nomen commune; ejus tamen testimonio agnitae a Slavici unius Dei existentiae inducor, non alio, quam laudato nomine Deum verum appellatum fuisse; quia universa gens in usu illius convenit, cujus notio sublimior est, ac illa Slavorum aetas suo apte ingenio assequi potuisse mihi videatur. Sed horum Procopii verborum causa: *τον της αςρατης διμωργον*, non ausim omnino asseverare: nomen *Perun* jam tum in usu apud Slavos fuisse, quo *ful-*

guris effector, ab etymologia *ferientis* appellatus fuerit; quamquam ex illius, communi postea nominis usu, ac praecipuo honore, quem Slavi passim in diversis regionibus *Peruno* sequiori aetate habuerunt 11), id congruenter deduci videatur. Porro licet hoc tempore, quo Procopius scribebat, Slavi puriorem patrum suae nationis religionem tantisper alterius cujuscumque gentis opinionibus, aut propria contemplatione naturae, superstitiosis cultibus auctam profiterentur; tamen haec sacra eorundem philosophia non fuit *mythica* sensu Graecorum et Romanorum, ut homines in deorum numerum referrent, sed rerum naturae ejusque contemplationi innixa: quatenus ex Deo supremo. aeterno et communi hujus rerum universitatis procuratore pro illarum varietate alii distributis officiis de sanguine ejus processisse fingebantur, quorum quisque eo praestantior esset, quo proximior Deo deorum. Ita profecto apud Procopium Slavorum *ἀλλ' ἄττα δαιμόνια* intelligi debent vi praecedentium verborum, nimirum: *fluvii, nebulae*, cetera — prout longe posteriori aetate, magisque auctis superstitionibus, adhuc inter *multiformia deorum numina* arva silvasque Helmoldus 12) commemoravit. Sed, *mythica* haec Slavorum
mo-

11) *Peruno* praecipuum honorem a Slavis habitum compendio exposuit Cl. Faustinus Prochaska *de saecularibus liberalium artium in Bohemia et Moravia fatis commentarii Pragae* A. 1782. 8. editi pag. 17. et sequ.

12) Helmoldus Chron. Slav. Lib. I. Cap. 84.

monimenta, si probe considerentur et conferantur cum antiquissimis traditionibus historiae sublimioris; apparet, etiam Procopii aetate apud Slavos, nec superstitiosis cultibus jam inductis, neque moribus a prima simplicitate declinantibus penitus antiquatam fuisse primi hominis religionem, quae vario statu ad eos, multisque vicissitudinibus tamen ita deducta est, ut hi existentiam unius Entis supremi *divitis* in omnes, *felicissimi* et *immortalis*, domini hujus rerum universitatis profiterentur. Hanc ego disciplinae Slavorum philosophicae partem 13), cujus monumentum nomine BOH apud universam gentem custoditum idoneo sensu in sacra Christiana transferri potuit, pro specimine ingenii Slavorum antiquissimo, gentis antiquitate ingenua, et fonte praecipuo eorundem humanitatis adduco.

III. Geographiae medii aevi quantum accedat luminis antiquiorum linguae Slavicae vocabulorum notatione, jam complures eruditi Viri observarunt, ut non sit necessarium, rem hanc pluribus verbis confirmare: ad institutum tamen proderit, quasdam observationes philologicas heic retulisse, quibus mores ingenii Slavorum in signandis nominibus Geographicis sive propria, sive alterius cuiuspiam gentis consuetudine contracti facilius agnoscantur. Recte idoneus auctor 14)

Geo-

13) De disciplinis Slavorum imprimis philosophicis egit laudatus Prochaska pag. 1 — 38.

14) Samuel Bochartus *Geographiae Sacrae seu*

Geographiae Sacrae Moysen a Phoenicibus Geographica vocabula pleraque mutuatum fuisse animadvertit, commutatione litterarum in vocibus naturam loci identidem significantibus intellecta; ut est illud vocabulum, quo duo loca, quae sunt ad fluvios maxime anfractuosos, Phoenices *Lud* appellarunt, Moyses vero *Luz* nominavit: igitur exemplo Cl. Viri necessarium quoque erit in hanc Geographicorum Slavicae linguae vocabulorum disquisitionem descendenti, commutationes litterarum observare Slavonicas, quae alterius dialecti consuetudine fieri solent; ea maxime de causa, ut convenientia nominum exempla inveniantur, quibus velut communibus quibusdam generibus Geographicorum vocabulorum signantur Slavonica locorum nomina, simili ratione, vel alia loci naturam significantia. Heic ego proprium gentis ingenium magis quam in quocunque alio genere vocabulorum maxima varietate involutum, atque praecipuum veteris linguae, successionem temporum commutationem subeuntis, thesaurum video, in quo verba, quorum prior aetas interiit, velut abdita indicio loci monstrantur; et nova rerum nomina eodem fonte Slavico deducta, vel parce detorta, fidem habent, ac suam aetatem proferunt. In hunc modum nomina locorum *Chlum* (Χόλμz, recentiori, ut mihi videtur, enuntiatione; causa memoriae των Ζαχλσμων apud Constantinum

Phaleg et Canaan, Lugduni Batavorum A. 1707.
Lib. II. Cap. XII. col. 85.

num Porph.), *Chlumeč*, *Chlumeč*; *Chliebi*, (ΧΛΑΕΗ) *Archlebi*, *Žlebi* — antiquato licet verborum usu, tamen in eo locorum situ perenni, *colles* et *cataractas* indicant, veteremque appellativorum nominum potestatem custodiunt, quam lingua litteralis confirmat. Nihil profecto ad chronologiam vocabulorum, ad examen criticum et philologicum, quid in quaque dialecto Slavica sit ingenuae majorum et communis linguae; quid vero novae verborum fictionis ab analogia veteris linguae non recedentis, illustrius esse potest Geographicis diversarum Slavicae gentis stirpium vocibus; tale in his continetur rei litterariae subsidium, ut historia naturalis Slavoniarum, et varietas ingenii ejusdem originis populorum diversitate climatis contracta facilius intelligantur, vel confirmentur. Itaque vocum illarum initium *historicum* a Procopio et Iordane ex primae Slavorum memoriae sedibus repetam; *diplomaticum* vero deducam a Slavis in Austria, seu *Norico - Slavica* ex anno DCCLXXVII. magis vero ex anno DCCCXXXII., quo in diplomate *Ludovici*

15) Imp. formula denominati Slavorum vocabuli in hunc modum occurrit: „ — usque „ad medium montem, qui apud *Vuinidas Colomezza* vocatur —“ procul dubio *КОЛОМЕЖА* legi 16) debet hoc vocabulum, deductum a

КОЛО

15) Vid. Bern. Bez Thes. Anecd. T. I. P. III. pag. 15.

16) Slavis Austriae vicini Bohemiae Slavi antiquitus geminis litteris *z* et *ž* pro *ž* et *z* scribebant; in fragmento antiquissimo Vindobon. Passionalis

κολο, id est *rota*, et *μεχα* *limes* *meze* (*mez*), unde *μεχ8ю*, *mezugi*, *ἐριζω*; ut hoc nomine *terminus* aut *limes* *rota* signatus intelligatur; sicut ex isto diplomatis contextu cum etymologia vocabuli collato colligitur: „Colomez-
„za vocatur, ubi in duabus arboribus evidentia signa monstrantur.“

IV. Quod attinet ad morum et artium Slavis cognitarum indicia, quae antiquioribus eorundem linguae nominibus contineantur, etsi pauca memoriae prodiderint Graeci Latinique Scriptores; tamen nonnulla sui licet idiomatis consuetudine parum inflexa utilius in rem nostram tradiderunt, quam si optima latinitate vel graecitate vim eorum nobis reddidissent. Itaque gratissimo animo legimus in diplomate Thassilonis: „Tradimus autem et decaniam Sclavorum cum
„opere fiscali seu tributo justo, quod nobis
„ante persolvi consueverat. Hos omnes praedictos Sclavos, qui sub illis actoribus sunt,
„qui vocantur *Taliub* et *Sparuna*, qui infra
„terminum manent, quem conjuravit ille *Iopan*, qui vocatur *Phyfsso* — “: et, a Constantino Porphyrog. 17) *Ζεπανες γεροντας* eo magis gaudemus epitheto ab honorabili senectute ducto nuncupatos fuisse, quo probabilius esse videtur, antiquissimum nomen apud Slavos praefectorum familiae regundae fuisse

Boh. rhythm. zz habentur pro nostro §; sed *mesa* non est Slavorum vox, bene vero *μεχα* vel *meze* Slavicum idioma praesefert.

17) De administrando Imperio. P. II. Cap. 29.

fuisse illud, quod necdum exolevit, *Староста ѿ Регов*: neque alio Dalemilus noster dignitatis nomine patrio *Cz'echum* appellavit 18), quam isto:

Me že gich *STAROSTYĚ Čzech* diechu
Pron zemi *Čechy* vzdiechu.

Hanc nominis et officii potestatem, velim, benevolus lector conferat cum Ciceronis de Senectute verbis: „Apud Lacedaemonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod si legere, aut audire voletis externa, maximas respublicas ab adolescentibus labefactatas, a senibus sustentatas et restitutas reperietis.“ Sed a *Senibus* Slavorum etiam institutam fuisse rem publicam constat ex supra laudatis Dalemili verbis; tum etiam Annales Francorum A. DCCLXXXIX. testantur de *Vuiltzano*: „nam is ceteris *Vuilsorum* (qui propria lingua *Vuelatabi* dicuntur) regulis, et nobilitate generis, et auctoritate *senectutis* praeeminebat.“ Quamquam Slavi prudentiae ac morum maturitatem in *Senibus* magis quam aetatis gravitatem respexerint, ut illud genus virtutum ex veteri consuetudine a *Slavis Regni Slavoniae* adhucdum pensi habeatur, dum ab his familiae cujuspiam *Starosta* eligitur 19).

Ar-

18) *Kronyka Bolesławská* — wydaná od *Frantiska Šaustýna Procházky* w Praze 1786. 8. pag. 14.

19) Vid. *Iter per Poseganam Sclavoniae Provin-*

Artium quoque Slavis cognitarum indicia in quem modum contineantur earundem nominibus, dum arte facta voce patria signantur, exemplo esse poterit nomen *Ostrog*, *Острѣгъ*, quo *munimentum palis defixis factum* intelligitur, primum, ut mihi videtur, Slavicae artis loca muniendi rudimentum, unde urbes quaedam identidem nominatae sunt; velut apud Constantinum Porphyry. Cap. 36. το Οσρωγ (Οσρωγ); et apud Thomam Archidiaconum Spalat. Villa S. Domnii pariter *Ostrog* appellatur Cap. 30; illa demum urbs a principe totius Scripturae Sacrae Slavonica editione celebris ejusdem originationis nomine nuncupatur, ut praecedente capite ostendi, appellativumque nominis significatum custodit Ezechiel. XXI. 22: τὴ βαλεῖν χαρακκ, quod Slavus Interpres juxta exigentiam sui vocabuli construxit cum verbo *ωκστάνημι*, et *по-стѣвити* *Острѣгъ*. Slavicum illud munimenti genus, quo porta urbis *Arconae* munita fuit egregie *Saxo*, ista verborum proprietate descripsit 20) : „Oppidani partem urbis, quod
„mi-

ciam mensibus Junio et Julio A. 1782. susceptum a Mathia Piller Hist. Natur. et Ludovico Mitterbacher Oeconomiae Rusticae in Regia Univers. Budensi Professoribus Presbyteris. Budae A. 1783. Utinam singulares hujusmodi symbolas cognoscendis moribus Slavorum idoneas plures haberemus, tanta fide, et tam bene descriptas!

20) Lib. 14. de vallo quinquaginta cubitis alto, quo ab occasu *Arcona* concludebatur: *cujus inferior medietas terrea erat, superior ligna glebis intersita continebat.*

„minor eam attentandi facultas pateret, in-
 „genti glebarum acervo praestruxerunt, a-
 „ditumque coacta cespitum compage clau-
 „dentes, tantum ex eo opere fiducia con-
 „trahebant; ut turrim, quae supra portam
 „sita fuerat, signis tantum aquilisque prote-
 „gerent. Inter quas erat *Stanitia* magnitudine
 „ac opere insignis. — „ Sed hujus nominis a
 Slavica voce *СТАНИЦЕ* deducti notationem in-
 fra exponam; heic ad vocabuli *Ostrog* cer-
 tam antiquitatem firmandam, quia de Ver-
 sione Evangeliorum minime dubitatur eam
 a Cyrillo et Methodio factam fuisse; adno-
 tabo illa Lucae XIX, 43. verba: περιβλῆσιν
 οἱ εχθροὶ σου χαρακὰ σοὶ — eodem nomine reddi-
 ta: ѡкложатъ врази твоѣ ѡстрѡгъ ѡ текѣ; ut
 itaque constet, Slavos sui ingenii vocabulo,
 aggeris, valli, septi, quo castra muniri so-
 lent, significatum comprehendisse, quod eis
 antiquissimum fuerat, et significandis etiam
 aliarum gentium munimentis idoneum vide-
 batur: nam munitiones magnas, vel, ut ar-
 chetypo nostrae Versionis utar: *χαρακας με-
 γαλως* Eccles IX. 14. Slav. Interp. reddidit:
ѡстрѡги кѣліа.

Iam istae speciminis antiquissimorum
 linguae Slavicae vocabulorum causae, qui-
 busdam exemplis illustratae, lectorem in hanc
 opinionem inducere poterunt: ut Scriptorem
 illum, qui antiquissimas laudatae dialecti vo-
 cabulorum formas ideo detegi posse negat,
 quod nullum habeatur in manibus Slavico
 sermone scriptum opus, cujus idonea aucto-
 ritate illae verborum formae suam aetatem
 ferant, putet nunquam veteres historiae Sla-

vorum fontes vel suis oculis legisse, vel attentum fuisse observandis illorum vocabulorum formis. Et, quod ad tantam formarum commutationem successione temporum inductam, nobisque oppositam attinet; nescio, an magis illarum antiquissimae sequiores atque hodierni quoque usus; an vero istae antiquissimarum analogiam confirment: exemplo enim servire potest illud Saec. IX. diplomaticè certum atque compositum nomen *Colomezza* (КОЛОМЕЖА), cujus forma compositionis recte consentit cum istis identidem compositis nominibus: КОЛОВАТЪ, *kolowrat*; КОЛОМАЗЪ, *kolomast*; Iaroslav; Mysloboj; МУСХОМІРКА; cet. in quibus jugum compositionis, vocalis *o*, analogiam custodit, etiam quando nomina primae declinationis Slavorum initium dant compositae dictioni, cujus in proposito exemplo forma exitus in *a* quam sit universae Slavorum genti communis et analogae, satis constat; quamquam Bohemi malint nomina in *жа*; *ца*; *ша*; *ца*; *fem.* finita, in hunc modum, servata ceteroquin eorundem nominum declinationis analogia, in casu recto enuntiare: МЕЖА (*meze*); ДЕННИЦА *dennice*; ДУША *dusse*; ПИЦА *pice*; quarum terminationum illa in *ца* = *ce* signandis nominibus locorum frequentissima est. Non est mei in hoc specimine vocabulorum proferendo instituti antiquiores nominum formas adducere, quae superent aetatem primae Slavorum nominis memoriae a Procopio Caesariensi et Jordane Gotho prolatae; sed hanc archaeologiae Slavorum grammaticae praefigo epocham e medio saeculi VI. usque ad finem XI. deductam; quia magnis difficultati-

tibus superandis, quibus illa aetate altiores Slavorum origines adhucdum involutae sunt, me imparem esse sentio: ex definito autem Procopii et Jordanis tempore certiora mihi videor posse Slavicae linguae adferre vocabula, quibus demonstretur, nec adeo veteres nominum formas a recentioribus vocabulis differre, neque illarum indolem istis corruptam, sed auctam Versionibus divinorum et ecclesiasticorum librorum fuisse ab Interpretibus utriusque linguae omnino gnaris. Necessarium itaque mihi visum est, ut sive illustrandis Cyrillo antiquioribus vocabulorum formis, sive illis Versionum sacrarum a corruptione vindicandis, specimen hoc etiam IX, X, atque XI saeculi vocibus a diversis scriptoribus usurpatis augere in animum induxerim.

§. 2.

Fontes et subsidia, ratio et modus speciminis antiquissimorum Slavicae linguae vocabulorum.

Hos ego antiquissimorum Slavicae linguae vocabulorum fontes appello, de quibus omnino constat, rerum Slavonicarum memorias e medio Saeculi VI, usque ad finem XI, in eis ita contineri, ut etiam de auctoritate ac praestantia uniuscujusque fontis sive operis, quo excerptae voces nitantur, idonea habeantur testimonia. Subsidiorum vero nomine complector illa rei litterariae Slavorum monimenta, quibus laudatorum vocabulorum

ra-

ratio et analogia, auctoritas et consuetudo confirmari ac illustrari possint. Quod ad fontes attinet, hos mihi, spectata temporis ratione, cum primis praebent *Byzantini Scriptores*: publicas tamen litteras latine scriptas inde iam e Saeculo VIII, ab idoneis auctoribus subinde memoriae proditas pro praestantioribus fontibus habeo, non solum illius fidei historicae causa, quae istis monumentis summa omninoque certa debetur, verum etiam ob varietatem vocabulorum: nam praeter nomina propria personarum et locorum Slavonica, quae propemodum sola in Scriptoribus Byzantinis occurrunt, in diplomatibus etiam naturae et artis, legum et consuetudinum, publicae ac privatae morum disciplinae Slavicae nomenclatura saepius continetur. Ex praecipuo hoc fonte nonnullas voces antiquas *Ioannēs Lucius* in sex libris de Regno Dalmatiae et Croatiae 21) sparsim adnotavit; exempli causa Lib. II. Cap. XV. Lib. III. Cap. XII. Lib. IV. Cap. IV, ceter. meo tamen instituto ea, quae *Lucius* edidit privilegia Ecclesiis a Ducibus et Regibus Slavicae gentis olim data, tanto aptiora sunt, quanto plura etiam nomina personarum, officiorum, atque locorum ex illis excerpere, et aliorum appellativorum nominum analogiam et usum confirmare valeo. Post *Lucium* qui vocibus Slavonicis ex publicarum litterarum monumentis peculiari quadam opera colligendis intentus fuerit, atque hac de re scripserit, imo etiam specimina quaedam produ-

21) Francofurti A. 1666. f.

tulerit huic instituto idonea, primum esse puto *Iosephum Dobrowsky* 22), cujus etiam complures epistolae ad me datae istius litteraturae Slavorum partem egregie illustrant, meamque in observationibus philologicis antiquissimorum Bohemo-Slavicae dialecti monumentorum Bibl. Palat. Vindobon. nusquam editorum operam porro adjuvabunt.

Iam equidem ante Dobrowskium Cl. Vir Gelasius Dobner Cl. Reg. Scholarum Piarum de rebus patriis optime meritis subinde in *Annalibus Hagecianis*, atque etiam in *monumentis Bohemiae Historicis* primum editis, praecipue diplomatibus, antiqua linguae nostrae vocabula adnotavit; sed dialecti Slavorum litteralis subsidio huic studiorum parti necessario non est usus: exemplo sit Diplomatarii Waldsteinio-Wartenbergici Nro. V. de anno 1311. vox *Nyvi* isto verborum contextu servata: — *viginti quinque petias terre aratorie, que vulgariter NYVI vocantur, ibidem in Moravan ad nostras araturas spectantes.* — Illustrandae huic voci primum quidem recurrit Dobnerus ad MStum Dalemili, qui in Historia Boleslaviensi *Nawy* appellat sepulchrum in campis; deinde subjungit: „Vero, simillime *Nywi* idem est, quod hodie *Brázda* seu *Kozwor*, id est sulcus aut porca.“ Sed laudata vox in Codicibus utriusque litteraturae cum Cyrillicae tum Glagoliticae frequenter occurrens praesens fuisset illustrandae potestati: *Genes. XXVII, 27.* ² *НѢКѢ*

22) Vid. Not. 47. Cap. superiori.

вонѧ нивы исполнены, *sicut odor agri pleni*, cu-
 jus nominis gen. f. singularis casus rectus est
 нѣва, plur. нѣвы; et proprie agrum cultum
 videtur significare, tum laudato *Genes.* tum
 isto *Ioannis IV*, 35. vocabuli usu: ѿ видѣте
 нѣвы, ѿкѡ плѡвы сѣтъ къ жѣтвѣ оуѣ; ubi vo-
 ce нивы, non quascunque *regiones*, sed agros
 cultos intelligimus. Sed et nostrae dialecti
 usu, post restitutam a *Fratribus Conf. Boh.*
 Slavicae puritati orthographiam, laudatum
 nomen *Нѣва*, non vero *Нѣви*, perscribi de-
 bet ac enuntiari, quod tam differt a *Вразда*,
 quantum ager a *sulco*, qui et litterali Slavo-
 rum lingua dicitur *вразда* *Ecclesiastici VII*,
 3. не сѣи на враздѣхъ неправды. Profecto, si
 qua gens denominatas habet rei agrariae vo-
 ces, Slavorum etiam regionibus ac moribus
 jam distinctae nationes disciplinam rusticam
 suis nominibus ita describere possunt, ut hu-
 jus artis pridem eos cultores fuisse domesti-
 corum census vocabulorum ubique teste-
 tur: non equidem instabilis animi colonos, ut
 recte Cl. Hentze animadvertit; sed uni loco di-
 ligenter addictos, teste hujus rei appellativo
 nomine antiquissimo *селанинъ Sedlaŋ*, a *село*
 (Boh. cum epenthesi litterae *д*, *Sedlo*, *Sedlec*,
Selče) *vico*, *rure*, *agro*, quo nobis *rusticus* iden-
 tidem dicitur ac *osedlý* primario significatu, *qui*
lagram possidet; et *нѣваръ* a *нѣва*. Iam hoc spe-
 cimine intelligi potest, observandis Slavorum
 vocibus antiquis necessarium esse linguae litte-
 ralis studium. Sed, ut redeam ad fontes ea-
 rum, etiam Latini Scriptores mediæ aevi Hi-
 storici quasdam Slavorum voces cum primis
 in Annalibus Francorum, et rerum a Ger-
 manis gestarum Historiis ab interitu serva-
 runt.

runt. In *Ditmaro* Episcopo Merseburgensi notatu digna inveni vocabula, cui etiam fidem habeo majorem; quia cum Slavīs conversatus, eorumque curam gerens, dialectum Slavicam vix ignoraverit. Utinam noster *Cosmas* Pragensis plura patriae linguae protulisset nomina! vel potius populari scripsisset dialecto; qua de rebus non solum Bohemicis, verum de Slavicis universim longe melius meritus fuisset.

Qui post undecimum saeculum rebus Slavicis memoriae proditis inclaruērunt Scriptores, hos ego inter subsidia exponendis aut confirmandis vocibus antiquis habeo tanto magis idonea, quo minor editorum licentia vocabulorum commutatio in hujusmodi monumenta inducta fuisse collatione MSrum observatur. Ab hac licentiosa temeritate ne quidem Divini et Ecclesiastici Codd. manserunt integri eo verborum antiquorum contextu, quo primum Slavice redditi sunt; sed heic majori licentia Latini Clerici egerunt, ut ex litteris Romanorum Pontificum, quas infra Cap. VII. laudabo, et ipsa recentiorum Codd. Slavo-Latini ritus, ad normam antiquiorum cum primis Ruthenicorum saepius eorundem Pontificum auctoritate, facta emendatione constat: quamquam et Ruthenica exemplaria novis vocibus quibusdam substitutis, atque lectionibus variis aliquam commutationem identidem subierint. Horum Divinorum et Ecclesiasticorum Codicum Slavicae Versiones licet suam originem e dimidio saeculi IX. deducant, tamen has eodem subsidiorum, non vero fontium genere complector: primum, quod solum ex Graecis Latinisque

Tom. I. G Scrip-

Scriptoribus istud specimen colligere mecum constitui; deinde, quia collectio vocum e laudatis Codd. *Concordantiis* et *Hierolexicis*, necdum equidem integris et desideratam perfectionem consecutis, jam continetur. Bohemo-Slavicis litterarum monumentis, quorum aetas ex primis memoriis 23) repetita usque ad finem saeculi XV. producit, antiquissimorum Slavicae linguae vocabulorum analogia, auctoritas et consuetudo ita confirmatur, ut linguae litteralis notitiam nostrae dialecti cognitio adjuvet; et hujus studio ab illa majus lumen et decus accedat. Nescio, an cuiquam philologo nosse desideranti: qua ratione de proprietate et antiquitate Slavonarum linguae facilius atque verosimilius judicari possit, subsidio promptiori et argumentis rationum innixo satisfacere valeam, ac sit dialecti litteralis cum illo antiquiori Bohemorum sermone consensus, post criticogrammaticam, utriusque dialecti propositionum in singula verba, eorumque nexum, disquisitionem repertus: tum vel maxime, si aliarum quoque praestantiorum Slavicae gentis dialectorum harmonia ille consensus confirmetur.

- 23) Primas monumentorum Bohemo-Slavonicorum repeto memorias e Saeculo X., quo S. Adalbertus Episcopus Pragensis *Hymnum: Hospodyne promiluy ny* (господѣне помилуй ны) suis popularibus dedit, cujus adhucdum apud nos usus viget. Vid. Dobrowsky Hist. L. Boh. pag. 38. ceterorumque linguae nostrae monumentorum receptionem usque ad pag. 160. Vid. etiam Capitulum VIII, hujus Vol. adnexa monumenta.

firmetur; non equidem ex recentioribus Codicibus aut Lexicis deducta, sed fide antiquiorum cujusque stirpis rei litterariae monumentorum comprobata. Nam vix aliquam esse puto Slavoniarum regionem, ubi non fuerint posterioribus saeculis quidam Slavici *Catones* et *Ennii*, qui sermonem patrium, sed conversione studiorum minus analoga majorum consuetudini, ditaverint, et nova rerum nomina protulerint. 24)

Inter idoneas rationes, quibus Slavicae linguae vocabulorum a Graecis et Latinis utriusque idiomatis ingenio perscriptorum propria *facies* recte animadvertatur, modi descriptionis Byzantinorum Scriptorum per singula eorum elementa comparatio primum fieri debet cum potestate Slavicae linguae sonorum, qui Cyrillicis characteribus signati, veteris depositum enuntiationis jam inde ex dimidio saeculi IX, optime reddunt. Nam, quia Graecis aequae ac Latinis characteribus descripta Hebraeorum vocabula saepius impeditam reddiderunt eorum cognitionem; Slavonicorum nominum facies iisdem peregrinis litterarum formis signata eo difficilior agnoscitur, quo plures Slavicae linguae soni sua vi et potestate distincti, eodem subinde Graeco characterem uno, vel duobus conjunctis involvuntur, ut videmus in sonis των

κ = b, et κ = w una eademque littera β, a

G 2

Pro-

24) Laudatae Dobr. Hist. L. B. pag. 128. Ejusdem: *Ueber den Ursprung der böhmischen Sprache* — §. 15.

Procopio Caes. et Constantino Porph. communiter signatis: his vero duabus $\tau\zeta$, non tantum sono $\tau\zeta \text{ } \psi = \text{c}$, verum etiam $\tau\zeta \text{ } \psi = \text{č}$ custodiendo adhibitis. Haec tamen Byzantinorum Scriptorum Slavonicos litterarum sonos ambigua signandi consuetudo linguae depositum minus impeditum reddit, quam illa ipsorummet Slavorum litteris latinis ad perscribendum sermonem patrium diverso usu inducta, per singulas pene stirpes et saecula, ingens et molesta varietas. Observarunt illustres *Sveciae* atque *Germaniae* Viri, quantum rei litterariae Slavorum incremento obstitit proprii alphabeti apud quasdam Slavicae originis nationes neglectus 25): contra vero
iidem

- 25) Illustriss. Vir *Iohannes Gabriel Sparvenfeldius*, (quem Sveci suum *Ulyfsem* vocant; Slavi vero inter praecipuos linguae suae cultores externos merito venerari debent) in *Comparatione Dialectorum Slavonicarum* ita scripsit: „Diffi-
„cultas autem maxima irrepsit circa lecturam,
„postquam modernae dialecti abjecta antiqua
„Scriptura Cyrilli et Methodii, coepere literis
„uti latinis in Illyrico unito Ecclesiae Romanae,
„et Germanicis in Bohemia et Polonia. — Qui
„autem antiquam callent lectionem, pronuntiationem et literas, contemnunt aliorum scribendi modum, et consonantium multiplicationem,
„loco notae simplicium antiquae; neque talis
„potest errare circa pronuntiationem: quanquam
„adhuc pejus scripserint Poloni, Bohemi, Crai-
„ni &c. et ex infinitis quasi dialectis, ad veram
„redire matrem facile poterit linguae antiquae
„studiosus. — Vid. *Collectanea Etymologica*

iidem eruditi Scriptores animadverterunt, quae sit praestantia et utilitas philosophiae in condendis Slavorum litteris a Cyrillo adhibitae. 26) Itaque parum attentiori Grammatico mirum esse non debet, consilia hominis contra usum primi atque praecipui, servandae et illustrandae rei litterariae Slavorum subsidii ac thesauri, vel fastidientis animi esse, qui *interiora velut sacri hujus* adire semper neglexerit, ut veram eruditionem ac scientiam consequeretur; vel inimici concordiae scripturae et naturae. 27) Hujus ita-

Godofr. Guil. Leibnitii. Hanoverae 1717. 8. Merita Sparvenfeldii referam Vol. III. Cap. XV. *Historische und Geographische Beschreibung des Königreichs Slavonien.* — Von Friederich Wilhelm von Taube — Leipzig 1777 — 78. I. II. III. B. 8. Praefat. in librum tertium.

26) Aliorum auctorum rationes meaque argumenta Vol. II. Cap. II. adducam, ubi de praestantia et usu *alphabeti Cyrillici* agere mecum constitui.

27) Quum magnae pietatis opus fuerit, erudivisse populosam gentem doctrinae sacratoris cupidam, et sua dialecto redditum Verbi divini contextum legere desiderantem; quamquam ignaram adhuc linguae suae vocum *singulis partibus* et ad pauca genera reductis *varietatibus* convenientes litterarum notas attribuere, quibus depositum enuntiationis perfectissime redderetur, et stupendo aurium oculorumque commercio custodiretur; jam quivis concordiae hujus tantisper gnarus judicare poterit, quam remotae ab omni hu-

itaque minus periti elementorum melioris literaturae adversarii tanto magis notanda est prava sollicitudo, quantum illa plus sapientiae et auctoriati constitutionum BENEDICTI XIV. et Slavonicae gentis tranquillitati, ac litterario profectui adversatur.

Sed, ut redeam ad Byzantinorum Scriptorum Slavonica nomina scribendi modum, non solum cognoscendis nominibus illis, verum etiam linguae ipsius antiquiori orthoepiae cum litterali Cyrillica comparandae utilis erit *alphabeti Slavo-Graeci* Byzantinorum Scriptorum descriptio in tabula cum
po-

manitate mentis, et hominis ingeniorum rei conatus ille fuerit, ut haec tam praeclara *naturae* Slavici sermonis et *scripturae* Cyrillicae *concordia*, interdicto mille propemodum annorum usu, dissolveretur. Sed vicit prudentia et consilium atque humanitas ignorantiam et odium in perniciem rei litterariae conceptum; in obliterationem antiquitatum Christianarum technas; vicit contemptum. Sedis Apostolicae Constitutionum (Vid. Bullarium Benedicti XIV.); utinam et invidiam vinceret litterario Slavorum profectui (Vid. praecedentem Not. 25.) resistantem, cujus impetum per singulas aetates, ducto ex dimidio IX. Saeculi fomite, illa gens varia fortuna sustinuit; ut in Bohemia Saeculo XI. factum fuisse constat ex relatis Cap. priori, et infra Cap. VIII., productis ex MS. Palatinae Bibl. Vindob. ad Saec. XIII. pertinentibus memoriis magis cognoscetur.

potestate litterarum Bohemo - Slavicis characteribus collata, quam postea necessariis observationibus illustrabo. Procopii Caesar. et Constantini Porphy. scribendi ratione cum primis utar, neglectis varietatibus sequiorum, qui ad meum institutum non pertinent. Ceterum in Bohemica serie litterarum vetus analogia characterē Latino signatur,

Slavo-

Slavo-Graeci Byzantinorum Scri-
ptorum Alphabeti comparatio cum Cyrilli-
cis characteribus, et analogia litterarum
Bohemicarum.

Byz.	Cyril.	Bohem.	Byz.	Cyril.	Bohem.
α	Α	a	φ	Φ	f
β	Β	b	χ	Χ	ch
β	Β	w	ωτ	Ω	ot (od)
γ	Γ	gh (h)	τς	Ц	cz, c
δ	Δ	d	τς	Ч	cž, č
ε	Ε	e	σ, σκ	Ш	ř, řř
ς	Ж	ž	στ	Щ	řř, řřř
—	С	{ $\frac{z}{s}$ }	—	Ъ	—
ς	ЗЗ	ž	η	Ѧ (kl)	y
η	Η	i	—	Ь	— Stigma molle litt. Boh.
ι	Ι	i	ε	Ѧ	ie (ě)
κ	Κ	č	ε	{Є	{ie (ge)
λ	Λ	l	ιου	{ΙΕ	{iu (i)
μ	Μ	m	—	{ΙΟ	{au)
ν	Ν	n	ω	Ѧ	o
ο	Ο	o	ια	Ѧ	{ga}
π	Π	p	{α}	{Ѧ	ia {č
ρ	Ρ	r, s	{ε}	{Ѧ	{i}
σ	Σ	t	—	—	—
τ	Τ	u	—	—	—
ου	ΟΥ, 8	—	—	—	—

Observationes grammaticae in quasdam
Slavo - Graeci Byzantin. Scriptt. alpha-
beti litteras.

Slavonicas litteras κ et β , communiter quidem a Byzantinis antiquioribus uno eodemque caractere β , signatas invenio; sed nonnunquam caractere ϕ , potestas litterae κ , Slavonica corrumpitur: nam illius litterae Graecorum, aequae ac Latinorum F, usus apud Slavos est tantum in vocibus peregrinis; imo nec nomina peregrina nostri majores isto elemento scribebant; sed passim commutabant cum p, pro *Nephthali* scribentes *Neptali*: omnia enim apud Slavos nomina, quibus litt. ϕ , et apud Bohemos ſ , initium dant, suam peregrinitatem produnt, et sunt numero exigua. Eadem littera κ , ab *Agathia* scribitur per *ou* in Slavi cujusdam viri, *Σουαρουνας* (*Swarun*) dicti, nomine contenta.

Quamquam Slavicum elementum r, etiam potestate videatur convenire cum Graecis, tamen id antiquissimo usu vim Hebraici characteris ר seu *gh*, aspiratione praediti habuisse puto; atque in hunc modum enuntiatum et scriptum fuisse, quibusdam vestigiis in diplomatibus servatis inducor: licet enim in litt. foundationis *Collegiatae Ecclesiae Wissehradensis* (A. MLXXXVIII.) in quibusdam Bohemorum nominibus hoc elementum occurrens frequentius per g, descriptum fuerit, ut *Bogdan* — *Bogumil* — *na Kacigore* — *Lubgost* — *zagradnego*; tamen in eodem diplomate semel dicti elementi vis istis duabus
lit-

litteris *gh*, signatur in proprio nomine viri *Modlibogh*; semel vero in proprio viri *Bohumil* nomine caractere *h*, perscribitur, cuius dein saeculo XIII. frequentior fuit usus, ut in diplomate Ottocari Regis Boh. Anno MCCXXV. descripta testium nomina demonstrant: *Hroznata* — *Bohuse* — *Holac* — *Zahornic*; et semel duntaxat litt. *gh*, scriptum nomen *Stoghnev*. Sed nunc bivio tantum in consuetudine pronuntiationis et scriptionis illius litterae Slavi discedunt a quinque propemodum saeculis: aliis per *h*, laudatum elementum *Hlahol*, aliis constanti potestate *гъ*, *Glagol* enuntiantibus, nisi quis malit Dalmatis illam ex utraque littera *gh* mediam potestatem vindicare, qui laudatum elementum *глаголь* in eodem vocabulo jam utroque *gh* caractere, jam priori tantum vulgari consuetudine perscribunt: *Boogh*, (*бѡгъ*) *Bogga*, *Boggu* — Sed *Caramanus* in expositione alphabeti Illyrici ait: „*г*, valet *gh*, v. g. *ghiba* „*ju*, *flecto*. Apud Ruthenos sonat, ceu *h* apud „Germanos: v. g. *hospod*, *Dominus*.“ Constantinus Porphyrog. subinde illius elementi sonum eo caractere signavit, ad cuius potestatem in fine vocis accedit; nimirum ex *gh* in *ch*, et ex *g* in *k*; exempla utriusque commutationis habemus apud laudatum Imperatorem: *Ὁς ροβενιπραχ* (*ὀстровнипрагъ*) P. II. de administr. imp. Cap. 9. *Ὁς ρωκ* (*ѡстрѡгъ*) vero Cap. 36.

Slavonicorum *ж* et *з* elementorum potestas uno eodemque caractere *ѣ* a Byzantinis passim signatur: ita Constantinus Porphyrog. *Ζεππας*, quos Slavica enuntiatione

ⲭⲟⲛⲁⲛⲏ dicimus, eodem caractere scripsit, quo in prolata των Ζαχαριαων (Σαχαριαν) memoria usus est. Sed potestas diversi elementi recte observari debet: prioris enim, cum j, vel g. Gallorum ante e, i, eundem sonum habentis, quo Graeci destituuntur, formam *Copticam* Ⲭ (ⲭⲁⲛⲓⲕⲁ) ad Slavos ita Cyrillus transtulit, ut sola basis erectione ⲭ haec forma differat a Coptorum caractere, ceterum cum isto eadem sit potestate. Bohemi ante definitam stigmatē diacritico quarundam litterarum Slavicae potestatem identidem ut Graeci utrumque elementum caractere ⲓ, passim descripserunt; sed ab aetate Johannis Hus coepit illud discrimen observari, ut τω ⲓ, punctato sonus τⲥ ⲭ significantius custodiatur; ⲓ, vero vim habeat ejusdem cum Graecis ⲓ Slavorum elementi.

Exempla illius dimidii ex z et s coalescentis soni, a Cyrillo forma ⲥ signati apud Byzantinos non inveni; neque Bohemi peculiari quodam signo heic utuntur, sed plerumque littera ⲓ, illum characterem reddunt scribentes Slavonica nomina ⲥⲕⲉⲣⲏ, ⲓⲡⲉⲣ; ⲥⲉⲕⲓⲉ, ⲓⲉⲓⲓ; ⲥⲁⲔ, ⲓⲉ, cetera: vim itaque illius elementi tamquam dimidiorum sonorum $\frac{z}{s}$ signo adnotavi *Caramani* expositionem sequutus.

Potestas Slavonici elementi ⲏ non est adeo liberae pronuntiationis, ut Latini interpretes in Slavicis nominibus a Scriptoribus Byzantinis eadem littera ⲏ descriptum cum e, contra Slavorum antiquam illud per i enuntia-

tiantium consuetudinem, licite potuerint commutare: nam Graecos ante mille annos ꝥ per *i* pronuntiasse satis constat, quorum characterem ac potestatem Cyrillus ad Slavos transtulit, ut nominibus propriis Sacrarum Scripturarum probatur, et collata vocum Slavonicarum analogia cum hac scribendi ratione a Byzantinis *communiter* observata in ipso vocabulorum specimine infra melius cognoscetur. Itaque ad vitandos in originatione Slavonicorum nominum errores constanter observari debet, Slavos ad grammaticam *itistarum*, ut vocant, non vero *etistarum* sectam pertinere. Dum vero ꝥ, quod j Latinorum, et Bohem. g, valet, diphthongo ай, ей, ой; ај, еј, ој; аг, ег, ог; in Slavonicis nominibus enuntiandum occurrit, Byzantini per аѣ vel аі, еѣ, оѣ vel ѳі perscripserunt; qua ratione demonstratur, hos eadem vi cum Cyrillo characterе ꝥ usos fuisse.

Distinctae potestatis litteras propriis characteribus ꝥ, nimirum et ч a Cyrillo signatas, quarum prior cum ѱ Hebraeorum et Germanorum 3; altera cum Armenorum *Tscha*, vel Italarum *c* ante *e* et *i*, vi enuntiationis convenit, *Byzantini* absque discrimine his duabus τζ litteris descripserunt; sicut Bohemi subinde faciebant ante stigmatis vel puncti usum, utrumque elementum litteris ц signantes, quorum jam posterius, nimirum ч vel junctis litteris цз, vel rectius sola ѣ, stigmate insignitur ad distinctionem a priori elemento ꝥ, sine stigmate litteris цз, vel ц, perscripto. Quid tamen incom-

commodi haec litterarum alieni alphabeti defectum punctis seu stigmatibus apte sarcienti ratio in analogia linguae Slavonicae melius custodienda vitare non potuerit, Capp. I. et II. Vol. II. grammaticis observationibus demonstrabo.

Slavonicum ψ , quod cum Hebraico ψ , et Germanorum ψ potestate convenit, a Bohemis vero geminata litt. $\psi\psi$, vel ξ signatur, Byzantini vel per σ , vel $\sigma\chi$ descripserunt: ne igitur prior signandi modus confundatur cum alia potestate distincti characteris Cyrillici $\epsilon = \text{f}$ Bohemorum, quem Byzantini eodem elemento σ constanter formant, attentione ac disquisitione grammatica opus est.

Monogramma ψ , quod cumprimis in Slavicis nominibus locorum in $\psi\psi$ desinentium characteristicum est, jam Procopius Caesar. per ς in proprio nomine castelli $\Sigma\mu\omicron\rho\nu\eta\varsigma\epsilon$ felici quodam scribendi modo expressit, ut illo cum enuntiationis potestate litterali Slavorum atque Bohemorum comparato, prima Slavicae orthoepiae antiquitas per $\psi\psi = \text{ff}$ laudatum ψ proferendi comprobetur.

Quod attinet ad illam Slavicae linguae proprietatem, qua non solum consonantes litterae propemodum omnes, verum etiam vocales, ĭ (jota) *molli* sono frequentius imbuuntur, atque in hunc modum ex naturali potestate soni, quem *durum* nostri Grammatici appellant, transeunt in *mollem* vi characteris ѣ *Jer'* (ѣ), Boh. *ger*) litteram consequentis; vel vi vocalis

lis *jer'atae*, id est diphthongi, ex praecedente consonante atque vocali in hunc modum consequente: *ia*, vel *ā*, *ja*; *ie*, vel *ē*, *je*; *iu* vel *æ*, *ju*; hanc inquam litterarum affectionem in perscribendis Slavorum nominibus subinde neglectam Graecis nemo succenset; sed magis admirabitur *Constantini Philosophi* primi Slavorum Grammatici attentionem et artem, qui primus congruis linearum characteribus Slavicae linguae sonos ita propemodum descripsit, velut ille, qui primus citharae sonos nominibus et spatiis distinxit. Nec mea est haec sententia, sed clari omnino atque illustris Germaniae Poetae, qui alphabeti Cyrillici litteras, quibus tam bene depositum enuntiationis custoditur, ut ne in minimis quidem fallamur, attentius observans dixit: *velut modulis quibusdam musicis hoc alphabetum mihi videtur a Cyrillo linguae indoli coaptatum esse, quam Slavi communi voluptate aurium intelligunt*. Non equidem est hujus loci plena Cyrillici alphabeti expositio, cognitio tamen soni litterarum *duri* et *mollis*, qui characteribus Cyrillicis distincte signatur, heic negligi non potest. *Duri* propria figura est *ѣ* (*ѣ*, *Jer*, Boh. *ger*) sequiturque consonantem, quam duro afficit sono. Huic formae subjunctum, in hunc modum *ѣ*, unum characterem signat, *duram* nimirum vocalem *i*, quam Bohemi ab hoc munere ita nuncupatam describunt per *ѣ*; quia *i* brevi, vel *j* producto elemento mollis designatur vocalis, et ab eis tunc *regulariter* ponitur, quando in Slavicis vocibus *и* vel *і* occurrit; *ѣ* vero constanter tali consensu redditur per *ѣ*, ut hujus scriptionis regulam *Fratres Conf. Boh.*

ex Cyrillicis Codicibus asumpsisse mihi videantur. Illa *durae* a *molli* enuntiatione distinctio apud Slavos proprietatis linguae suae observantiores adeo necessaria est, ut ambiguitatibus plurimis detur locus, nisi recta scribendi ratione contineatur: et, vel ipsa recentior laudatum characterem *Jery* (ѣръ, Boh. *gerý*) signo molli ѣ composita scribendi consuetudo analogiae et veterum MSrum auctoritati contraria est, in quibus ѣ non vero ѣ scriptum invenitur, ut Capp. I. et II. Vol. II. adductis monumentorum speciminibus demonstrabo; imo jam hoc series alphabeti Cyrillici characterum innuit: nam post *Jer* ѣ ponitur *Jery* (ѣ) consequente *Jer'* ѣ. Exempla *mollis* enuntiationis in characteribus ѣ, н, т, magis quam in reliquis, et principio vel medio faciliori perceptu, sentiuntur et exponuntur; ѣѣѣѣ, *djewka*, (дѣвка) *puella*; мѣѣѣ, *mjed'*, *měd'*, *aes*; ubi ѣ et м, eodem molli sono primum causa vocalis *jer'atae*, dein propter *Jer'* identidem enuntiantur; sed in vocabulo ѣѣѣѣ, *djed*, *děd*, *avus*, prius ѣ propter ѣ consequens, sicut in primo exemplo, *molliter* profertur, posterius vero *duriter*, ob sequens *Jer* *duri* soni symbolum: nec enim hoc *durum* ѣ, neque illud molle ѣ signum vera sunt elementa litterarum; quia solitarie nullum sonum edere valent, sed aliis conjuncta litteris, unde при-
 пражногласна (připřěžnoblásná) id est *conjugatim sonantia* signa nuncupantur. Ita quoque laudati *mollis* atque etiam *duri* soni pronuntiatio sentitur in vocibus нѣдро, *njedro*, *nědro*, *sinus*; огонь, *ohn'*, (*ohen'*) *ignis*; лѣнѣ, *len*, *len*, *linum*; тѣло, *tjelo*, *tělo*, *corpus*;
 мѣсть

мáстъ, *mast'*, *mastĭ*, *unguentum*; свáтъ, *swat*, *swat*, *pronubus*; дѣ́йна, *dynja*, (*δύνῃ*) *pepo*.

Litterarum з, ѣ, ѡ, в, quae cum Graecis eandem potestatem habent, et peregrinorum duntaxat vocabulorum causa a Slavico adhibentur, tertia Byzantini scriptores velut *epenthetica* utuntur in propriis nominibus ex — *slaw* compositis in hunc modum: Ροδосθλαβος (*Ροδόςθλαβς*), *cet.*

Animadversionibus in singulos characteres Byzantinorum Slavo - Graecos propositis, in conjunctione litterarum, seu integris vocibus *obscuratio*, ut vocant; *diplomatica* spectari debet: nam subinde a Byzantinis litterarum *mutatione*, *additione*, *omissione*, *transpositione* signa Slavonica obscurantur, ut infra in specimine vocabulorum Slavicae proprietati redditorum aptiori huic illustrationi loco patebit.

Modum collectioni antiquiorum linguae nostrae vocabulorum ea cumprimis de causa methodo formae nominum Slavicorum, et solum specimine quodam serieque antiquitatis pono, ut ostendam veterem hujus linguae *characterem*, qui maxime formis nominum continetur, eundem esse cum litterali; et aliis, cultioribus praesertim, Slavorum dialectis auctoritatem antiquitatis tribuere. Profecto non adeo huic instituto prodest major numerus vocabulorum, quam prosint specimina τεχνηματο; nominum; ut, qui noverit hanc *terminationum* sive formarum philosophiam,

phiam, usum atque vim, facilius de indole sermonis judicare valeat. Nec ego tantopere sollicitus heic eram de colligendis nominibus jam intermissis, et quorum vetus aetas interiit; sed magis operam impendi, ut veterum, ob vigorem usus, maxime nova; et novorum, propter analogiam et auctoritatem, maxime vetera repeterem, et mutuum eorundem consensum vindicarem: hujus rei causa exemplis antiquioribus specimina ejusdem formae nominum sequioris aetatis subjungo. Conor equidem vocum praecipuarum non tantum *auctoritatem*, verum etiam *significationem*, *usum*, *originem* et *fata* notare; sed non ubique valeo singulis partibus explicandae vocum indoli necessariis satisfacere, sive ob ignorantiam meam, quam ignorare nolo; sive ob speciminis brevitatem, in quo de quaque parte ubique dicere non possum. Iam hoc superest, ut animadvertam: in Slavicis nominibus a Byzantinis scriptoribus memoriae proditis addita frequentius terminatione Graecae consuetudinis, atque in illis declinatione per casus ad Graecum contextum ducta, Slavicam nominis formam atque τεχνημα vocis obscurari. Sed rejecta Graecae indolis forma, saepius apparet Slavicae consuetudinis terminatio nominum ita casu recto servata, ut detera peregrinitate, Slavica vocabuli facies reddatur. Itaque ad promptius cognoscendum quid Slavicae faciei Graecis lineis inductum fuerit, hujus modi voces additione mutatas ita refero, ut Slavonicae majoribus litteris descriptae ipso intuitu differant ab augmento Graecae terminationis minusculis exarato

§. 3.

*Specimen Slavicae linguae vocabulorum
Saec. VI. usque ad dimidium IX.*

I.

*Formae nominum Slavonicorum in an; — in;
— un; et — ina exeuntium.*

a) ΣΛΑΒΑΝΟΙ) ScLAVANI) *Procopius Caesariensis et Jordanes* locis Capite superiori laudatis, quo hujus vocabuli auctoritatem, significationem, usum, originem et fata exposui, sunt primi certique auctores, quibus prolata nominis memoria sine controversia debetur. Hic itaque superest, ut formae hujus et significatus philosophici, primum quidem communis pluribus *regionum, locorum, gentium, personarum* nominibus, idoneis consequentium saeculorum exemplis, atque aliarum gentium antiquarum usu similis *terminationis* eorundem nominum, antiquitatem et analogiam illustrem. Quantum ego, junctis historiae observationibus grammaticis, conjectura assequi possum, vetus consuetudo Slavorum familias nominibus a loco ductis distinguendi, usum communem atque originem illorum formae miro consensu indicat: nam regionis aut loci nomen *singulare* in — an finitum PAZTOTZAN, TEMIOY-TZAN (ПАЗТОЧАНЪ, ТЕМЮЧАНЪ) 28); *Borowan, Dolan,*

28) Constantinus Porphyrius P. II. de administr. imp. Cap. 30. „Ab Orontio flumine Pagania incipit, et porrigitur usque ad Tzentzinam (Cettinam) et

Dolan, *Luczan* (Lučan), *Zabrufsan* 29) hanc similitudinem rationem habet, ut mutuando obliquos, quibus in singulari hocce numero non utitur, in eisdem casus cadat, per quos gentilis declinatio nominis in plurali numero ducitur, et sensu tantum non figura vocabuli

H 2

cabuli

Zupantias tres habet: *Rastotzan*. — Similis originationis nomen simplicius in aliis Slavoniarum partibus, etiam in Bohemia occurrit Rostok (Растокъ), Рѣстоѣ; ex praepositione inseparabili раз — разъ розъ = δια dis —, et текъ, fluo derivatum, quo locus a fluente abeunte in plura brachia significatur: a расточаю vero, dissipio, dispergo deductum nomen расточаиъ arbitror esse regionis (Zupaniae) nomen, ubi sparsim et rare positae tuguriis incolae habitarunt: nam rarior habitata mapalia tectis Slavi amabant; unde signa pagorum protractorum in Bohemia frequenter occurrunt apud chorographos.

29) Hujus formae nomina locorum Bohemiae ex MS. Cod. Biblioth. Archiep. Prag. inscripto: *Decimae Ecclesiasticae Anni 1384. datae ex omnibus Ecclesiis Boemiae Regni* — edito a Bohuslao Balbino *Miscellaneorum Historic. Bohem. Decad. I. Lib. V. Parochiali et Sacerdotali*. Praegae 1683. f. speciminis causa adhuc nonnulla producam: Choczán, Dobrziczán, Dubán, Kovván, Luczán, Metliczán, Modrzán, Podvvorzan, Policzán, Wyssoczán. — Jam antiquiores Bohemos istius formae nomina cum praepositione do casu genitivo numeri plur. construxisse, testis est Dalemilus Capp. 77. et 80.

Děpoltowa čeled do Polan gde

A f swatému Klimentu do Poříčan wegdau.

cabuli differat. Itaque casu *Narrativo* (Bohemi *Localem* vocant) dicturi: *in Borowan*, reddimus *Slawice*: *w Borowanech* plurali numero, locum intelligentes, quem *Borowanenses* incolunt, cujus nominis rectus singularis est *Borowan*, vel *Borowjanin*, *Borowjenin*, *Borowin*; sicut *Měšťian Měšťnin*, civis 30) adhucdum in viridi usu habentur formae nominum eadem cum antiquissimis etiam spectato usu apud distinctam a Slavis, sed primis majorum nostrorum temporibus eisdem vicinam *Armenorum* gentem, cujus *Locale* nomen, quod locum vel rem in loco contentam significat, desinit vel in *an* — vel in —, quo etiam referuntur nomina regionum in — *tan* desinentia 31); ut spectatis originatione et usu formarum istarum antiquitatem teneamus: nam terminatio — *in*, ut infra exponam, ean-

30) Vid. de rebus grammaticis nostra aetate optime merentis Viri: *Franz Johann Tomsas Vollständiges Wörterbuch der böhmisch-deutsch-und lateinischen Sprache. Prag. 1791. 8. maj. col. 369.*

31) Vid. *Cl. Ioach. Schröderi Thesaur. Ling. Armenicae antiquae et hodiernae Amstelodami. 1711. 4. Lib. II. Cap. II. de specie Nominis.* Non puto futurum, ut quis a me in ista comparatione formae nominis *localis* etiam elementum *Re*, quod exitum — *an* (*ran*) praecedit, morose requirat: nam similitudo in praecipua parte, non vero consensus in omnibus litteris desideratur; sed magis opportuno loco specimina proferam, quibus Armeni cum Slavis in sermone conveniunt.

eandem significationem genericam nominis locorum atque gentium habet. In hunc modum videntur mihi formis nominum, ut hac Quintiliani X. 2. similitudine utar, velut *signatis animo sedibus* memoria juvari et intellectus; ut plura ejusdem *faciei* nomina universali significatu subito sese reddant; et eadem forma facilius agnoscantur in majori vocabulorum varietate. Post primum specimen formae nominum in — *an*, nimirum: *Slavan* (*Slovan*, СЛОВАНЪ), observatione grammatica et historica dignum est vocabulum. —

α 2) JOPAN), quod nititur auctoritate diplomatica ex anno DCCLXXVII. deducta, quo *Tafsil* II. Monasterio Cremifanensi *primus privilegium dedit*. 32) Plures equidem
Scrip-

32) Anonymus Cremifanensis Vol. I. inter Scriptores Rerum Austriacarum, quos Cl. Vir Adrianus Rauch Cler. Reg. Schol. Piar. edidit Vindob. 1793. 4. pag. 165. *Chartam traditionis Thafsilonis* vide in Annalibus Cremifanensibus *Simonis Rettenbacher* Ord. S. B. dicti Monasterii Professi. Salisburgi A. 1677. fol. Lib. I. Cap. IX. pag. 25. „Tradimus autem et decaniam Sclavorum cum opere fiscali, seu tributo justo, quod nobis ante persolvi consueverat. Hos omnes praedictos Sclavos, qui sub illis actoribus sunt, qui vocantur Taliub et Sparuna, qui infra terminum manent, quem conjuravit ille *Jopan*, qui vocatur Phifso. —“ Haud obscure videtur vocabulum *Jopan* esse nomen officii, quo Cl. Dobneri opinio illud potestate appellativi nominis ab Hagecio acceptum fuisse in contextu ad

Scriptores hoc praestans dialecti Slavonicae monimentum conati sunt illustrare; sed nemo illorum, quod sciam, de vera nominis illius lectione originaria, et Slavicae pronuntiationis usu antiquiori firmata sollicitus erat; quo factum est, ut quidam ex recentioribus nec vetustatem ejus, neque originationem assequuti fuerint. Erit itaque operae pretium, ducto ex diplomate *Thafsilonis* initio, per consequentium saeculorum praecipuas aetates et regiones Slavoniarum descripti nominis modum adnotasse; donec ambiguum latinis et graecis characteribus factam descriptionem, et superstes hujus originis nomen loci cujuspiam Slavonici, et Cyrillicae litterae ab homine Slavo ad reddendum laudatae vocis depositum adhibitae, publicaeque auctoritatis fidem habente, desideratam restituant orthoepiam. Sed necesse est, ut prius referam recentioris auctoris de patria nostra optime meriti 33) conatus, qui
factis

A. Ch. 671. relata, vincinitate gentis cognatae, atque temporis non adeo remoti confirmatur melius, quam Presb. Diocleatis, vel Thomae Archidiaconi Spalatensis auctoritatibus.

- 33) Mox laudati Dobneri ad annum praefatum Annalium Hagecianorum Parte II. pag. 63. et sequ. in illa verba: „*Supan* et *Turesk* fratres „*Czecho* sanguinis necessitudine juncti, impetrata ad colendum Australi plaga, paribus animis, atque opibus domum sibi ligneam, stabulaque pecori cogendo capacissima in meridiem excitarunt.“ Vid. Ejusdem P. I. seu Prodróm. pag. 56. De *Zupanis* Bohemiae Silesiaeque te-

factis animadversionibus in praecedentium
 Scriptorum de hoc nomine opiniones, ab il-
 lis in hunc modum recessit: „ Verum quod
 „ad hanc vocem veterem Slavicam attinet,
 „minus verosimilis mihi videtur illa etymo-
 „logia, quam Ioannes Lucius, ac ex eo
 „Anselmus Bandurius, atque Carolus Du-
 „fresne profert, contendens vocem *Zupanus*
 „seu *Supanus* derivari a *Zupa* seu *Zupania*,
 „quod Slavice *regionem aliquam habitatam*
 „connotet. Nam meo quidem iudicio, con-
 „trarium prorsus sentiendum est, *Zupasque*
 „seu *Zupantias* a *Zupanis* nomen suum traxis-
 „se; nam qua radice Slavica id oriatur, ut
 „*Zupa* habitatam terram significet, nusquam re-
 „perio. Certum autem est *Zupantias* dictas eas
 „regiones, quae e Slavico Magistratu senato-
 „rem (illis *Zupan* dictum) habebant, qui de-
 „pendenter a seniorum seu senatorum cete-
 „rorum consilio res subjectae sibi regionis
 „procurabat. Atque ut verior huius vocis e-
 „tymologia detegatur, ea composita est,
 „non simplex, ut supra memorati auctores
 „sensere, scilicet ex praepositione *Slavica*
 „*Zu* — et substantivo — *pan*. Certum vero est:
 „*Pan* Slavis, maioribusque nostris signifi-
 „casse

stimonia. *Zupae Cadanensis* meminit antiquis-
 simum MS. apud Balbinum Decad. I. L. 8. P.
 1. ut extra dubium sit, olim Bohemiam in *Zu-
 panias* seu *Zupas* divisam fuisse, quae diutius
 apud nos perstiterunt, licet *Stranskius* jam *Czu-
 das* vocet, quod ad posteriora et *Caroli IV.*
 tempora Dobnerus referendum ait, cum regio-
 num *Czudarii* seu Iudices constituti sunt.

„casse majorem dominum.“ Tandem ad etymologiae hujus expositionem subjungit : „Zu seu зу, ut jam ante innuimus praepositio Slavica est, significans cum seu con, quam hodie Dalmatae mutata vocali u in a sca enunciant scribuntque, Poloni per litt. z nostri plerumque per s exprimunt, unde „Zupan Slavica connotatione nihil aliud significabat, quam Con — dominum seu senatorem reipublicae — “. Tota hujus etymologiae ratio sola opinione nititur, quod littera s, cujus loco antiquiora etiam Bohemicae dialecti monimenta z scriptum habent, in producto a Graecis et Latinis scriptoribus nomine Ζηπανος, Zupanus, Supanus vim et potestatem Slavonici elementi слово (с) omnino custodiat. Verum non praefatam vim litterae z, praepositionem cum seu con significantis, primum vocis Zupan vel Supan elementum in se continet, sed alterius distincti elementi Slavorum жнѣте nuncupati (ж=з) propriam potestatem signat. Sed nec жа, neque жо, vel жѣ quidquam Slavis significat; bene vero жѣ=зѣ, non praepositio sed conjunctio, qua Graecorum δε, γε redditur, et non solum sono ac potestate, verum etiam forma characteris propemodum convenit cum Coptica particula ⲉ e. g. II. Tim. II. 23. ⲉⲁⲩⲉⲙⲓⲙⲉ — že plodj swáry — quia pugnas generant; ubi Bohemica versione ostenditur ille consensus soni ac potestatis melius quam litterali Slavonica, quae pro жѣ habet жкѣ. Nihil itaque ex particulis ab ж, з, vel с inchoatis in defensionem compositae vocis adduci potest.

Ad

Ad primam nominis JOPAN memoriam a *Thaßilone* II. Saeculo VIII, prolatam si curatius attendamus, jam illius vera enuntiatio, licet alienis characteribus vox descripta sit, tamen et sono Slavis proprio et forma cognoscitur: Francorum enim enuntiationis consuetudine idem valet, quod postea propriis litterarum formis signatum nomen ЖОПАНЪ reddere consuevit. Nec mirum sit, apud Bohemos *Sopan* et *Supan* formulas usitatas, fuisse: nam quod attinet ad primum elementum, Saeculo XIII, ut constat ex *Fragmento Passionalis* Biblioth. Palat. Vindobon. littera s, (constanter hac forma non vero ista ſ.) vim habebat Cyrillici ж, e. g.

Se (же) yu cažal rožrsiežaty

Vocalis autem o in illis nominibus ubi nunc ū = 8 scribitur, antiquior est; ut *Boh* Dei nomen testatur, quod antiquissima dialecto litterali adhucdum *Korъ* scribitur; sed cum titulo honoris *Ĥъ* quando veri Dei notionem habet.

Saeculo IX. in diplomate *Tirpimiri* Ducis Croatorum 34) inter tredecim testes sex *Zuppani* occurrunt, quorum nomina in hunc modum subscripta sunt, exempli causa testis primi: *Signum manu Comicini Zuppano Testis*; et in contextu litterarum ipse Dux profitetur: *meis cum omnibus Zuppanis constru-*
xi

34) Apud I. Lucium L. II. Cap. II. pag. 61 et seq. A. Chr. 838. ut Lucius ex inscriptione atque Indictione collegit.

xi Monasterium. Anno DCCCXCII. Testes, qui *Muncimiri Ducis* 35) diplomati subscripserunt, nomen *Jupani* vocabulis *Palatini*, *Cavallarii*, (Caballarii) *Camerarii*, cet. ita circumscribunt, ut illo dignitates officiorum aulicorum intelligantur: identidem in diplomate *Friderici Bohemiae Ducis Saeculo XII.* 36) subscripti post *Cancellarium Suppani* nominantur: *Camerarius*, *Iudex*, *Dapifer*, *Pincerna* et *Castellani*.

Saeculo X. *Constantinus Porphy. P. II. Cap. 29.* nominis laudati usum apud *Serbos*, *Zachlunitas*, *Terbuniotas*, *Canalitas*, *Diocletianos*, et *Paganos*, quemadmodum etiam apud reliquos *Slavorum* populos velut ex suis non alienis legibus ductum retulit; et non simpliciter *Zupanos*, sed *Ζουπανους γερωτας* appellavit, quo denominationis genere puto Imperatorem voluisse vim propriam vocabuli prioris, consequente alio nomine antiquiori *senum* (STAROSTARUM) circumscribere, ut *Regionarios Praefectos* ab singularium familiarum *Praefectis* distingueret. Frustra enim hoc alterum nomen adponeretur ab Imperatore *Slavorum* linguae gnaro, si vocabulum *Zupani* per sese *moderatoris* cujuspiam, *senatoris* aut *CONDOMINI* significatum haberet; sed quia *Zupan* ejusdem radice et potestatis nomen cum *regione habitata* proprie

35) Vid. Cl. Danielis Farlati S. J. *Illyrici Sacri.* Tom. III. Venetiis 1765. f. pag. 82. et seq.

36) Apud Fl. Hammerschmid in *Gloria Wissehradensi*.

prie atque primario *regionarium* hominem significat, sicut ROSTOCZAN regionis ita nuncupatae signum est, ac nominis ejusdem regionis incolam signat, Constantinus Slavonicam loquendi consuetudinem Graecis vocibus reddidit, et significantius denominavit.

Saeculis XI, XII, et XIII. idem Zupaniarum et Zupanorum nomen. non solum apud Slavorum stirpes supra laudatas, verum etiam apud vicinos Bohemiae Sorabos ita fuit in usu, ut sola provincia Misnensis in XVI Zupantias 37) divisa etiam Germanis dudum Misniam obtinentibus manserit, donec anno demum MDLIII. haec divisio aboleretur. Nihil tamen certi ad veram primae litterae Zupaniarum nominis enuntiationem ob ambiguum litterarum Z. et S. usum ad A. usque MCCXXXVIII. invenire potui; sed hoc tempore datae Gregorii 38) P. IX. litterae *Magistro Hospitalis S. Francisci Pragensis, ejusque Fratribus*, quibus Pontifex confirmat *Ordinem Canonicum, Possessiones, cetera; et collatio nominis Bohemica* loci adhucdum persistentis cum eodem Gregorii latinis characteribus

37) Misnicarum Zupaniarum indicem dedit Cl. Schoettgenius — *Nachlese zur Historie von Obersachsen* P. I. pag. 222. —

38) Vid. ejusdem Incltyti *Ordinis Crucigerorum cum Rubra Stella* Cl. Viri atque de lingua patria optime meriti Scriptoris *Johannis Beczkowsky* Parte I. pag. 386. et seq. Historiae suae rerum Bohemicarum inscriptae: *Poselkyně Starých Přiběhův Čestých* — Pragae A. 1700. f.

ribus perscripto, in certam vocis *Župan*, (ЖУПАНЪ) pro *Zupan* vel *Supan*, enuntiationem me induxerunt. Pericopa litterarum ubi Pontifex confirmat laudati *Hospitalis* possessiones, est ista: „Villam *Boroticz* cum omnibus Villis ad ipsam pertinentibus videlicet „*SUPANOVICZE* et *DRAHOTESSICE* — “ *Has Gregorii IX. litteras Beczkowsky* patria dialecto reddens, optimeque gnarus orthoepiae nominis laudatae Villae adhucdum persistentis 39), hanc *Županowjce* appellat, (ЖУПАНОВИЦЕ); ut perenne testimonium hujus enuntiationis a vocabulo ЖУПАНЪ derivatae in dubium vocari non possit. Sed neque istis characteribus Cyrillicis, linguae nostrae sonos melius custodientibus, perscriptum nomen veteri auctoritate destituitur: nititur enim fide *Zupani Chan'ss' Biehner' de Brasovia* (nomen est civitatis *Coronae* in *Transilvania* Germanis *Cronstadt* nuncupatae), qui *Codicem Slavonicum*, dialecto litterali seu *Ecclesiastica*, litteris Cyrillicis, quatuor *Evangeliorum* (ЧЕТВЕРО ЕВГЕ ВЪКРІЕ) scripsit, hoc est edidit, ut cognoscitur e subscriptione, cujus interim praecipuam partem heic adducam, *Volumine* vero *IV. Cap. XIX.* recensionem historico-criticam dabo, quam Reverendissimus Illustriss. ac Excellentiss. *D. Andreas Bacsinsky Slavo-Graeci Ritus Unitorum Episcopus Mun-*

39) Nam pag. 390. scribens de donatione *Constantiae* Reginae *Przemyslai Ottocari Regis Boh. uxoris*, filiae *Belae III. Ungariae Regis*, istis verbis utitur: *dosawat trwagjcy památku uczi- mila* — et iterum nomen *Županowjce* refert.

Munkacsiensis mecum benigne communicavit: азъ жъпанъ ханъшъ вѣгнеръ ѡкрашевъ X — написахъ сѣа дѣе спнха книгъ четверо елго вѣстїе — *Ego Zupan Chan'ss' Biehner' de Brasovia* — *scripsi hunc salvificum librum Tetraevangelium.* — Quod vero in praesentiarum *scripsisse* idem sit, ac typis perscripsisse, hac ratione inducor: adhuc circa dimidium saeculi XVI. verbo ꙗꙗꙗꙗꙗ, *conscribere*, pro typis perscribere. Vincentius filius Ducis Theodori Bukowik in editione Psalterii utens ait, *se Venetiis operose contendisse, ut formas (litterarum) constitueret, съставитъ форми, quae placerent omnibus legentibus;* et postea subiungit: ꙗꙗꙗꙗꙗꙗꙗ, et *conscripsi hunc animae utilem librum Psalterium.* Sed, quia non est huius loci criticum examen antiquarum editionum Slavonicarum, quo annus et locus editi Codicis Evangeliorum detegatur; tamen ad incunabula typographiae hunc accedere, monumentumque praestans esse antiquitatis vel ob istas rationes conjicio, quae huic libro insunt: *commutatio nimirum litterarum, praesertim vocalium, diphthongorum, et affixarum, ut in aliis veteribus, ita in hoc Codice frequentissima; puncti loco signum quadratum quod omnes fere interpunctiones explet; comma Latinis usitatum rarissime positum, nulla divisio in Capita, numerus paginarum nullus; longe rudiores et majores litterarum formae ac in aliis veteribus libris occurrunt, e. g. 40) in*

Ча.

- 40) *Horologium, sive ordo nocturnus et diurnus, continens in se officium Monasterii Ierosolymitani S. Patris nostri Sabae hac inscriptione intelligitur.*

ЧАСОСЛОВЕЦЪ Cracoviae A. 1491. typis Cyrillicis edito per *Schwanpoltum Pheol* (ШВАНПОЛТОМ ФѢОЛЬ) Civem Cracoviensem gente Germanum; cujus exemplar in Biblioth. Episcopali Muncacsiensi exstat. Dilato igitur, Codicis antiquioris specimina incunabuli typographiae Slavicae praeseferentis, critico examine, solius nominis ЖУПАНЪ rationem heic pensi habeo, cujus orthographia, cum illo Bohemicae villae vocabulo Županowice comparata, tanto maiorem primae Slavorum enuntiationis auctoritatem habet, quo magis constat, Bohemos cumprimis gentem Slavicam esse; et *Carpaticos montes*, quorum in vicinia nomen ЖУПАНЪ certa populari enuntiatione scriptum est, ad antiquissimam, ut ita loquar, Slavorum Županiam pertinere novimus.

Itaque ex ambigua scriptione nominis *Zupan* vel *Supan*; *Jopan* vel *Jupan*, in certam Slavonici oris vocem ЖУПАНЪ, Župan, certis rationum momentis eluctatus, de usu istius vocabuli apud universam Slavorum gentem hoc discrimen observavi: Russis illud vix populari usu cognitum fuisse, aut civitate donatum; quod vel inde deduco, quia Illustriss. Vir *Basilii Nikiticz Tatišew* suae Hist. Russ. P. II. Cap. 45. §. 12. agens de titulis antiquorum imperantium et praefectorum Slavicae genti, nomen Župani ex Maurourbino non protulisset velut parum sibi notum, si hoc veterum Russiae Scriptorum auctoritate comprobatum, quos equidem ille legerit, in contextu tali significato invenisset, qualem apud alias laudatae Slavorum

vorum originis gentes observavimus. Pro-
 fecto nec in lexicis linguae litteralis, neque
 in aliis dialecti Russorum vulgaris, quibus
 ego usus sum, vox illa ЖЗНАНЪ invenitur: sed
 isto lexicorum defectu nihil contra vocabuli
 auctoritatem induci potest, quum in his (Sla-
 vica litteralis dialecti lexica intelligo) com-
 plura Scripturarum SS. vocabula Slavonicae
 veteris auctoritatis desiderentur, ut alibi op-
 portuno loco exemplis demonstrabo. Suffi-
 ciat itaque diplomaticis rationibus probavisse
 hujus vocabuli usum e Saeculo VIII. de-
 ductum, apud Slavos Norici ripensis, alias-
 que supra laudatas ejusdem Slavicae originis
 nationes omnino ita viguisse, ut mihi vi-
 dear communionem vocis laudatae universae
 Slavorum genti justis rationibus asseruisse.
 Nec obest ignorantia primae originationis :
 quis enim ignorat exempla vocum unico
 tantum nominis substantivi usu auctoritatem
 obtinentium, quin alia orationis parte pro-
 ferantur. Sed proferam specimen similis
 vocabuli: Si quis nostrorum popularium no-
 men substantivum *osnowa* solo praesenti usu
 et Lexicorum Bohemicorum auctoritate con-
 fisus, qua radice Slavica id oriatur, ut
stamen significet, ideo notationem illius in-
 veniri non posse arbitraretur, quod solum
 hoc nomen recentiores Grammatici Bohemi,
 nullamque aliam ejusdem originis partem
 orationis in sua Lexica intulerint; nae is
 multum sua opinione falleretur. Nam ejus-
 dem originis verbo veteres Bohemi uti sunt,
 et in dialecto litterali tribus nominum spe-
 ciebus, nimirum *ŭcnora*, *ŭcnoranĭe*, *ŭcnora-*
teab et verbo *ŭcnobŭ* adhucdum Slavi utun-
 tur.

tur. Quod ad nostros attinet, Dalemilus *Przemyslaum Ottocarum* suam dignitatem regiam coronatione *firmantem* descripturus, verbum *osnowati* translata significatione in hunc modum Cap. 81. adhibuit:

*Pať se kníže korunowal
A tjm wšši swau čest osnowal.*

Eodem verbo usus est Interpres Boemus praefationis S. Hieronymi in Isaiam, quae in membraneo insigni Codice Bibliorum Bohemicorum utriusque Testamenti Z'erotiniano Bibliothecae Palatinae Vindobonensis Nro. 821. MS. continetur. Nescio qua ratione hujus verbi aetas apud nos interierit, cujus primaria significatio est; *intendere stamina jugo seu liciatorio*; altera vero illustri translatione, vel actioni novarum rerum, vel firmitati aut foundationi earundem significandae ita coaptata est, ut vellem, verbum hoc apud nos renascere, quod jam ceciderat; imo etiam illae species nominum pristino usui restituerentur, quorum tam facilis est perceptio, ut, qui primi nominis significatum noverit, aliorum duorum: *osnowánj*, *osnowatel*, et verbi *osnowugj* sensum noverit. Non possum heic descendere in originationis fontes definiendos, modumque Slavicæ notationis verborum philologice describere non valeo: partim illud amicus meus Dobrowsky jam praestitit, et formato *de originibus linguae Slavicae* orsu, aliis 41) viam pa-

41) Dissertatione Germanica: *Ueber den Ursprung und die Bildung der slawischen und insbesondere*

paravit, qua ulterius progredi valeant, et bene mereri de Slavonicis litteris ad cultum patriae dialecti, cum primis antiquorum monumentorum cognitionem, omnino necessariis. Itaque intra grammaticam originationem eo sensu heic me contineo, ut partes illas nominum et verborum simplices pro radicibus habeam, quae rejectis vel in initio, vel in fine, vel etiam in medio, litteris ad flexionem et derivatorum formationem pertinentibus, in analysi remanent, et *una tantum syllaba* constant observante Dobrowskyo; licet hujus syllabae radicalis rationem reddere nequeam, quae heic secunda classe radicum Slavonicarum 42) continetur. Quis enim valet omnes rerum eventus mente assequi, aut singularem alterius animi perceptionis modum cognoscere, quo fuerit auctor inductus, ut notionem *regionis habitatae*, aut *regionarii praefecti* sono ж҃н- cum forma nominis -анъ colligato signaret? nam terminationem hanc ad primitivam vocem non pertinere, collatio plurium ejusdem formae, et philosophici nominum significatus analogia demonstrat. Quam ob rem vocabulum *Pan* posterius membrum nominis laudati *Su-pan* esse nequit; nec ego illud Slavicae originationi asserere valerem, quod majores nostri

der böhmischen Sprache — praefixa Lexico Francisci I. Tomsae jam supra laudato.

42) Vid. §. 4. laudatae Disser. Dobrow. ubi de radicibus Slavonicis agitur, quae duabus litteris consonantibus et media inter has vocali constituuntur. Conferatur quoque §. 2.

Tom. I.

I

a *Gothis* mihi videntur serius accepisse: istis enim jam Saeculo IV. **FAN** FAN, vel FANA, 43) vocabulo, DOMINUS significabatur. Sed constat Slavos, maxime Bohemos litteram F, quae initium dat vocibus Latinis atque Germanicis, commutare cum P, vel B, aut W; exempli causa FLAMMA (φλογ) *die Flamme*, Slavis est ПЛАМЕНЬ, plamen', (plamen); faba vero nobis dicitur БОБ bob; *Farbe* — barwa 44) FAN — **Pán**, cujus vocis usum a *Gothis* deductum non solum antiquioris auctoritatis causa, verum etiam ob diversitatem Slavici moris (quem ego cum potestate nominis laudati componere non possum) primae majorum nostrorum memoriae, malui asseverare.

α. 3) Non solis regionum et locorum habitatorum, gentium et loci incolarum nominibus, verum etiam singulari personarum cognomento vel agnomini haec forma vocabulorum in — AN exeuntium communis erat: nam in *Annalibus et historia Francorum* ad Annum DCCLXXXIX. occurrit nomen VILZAN, Soraborum et Abotritorum (Obotritorum) Principis; ad Annum
vero

43) Confer *Ulphilae Versionem Gothicam* — quam una cum variis variae litteraturae monumentis hucusque ineditis eruit, commentatus est deditque foras Franciscus Antonius Knittel Metropolit. Ecclesiae apud Gvelferbytanos Archidiaconus, *Gvelferbyti*. 4. (1761) cum XII. Tabulis.

44) Vid. Dobrowsky Hist. L. Bohem. pag. 9.

vero DCCCLXXII. 45) quatuor *Slavorum* *Duces* nominibus laudatae formae appellati referuntur: ZVVENTISLAN, WICISLAN, HERIMAN — MYSLAN. Nostri quoque Scriptores ad Annum DCCCXXIX, et consequentibus frequenter produciunt nomen NEKLAN *Krzesomysli* Ducis filii, 46) qui postea patris dignitatem obtinuit. Dobnerus P. II. Annall. Hagecianorum pag. 506. ex MS. Schleinicii vocis hujus retulit etymologiam, quae Slavo-Teutonicae foret originationis, si equidem argumento sufficienti niteretur: videbatur enim Episcopo, illud nomen *Neclan* a Bohemis impositum fuisse *ad retundendam Germanorum cavillationem*, qui illum ob corporis brevitatem Klan seu Klein appellaverint, quasi jam dicerent non parvum fuisse. Sed Dobnero ridicula visa est haec etymologia; quam ob rem aliam connotationem nominis *Neklan* invenire conatus est, compositae voci e praepositione *ne* et *klan'*, non *adora*, innixam. Arbitrabatur enim Dobnerus, „*fortassis mystico sensu hoc ei nomen seu a parentibus, seu populo inditum, ut ei perpetuo monimento esset, ne is ad adorandum Christum accederet, quod tum vel maxime Slavi ob aliorum exemplum de ducibus suis ethnicis metuebant.*“ Melior equidem mihi videtur esse originationis Dobneri, quam sit illa Schleinicii; in medio tamen et illam relinquo; quanquam non dubitem compositum esse il-

I 2

lud

45) Editionis Paris. 1588. fol. 109.

46) Conferatur P. II. et III. Dobneri Annall. Hagecianorum.

illud nomen ex particula *ne*, et *klan*. Apud *Etruscos* illud vocabulum **CLAN** nominis appellativi vim habuisse in hunc modum Cl. Ioh. Chr. Amadutius Graecarum Litterarum Professor in Archigymnasio Rom. Sapiientiae 47) me docet: „CLAN, Natus, filius. Id ex „Tegulis Buccelianis superius ostendimus in „Alphabeto §. XII. — qui tamen ad matrem „ut Etruscorum mos erat, referatur.“ Ad matrem quoque *Neklani* nominis istius originationem historiae subsidio referre malo, quae huius natu majoris filii, alteriusque minoris *Nebihost* nuncupati deductione *Radossinium* vastissimi ambitus castrum, ubi sub cura familiaris liberti Swietlonis uterque educaretur, perquam invita, cum ab obstinatissimae sententiae marito revocationem charissimorum pignorum precibus extundere non posset, velut perditos marito proponebat, eum ad revocationem istam nocturnis terroribus, et narrato insomnio inducens. Quid igitur mirum, si mater cognomentum natu majoris *filii* negatione praefixa mutavit amoris aequae ac doloris significandi causa? ut perditio filii nomine *Neklan* (*non filius*) notaretur. Non equidem scio, an vocabulum **CLAN** etiam Pelasgicum sit; quod linguam Pelasgam ex Etrusca profectam laudatus Amadutius doceat: illud tamen mihi notum est, veterum linguarum scrutatores desiderio

47) Sui operis inscripti: *Alphabetum Veterum Etruscorum secundis curis illustratum et auctum*. Romae 1775. f. pag. LI. et Lexic. Voc. Etrusc. vocab. *Clan*.

rio teneri, ut Pelasgicis verborum monimentis, quidquid eorum inveniri potest, Slavica dialectus illustretur. Profecto notae sunt memoriae, quas de Slavis Peloponnesi Thematis retulit Constantinus Porph. Cap. 50. quamquam necdum illustratae mihi videantur, maxime quod ad *Sclabisianos* attinet in Thema illud irruentes, quorum adventum Michael Imper. veritus ne *Sclavis* conjuncti omnino eum Themate Peloponnesi exuerent, auream illis bullam dedit. Sed intermissa etiam disquisitione in supra laudatae vocis *Clan* usum apud Pelasgos, ne cuiquam videatur minus conveniens linguae Slavicae cum Etrusca comparatio! quum etiam in quibusdam eorum formis altera sit alterius ita similior, ut quis arbitretur se nomina Slavonica legere, qui Etruscorum ista heic pro specimine cum Slavorum *formis tantum* collata legerit

N O M I N A

ETRUSCA.

SLAVONICA.

IVIESKANE. Tribus
populi Ikuvini.

РИМЛЯНСЪ, *Rjmane*,
Romani.

PRESTOTA. Epi-
thetum dei Prae-
stitis.

ЧИСТОТА, *Cistota*,
castitas, mundities.

KUPLAK. Duplex.

ОБЛАКЪ, *Oblaē*, nu-
bes; et complura
hujus formae in fine
productae — et no-

mi-

ESUMEK. Sumen pars victimae.	mina Bohemica, e. g. Sédlař, rusticus. Synet, (GZINÓKZ) fili- olus.
HABINA. Idem quod Abina, Latinis <i>Hambegna</i> , victima inter duas victimas minores.	НИЖИНА, <i>Nižina</i> , de- pressio, locus de- missus.
MILETINAR. Mili- tia.	ГОСПОДА́РЬ, <i>gospor- dár</i> , dominator, pa- ter familias, herus
RUBINE. Dea Rubi- ga.	Bohyně, dea.
SEDMENIER. Attri- butum Magistratus. 48)	Sedm mier, <i>septem mensurae</i> .

Jam in hoc passim Viri eruditi conveniunt 49), multa vocabulorum monimenta, quae Etruscis adnumerantur, antiquae latinitatis esse: sed hujus dialecti antiquioris verbum ESUM superiori Cap. cum Slavonico ѣсма certis auctoritatibus jam comparavi; imo probare possum etiam radicem perditam

48) Has voces excerpsi ex laudato Lexico Vocum Etruscarum, quae antiquorum Scriptorum, et monumentorum auctoritate nituntur.

49) Confer. *Sammlung antiquarischer Aufsätze von Chr. G. Heyne*. 1. Stück Leipz. 1778. pag. 53. Not. z) ubi Commentar. Soc. Gotting. Tom. IV. P. II. pag. 82. identidem laudantur.

tam verbi *dissipo* in Bohemica lingua simplicitate sua usum adhucdum obtinere: dicimus enim *sypati* (sipare) *fundere*, de solidis rebus loquendo; *rozsypati*, (dissipare,) aut *profundere*; igitur non sine causa sufficiente descendi hoc loco in illam etymologiae Slavici et Etrusci nominis *Clan* tenuitatem, qua, nisi mea opinione fallor, antiquario volenti Slavorum linguam comparare cum Latina, apparebit necessitas in veteris Latii glossemata inquirendi. Sed satis de hac forma nominum — *an*, prout equidem apud antiquos Scriptores occurrunt significatu recensito, reliquas ordiamur formas.

β) ΔΟΛΕΒΙΝ) Procopius Caesarien. Lib. IV. de Aedificiis Justiniani Imp. Cap. IV. casu recto protulit castellum hoc in Epiro situm. Item aliud ΠΕΤΡΙΖΗΝ in Macedonia. Cap. XI. inter castella Thraciae ΖΔΕΒΡΙΝ. Intermixta utriusque prioris nominis disquisitione, quorum illud DOLEWIN non caret exemplo Bohemici nominis loci LEWIN appellati in MS. Decimarum Ecclesiarum Bohem. supra Not. 29. laudato; alterum vero, id est PETRICZIN, minus difficultatis continet; tertii nominis, nimirum ZDEBRIN, derivationem ad analysin revocemus. Videtur mihi nomen istud constare praepositione *изъ*, seu *зъ*, *de* vel *ex*, et substantivo nomine *Дѣбрь* 50) (debr') *Silva*, adscita terminatione

50) Conferatur *Дѣбриконъ* *трѣязъичный*, hoc est: *Dictionarium trilingue*, sive *Dictionum Slavicarum Graecarum et Latinarum thesaurus ex*

ne — in, formae nominis locum habitatum significantis, indeque patriae ac genti signandae, nec non in adjectivis nominibus possessivo significatui coaptatae. Hac itaque ratione Z-DEBR'IN (ЗАБРИНЪ) facti *e silva* loci habitati notionem signat, cuius memoriam inter

variis antiquis ac recentioribus libris collectus, et juxta Slavonicum alphabetum in ordinem dispositus. Moscuæ A. Chr. 1704. Mense Decembri. Opera Rectoris Typographiæ Mosquensis Theodori Polycarpi (Полѣкарповъ), in 4. folio ꙗ. ДЕБРЪ, αλσος, *sylva*. Si hoc vocabulum usu Graeco veterum auctorum, atque etiam consuetudine Sacrarum Scripturarum expendatur, *omnis locus arboribus consitus, aquam habens, et diis consecratus, αλσος vocatur*, observante Scholiaste ad II. β' v. 506. Debrin itaque antiquioribus Slavis facile talem locum significaverit; constat enim hos paganis ritibus addictos *lucum, nemus, et saltum* subinde diis consecrasse. Contuli quaedam Sacrae Scripturae loca tertiae Mosquensis editionis quaerens, in quem modum τα αλση Exodi XXXIV, 13. recentiores reddiderint editores; sed laudatam quidem vocem ДЕБРЪ non inveni loco citato, neque I. Reg. VIII, 3. XII, 19; reperi tamen ДѢРАВЪ vocabulum ejusdem cum ДЕБРЪ significationis, et consensus in primis tribus litteris consonantibus: diversitas enim vocalium non obstat, ut patet exemplo prioris vocabuli, cuius in *Lexico Theodori* rectus numeri singularis casus est ДѢРОВА, heic vero ДѢРАВА, unde nobis plura Bohemiae loca Dubrawice (Daubrawice) dicuntur. Conf. Biel. Nov. Thesaur. Philolog. voc. αλσος.

ter castella Thraciae Procopius Caesar. servavit. Slavonicis porro locis habitatis communem esse istam nominis formam operae pretium fuerit brevi specimine in Msto. *Decimarum Ecclesiar. Bohemiae* collecto comprobasse; sed observato discrimine quodam inter nomina quae simplicem habent *terminationem* syllabae — *in*; et alia, quae desinunt in — *tin*, vel potius *tyn*. Istorum exempla et communem eorum etymologiam sequente membro (β 2) proferam; prioris formulae haec nomina selegi: BOHUSSIN, GDIN, DOBENIN, LEVVIN, MALSSIN, PIECZIN, PRAVVONIN, ROKOSSIN, SEBIN, SRPIN, WELEMYN. Ejusdem formae sunt nomina, quibus viri patriam vel gentem profitentur e. g. РИМАНИНЪ, ЛЕВОВИНИНЪ, Romanus, Leopoltanus; Русын, vel Rusenin, 51).

* β 2.) — TYN) — ТЫНЬ) — Тyn). Prius quam hujus formae auctoritatem et causas historice atque philologice exponam, quia monumentum moris antiquissimi et communis universae propemodum Slavorum gentis in se continet, ac ingenium compositi laudatae formae nominis perspicue illustrat, ut videamus *terminationem* illius originaria voce contineri, qua *septum*, *sepes*, *sepimentum* significatur; necessariam esse puto animadversionem potestatis *propriae diphthongi Slavorum* ъи (ъи) *Jery*, quam Bohemi post restitutam a Fratribus Conf. Boh. orthographiam constanter per *ъ* describunt, quaeque illis *i durum* dicitur, ut jam supra in expositione alphabeti re-

51) Vid. Dalemili locum laudatum pag. 17.

relatum est. Sed sono suae potestatis vix dignoscitur ab *i* molli laudatum *Jery*; nec tam orthoepia (nisi litterarum *đ, n, t*, concursu quarum sonus ille durus a molliori distinctus prae ceteris consonantibus clarius percipitur) orthographiam adjuvat, quam etymologiae notitia, et collatio cum dialecto litterali Slavorum nostrae orationis partium. Quamquam veteri usu, imo partim adhucdum vigente, naturam illius diphtongi Slavicae *ѣ = y* agnoscere valeamus, quae apud Bohemos *subinde* magis 52) ex Polonorum con-

- 52) De litterarum *i* et *y* enuntiatione Polonica in hunc modum scripsit *Franciscus Mesgnien Lotharingus*: „*i* semper vocalis sonum retinet. Diligenter autem in pronuntiando distinguenda est ab *y*, nisi saepissime impingere, vocabulorum significationem confundere, interdum etiam ridiculus esse velis. Pronunciatur autem *i* aperte ut apud nostrates; *y* vero medium sonum inter *e* et *i* obtinet, Germanis non admodum pronunciati difficilem, effertur enim ut prima in dictione *vbel*, sed Gallis aliisque Nationibus mea sententia difficillimum; sic tamen facile ejus prolationi assuesces, si volens id pronunciare a dentibus linguam paulo removeris, sic enim recte *y* pronunciabis; *i* vero nequam etiamsi velis, poteris, quod usu melius quam praeceptis comparabis. Exempla: — *bil, percussit, byl, fuit.*“ Caramanus Archiepisc. Jadren. in expositione Alphabeti Slavonici scripsit: „*ѣ* valet *i*, cujus sonum valde gravem Ruthenorum loquela manifestum facit. Dalmatae in omnibus obliquis casibus, excepto ablativo

consuetudine, quam Russorum potestate vim enuntiationis obtinet; ut non tam completum ex *u* et *i* sonum, quam inter *e* et *y* medium, vel potius conjunctum diphthongo habeat, et identidem perscribatur. Nec enim vulgaris pronuntiatio solius nominativi singu-

„multitudinis secundae declinationis, efferunt per *e* magnum in ultimis syllabis tantum — “ Hujus enuntiationis sonus (non vero regula quando per *e* enuntiandum sit Slavonicum ѡ) si Bohemorum veteri modo scribendi, atque praesentis aevi consuetudine proferendi conferatur, animadvertimus: in fine personae numeri pluralis primae, verbi gratia *ѣсмь sumus*, laudatum Jery (ѡ) majores nostros per *y* scripsisse, maxime dum hoc verbo ut auxiliari utimur, quod nunc characteris *e* apud nos potestatem habet, nec amplius illa Slavicae dialecti formula *y = ѡ* perscribitur. Exempli causa: veteres Bohemi Matth. II, 2. verba: *vidimus — venimus*, reddiderunt in *Evangeliaro Vindobonensi Msto*: *wydyelysiny — przyslysiny*; quae nunc et scribimus et enuntiamus: *widēlisme — přigelisme*. Sed alio aptiori loco, nimirum Cap. VII. Vol. II. discrimen inter Slavicum dialectum litteralem, et inter Bohemicam recentiore, quod attinet ad hanc philologiae particulam, exemplorum diversitate significantius exponam. *Grammatica, seu Institutio Polonicae Linguae, in qua Etymologia, Syntaxis, et reliquae partes omnes exacte tractantur Authore Francisco Mesgnien Lotharingo*, edita est Dantisci A. 1649. 8. cujus pag. 4ta et sequenti continentur supra laudata Merinskii verba.

gularis masculini generis *adjectivorum* nominum *constructorum*; verum etiam in litterali Bohemorum sermone ab eadem radice, qua ille character Slavonicus **ѣ** = *y* continetur derivatarum quarundam substantivi nominis specierum, imo etiam verborum enuntiatio, laudatam potestatem testantur; exempli causa: **swatý** (свѣтъ) vulgariter profertur **swatey** 53) *sanctus*; **пѣха** etiam litterali usu scribitur **peycha**, *superbia*; vel **pyssnost**; **крѣю**, *trygi*, *operio*, **покрѣйте ны**. Luc. XXIII. 30. **přikřęte nás**. Huc accedit ille ambiguus proprios linguae Slavorum sonos latinis characteribus scribendi modus, imo vel ipsiusmet proprii characteris **ѣ** in **ѡ** demutatio apud Ruthenos; apud Bohemos vero tam incerta commutatio alterutrius *i* vel *y*, ut anonymus editor rudimentorum linguae Slavicae 54),

cha-

53) Discrimen haud parvum esse inter vulgarem loquendi modum, et illud genus dicendi, quo Bohemici Scriptores idonei utuntur, infra Cap. VIII. ostendere conabor; ubi etiam hujus enuntiationis **swatey** antiquitatem Bohemicam exemplis Msti Evangeliarum Antiquiss. Vindob. comprobabo.

54) Rudimentorum Anonymi Nilsensis inscriptio ista est: *Exemplar characteris Moscovitico - Ruthenici duplicis Biblici et Usualis. Cum licentia Superiorum Nissae, Typis Christophori Lertz, Civitatis Typographi. M. DC. XC. in 4to fol. 15. Auctorem hujus opusculi a loco editionis Anonymum Nilsensem appello, qui A. 1686. ex clementissima, ut ipse in praefatione scripsit, Caesareae Majestatis resolutione, et voluntate*

characterem *и*, eundem esse cum *i* molli existimaverit, ejus forma, ut puto, inductus, quae molle signum *и* praesefert. Hac igitur observatione pensi habita, forma nominum in — TYN desinentium, quae frequentius molli littera I pro Y scripta invenitur in Codice Decim. saepius laudato, videtur mihi passim eadem esse cum *terminatione* — TYN, id est ТИНЬ. Nomina igitur locorum Bohemiae: MANIETIN, SLAWIETIN, DURITIN, CZETIN, MILETIN, HLUPIETIN, HODOSTYN, STRAKOTYN, eadem forma complector, cujus nomen antiquum Hagecius ad A. DCCCXL. produxit scribens: „Rodus frater Zbraslawi domum vastam cum amplissimis septis ad Mizam fluvium condidit, et RODOTYN appellavit, (*Tyn* enim septum, et *tyniti* praesepire prisca Slavorum lingua significabat.)“ Nihil ad confirmandam hujus vocis auctoritatem priscae Slavorum linguae adduxit Dobnerus; mihi tamen heic necessarium, et Hagecii veterum linguae nostrae vocabulorum notitiae 55) certis monumentorum argumen-

Superiorum Moscuam profectus linguae Bohemicae subsidio Ruthenicam intelligere didicit: atque Meletii Smotriscii Grammaticam, sola lingua Ruthenica editam latine reddidit; qua de re, aliisque notitiis ad historiam litterariam Slavorum pertinentibus ab Anonymo Niss. memoriae proditis Vol. II. Cap. I. Vol. III. Cap. XIV. et XV. plura proferam.

55) Hagecium de lingua Bohemo - Slavica universim optime meritum, aestimo in junctis verbis velut Livium; in singulis ab interitu servatis aut

mentis comprobandae idoneum videtur esse, ut ex antiquissimo *Evangeluario* Bohemico Msto Palat. Vindob. Biblioth. locum adferam, in quo laudatum ab Hagecio vocabulum **Tyn** continetur. Itaque in parabola patrisfamiliae, *qui plantavit vineam et sepem circumdedit ei* — Matth. XXI. 33. verba haec Bohemice ita sunt reddita penso 83. **genz vdyelal wynnyczy a tynem obradyl gy**. Vocis istius — **tynem** — casu instrumentali declinatae rectus dicitur **tyn**; et necdum nomen hoc priscae Slavorum linguae usu excidit apud Russos, quorum etiam recentiori lexico 56) ita continetur, ut orthographia quoque conveniat **ТЫНЪ** cum illo **tyn** vocabulo *Evangelarii* Bohemici. Sed in *Ostrogensi* principe, tum in Mosquensi tertia editione Bibliorum Slavonicorum loco hujus nominis **tyn** jam illud habetur, quod cum recentioribus nostris Ver-

expositis, aliquid Varronianae vel Nigidii Figuli diligentiae ac industriae apud eundem invenio. Hujus rei specimen habemus in vocabulo **Tyn**, magis vero conspicuum in illo cum Nestoris verbo **срубити** consentiente nomine **Сруб** testimonium apparet; ut infra Cap. III. ubi Slavorum architectandi normam describere volo, consensus loquendi cum disciplina aedificiorum clare intelligetur.

- 56) **РОССІЙСКОЙ ЛЕКСИКОНЪ** — *Russisches Alphabetisches Wörterbuch, mit Deutscher und Lateinischer Uebersetzung* — Von Franciscus Hölterhof Professor — zu Moskau 1778. in 8. maj. Partt. II. pag. 861. **ТЫНЪ**, in 2. *der Zaun*, sepes, sepimentum, septum; **тынокъ**, dim.

Versionibus convenit: *a opletl gi plotem* = *ᾠπλοτομz*. Nec Rusi a Bohemis, neque hi ab illis vocem *тынz* = *tyñ* didicerunt, quam Hagecius velut priscam laudavit; sed cujus memoria tot locorum nominibus comprehensa, imo et simplici vocabulo *Teyñ* vel *Tyn* chorographice servata, non potuit antiquari.

Nescio, an *Κριβιταινοι* (KRIWITAEYNI) Slavi, quorum P. II. Cap. IX. Constantinus Porphy. meminit, KRIWITEYNI a Kriwyteyn, id est *curvo* sive *flexuoso sepimento* nuncupati fuerint: sufficit auctoritatem, usum et significatum nominis *Tyn* atque etiam illius fata consensu duarum Slavicae originis majorum gentium certiora reddidisse.

γ) NOVIETUN —) Jordanes in Msto Biblioth. Vindobon. Palat. contextu supra Cap. I. §. 1. laudato in hunc modum protulit: *Sclavani a civitate Novietunense, et lacu qui appellatur Mursianus, usque ad Danastrum et in boream Vistulatenus commorantur*. Procopius vero Caesariensis Lib. IV. de aedificiis Justiniani Imp. manifestum hujus formae specimen Cap. IV. nomine castelli POTOYN adduxit. Sunt etiam in Codice *Decimarum Eccl.* Boh. exempla laudatae nominum formae CHOTUN et HOSTUN. Sed grammaticum discrimen observari debet inter illud T, quod formam — UN praecedit, quo melius originitio vocis agnoscatur, dum non ad formam, sed primitivum nomen littera T pertinet; vel quando formulae — TUN adhaeret, ac sola varietate scribendi ab expositis jam formis — TYN et TIN differt meo
arbi-

arbitratu. Profecto in Jordanis NOVIETUNO prior pars nominis *Novie* — Slavicae consuetudinis adverbium *новѣ* praesefert ab adjectivo nomine *новъ* *novus*, recens deductum; altera vero parte -- *tun*, idem contineri mihi videtur, quod Slavorum ingenio locum sepe munitum, *ligneo quidem opere, at firmo et duraturo*, significat; ut jam nomen civitatis novae, novi operis sepimento utcunque intelligatur, de quo Capite sequenti acturus de aedificiis Slavorum plura cognoscendis eorum moribus idonea proferam; heic sufficiat dixisse: vocabula Slavica: *тѣмъ, тѣмъ; ѡстроу, ѡстроу; градъ, градъ*, singula *sepimenti*, opere ligneo, more majorum confecti, notionem primariam in se continere. An Latina vox: *TIgNum* quidquam cognationis habeat cum vocabulo *тѣмъ*; vel utrum hoc conveniat magis cum *τείνω* Graecorum verbo, *tendo, extendo*, succesivis lectorum horis relinguo. Ceterum ubi littera *T* non formulae — *UN*, sed primitivo nomini proprie adhaeret, alterum *T*, quod pertineret ad formulam *TUN*, exclusum est in laudatis exemplis *Ротун, Chotun, Hostun*, ut originariae voces *рота* (vel *ротъ*), *jusjurandum*; *чотъ* *sponsa* vel *sponsus* 57) *ротъ, host, hospes*, evidenter demonstrant.

γ 2.)

- 57) M. Laurentius Benedictus Nudozierinus Scholae Teuto-Brodensis Rector, cujus *Grammaticae Bohemicae ad leges naturalis methodi conformatae, et notis numerisque illustratae ac distinctae libri duo*, Pragae ex officina Othmariana A.D. clō. 1ō. CIII. 8. prodierunt, pag. 12. illud communis gen. exemplum adduxit ex *Psalmicis Cantt.*

γ 2.) ΣΟΥΑΡΟΥΝΑΣ) *vir Sclavus*, ut eum *Agathias* Lib. IV. memoriae prodidit Saeculo VI. In diplomate Thassilonis II. A. DCCLXXVII. *actores*, qui Slavis praefuerunt, quorum iste Dux *decaniam* tradidit Monasterio Cremifanensi, — — *vocantur Taliub et SPARUNA*. — Quod attinet ad illud nomen ab *Agathia* laudatum, thema illius adhucdum in usu est, atque dialecto litterali Slavorum scribitur *срѣпа*, Bohemis vero *Swár* dicitur, *lis*, *rixa*, *contentio* (antiquitus etiam *Swára*, sicut *Swáda* Dalemilus dixit Cap. II. sub finem); imo et nomen Ecclesiae et loci *Swárow* exstat in laudato MSto *Decimarum*, *Decanatus Orzechoviensis*. Verbo ejusdem radicis usus est Dalemilus Cap. IV. —

Budereli se swáriti. —

Hac igitur originatione deducitur nomen proprium viri SWARUN, qui, dum *Castellum Ferreum* a Romanis oppugnaretur, in minus tectum militem *Misimianorum* testudinem portantium ita perite hastam jecit, ut eo lapsa statim testudo excuteretur. Si quis analysin hujus antiquissimi Slavorum vocabuli, usque ad philosophicam resolutionem syllabae radicalis a me requirat, hanc ei usque ad sonum WR *ferventis* aquae tali serie dare possum: prima littera vocabuli *Swarun* servit composito nomini significatu praepositionis *cum* vel *con*; terminatio — UN formam nominis proprii constituit; *war* (срѣ) est

Mezy nimiž twá Chor' patrěc.
Na swěho Chor'e Gěžisse.

est radix *fervorem* aquae primaria significatione reddens, quae sua simplicitate originaria onomatopoetica WR in Dalmatarum nomine VRilo (CETTINE 58), quo fontes *Tiluri* patria voce significantur, adhucdum persistit. Post primigeniam Slavorum veramque 59) radicem SL, puto praesentem WR eadem

58) Vid. Cl. Alberti Fortis, cujus ego versione Germanica utor inscripta: *Abbate Alberto Fortis Reise in Dalmatien. Bern, 1776. 8. Part. II. pag. 84.*

59) *Veram radicem* eo sensu intellectam velim, quo illam vocant Philologi de originibus linguarum philosophice scribentes: ut Dobrowsky laudata Dissert. de Origine L. Slav. §. 5. ubi is Germanicae linguae, observante Cl. Adelungio, radices, quae verae sint, numero 600 circiter contineri animadvertens, simili ratione, sed industria linguae Slavorum convenienti primitivos eorundem sonos laudato numero ita plures arbitratur esse, ut hi summam 800 non superent, quibus ingens linguae Slavonicae thesaurus fuerit congestus. Illas radices, quae una littera consonante unaque vocali constant, prima classe comprehendit Dobrowsky; quae duabus consonantibus adscita in medio vel fine vocali coalescunt, ad secundam classem redigit; classe vero tertia has complectitur, quae tribus litteris consonantibus ita cohaerent, ut vocalem, si qua instruantur, duae consonantes praecedant. Ad secundam igitur classem verba SLu et WRu, hisque similia pertinent, quorum *facies*, enuntiatio, copia, et primitiva ratio, qua plurimae voces derivatae nituntur, Slavonicum linguae

dem simplicitate verbi *wru* (*wru*) apud nos vigentem, primis linguae staminibus accenseri posse. Sed etiam illa popularis philosophiae

K 2

characterem praeseferunt. Conferantur, et usui Slavonico applicentur observationes philologicae I. D. Michaelis Grammaticae Hebr. §. LXIII. (*) Edit. 3. A. 1778. 8. Et quod attinet ad voces onomatopoeicas, multum proderit ejusdem Cl. Viri Disquisitionem Germanice inscriptam: *Beurtheilung der Mittel, welche man anwendet, die ausgestorbene Hebräische Sprache zu verstehen. Göttingen 1757. 8. §. 19. et §. 20.* in usum praesentis rei Slavorum litterariae ita transtulisse, ut modum in onomatopoesi servemus. Et, quamquam sit major onomatopoeicarum radicum numerus, quam nobis videatur esse ante operam huic disquisitioni recte impensam; tamen primitivas voces ab aliis quoque ac diversis deduci causis noverimus; ut itaque a potiori facta denominatione, verae radice nomine onomatopoeicae voces intelligantur, et naturae sonantis imitatio, vel potius diversitas imitationis, diversarum linguarum characterem aut ingenium prodat. *Guttae* saepe cadentis, quae nobis *kap-ka* (*кап-ка*) dicitur, sonus naturalis cum onomatopoesi Slavica conferatur; hujus vero cum ista Germanorum *der Tropfen* ejusdem soni denominatione collata, inquiratur in causam variae appellationis; et apparebit fortassis haec ratio: dissimili impactione guttarum, qua fit dissimilis crepitus, diversae imitationi occasionem fuisse datam, ut aliud industriae specimen in fictione nominis observetur apud Slavos, aliud apud Germanos.

phiae Slavorum pars heic observari debet, jam Saeculo VI. majores nostros novisse a rebus propriis ad res improprias, intercedente quadam similitudine, significatum eleganter transferre. Ad eandem originationem mihi videtur pertinere illud nomen SPARUNAE; commutationis enim litterarum, qua Graeci aequae ac Latini β , ϕ , ψ ; b , p , loco Slavonici characteris $\text{в} = \text{w}$ substituere solent, ratio satis nota est. Porro elementum a vocis *Sparun* in fine adhaerens forma est nominum quoque virilium, sed rarior, ut старѣйшина *senior natu*, брѣдина, *heros*. Aptum itaque muneri suo nomen actor *Swaruna* habuit a *lite*, quam componeret.

A verbis potius illa formae — UN nomina personarum derivari, vetus supremi Slavorum Dei nomen PERUN innuere videtur, a themate *peru*, *ferio*, *verbero*, deductum; unde *fulmen* quoque Slavice dicitur перунъ: ita forma nominum in — IM exeuntium, in quam subinde laudati Cod. *Decimarum* nomina locorum desinunt, verbi tantum, si recte memini, speciem habent; exempli causa: LUCZIM, WIDIM, RADYM, PUTYM, TUZIM. —

*) ОΥΑΜΙΤΩΝ) a Procopio Caesariensi Lib. IV. de aedificiis Justiniani Imp. Cap. VII. recensitam arcem — quae, ut Procop. scribit, quoniam Sclavinis barbaris grafsatoribus diu sedem praebuerat, vacabat penitus — nescio cui formae Slavorum ex jam recensitis alserere debeam, quanquam non desint mihi exempla nominum similiter desinentium, ut sunt ZATON et CHODON in Cod. *De-*
ci-

eimarum : nihil tamen temere actum voluerim; quia terminatio haec potest esse Graeca, quam Procopius ex alia Slavorum in istam fortassis inflexerit usu sibi magis familiarem. Sed neque heic de sola terminatione nominum in litteram „ quacunque vocali praecedente desinentium ea ratione dissero, ut hanc *jucundam* 60) et in fine praecipue quasi tinnientem Graecorum, imo Orientalium *Nunnationem* Slavis tantum velut propriam vindicare velim; sed communem cum illis asseverare contendo. Itaque non defuissent Ludewigio complura linguae Slavicae vocum exempla, quae *jucunda*, atque *tinniente* cadunt littera; sed quae apud Latinos, observante Quintiliano, est rarissima in clausulis. Quare sermonis gratiam objectione asperitatis exigenti a nobis Ludewigio, damus aliqua parte in eloquendo *Atticam jucunditatem et parem copiam*. In hac igitur communione formarum omni varietate 61) vocalium praecedente, littera tinniente cadentium, an ULMITON proprie Slavicum sit nomen, responsum daturus, τεχνημα totius vocabuli prius ad auctoritatem, significationem, usum atque originationem revoco : et
pri-

60) Quintilianus L. XII. C. 10. *At illi (Graeci) „ jucundam et in fine praecipue quasi tinnientem illius (litt. m.) loco ponunt, quae est apud nos rarissima in clausulis.*

61) Conferantur inclinamenta vocum Graec. littera „, cadentia cum terminationibus Slavonicis eundem jucundum litterae tinnientis sonum habentibus heic recensitis.

primum arbitror *Ulmi* esse pluralis numeri casum *instrumentalem* a recto singulari nominis substantivi *UL*, nunc *Ул*, Russis *улей*, *alveare*; Dalmatis *ULISCTE* (оулице); porro, si Procopius e Slavonica - *тѣмъ* formula suam Graeci ingenii — *τῶν* substituit, dicerem: *Ulmiton*, vel potius *ULMITYN* esse quoddam *sepimentum nidulorum*. contextui Scriptoris nostri de Slavis grafsatoribus agenti non ineptum. Quod ad originationem attinet, forma vetus Bohemica *UL* simplicior omnium et antiquior apparet: nam et illa Lexici Litter. Slav. *Polycarpow*, оуль augmentum redolet. An ex praepositione *U*, quae variae significationi servit in compositione, et Slavis familiari littera *L* primigenia vox deducatur; an potius aliquid cognationis habeat cum *alveo*, *alveari* Latinorum, nolim opinari: quia primum *A* vocum Latinarum ad Slavos transiens mutatur in *O*; exempli causa: *Altare*, *Олтаѣ*; vel subinde manet, ut *АГНЕЦЪ*, *Agnus*.

Habemus itaque monimenta Slavonicorum nominum, quae littera *u*, praecedente quavis vocali, jucunde cadunt in clausulis, jam e Saeculo VI. deducta; unius tantum vocalis *e*, *Nunnationem* (en) praecedentis, exemplum non habui, quod ex Procopio Caesariensi adducerem. Sed hujus formae sunt antiqua locorum nomina: *CHLEN*, *HLAVVEN*, *OSTRECZEN*, *WSSSEN* (wssen), cet. in *Cod. Decimarum* descripta; nec non antiquissimum nomen appellativum *КАМЕНЬ*, *lapis*, universae Slavorum gentis usu adhuc viride.

**) Nominibus, quae habent clausulam — in, subjungo feminini generis formam — *ina*, cujus duo exempla selegi ex Procopii Caesar. Lib. IV. de aedificiis Justiniani Cap. XI. inter Castella Thraciae relata: ΒΙΣΔΙΝΑ, ΒΕΛΕΔΙΝΑ; sed necdum certe scio, an haec Slavice ita legere debeam: ВИЖДИНА, a verbo ВИЖА *video*, *cerno*; БЕЛЕДИНА vero, a (*wele-djm*) verbo, ut mihi videtur, similis potestatis cum *welebjm excito*, *celebro*; sed, ejus ego auctoritatem idonei scriptoris usu confirmare non valeo; originationem itaque in medio relinquens, solius formae — INA Slavicam loquendi consuetudinem certis rationibus ostendere conabor. Constantinus Porphyrogen. P. II. Cap. 30. undecim Zupantias Chrobatorum describens numero secundae ita meminit: ѿ TZENTZHNA (CETINA); in Codice autem *Decimarum* Eccles. Boh. leguntur: MUTINA, LETINA, SLATINA, DOLINA, CHOVVINA, КОΠΑНИНА. — Participia Verbi Passivi notiora sunt, nec non appellativorum nominum exempla, Вѣзъна, Slabina, Тисъна, ceteraque hujusmodi usus quotidiani non solum in dialecto nostra, verum etiam in Litterali; ut кончина, *finis*; средина, *medietas*.

Jam superest, ut horum notationi nominum, quae ex Procopii Caesariensis opere de aedificiis Justiniani Imp. cum primis Lib. IV. adduxi, idonea quadam ratione satisfaciam, cur iisdem velut antiquissimis linguae Slavonicae monimentis utar, quibus formae nominum omnino Slavicae, certis auctoribus memoriae proditae, antiquioris aevi speci-

mi-

minibus confirmentur. Quum enim illa ob-
 jectio contra dialecti Slavorum Litteralis
 auctoritatem et analogiam, ex defectu anti-
 quiorum Slavicae linguae monumentorum
 ducta, mihi curae et sollicitudini esset, qui-
 bus illum communis universae genti sermo-
 nis Saeculi IX, *Cyrillicum* et *Methodianum*
 thesaurum a lingua majorum non ita diver-
 sum esse probarem, velut is nulla aetatis al-
 tioris analogia verborum et auctoritate nite-
 retur; sed cujus et *orthoepia* et *praecipua ety-
 mologiae* pars majorum gentis nostrae popu-
 larium auctoritatem habeat: ad repetitam
 Procopii Caesariensis operum lectionem ac-
 cessi, ut me ista sollicitudine liberarem. Ita-
 que selectis in opere laudato nominibus, quae
 mihi et forma et significatu videbantur spe-
 ciem praeseferre Slavonicam, eorum non-
 nulla cum Amico meo communicavi, qui
 epistola XLVIII. ita responsum dedit: „Si
 „castella a Slavis exstructa essent, facile su-
 „mere liceret, quod postulas. At alii etiam
 „Barbari, quorum linguas non novimus; oc-
 „casionem vocabulis his dare potuerunt.
 „Δολεβιν et Σμορνις fortasse Slavica sunt;
 „quamvis nesciam cur Slavice appellare vo-
 „luerit a se constructa castella Justinianus.“
 Sed jam ipse Procopius Caes. Cap. IV. mo-
 nuerat, vel condita, vel renovata fuisse a
 Justiniano castella: nam illud ΖΑΝΕΣ, quod
 Cap. VI. inter ea relatum est, quibus ripam
 Danubii Imperator munivit, dicitur vetus
 oppidum; cujus vel ipsa vocabuli *facies*, e-
 tymologia (Ζάνες) minime obscura, et loci
 situs in Slavici nominis proprietatem non
 dissentiente chronologia conspirant. Ad haec

Ουλ-

Οὐλμτω arx vetus Procopio dicitur, quae, ut jam supra retuli, quoniam Sclavenis Barbaris grassatoribus diu sedem praeberat, vacabat penitus. Hac igitur observatione volebam objectioni ab amico propositae satisfacere, quem scio velle, ut pro cognitione veritatis historicae nihil intermittam criticae disquisitionis, cujus neglectu in etymologiis me peccasse quispiam objicere valeat: quamquam in hac omnique alia meorum studiorum parte malim ab eo, qui ad veritatis agnitionem ingenio ac industria propius accessit, emendari; quam laudari ab homine imperito. A specimine formarum, quas cum *Nunatione* Arabum; partim cum Armenorum quadam specie nominum; subinde cum Etruscis atque Latinis; cum Graecis omni modo tinniente littera cadentium nominum, Slavi communes habent, ad aliud eorundem genus formae antiquum, cum laudatis gentibus minus commune transeamus.

II.

Formae nominum Slavonicorum, quae in clausulis litteram TZ = ѳ, vel praecedentibus *e* atque *i* (ec = еѳ, ic = иѳ); vel hisce terminationibus: (-ѳѳа) — иѳа (-ѳѳи) Boh. ice comprehensam pro characteristicam habent.

α.) — ETZ) Slavonica potestate — еѳѳ = ec Boh. vel ecз formam hoc modo expeditam apud Byzantinos Scriptores non invenio; sed auctam terminatione ѳ Graecorum ingenio, quo factum est, ut extrita voca-

calis *e* ante *tz* formam Slavonicam — *elyx* obscuram reddiderit in specimine proprii nominis ΚΟΣΕΝΤΖης (ΚΟΣΕΝΕЦЪ = Kosenec) unius e quinque fratribus Chrobatibus, quorum Constantinus Porphyrog. P. II. Cap. 30. nomina produxit ad A. Ch. DCX. pertinentia. Rationem formae nominis *Kosenetz* ita me redditurum arbitror: sicut Graeca terminatione — *ος* a nomine fratris, qui ΛΟΒΕΛος dictus est, rejecta, manet pura Slavorum formula ΛΟΒΕΛЬ, cujus ultima syllaba — *ely* plurima apud nos cadunt nomina substantiva; ita quoque reddita Graeco Scriptori suae linguae clausula *ης* vocabuli ΚΟΣΕΝΤΖης, quod residuum est nominis facile prodit Slavorum formam ΚΟΣΕΝΕЦЪ eandem cum *robenecz* 62), *bliženec*, *geminus*, cet. Quemadmodum prioris nominis expedita mihi videtur esse originationo a verbo ΛΟΒΑЮ, Boh. *lowjm* (ΛΟΒЮ) *venor*, *piscor*; unde ΛΟΒΕЦЪ, ΛΟΒИТЕЛЬ, *venator*, *piscator*, *auceps*; quae nominis ratio etiam translato significatui coaptari potuit: in eundem quoque modum a voce ΚΟСА, *falx*, ducitur ΚΟΣΕЦЪ, δρεπανηφορος, *falcifer*, vocabulum adhucdum in lingua litterali usitatum, cujus loco fuerit fortassis antiquior illa forma ΚΟΣΕΝΕЦЪ apud Chrobatos magis in usu, sicut olim apud nos *robenecz*, quam vocem nunc in Lexicis recentioribus frustra quaesiveris; sed est aliud vocabulum, quod *juvenum ritu* apud nos floret: *mladenec* pro *mladec*. Nisi quis malit ΚΟΣΕΝЕЦЪ legere; quod Sla-

62) *Pasionale Bohem.* supra pag. 17. laudatum: *Rozenecz maly*, sig. C. sedme.

Slavi antiquiores consonantes litteras, absque vocali frequentius jungere consueverint, maxime *Srbi*, velut hoc eorum progenie descendentes Bohemi adhucdum observant. Hac ratione vel in editis Saec. XVI. Codicibus familiae Serbicae subinde invenio; exempli causa *конецъ* pro *конецъ*; *Часословъ*, cet. Etiam nomina locorum hac forma nostri majores insigniverunt, ut in MSto *Decimarum* exempla habemus: CHLUMECZ, IABLONECZ, KAMENECZ, KOSTELE CZ, SLYVENECZ, cet.

β) — IC) Byzantinorum scribendi ratione — ITZ; Slavonica potestate — *ицъ*; Boh. — *icъ* vel *ic*. Nec istius formae potui expeditum quodpiam invenire exemplum in Scriptoribus Byzantinis aptum huic epochae nominum Slavonicorum; nisi fortassis ad istam pertineat aetatem illa terminatio involuta in Constantini Porphyrogeniti nomine *τω*, *ΚΡΙΒΙΤΖω* P. II. Cap. 9. ut a loci nomine KRIWIC, *Крѣвичъ*, Slavorum *Kriwiczarum* originatione deducta ex adjectivo *крѣвѣй* *крѣвѣ*, *curvus*, *flexuosus*, *obliquus*, nomen gentile descendat significatu magis possessivo, quam patronymici nominis forma. „In oppida, scribit Imperator, proficiscuntur (*Russi*), quae GYRA appellantur, aut in „Slavica loca Berbianorum (*Werbjanorum* „seu *Wrbjanorum*) a *wrba*, *salix*, *Drugubitarum*, *Kribitzarum*, *Serbiorum* reliquorumque Sclavorum.“ Sed jam saepius animadverti litteram β in vocibus Slavonicis Byzantinorum ambiguum esse, quae critico egeat examine, ut Slavonica lectio vera eligatur; heic autem ea non alio quam *w*,
seu

seu Cyrillico в characterе reddi potest: quod a voce крик — krib — Slavonici nominis aut verbi cujuspian initium ignorem. Illud vero duplex elementum τξ nominis *Kribitzarum*, quod alterutrius characteris Cyrillici ѱ aut ѱ vim ambigua scriptione custodit, malim heic prioris quam posterioris elementi potestate describere кривиц — *Krivicz* —; quin Slavonicae voci vim quandam inferam, quae vel in ipsis nominibus huc pertinentibus jam characterе ѱ, jam altero, nimirum ѱ juxta varietatem dialecti enuntiatur: nomina enim propria locorum et personarum possessivae aut patronymicae significationis apud Bohemos ita exemplis e Codice *Decimarum* sumtis in litteram ѱ = cz desinunt: ADAMOVICZ, IANOVICZ, MATIEGOWICZ, PETROVICZ, ПОPOVICZ, BOHUSLAVICZ, WLADISLAWICZ, cet. quae *ruthenissantibus* Slavis per litteram ѱ patronymico vel possessivo significato enuntiantur: Петровъ, Петровичъ. Illa quinque nomina locorum patronymica terminatione signata ad Bohemiam Christianam pertinere facile intelligimus; quanquam simplicis formae in — icz exeuntis antiquiora apud nos et frequentissimi usus exempla habeantur, quorum antiquius ad Annum DCLXXXII. Hagecius retulit, nimirum villae cujuspian nomen, quae sub monte *Rzip* a RADO filio *Lubae* in jugo montis supra *Albim* extrui coepta, RADICZ appellata fuerit. Aliud ejusdem formae nomen idem Hagecius retulit ad A. DCCXXII. nimirum illud celeberrimum nomen vici STADICZ, unde PRZEMYSLAUS Princeps Bohemiae ab aratro datus est; de

cujus loci etymologia et situ nostri *) Scriptores egerunt. Apud alias quoque Slavicae originis nationes obvia sunt ejusdem formae specimina; sed an illius compositae formae — OWICZ nomina patronymica et possessiva aetatem Cyrilli assequantur, non ausim asseverare; cuius dubitationis istud adduco argumentum: Lucae III. 23 — 38. Slavus Interpretis nusquam utitur terminatione laudati nominis, licet varium formae genus adhibuerit ad reddendum possessivi casus originarii τὸ Ηλὶ, τὸ Ματθαῖ — significatum hocce versionis modo in editione Ostrogensi зѧ, ѧи. — ꙗко мнимъ снъ ѿсифовъ, ѿлѣвъ. мат-юановъ, левѣиъ. мелхѣиъ, ѿ адмѣвъ — in fine: адамовъ. кѣи. Fratres Conf. Boh. casum possessivum τὸ, maluerunt exemplo Latini Interpretis ita reddere: — gatz domijn byl syn Jozefu, kteryz byl (syn) heli, kteryz byl Matari, kteryz byl Lewi, kteryz byl Melchii, kteryz byl Jani — kteryz byl Adamu, kteryz byl Bozji. Sed ego Slavo Interpreti gratias habeo, quod vim ac sensum possessivi casus ista Slavici sermonis proprietate reddiderit, quae nobis quatuor 63) formarum possessivarum varietatem et auctoritatem testatur; nimirum in — овъ; — евъ, — инъ, et ѣ desinentium. Jam quod attinet ad illam nominum formam syllaba — itz seu — icz cadentem, non ausim asseverare hanc Slav-

vis

*) Eorum opiniones recensuit Cl. Dobner P. II. Annal. Hagec. pag. 157. —

63) Vid. Grammat. Meletii Smotriskii ПАРАДИГМАТА ПРИТЯЖАТЕЛЬНЫХЪ НА, ОВЪ —

vis tantum propriam esse; nam inter nomina locorum Austriae terminationis ejusdem adhucdum persistunt exempla: *Edlitz*, *Feistritz*, *Würnitz*, *Obritz*, *Röschitz*, *Ferschnitz*, *Opponitz*, *Türnitz*, *Fladnitz*, *Göttfritz*, *Spitz*, *Göpfritz*, *Klobnitz*, — quorum vix aliqua Slavica originationem innuunt; nisi quis malit nomen *Sedlicz* ex *Edlitz*; *Bistritz* e *Feistritz*; *Opponitz* ab *Opona* (ὨΠΟΝΑ) velum — repetere; quamquam in Austria certae ac fide diplomatum denominatae originationis Slavicae nomina locorum et fluviorum habentur, exempli causa: montis illius *Colomezza* jam supra laudati; aliud quoque montis nomen in diplomate Ottonis II. 64), qui dicitur Slavonice *RUZNIC* (sive *Ruznicz*, sive *Ruzniſt* legas, non tantum Slavicae terminationis, verum etiam etymologiae vocabulum) ab adjectivo nomine *různý* — *dispersus*, *dissipatus*, derivatum occurrit. Castellum *ZUISILA* (*Zwýssila*) ab *altiori* situ, vel structura nuncupatum, quod in eodem diplomate invenitur, facile adhucdum intelligimus perfectum a praepositione *z* in compositis significationem augente, ac verbo *weyſſim* (*wyſſim*) *erigo*, *evehio* (*zwýssila sie*, *erecta est*.) Nomina duorum confluentium rivorum vocabulo *SPRAZA* in diplomate Karolomanni Slavonice insignita sunt: nam Bohemis adhuc in usu sunt nomina *Spřez*, *Spřezemj*,
ju-

64) Vid. Bern. Pez Thes. Anecd. T. I. P. III. pag. 56. Et quod attinet ad duas *Sprazas*, conferantur Annales Cremifan. Rettenpacheri A. 1677. f. pag. 33.

jugum, conjugatio; igitur non inepte uterque illorum fluviorum SPRAZA, (SPRJAZ'A seu Спрѣжа) appellatus est, quia eodem alveo juncti, *simul unum decursum conficiunt*. Nec obstat exitus nominis in a: veteres enim Slavi dicebant *Zlob*, vel *Zloba*; illud vero Bohemicum ē vocabuli *Spřez* natum est ex A seu a *jerato*, quod nostri populares antiquitus per *ie*, ut CA = sie, nunc per simplex e pronuntiant; sed non ubique ac eadem ratione, ut alio loco dicam. Complura Slavicae originationis nomina locorum Austriae, cum primis ad *Anasum*, quae Cl. Heyrenbachius vel supra laudatae dissertationi ex diplomatis collecta inseruit, vel in charta chorographica necdum in aes incisa signavit, nostrae ac veteri dialecto Slavorum illustrandae idonea possem adducere, ut sunt: duorum fluviorum fontes, quorum alter sinistrorsum ex opposita parte *Todichae* in *Enisam* influit, et *Rubnicha* inscribitur; alter vero *Vrula* dictus dextrorsum in *Ibisam* defluit. Horum prius nomen cum Bohemico *Kybniš*, *piscina*; alterum cum Dalmatarum nomine *Vrilo*, quod *fontem* significat, aptissime convenit; sed ego intra speciminis modum me continere debeo.

γ.) — ICZA) — ice vel — icze Bohem. — ица Slav. Litter. in Byzantinis Scriptt. — ετζα — ετζη. Quod ista apud Procopium Caesariensem in — *utza*, et Constantinum Porphyrogenitum in — *utzi* vel *utze* desinentia vocalis u, imo diphthongus iu (ю) Slavonica, pro varietate temporum ac dialectorum etiam per i enuntiata, me induxit: ut hujus

commutationis exemplum supra vidimus in vocabulo VRULA Slavorum Austriae, quod Slavis Dalmatiae dicitur VRIL, VRILO, VRELLO; et antiquiori, ut arbitror, enuntiatione in proprio nomine *Vrullia* 65) adhuc dum

65) Hoc antiquioris enuntiationis nomen *Albertus Fortis* Itineris Dalmatici P. II. §. XI. geographice ac philologice illustravit, cujus collatione cum fonte Austriaco *Vrula* in *Ibisam* defluente habemus etymologice atque chorographice probatam veterum Slavorum vocem *Vrula* (fortassis ВРЛА) postea in *Vrilo*, ex ВРѢЮ, inclinatum. Ex ista, bis detorta videtur mihi esse ejusdem rei denominatio nostra Зѣрѣло, *latex*: nam etsi vocabulum hocce in Indice *Ianuae Linguarum* I. A. Comenii editionis Prag. 1669. 4. qua utor, signatum non sit, neque illud in diligentis alioquin vocabulorum nostrorum collectoris F. I. Tomsae Lexico inveniam; tamen idoneo auctore nititur Comenio, qui *Ianuae* suae Titulo VII. De Aquis, N. 65. hanc pericopam: *E laticibus scatentes* (scaturientes) *saliunt fontes* — ita Bohemice reddidit: Ze Zrjdel (з Prameňu) preysstjcy se wystafugi Studnice — Praepositio Ze clare innuit genitiv. plur. a recto casu nominis Зѣрѣло declinatum, ut solent nomina neutro genere, syllaba lo cadentia inclinari; ipsum vero nomen ita bis detortum intelligo ex forma Vrilo: particulae *inseparabilis* wъ — praesenti significatui aptae, littera з jam existenti litterae w radicali per epenthesisin accessit; deinde Bohemica consuetudine, qua Slavonicis nominum terminationibus in ало et ило, ut sunt сáло, сѣрогáло, крилò, прáкило, inseri solet ante л littera ѡ isto firmiori so-

dum persistit; de Bohemis vero *u*, *tu* vel *yu* scribentibus, ubi nunc vocalis *i* enuntia-
tur identidem dictum est. Itaque a Procopio
Caes. Lib. IV. de aedif. Justiniani Cap. IV.

ca-

no: *śádlo*, *śrúhadlo*; *řějđlo*; *prawidlo*, etiam
heic ex *Vrilo* factum est (*wřějđlo*) *řřjđlo*, sed
absorpto per aphaeresin elemento *w*, prout *žrúst*,
dicimus loco *wřrúst*. Habet illa Bohemorum fi-
gura orthographica *firmitatem et vigorem vocis*
quasi quibusdam nervis additis intensam, Lati-
norum, ut mihi videtur, ingenio, qui *vocibus*
verborum firmandis roborandisque, ut *sonus ea-*
rum esset viridior vegetiorque eandem litteram d
inserebant, ut videmus in verbo *redeo* aliisque
pluribus factum fuisse. Est itaque character or-
thographicus dialecti Bohemo-Slavicae, illa lit-
terae soni vegetioris epenthese matrem superans
philologica observatione dignus. Ceterum quod
ad veterem enuntiationem vocabuli *Vrula* (*врѣ-*
ла) attinet, hanc Constantini Porphyrogeniti
auctoritas confirmat, cui P. II. C. 36. inter *Pa-*
ganiae urbes habitatas numero secunda dicitur
ΒεΡΟΥΛΛΙΑ. Et, ne quid observationis heic ad
consensum cum lingua Graeca et Germanica per-
tinentis intermittam, eodem fonte, ut opinor,
cadit Graecum *το Φρεαρ*, *Φρειας*, *puteus*, et Ger-
manorum *der Brudel* cumprimis illo significatu
secundo, quem Cl. Adelung ad hanc vocem re-
tulit ex appellatione *fontis* Thermarum Caroli-
narum: permutatio enim labialium litterarum no-
ta est, et originationis vis in radicalibus sonis *WR*
— *ΦP* — *BR* — non vero in inclinamentis forma-
rum sita est, ad quos verba *варю варюм*, *връю*,
ebullio, *ferveo*, et ab his derivata nomina ve-
lut ad fontem reducuntur.

Tom. I.

L

castellum ΛΑΒΟΥΤΖΑ memoriae proditum, Slavicae mihi videtur esse originationis vocabulum vel a superstite adhuc apud Dalmatas et Bohemos nomine *Labur' cygnus, laburtj cygneus*, deductum; vel si malis B Graecorum ambiguae enuntiationis heic commutare cum Slav. Б = w, ut fieri solet, LAWITZA, (*Lawice*) Scamni aut subsellii illo castelli nomine significatum asequemur.

Nolim tamen ultra conjecturam in hac originatione progredi, cum facillimus sit lapsus in notatione, si etymologiam historicis aliisque ad institutum necessariis rationibus confirmare non valeamus; Hac forma desinentium nominum Slavonicorum ingentem habemus numerum, quae Bohemo-Slavica dialecto *e* littera (---ice) cadunt. Constantinus Porphyrogenitus P. II. Cap. 9. locum sextum ad quem Russi lintres Constantinopolim ab ulteriori Russia appellentes perveniebant, scribit a Slavis БЕΡΟΥΤΖΗ nuncupatum fuisse, quasi dicas aquae scaturigo (βράσμα νερά), seu vertigo fluminis. Illius etymologiae a Porphyrogenito adductae rationem Cl. Schlözerus 66) repetit a Slavonica

- 66) Vid. *Allgemeine Nordische Geschichte. Kap. VI. §. 31.* 6) Nemo, velim, offendatur ambiguitate modi, quo propria nomina locorum et personarum Slavonica per η a Constantino Porph. descripta elemento *e* in versione Latina frequentius redduntur; quum omnino constet sequentibus exemplis: Εσσηπη (*Nesupi*, non dormi); Τερπημερη; Δεσηη — nequaquam characteris *e*,

ca voce WIR *vertigo*, unde sit WIRUCZII *vertigine* actus: nec absque fundamento, nam Bohemis adhucdum *wjr* simili significato in usu est; non alia, ut puto radice, quam illius verbi *wru*, *ferveo*, jam supra laudati; unde Slavonicam vocem *варъ* significando *bulitui aquae* omnino aptam respiciens Imperator vocabulo *βρασμα* proprium nomen sextae illius cataractae Borysthenis *Werutzi* aut *Werutze* haud obscure reddidit. Jam quod attinet ad multitudinem nominum formae — *ица*, et **) Bohemorum — *ice*, ea non tantum appellativorum, maxime spectata relatione ad *locum*, magnam linguae communis partem constituit, verum etiam illa com-

L 2

plu-

sed litterae *i* depositum illo *η* Graecorum elemento custodiri, ut recte Bandurius, quod ad primam vocem attinet, animadvertit. *Terpimeri* vero legendum esse contextus docet Latinorum inclinamento; *Λεσνη* autem est ejusdem formae nominum, quae Constantinus Porph. P. II. Cap. 33. perscripsit: *το Μοκρισικ* — *το Γαλμανηικ* — *το Δοβρισικ*. Plura de litt. *η* et illius commutatione cum *ε* videantur infra n. IV.)

**) Bohemica terminatio in *ice*, eadem est cum inclinamento veterum *Srborum* patriae nostrae finitimorum: nam Abbas Gotvicensis eorum pagos enumerans trium formarum nomina, quarum littera *c* seu *cz* characteristicum est, ita profert: *Nedelice*, *Neletice* — *Nudici*, *Nizici* — *Koledicza*. Igitur formae illius primae frequentior usus prae duabus consequentibus, ad consuetudinem dialecti Bohemicae pertinet *Srbicae* antiquitati innixam.

plures vici, imo urbes et oppida signantur, ac velut propria vocum Slavonicarum facie agnoscuntur. Est autem hujus formae nominum urbes oppida et vicos significantium haec proprietas, ut plurali tantum numero a Bohemis eorum declinatio per omnes casus ducatur, et ab appellativis nominibus, exempli causa *plíce platea*, *studnice fons*, aliisque differat in casu dandi heteroclito exitu in *ium*. Similis ratio numeri pluralis haberi debet in Bohemicis nominibus casu recto multitudinis in *y* desinentibus civitatum et regionum, ut sunt: *Launy* (*Luny*), *Rožycany*; *Vhry*, *Rafauzy*, *Cechy*; *Launa*, *Rokyczana*; *Ungaria*, *Austria*, *Bohemia* seu *Czechia*, quorum nominum diversitatem inflexionis 67) dum ad analogiam cujuspiam paradigmatis linguae Slavorum litteralis revocare adnitor, nullum aptius exemplum invenio, quam sit illud II^{dae} Slavorum Declinationis nominum in *z*, seu duram consonantem finitorum paradigma communis generis ab illustri Grammatico Meletio Smotriskio 68) adductum: *тѣмъ и тѣмъ воинъ*, *miles*, solius orthographiae discrimine in primo et quinto casu intercedente, ubi Bohemi primae Declinationis femininum *ы* seu *y* pro Slavonico *и* hoc

67) Praesentium nominum, quae singulari numero carent; atque praecedentium etiam in *ice* desinentium declinatio tantum per casus numeri pluralis ducta, videatur apud *Tomsam* pag. 136. et 140. *Böhmische Sprachlehre Prag.* 1782.

68) Vid. ejusdem ГРАММАТИКИ СЛАВЕНСКИЯ ПРАТЪ ВЪНШНЕГО СЪНТАГМА — А. 1619. 8. sign. 6.

hoc est *i* substituunt. Sed in Msto *Decimarum* saepius jam laudato non solum invenio scripta locorum Bohemiae nomina WRANY, ROVVNY; verum etiam TERCZANI, LY-PANI; frequentius tamen *specie* singularis numeri casus recti BOROWAN, DOBRZICZAN, LUCZAN cet. quem casum, nescio an melius appellaverim genitivum Slavonicum pluralis numeri patronymicorum nominum 69) per ellipsin vocabulo civitatis, oppidi aut vici suppresso; cujus locutionis ellipticae specimina in syntaxi Slavorum complura exponuntur; et fortassis plura his colligi possent, si diligentia Slavici cujuspiam Lamberti Bos, *Graecarum Ellipsisum* vestigia in Slavonico sermone investigaret. Profecto si qua pars etymologiae Bohemicae illustratione eget, ratio declinationis, cum primis nominum heteroclitorum numero et casibus, inter desiderata habetur, quam nec assequi sine notitia linguae Slavorum litteralis, nec illas difficultates varietatum ejusdem casus omnino superare valemus, nisi auctoritate ac ratione consuetudinis consensu eruditorum firmatae.

69) Genitivum pluralis numeri casum Slavonicum hunc intelligo, qui a casu recto multitudinis rejecta vocali *e* ita formatur, sicut a nominativo РИМАЛАНЕ *Romani*, РИМАЛАНЪ *Romanorum*, et a Пражане Пражане *Pragenses*, Пражан Пражанъ, (Пражанѣвъ) *Pragensium* nomina patronymice inflectuntur. Sed infra Cap. VIII. et Vol. II. Cap. VII. de genitivo plurali Slavonico et Bohemico observationes cognoscendae dialecti nostrae indoli necessarias adducam.

tae. Itaque numero plurali per casus obliquos illa civitatum nomina majores duxisse discimus ex Dalemili Cap. 92. —

Budiegowice odegme Cziecowi,
 A Podiebrady Wilemowi,
 Bladsto odegme Zwjretickým,
 A Luny Žirotinským.

Quod attinet ad formae illius — ice variationem derivationem, et usum, imo et aliarum quoque formarum cognitionem; conferratur *Paullus Doleschalius* in Appendice adnexa suae *Grammaticae Slavico - Bohemicae* 70). Cum terminatione laudata, loci vel spatii significatu, atque soni etiam cognatione et commutatione convenit —

III.

Forma nominum Slavonicorum in — *isstē*; Teutonica litterarum potestate — *ischte* (иште); Bohemorum restituta Slavicae antiquitati enuntiatione *тѣш*, in — *isstē* desinentium; unde nobis alia subinde nata est compositae formae terminatio — *isstian* seu — ищанъ.

α) ΣΜΟΡΝΗΣΤΕ) сморниште sive сморнище, litteris шт monogrammate junctis, castellum a Procopio Caesariensi Lib. IV. de aedificiis Justiniani Cap. VI. memoriae proditum

70) Posonii; typis Royerianis, A. 1746. 8. pag. 230, 231, 239, 245. — omic pag. 246.

tum, huiusque nominis formam et originationem Cap. I. §. 7. pag. 53 — 55. pro ingenii mei tenuitate, ut poteram, descripsi; jam superest, ut reliquas observationes philologicas ad institutum pertinentes proferam, quas me heic expositurum promisi. Itaque quod attinet ad Graecam consuetudinem Procopii sonum *iste* terminationis nominum Slavonicorum formula *нсе* — *iste* perscribentis, velim benevolus lector animadvertat: litteram *Schin*, (quae potestate eadem est cum Cyrillica *ш*, sola figuratione ad angulos rectos a forma *ψ* diversa) a veteribus Graecis 71) semper elemento *σ* perscriptam ac enuntiatam fuisse; igitur a Graeco homine patriae consuetudinis tenaci alius sonum laudatae litterae signandi modus frustra desideratur. Si quis vero nolit laudatam formam velut Slavis propriam asseverare, is me doceat primum, qua ratione Procopii Caes. castellum *Σμορνησε* Graeci nominis forma esse possit, vel distinctae a Slavis alteri cuidam genti barbarae, quae nobiscum in enuntiatione huius formae nominum conveniat, laudatum vocabulum vindicet. Mihi profecto litteris Graecis descriptum a Procopio castelli

no.

- 71) Conferatur Montfauconii Hexaplorum Originis T. II. *Praevia Disquisitio: Quomodo veteres Interpretes Hebraice legerint.* pag. 397. „*Ш* „*Schin* — Veteres semper *σ* legunt sive dextro „sive sinistro puncto sit notandum.“ Sequiores nihilominus Byzantini Scriptores, ut Constantinus Porphyrog. Slavonicum sonum *ш*, subinde litt. *σ* signarunt. Vid. supra not. 66) sub finem.

nomen magis placet, quam si Cyrillicis litteris, id est propriis characteribus Slavorum, ante Cyrillicum alphabetum id perscribere Procopius tentasset: hac enim ejus scribendi ratione vetus enuntiatio formae — *isſte* (иѣ) potestate litterarum шт = *scht* post exactos trecentos, et quod excurrit annos, a Cyrillo monogrammate ѡ signata, sexti jam Saeculi auctoritatem praesefert, ac prae illo sibilante pinguiori sono шч = ѡѣ Rus- sorum et medii aevi Bohemorum, aliquid Atticae pronuntiationis in se continet. Scriptores Graecos rerum Slavonicarum subinde in descriptione nominum vim Slavici soni non tantum suis litteris commutasse, verum etiam omisisse unam alteramve litteram, omnino certum est: heic igitur in Slavonicum etymon castelli Σμορνις diligentius inquirenti occurrit Slavorum dialecti litteralis verbum смотрю, *intueor, observo* — unde nomen substantivum a participio derivatum смотреніе, *inspectio, observatio, consideratio*. — propter situm fortassis loci, vel aliam ob rationem aptum fuerit fingendo nomini proprio castelli SMOTRNISSTE (смотрнѣ) seu смотренище *observationis locus*), quod extrita littera т sive Procopius, sive librarius scripsit Σμορνις. Et, quid mirum? si Scriptor Graecus hanc litteram in concursu aliarum duarum consonantium extrivit, quum Bohemi Slavonicum nomen стѣкло, сткло, *vitrum*, jam pridem extrita littera т, ѣпо enuntient ac perscribant.

β*) Formae nominum — иѣ, Bohemorum usu *isſtē*, subjectam subinde terminationem.

nem — an certo specimine inveni *Miscellaneorum Historic. Bohem. Decad. I. Lib. V. pag. 137.* ubi Balbinus ex Volumine VII. *Erectionum* O. 6. refert *commutationem cujusdam praetii Ecclesiae Parochialis in Ohniffstan cum praetio famosi Viri Benefsii de Schaplava armigeri* 1407. 19. *Novembris.* Non dubito nomen *Ohniffstie*, quod nobis *focum*, etymologice *ignis locum* significat, auctum fuisse terminatione — an attentione animi et reflexione illius, quisquis hoc nomen loci habitati analogo significatui denominatione a foco deducta, primus coaptavit, cujus vera lectio videtur esse *Ohniffstan*, *О҃гнѣцѣанъ*.

IV.

Formae nominum compositorum ex duabus vocibus Slavonicis, quarum posterior est — MIR (мѣръ) aut — MER (мѣръ.)

Tam vetus, tamque communis est haec Slavonicorum nominum viris propriorum ratio, ut ex prima propemodum Slavorum memoria decursu Saeculorum consequentium usque ad nostram aetatem apud gentes diversas ejusdem originis Slavicae complura ejusdem rationis nominum exempla habeantur, a Scriptoribus Byzantinis, Latinis, atque popularibus memoriae prodita. Menandro in Excerptis de Legationibus debemus servatum nomen Slavorum Legati ad Abaros, qui *Mezamir* (Μεζαμῆρος) dictus est. Constantinus Porphyrogenitus P. II. de administr. Imp. Cap. 31. de Serblis agens quatuor laudatae nominum formae specimina retulit:

WLA-

WLASTIMIERI Serblorum principis (τὸ Βλαστουμερ), cujus filii erant *Muntimirus*, *Stroimerus* et *Ghoinicus* (ὁ Μαντιμιρος ὁ Στροιμερος); et paulo post Stroimeri filium *Klonimirum* (τὸν Κλονιμιρον) appellat. Cap. priori de Chrobatis tractans eadem forma insignitorum patris et filii nominum, *Terpimeri* et *Krasimeri* (Τερπιμερη τὸ ἀρχοντας τὸ πατὴρ τὸ ἀρχοντας Κρασημερη) meminit. *Tirpimiri Ducis Croatorum privilegium* J. Lucius Lib. II. Cap. 2. adduxit, quod in loco, qui dicitur *Byaci* Anno Domini 838 datum fuisse colligit ex inscriptione: regnante in Italia *Piissimo Lothario Francorum Rege*, et ex Indictione XV. Anonymus de conversione *Bojar. et Carentan. Zhtroymiri* quoque nomen adduxit. Christianus in vita SS. *Ludmillae* et *Wenceslai* laudatum *Ztroymir* cognomentum ita recensuit: „At vero plebs praefata in nequicia sua permanens (nimirum contra Borzivogium nostrum Principem) quendam ducem *Ztroymir* nomine, cujus etymologia in latinum vertitur sermonem; *rege pacem*. Qui apud Teutonicos profugus exulabat, gente ex sua missis legatis ad propria eum reducant, sibi bique Principem statuunt.“ Inter Bulgarorum illustres viros sub initium Saeculi XI. occurrunt *Dobromir* (Δοβρομιρος), et *Rodomir* (Ροδομιρος). Sed jam productis laudatae nominum formae continuo usu antiquioribus exemplis, cognomentum STROIMIR observationibus philologicis eam ob causam dignum puto: quia commune fuit quibusdam Slavorum Principibus diversae stirpis; dein ob verbi, quo prior cognomenti pars constat, praestantiam et usum communem adhucdum per-

persistentem; porro linguarum Graecae ac Latinae cum dialecto litterali Slavorum comparationis causa; denique propter idoneum specimen philosophiae popularis vel proprio ingenio, vel imitatione, a nostris majoribus datum illius verbi proprietate ac significato. Si usu litteralis dialecti Slavorum hoc verbum *Stroju* *срѣю*, et Bohemicae *strogim*, ad vim ac potestatem *gerendi* vel *parandi* quidquam auxiliaris, ut ita dicam, verbi significato, quo actiones denominatas nomen cum hoc verbo constructum circumscribit, philologice revocetur; cum natura verbi *struo* illud recte comparaverim, a quo nec structura multum differt, et significationibus maxime convenit. Varius laudati Latinorum verbi usus classicorum auctorum loquendi formulis a Cl. Facciolato recensitus, conferatur cum nostri verbi *срѣю* potestate ac usu 72) pro-

- 72) Potestas cognomenti *Stroimir* verbo *rege pacem* a Christanno superius reddita; in Msto autem Coenobii Budecensis isto significato: *judica pacem*, exposita, Dobnero videbatur III. P. Annal. Hag. in not. ad A. 896. meliori significato translata, quam in hoc Msto Budecensi; monet enim ille: *judica pacem*, quod tamen Slavice non *Ztroimir* (*Stroimir*) sed *Zudimir* (*Sudimir*) significat. Mihi vero usum verbi *срѣю* consuetudine dialecti Slavorum litteralis, qua id notionem verborum: *gubernio*, *dispenso*, *gero*, *moderor* — amplam omnino habet, diligenter conferenti cum illis majorum nostrorum cognomenti *Siroimir* expositionibus, apparet, olim apud nos verbum *Stroiu* (*strogim*) eodem cum Sla-

propemodum simili; Vossii etiam, quod ad originem illius Latini verbi attinet a *ερεω* hanc deducens, opinio pensi habeatur; et facta collatione apparebit, Slavos reddendis Latinorum iisdem loquendi formulis verbum *строити* eadem ratione coaptare posse, ut etiam ad orationem idonee transferatur; et nec asper sit verborum concursus, neque hiulus; sed ob eandem in collocatione libertatem *quodam modo coagmentatus et laevis*.

Posterior pars cognomenti *STROI-MIR* vocabuli Slavorum antiquissimi monumentum est, sed non unius significationis, quae nunc diverso genere scribendi signatur: nam *pacis* nomen illud habebit significatum, si *миръ* perscripseris; sin autem *міръ*, *mundus* hac orthographia intelligetur. Uterque significatus auctoritatibus saeculi IX. atque X. confirmatur: nam in Versione Slavonica S. Codicis utriusque litteraturae Cyrillicae et Glagoliticae vocabulo *міръ* *pac* redditur; ut Joann. XX. 21. *Ειρήνη ὑμῖν — миръ вамъ*; et Joann. I. 10. *καὶ ὁ κόσμος αὐτοῦν οὐκ ἔγνω — ѿ міръ ꙗгѡ не позна*. Neuter significatus saeculo X. ignotus erat Bohemis, imo uterque apud nos fert aetatem in hymno S. Adalberti *Hospodine pomiluy ny* — genti nostrae carissi-

ris antiquioribus usu significatum obtinuisse, qui amplior fuerit, ac in lexicis nostris descriptum habeamus. Sed notiones verborum laudatae illo gubernandi vasto significatu nituntur; nec mirum, cum et Latinorum verbi *struo* latior sit usus, quem auctoritas veterum Scriptorum confirmat.

rissimo, qui adhucdum in sacris processioni-
bus cantatur, eodem nomine *mir* compre-
hensus; licet extra usum istius hymni voca-
bulo laudato, *mundi* significatu, nostri po-
pulares jam pridem uti desierint; et priori
diutius usi, nescio cur potius voce *pořog*,
pacem dicturi utantur, quum Slavi illo nomi-
ne покой *requiem*, aut *quietem* significare ma-
lint; et illius vocabuli миръ structura in de-
rivatis nominibus aptior esse videatur no-
tionibus, quae ad *pacem* pertinent, sono vi-
ridiori et firmiori signandis, ut sunt nomina
et verba: миротворецъ, мѣрсе, миротвореніе,
мѣрені; мирю, миротворю, мѣрим — quibus
adhucdum utimur. Sed fortassis dabitur *licen-
tia sumta prudenter*, et renascentur, quae jam
ceciderunt vocabula. Porro hujus antiquissi-
mae vocis миръ originatione collata cum no-
mine мѣра (мѣръ) мѣра, *mensura, modus,*
temperantia, mediocritas — specimen innuit
popularis philosophiae Slavorum; qua notio-
ne, et quibus cogitandi moribus ideam pacis
maiores nostri mente conceperint, et qua re-
rum comparatione vel symbolo eam signave-
rint: vix enim illarum vocum discrimen satis
in enuntiando observare valemus, quae eo-
dem fonte cadunt: exempli causa, si adjecti-
vum nomen scribas мирный (мѣренъ) мѣрнѣ,
pacificum, a миръ derivatione facta, Serbus
intelliget litterali dialecto assuetus; Bohemus
vero *temperantem* cogitabit spectata voce мѣ-
ра (мѣра), et suae dialecti consuetudine, e-
lementum ѣ jam per ě, jam per j vocalem
productam enuntiandi; qui tametsi verba
Slavica мирю et мѣраю eadem ratione, quod
ad thema attinet, proferat: мѣрим et мѣрим;

tamen inter nomina мѣръ et мѣра nullo discrimine facto, utrumque eadem *i* producta vocali enuntiat: мѣr atque мѣra. *Mensurae* igitur ac *temperantiae* notionem, rerum mediocritate ac pondere Slavi mente agitantes, pacem eodem propemodum vocabulo insigniverunt, quo ejus virtus genitrix *temperantia* signaretur. Verba Ciceronis L. I. de Fin. C. 14. *Temperantia pacem animis affert, et eos quasi concordia placat et lenit* — illam Slavonici vocabuli *mir* philosophiam illustrant. Sed prout verborum paulo ante laudatorum diversa significatio distincto caractere notatur; ita vocum alterutrius verbi significato derivatarum suam quaeque distinctae notionis litteram apud Bohemos quoque retinet: igitur posterior pars vocabuli LICEMIER лицемѣръ *hypocrita* 73), cujus formae sunt nomina *Wlastimer*, *Krasimer* — власти-мѣръ, красымѣръ (si quidem originaliter a Constantino Porph. per *ε* descripta sunt: quum heic ingens variatio inveniatur) minime a vocabulo мѣръ, sed a verbo мѣраю, repetitur: simili quoque ratione cognomenta *Wlastimier* et *Krasymier*, quae patriae ac pulchritudinis vocibus priori parte constant, altero compositionis membro ad modum vel mensuram (мѣра) referuntur; quamquam nomen *Wlastimir*, quo patriae pax redditur, aptius compositum, et omnino desiderabilius sit; pro-
ut

73) De hoc vocabulo, in observationibus ad *Evangeliarium Bohemicum* MS. Vindobon. Biblioth. Palat. Matth. Cap. VI. 16. deducto, meam et Dobrowskyi opinionem proferam.

ut illud *Mezimir* (МЕЖАМИРЪ) *sinium pax* latine redditum.

Compositarum profecto a majoribus nostris vocum ratione haud parva ingenii morumque popularium, nec non rei grammaticae pars continetur; illae enim omnibus promodum orationis partibus et vario constructionis genere ita subinde constant, ut nostras nominum et verborum inflexiones earum auctoritate comprobare, et quid antiquius in quaque Slavorum dialecto servatum fuerit, investigare valeamus. Itaque Slavorum antiquiora fuisse pacis quam belli studia, ipsum *pacis* vocabulum миръ in compositione nominum propriorum virilium prius et frequentius adhibitum satis innuit; quum illud *belli* nomen вой, *Woj* serius in compositionem inductum noverimus. Et, redeunt mihi ad usum verbi строю ejusque potestatem nomine *Stroimir* comprehensam, substantivum nomen Строг (стро́й) Bohemica dialecto significato *structurae* custoditum antiquius est significatione *agminis* vel *castrorum* in dialecto litterali Slavorum usitata. Ipsa vero hujus et similium a verbis derivatorum vocabulorum forma, diphthongis ag, eg, og, ug; ай, ей, ой, оуй; in fine constans, antiquissimum redolet Slavicae linguae inclinamentum, quod cum Hebraeorum diphthongis אֵי, אֵי, אֵי; אֵי, אֵי; אֵי, אֵי potestate, vi atque situ omnino convenit; ut equidem istis enuntiatio, natura litterae י *Jod*, et formae terminatio intelliguntur. Profecto vis ac indoles litterae Cyrillicae и minori signatur impedimento forma hujusce characteris

teris, et originem soni orientalis melius custodit, ac indigitat, quam ista Bohemici elementi *g* ad eam potestatem constanter translata figura, quae cum Slavonica littera *h* consonante, seu Hebraico elemento *Jod mobili* consentire, spectata analogiae ratione, omnino debet. Sed hac nostra peregrinis litteris scribendi methodo fit, ut complures nostrorum popularium laudatarum diphthongorum indolem non assequantur, imo existentiam ignorent, ut recte Dobrowskyus animadvertit, qui originem diphthongi *og*, *ug* (оу) ex resoluta infinitivi modi littera *j*, *bji*, *pji* — ita deducit, ut inde nascentur substantiva nomina: *bog*, *nárog* — Non est hujus loci, ut in istam ex producto *u* seu *j* Bohemico natam diphthongi *og* (оу) derivationem inquiram; pluribus enim observationibus grammaticis opus est, quibus verbalium nominum originatione nititur: et Doleschalius Grammaticae jam supra laudatae §. XII. Appendicis, illas passim collegit, atque diligenter animadvertit, utrum a verbo *Perfecto*, *Imperfecto* vel *Frequentativo* vox aliqua derivetur; an ab infinitivo, et quibus temporibus deducatur, distinctam propriamque assignavit formam. Haec Appendix, et Dobrowskyi §. 12. Dissertationis, de origine Linguae Slavicae Slavophilo in formas nominum inquirenti subsidio esse poterunt, donec simile *Arcanum* 74) formarum ac-

74) Halae Magdeburg. 1735. 4. Huic *Arcano* ad feliciter eruendam Hebr. nominum significationem formalem idoneus auctor complures egregias ob-

accipiant Slavi, quali Joh. Simonis formas nominum Hebraicorum illustravit.

Jam hoc nominum antiquiorum specimen in eam cogitationem nos deducere potest, ut illorum facta collatione cum iis vocibus, quarum forma praecipui doctores nostri Cyrillus et Methodius usi sunt, non dubitemus Slavonicum sermonem Ecclesiasticum niti auctoritate et analogia veteris linguae majorum. Sed quo magis ille consensus illustretur, non possum intermittere, quin adhuc formae nominum antiquioris, et frequentissime occurrentis certa proferam monimenta, quibus demonstretur Slavos etiam disitis regionibus distinctos tamen praecipuis linguae majorum formulis et patriis nominum notionibus velut quibusdam popularis ingenii moribus conjunctos fuisse.

V.

Formae nominum in litteram k desinentium, praecipue inclinamento — NIK (никъ) signatorum.

De-

servationes praemisit, quae in usum Slavonicum utiliter traduci possent ab eo, si quis vellet Philosophico - Grammatica methodo formas nominum Slavicae linguae in compendium referre, ut serie graduum Metaphysicorum cuique notioni Slavicae communi seu universali assignata nominis forma, ingenium linguae facilius cognoscatur. Specimina hujus Philosophiae popularis dabo Vol. IV: Cap. XXII.

Tom. I.

M

Derivationis aequae ac significatus *formalis* ratione, tum etiam causa frequentissimi usus, observatione philologica dignum est hoc proprium linguae Slavicae inclinamentum — **НИК**, cujus servata specimina ad praesentem adhuc nominum antiquiorum epocham pertinentia debemus Constantino Porphyrogenito, cui P. II. C. 32. ὁ ΓΟΙΝΙΚΟΣ cognomentum est viri principis filii Wlastimeri; τὸ ΛΕΣΝΗΚ (ЛѢСНИКЪ) vero et τὸ ΔΕΣΝΗΚ sunt oppida Serbiae baptizatae, quae Porphyrogeniti aetate habitabantur. Appellativi ejusdem formae nominis praecipuum exemplum, casu recto pluralis numeri, Ditmarus Episcopus Merseburgensis in hunc modum duobus locis memoriae prodidit. Lib. V. pag. 366. — *in ea parte, qua satellites habitant, dicti Slavonice VETHENICI (Wětenicy)* Lib. VI. pag. 389. — *ductores erant duo Wethenici ex suburbio.* Constat perfecto nominis illius, quod nobis tristi appellatione antiquissimum atque commune est: **грѣшници**, *peccatores*, casum rectum ab isto singularis numeri **грѣшникъ** deduci, cujus analogia laudatum Ditmari nomen pluraliter casu primo adductum, si recto casui *Wěthenik* singularis numeri secundae Slavorum declinationis restituatur, ejusdem formae est cum isto **грѣшникъ**. Sed ut redeam ad illud cognomentum Γοῖνικ, quum ejusdem originationis in dialecto Bohemica adhucdum ista usu recepta supersint vocabula: **hogný**, *largus, uber, copiosus*; **hognost** (гойность) *ubertas, copia*, non adeo inepta foret illius nominis interpretatio, qua significaretur, subiectum ubertatem vel copiam afferens, seu

Πολυ-

Πολυδαρος, quod equidem hujus nominis proprii vim ingenio Slavico aptatam non vero faciem habeat. Illorum Serbiae oppidorum nomina significatu et usu adjectivorum ЛѢСНИИ, ДЕСНИИ, *silvestris, dexter*, etymologice facilius cognoscuntur quam Ditmari appellativum nomen *Wethenici*. Diu in originem hujus vocabuli ac ingenium Slavonicum in eo involutum inquisivi; sed amicus meus Dobrowsky meam industriam superavit, qui communicatis mecum opinionibus de illo nomine diversis, talem porro ejus etymologiam invenit, ut aliam ista meliorem proferre nequeam, quae Slavorum ingenio et moribus antiquis dignior sit. Utar itaque amici studio et cognitione potius quam propria opinione, quod equidem ad radicem Wět (ѡѣтъ) attinet, cujus ille in compositis nominibus: *zawět, priwět, priwěten, newětochranitel* et *swět* (ѡѣтъ) me monet, ut rationem habeam, qua satellitum Slavonica notio, et popolare ingenium simplicius cognoscantur. Horum nominum illud penultimum, quod Dobrowsky in Codice suo Slavonico N^{ro} V. signato ad Rom. I. 31. legit: НЕѡѢТОХРАНИТЕЛА ubi in contextu Graeco habemus ἀσυνδετες, et Vulg. reddit *incompositos*, Ostrog. edit. Slav. НЕПРИМИРИТЕЛЕ; et vers. eodem ejusdem Cod. V. НЕѡѢТОХРАНИТЕЛЕ, ubi originarius contextus habet ἀσπονδες; Vulg. *absque foedere*; Ostrog. НЕКЛАТВОХРАНИТЕЛИ; illud, inquam nomen jam *pacis*, jam *foederis* involuto significatu, meo instituto aptissimum judico: quia partibus compositi nominis in principio et fine (*newět = o chranitel*) una cum jago compositionis o rejectis, residua radix Wět spon-

te mihi se offert, ut *Wětenicos* Slavorum, quos Ditmarus latine *Satellites* reddit, atque ductores appellat, *pacis* ac *foederis* ministros fuisse, seu virtutis hujus *rigidos custodes* arbitrer nominatos: nam sublata illius vocis e Cod. V. adductae particula negativa НЕ, ВѢТОХРАНИТЕЛЬ (*Wětochranitel*) *pacis* aut *foederis custodem* significat: et alia forma simplici, sine adminiculo alterius nominis in compositionem ducti, subjectum, cui *pacis* aut *foederis* conciliatio committitur, recte inclinamento — НИКЪ (*Wětenik*) notatur, quo nomina ministrorum aut rei cujuspiam curatorum, artificum praecipue signantur. Ex compluribus hujus formae nominibus, illa duo in diplomate Wratislai jam supra laudato a Dobrowskyo Historiae Ling. Boh. pag. 64. et 66. observata: *Časnici* et *Rudnici* (чашници, рудници, a vocibus чаша et руда, *calix* et *metallum*, quorum illi *Caliciarii* dicuntur in diplomate, isti *ministeriales*, vulgariter *Rudnici*, hoc est *metallici*) majorem veteris linguae communionem demonstrant: nunc enim Bohemi tantum postremo nomine *ruđa* et adjectivo *rudnj* utuntur; illius vero proprii, puri atque antiquioris Slavonici nominis loco *rudnjŕ*, nescio quo auctore voce peregrina *Žawýř* (*Hauer*) uti coeperint, longe inferioris metalli, ac sit illud popularis ingenii proprium, perspicuum, atque denominatum a majoribus nostris vocabulum *Rudnik* Saeculi XI. auctoritate diplomatica firmatum. Gratissima igitur nobis debet esse diligentia Merseburgensis Episcopi, cui servatum debemus nomen Slavonicum *Wětenik*, quo *pacis* ac *foederis* antiquiora majorum

no-

nostrorum studia confirmantur, et mores cognoscuntur eorundem ingenii, quibus in cogitando ducti sunt, ut ministros ad tutelam humanitatis constitutos eo appellarent nomine, cujus primitiva significatio in societate hominum desideratissima est. Profecto, si moribus ritibusque, legibus et *cognitionibus*, aut philosophia populari character cujusque gentis continetur, qui tamdiu originalis manet, quamdiu illa gens alteri nihil debet, quod velut mutuo acceptum alia natio jure possit repetere; jam illud *vetus* Slavonicae gentis ingenium: malle propriis moribus vivere, suarum observantia legum dirigi, imo a popularibus praefectis atteri, (ut Leo Sapiens in *Tacticis* observavit) quam alienis legibus subesse, originariae quidem nationis speciem habet; nec tamen vel sub illud Saeculi VI. tempus, ex quo primam *Slavorum* tenemus memoriam, de puritate morum atque rituum eorundem originaria, et nulla ratione consuetudinibus aliarum gentium permixta, nobis constat. Maxime cum harum rerum historiae longinquus temporis lapsus magnam vetustatem attulerit; et qui postea de Slavicae gentis moribus aliquid memoriae prodiderint, pauci omnino sint, melioris tamen fidei scriptores, quam sibi videantur esse recentiores nonnulli; quasi jam *veritas* esset *occupata*, nihilque *ex illa etiam futuris relictum* sit, ut hi a novis rebus vetera discernere monumenta, et pretia istis non ex opinione, sed ex natura rei gestae imponere nequeant.

Mihi

Mihi sane veteri Slavorum ingenio et characteri cognoscendo nihil aptius atque utilius videtur, quam si hae antiquiores memoriae, quas de moribus ritibusque eorum Procopius Caesariensis, Jordanes, Leo Sapiens et Constantinus Porphy. litteris tradiderunt, cum antiquioribus Slavorum vocabulis, non e lexicis vulgaribus excerptis, sed veteri auctoritate probatis identidem conferantur: perversa enim est rerum comparatio, dum recentioribus *cognitionum* signis veteres gentium consuetudines coaptatae pro rebus omnino gestis obtruduntur; aut pro memoriis auctorum aetate superiorum propositae recentiores de moribus narrationes, singularis cujusdam Slavicae stirpis vel sectae hominum, ad universam gentem extenduntur. Quam ob rem benevolus lector mihi veniam dabit antiquiorum vocabulorum specimini et philologicae observationi diutius intento, ut mores ritusque Slavorum antiquiores, de quibus Cap. sequenti breviter agam, propriis *cognitionum* signis, quantum equidem possum, illustrentur et confirmentur. Necessaria igitur mihi videtur esse haec loci quaestio philologica de posterioris dimidii VII, magis vero IX. Saeculi fatis vocabulorum Slavenicorum: quod novis *cognitionibus* susceptis, maxime Christianae eruditionis, a moribus atque ritibus paganorum Slavorum alienis fieri non potuerit, ut aliqua cummutatio in verbis et usu vocabulorum non intercederet. Proinde lingua novae institutionis doctorum in sacris ritibus adhibita, et disciplinae sacrorum propriae consuetudines notandae sunt, ut originibus
ad.

adquisitarum cognitionum perspectis, ordine quodam in sensum vocabulorum deducamur. Mecum equidem constitui infra Cap. IV. de initiis laudatae Slavorum eruditionis observationes, tum veteris, tum recentioris philologiae Slavorum causa perscribere; sed jam heic necesse est, animadvertamus: prima eruditionis Christianae initia Slavis Illyrici, Serbis nimirum, tradita fuisse dimidio Saeculi VII, a Presbyteris Latinis, ut Constantinus Porphyrogenitus clare innuit, P. II. Cap. 32. *de Serblis et de regione quam nunc ipsi incolunt* scribens: — „regiones illas „Serblis habitandas Imperator dedit, cui „etiam subjecti erant, a quo etiam baptizati fuere per Presbyteros Roma accersitos, „et pietatis opera edocti antiqua fide accepta.“ Nescio tamen qua ratione factum sit, ut nihil monumentorum ex illius aevi Christianis institutionibus lingua Slavica redditorum, quantum equidem mihi constat, usque in praesentem diem fuerit detectum; nisi fortassis illae voces ad laudatam aetatem pertineant, quas posteriores, saeculo nimirum dimidio IX. complurium Slavonicae gentis stirpium Doctores Graeci Cyrillus et Methodius in Versione Slavica Sacri Codicis, velut civitate Christiana donatas, adoptarunt; et quarum intelligendarum facultatem tantummodo Latinus loquendi usus suppeditare valet. Cum itaque Slavonice de Sacris Christianis consuetudo loquendi duabus linguis, *Latinae* nimirum et *Graecae* diversis temporibus, diversorum Doctorum opera, apud eandem Serborum gentem velut fundamentis innitatur; quo magis indoles vocabulorum

lorum *Ante-Cyrillianorum*, cum *Slavinitatis* antiquissimae, tum postea illius latinisantis, maxime istius e dimidio Saec. IX. alphabeto proprio et *Versione Scripturarum* graecisantis, distincte ac perspicue cognoscatur, quaestionem instituo:

§. 4.

An et qualis varietas institutionibus Christianis Latinorum, magis vero Graecorum Doctorum in Slavonicum sermonem inducta fuerit?

Jam iis temporibus, quae Cyrilli et Methodii conatus in erudienda Slavorum gente praeceperant, aliquam in eorum sermonem varietatem fuisse inductam non solum diversitate regionum, in quas commigrarunt, verum etiam exactis jam aliquot saeculis a prima coloniarum deductione, et non uno ad curandam societatis cujusque publicam salutem populari modo, quibus praecipue linguarum vetus consuetudo sine ulla commutatione diu perseverare nequit, nemo facile contradixerit fatorum veteris cujuspian linguae non ignarus. Nolim tamen, neque possum, veterum huic rei necessariorum monumentorum defectu, quidquam omnino asseverare, quo diverticulo ante Cyrillum sermo patrius unius majoris Slavorum stirpis, ab alterius familiae itidem Slavicae loquendi genere diversus fuerit; licet jam *Eginhardus* vel suo tempore animadverterit, non omni

omni penitus in sermone consensu Slavos convenisse, quum scribat eos, qui Germaniam incoluerunt 75), *lingua paene similes fuisse, moribus autem atque habitu valde dissimiles*. Quamquam talis dissimilitudo et diversitas sive in linguam Slavorum, sive in praecipuos eorum mores vix inducta fuerit, ut in quadam externa varietate ac disjunctione modi loquendi provincialis, non manerent conjuncti máximo totius gentis vinculo substantiam sermonis originarii et praecipuos morum characteres conservante. Profecto Leo Sapiens tantam adhuc suo tempore in moribus antiquis perseverantiam apud Slavos observavit, ut hi suscepto sacrorum Christianorum instituto non paterentur commutationem fieri in eo, quod sine noxa servari poterat.

Qualis autem varietas, primum quidem institutione Latinorum, deinde magis Graecorum doctorum eruditione in Slavonicum sermonem saeculo IX. fuerit inducta, non aliunde in illo prioris institutionis monimentorum defectu repetere valemus, quam ex libris Divinis et Ecclesiasticis a Cyrillo atque Methodio Slavonice redditis. Cum etenim de verbo Dei Slavonice dicendi aequae ac scribendi origo ex illorum versione ducta sit; et constet laudata Cap. II. §. 1. Nota 7. vocabula a praefatis doctoribus adoptata,
non

75) *Inter quas fere praecipui sunt: Veletabi, Sorabi, Abotriti, Boemani*. Eginhardus in Vita Caroli M.

non Graecae, sed Latinae faciei esse; facile apparet in eadem Versione esse basin varietatis et proprietatis Ecclesiasticae Slavorum linguae antiquioris repositam. Igitur utriusque rei causa in reperiendum Slavonice de sacris loquendi usum, eam propemodum curam impendere debemus, quae de reperiendo usu Graece dicendi ac scribendi de Sacris praecipitur. Sed heic decernere aliquid, bene Slavonice dictum quidquam sit nec ne, difficilius est, quam quis credat ante operam huic studio diligentius impensam: nulum enim Slavonica Scripturarum Sacrarum Versione antiquiorem librum habemus; et in tota hac re prius videndum est, ut exemplis utamur Versionis, quae ducta sit e Codd. antiquis et bonis, ne vitiis ac interpolationibus librorum decipiamur. Atque etiam plures non tantum Ruthenicae, verum etiam Serbicae et Glagoliticae, imo et Bohemicae familiae Codd. conferendi sunt; ut, quid antiquiori auctoritate, analogia et ratione nitatur, vel consensu distinctarum stirpium comprobetur, vel observata dissimilitudine, remotiores aut interpolationibus turbati fontes detegantur. Certum enim est, non solum Glagolicos Codd. Slavo-latini ritus, qui e Versione Cyrillica primam originem trahunt, saepius refictos fuisse ad normam Vulg. Lat. imo nostra memoria sub *Benedicto XIV. R. P.* de Slavis utriusque ritus optime merito, scimus opera *Matthaei Caramani* Archiep. Jadrensis, eas Scripturarum partes, quae Missali Romano continentur, ita Slavonicum e Ruthenicis exemplis loquendi modum sensui et lectionibus Vulg. Lat. aptatum accepisse

pisse, ut is, qui *Missale* Romanum Glagoliticum A. 1741. cum Ostrogensi Slavonica editione Biblicorum contulerit, facile perspiciat Caramanum hujus exempli Slavinitatem et interpretationem, 76) ubi variae lectiones in-

- 76) Diversas equidem Vet. et Novi Testamenti Scripturarum partes Caramanianae correctionis Missalis Romani contuli cum editione jam supra laudata ejusdem Romani Glagol. Missal. A. 1631. nec non cum Ostrogensi Bibl. edit. atque Mosquensi tertia; factaque collatione animadverti, in emendandis, et a vulgaris linguae Dalmaticae formulis loquendi repurgandis lectionibus Scripturarum potissimum laudato Ostrog. Bibl. exemplari usum fuisse Archiepis. Jadrensem; sed hoc nec semper, nec ubique, neque in omnem modum ab eo factum asseveraverim; etiam antiquiores recensiones Ostrogensi, et recentiores ista editione adhibitas observo, ea maxime ratione, ut Vulgatae Lat. contextus veteri Slavinitati restitueretur. Itaque conatu isto factum est, ut subinde cum nullo dictarum recensio-
 num exemplo Caramanus conveniat: velut *Prophetia* XI. Sab. S. Deuteron. XXXI, 27. ubi verba των ὁ: παραπικραίνοντες ἡτε τα προς τον θεον — Ostrog. reddit *раꙗхгнѣвали ѿсте ꙗа* — Miss. Rom. Glag. 1631. *внѣꙗ стѣханоꙋаꙗꙗ на ꙗа* — Mosq. Edit. 3. *преꙋгорчающе ꙗѣꙗ ꙗаа* — Caramanus vero Vulg. Lat. etymologice reddidit: *сварнꙋ ꙗѣꙗꙗ на ꙗаа*. Contra autem in antiquis vocibus vel omnes quatuor subinde conveniunt; vel junior Codex Ruthenicus concordat cum Glagolítico; vel demum Glagoliticus Caramani convenit cum Mosquensi, ut laudato Deuter. loco;

inter Graecum textum et Vulg. Lat. non intercedunt, repurgandis a vulgari sermone pericopis laudati *Mifsalis* intulisse. Inest tamen saepe prioribus ista Caramani correctione Codd. Glagoliticis antiquior vocabulorum Slavinitas Serbicus et Bohemicis vocum formulis analogae, ubi Ruthenicae recensiones novis vocibus, et forma loquendi a veteri Slavinitate paulum declinante, interpolatae sunt ex Russicae dialecti consuetudine. Ad *varietatem* itaque Graecorum Doctorum eruditione in linguam Slavorum inductam quod attinet, id *universe* spectata indole imprimis ejus Versionis Slavicae ex archetypis Graecis translatae observari debet: illam non esse talem ac tantam, ut dialectum eo jam tempore constitueret a modo loquendi Serborum saec. IX. diversam: quia nec in formis nominum ac verborum inflexione aliisque praecipuis partibus grammaticis disjunctio opera laudatorum doctorum facta est, quae dissimilitudinem ad rationem dialecti necessariam per singulas etymologiae partes inducere solet; neque construendorum verborum ratio ab illis ita neglecta est, ut non appareat praecipuus junctorum Slavici sermonis membrorum character. Sed, quum Scripturarum Sacrarum notionibus ingenium revelatae cum-

pri-

contentionem tuam et cervicem tuam durissimam
 Mifs. Glag. 1631. vertit: СТЕХАНІЕ ТВОЕ, И ВІЮ
 ТВОЮ ЖЕСТОКЮ — Caraman: РВЕНІЕ ТВОЕ, И
 ВІЮ ТВОЮ ЖЕСТОКЮ cum Mosquensi — —
 Ostrog. РАЗГНѢВАНІЕ ТВОЕ, И ВІЮ ТВОЮ ЖЕСТО-
 КЮ.

primis doctrinae continentibus patria lingua Slavorum populo tradendis certa deessent verba, quibus illi res prius ignotas cogitatione complecti et sermonibus celebrare cupiebant; necessitate inducti sunt doctores nostri nova vocabula linguae Slavonicae coaptare, hac ratione velut magis ab erroribus remota et rectrice usi, ut eos imitarentur, qui eidem studio sacrae interpretationis addicti exemplo, et ad alios propagatae imitationi praeiverunt 77). Itaque Versionis Graecae V. T. Alexandrinae, oeconomiam in interpretando sequuti, complura vocabula Graeca non interpretata Slavonice tantum per casus inclinaverunt; raro aliquod nomen ex duabus vocibus altera Graeca, altera Slavonica composuerunt; sed plurima vocabula reddiderunt etymologice, ut facies eorum Graeca haud difficulter agnoscatur; frequentius tamen vim Graeci verbi voce ingenua Slavorum interpretati sunt. In hoc tamen vocum genere diligenter cavendum putaverim, ne verba nostrorum Interpretum exquisitius dicta e vulgaribus lexicis intelligamus, eosque a vero sensu aberrasse temere iudicemus: observationibus enim quibusdam grammaticis opus est, quas illi adducere solent,

- 77) Versionis Septuaginta Interpp. graecitas hebraizans, et Vulgatae, cum primis Antehieronymianae latinitas graecisans philologicis observationibus expendatur; nec porro difficile fuerit, imitationis exempla, seu Slavinitatem graecisantem in Versione nostrorum Interpretum animadvertisse.

lent, qui de usu Versionis LXX. V. T. ex indole hebraicae consuetudinis praecepta et cautiones proponunt. *Simplicitas cordis* frequenter ab Apostolo laudata in Slavonicis Codd. utriusque litteraturae redditur просто та́ка, et *simplices* dicuntur прости, voce opposita duplicitati et compositioni; sed Matth. X. 16. divini illius oraculi: *Estote ergo prudentes sicut serpentes, et simplices* (αἱ-
ρετικοί) *sicut columbae* — *simplices* in Glagoliticis Rom. Codd. sunt прости: in Ruthenicis цѣли, *integri*, quam interpretationem antiquiorem esse puto (innixam Versioni Syriacae, pro-
ut haec in contextu מְטֵמָה habetur) eundem sensum reddentem, quem habet *integritas*, dum refertur ad animum; sed etiam ad sani-
tatem corporis relato significatu verbi цѣлю, *integro* 78), derivatorumque usus in Slavo-
nica Versione frequentius occurrit; in Evan-
geliario Bohemico Vindobonensi unum tan-
tummodo exemplum inveni de manu arida in
integrum restituta dictum, ubi cзрѣ habetur
pro здравѣ, prout adhucdum Mosquensis
Edit. 3. цѣла Marci III. 5. eandem vocem
servat. Igitur veteribus Bohemis verbum
цѣлю, *celju*, *celjm*, *celiti*, *medicari*, *sanare*
procul dubio in usu fuerit, cujus derivatum
цѣ-

78) Seu integrae sanitati restituo, ut Matth. IV.

ИЩЕЛАА ВСАКЪ НЕДЪГЪ — θεραπευων πασαν νοσον.

Act. III. 16. ^ѣДАДѢ ^ѣСМѢ ВСЮ ЦѢЛОСТЬ — ^ѣЕДВѢ

αὐτῷ τὴν ὁλοκληρίαν. Joan. V. 6. хощеши ли цѣлѣ

κῶτι; Θέλεις ὑγιῆς γενεσθαι; chcessli cel (zdráv)

býti ⁊

ЦѢЛИТЕЛЬ, *celitel, medicus*, Slavonicum nomen meliori philosophia mihi videtur fictum, quam nostrum Лѣкаръ, cujus forma non ita denominato significatu *integratorem*, aut restitutorem sanitatis, quam medicamentorum confectorem significat; non itaque idoneum nobis deesset vocabulum vetus, quo alterius linguae offendiculum declinare possemus, usu illius vocabuli ЦѢЛИТЕЛЬ revocato, nisi vocibus utendum esset sicut numo. Nec enim ea ratione vocabulum laudo, ut illud praesentis usus antiquare, et antiquatum audacter restituere velim; sed, ut demonstrem linguam nostram adeo inopem non esse, ut nonnisi hoc nomine Лѣкаръ valeat *medicum* significare: imo habeat fontem Slavonicum, e quo licentia sumpta prudenter aliud tertium in Codd. Cyrillicis et Glagoliticis servatum nomen *medici* врачъ repetere possit, quod Lucae IV. 23. Miss. Rom. 1631. et Caraman. edit. constructum cum laudato verbo Цѣлю feria 2. Dominicae III. Quadrag. legitur: врачю, исцѣли самъ себѣ — Ostrog. врачю исцѣлиса самъ; *medice cura teipsum*. Sed, quo facilius illa varietas vocum a Cyrillo et Methodio in Slavonicum sermonem Ecclesiasticum inducta percipiat, nonnullis singularum hujus dissimilitudinis specierum exemplis eam illustrabo :

α)

Graecae voces non interpretatae rejecta terminatione Graeca inclinamento Slavorum per casus ducuntur in Codd. Ruthenicis et Glagoliticis, cujus modi sunt :

ЇДѢ, 79)	Ἰδης,	Infernus.
ЇРХІІРІЙ,	Ἀρχιερεὺς,	Princeps sacerdotum.
ЇСФАЛТѢ,	Ἀσφαλτος,	bitumen.
ВХІДНА,	Εχίδνα,	vipera.
ЇКОНА,	Εικων,	imago:
ЇІВАНѢ,	Λιβανον,	thus.

Sed horum non interpretatorum nominum, ut sunt exempla plurima in peculiari-
bus lexicis Slavorum Ecclesiasticis, suo loco
pro-

79) Quia Glagolitici Codd. antiquarum vocum, substitutis recentioribus vocabulis, commutationem prae Serbicus Graeci ritus exemplis majorem passi sunt; etiam illa vox ЇДѢ jam in antiquissima Slavonici Missalis Romani editione typis Bindoni Venetiis A. 1528. in 4. characteribus Glagoliticis vulgo Hieronymianis adornata, nescio qua temeritate, mutata fuit in oratione pro defuncto *die depositionis*: licet enim alibi locorum dicti Missalis laudatam vocem ЇДѢ, (litteris Cyrillicis Glagoliticarum loco heic utor) МДКЗ ДДОВИХЪ legam; tamen citato loco lectionem МДКЗ ВѢЧНИХЪ pro illa priori substitutam inveni; sed Correctores Romani hacce deleta priorem antiquam ab ЇДѢ derivatam restituerunt. Profecto hanc vocem polysemam nostri Interpretes prudenter non interpretatam Slavonica civitate

proferendis, jam collecta; tamen inter ista Scripturarum, et alia Cyrillo antiquiora, themate ac significato verba eadem Slavonica cum Graecis, discrimen hoc interesse noverimus: ut illa solum Biblicis vocabulis vetustiora comparationi philologicae (quod equidem ad antiquissimam linguae Slavicae cum Graeca connexionem attinet) idonea sint. Nam similitudinis illius antiquioris ratio pendet ex origine gentium et consuetudine; huius vero recentioris, a Sacrorum Christianorum traditione causa repetitur. Quamquam nostris Interpretibus Slavonica verba, reddendis vocibus Graecis, saepe non defuerint; tamen propter vernaculum uniuscujusque linguae idioma, ne istarum vis interpretatio ne tenuaretur, et vestigia, ut ego quidem arbitror, manerent originarii sermonis Ecclesiastici, observata est in non interpretandis quibusdam vocibus consuetudo Ecclesiarum. Profecto, ut Carolus Schaaf praefatur 80) ad lectorem: in universum habere Syriacam linguam inde ab Alexandri Magni temporibus, plurima intertexta vocabula Graeca, ut abunde huic assertioni fidem facit Syriaca N. T. Versio; ita sermo Slavorum jam e Saeculo VI. non potuit vicinitate sedium, bello, et postea consuetudine cum Graecis complura istorum vocabula non adoptare; sed

donarunt, quum non haberent propriam, qua Graeci vocabuli vis ubique sine offendiculo significaretur.

80) Vid. *Lexicon ejus Syriacum concordantiale Novi Testamenti. Lugduni Batavorum. 1717. 4. Tom. I.*

sed longe magis imitatione Ecclesiae Copticae id factum est, cujus non tantum oeconomiam in vertendis sacris Codd. mihi videntur Cyrillus et Methodius sequuti, verum etiam clare apparet alphabetum Slavonicum ad normam Coptici ab iisdem fuisse concinatum, quod jam eruditi quidam viri passim animadverterunt, et a me Vol. II. Cap. II. exponetur. Jam haec sola non interpretatarum vocum Graecarum exempla, quae Slavonicae Versionis utriusque litteraturae Ecclesiasticae Codicibus adhucdum insunt, quaerentes criticos: quo fonte illa Versio fluxerit? facile in hanc opinionem inducere poterant, eam e Graeco contextu translatam fuisse; ita quidem, ut in Codd. Glagoliticis diverso conatu et saepius ad Vulg. Lat. recensionem refectis illa originariae Versionis Slavicae archetypa monumenta aboleri non potuerint: quo enim isti Codd. sunt antiquiores, tanto plura laudati generis vocabulorum specimina continent.

Graeca et Slavonica voce compositorum nominum exemplo est ἰδωλολατρίη, *idololatria*, ex voce ἰδωλὸν Slavonice ducta a Graecorum vocabulo εἰδωλόν, et λατρίη Slavorum nomine, quo *obsequium* vel *cultus* continuatae actionis forma significatur. Licet ex duarum linguarum vocibus conflatum sit hoc, aliaque hujus modi nomina, tamen illud omnino hybridum vel ideo appellare noluerim, quia civitate Slavica donatum pro populari habetur, et simplici forma usum obtinet: nec enim, si recte commemini, temere vocabula Graeca cum Slavicis conjunguntur, sed spectata simplicis vocabuli Graeci ratione ad
usum

usum Slavonicum translati. Etiam his vocibus consilium et prudentia, non vero paupertas locum dedit; quam in re philologica, cum primis sacra, oeconomiam illi non satis justo moderamine rationis expendisse mihi viderentur, qui eorundem vocabulorum causa Slavicae Versioni centonis convicium inferre auderent, ut hoc Versioni Copticae illatum nuper legi. Jam pridem Graecia complures barbararum gentium voces in suum sermonem intulit, quin tamen ei objectum fuerit pannosi operimenti genus; neque Syriacae Versioni vitio dantur servata Graecorum vocabula. Sed etymologice in linguam Slavonicam traslatarum Graeci ingenii vocum exempla indolem nostri sermonis Ecclesiastici magna parte illustrare possunt.

β)

Slavonice reddita Graeci contextus vocabula significationem etymologicam frequentius expressam non uno speciminis genere suppeditant.

Duplex potissimum verborum genus heic observandum puto: aliud, quod omnino antiquius est, nec satis scio, an ex originibus et cognatione antiquissimorum Europae populorum, an ex consuetudine veteri Slavorum cum Graecis repetendum sit; an vero illud ad experientiam et imitationem referre debeam. Nihil in moribus veterum Slavorum, teste Procopio Caes. et Leone Sapiente, antiquius est libertate, quae illis свобода dicitur auctoritate Codd. Cyrillicae et Glagoliticae litteraturae, unanimo consensu, etiam praecipua.

cupuarum dialectorum, ut Bohemicae, qua libertas eadem enuntiatione litterali *Swoboda* profertur; et Dalmaticae, in qua elementum *в*, cum *л*, commutatur; *Sloboda* enim Dalmatis idem est, quod nobis voce libertatis continetur. Non est mei instituti, ut sive de licentioso abusu illius, sive delictis contra eandem alio peccandi genere, heic agam, quod alii Scriptores jam animadverterunt: philologicae tantum originationis rationem pensi habeo. Etymologica significatio hujus vocabuli *свобода* convenit cum illa vi nominis Graeci *αυτεξουσιτης*, libera potestas, potestas quae sui juris est, suique arbitrii; et quemadmodum *αυτεξουσιος* deducitur ab *αυτος* et *εξουσια* nota resolutione in *εξ* et *εσι*, eumque significat, qui suae potestatis est: ita Slavonico nomine *свобода* 81) *свободный*, a pro-

81) Edit. Ostrog. ad *Galat.* IV, 26. *а вышній іерлима своко єсть*. Milsale Glagol. A. 1631. *свободан є*. Caramani editio Domin. IV. Quadrag. Lect. Epist. *свобода* cum tertia Mosquensi. Illa vero verba versic. 24. *εις δελειαυ γεωσσ* utrumque Milsale Glagolit. legit cum ista Mosquensi: *вз ракоѣ раждаай*. FF. Bohemi reddiderunt: *Ѣ мансиwъ зрѣзугіcy*. *Ровити*, in antiquis legibus Rulsorum, ut illa *Wladimiri Wsewolodowicz* Monomachi Cap. IV. *ѡ законѣ* de mancipio, idem est, ac in servitutem redigere, libertate privare. Conf. *Правда Руская или Законы великихъ Князей Ярослава Владимировича и Владимира Всеволодовича Мономаха* — Typis S. Synodi regentis A. 1792. 4. Glossemata Slavonica in hac Legum editione Mosquensi originarii contextus

pronomine *скѡй*, *suus*, (quod pronomen Slavi regulariter 82) de omnibus personis, et non

50-

Slavonici cum translatione Russica, egregie exponuntur, multumque dialectum veterem Bohemicam, et fragmenta Legum nostrarum antiquiorum illustrant, ut Capite sequenti exemplis comprobabo.

- 82) Celebres Grammatici Slavorum: *Meletius Smotriskius* Archiepisc. Hierapolitanus et Archimandrita Dermanensis Ord. S. Basilii Magni in sua Grammatica litteralis dialecti, de *constructione Pronominis* Cap. III. Reg. 5. Edit. Vilmensis 1619. 8.; *Georgius Constantius* e S. J. in critico-grammatico opere Pragae edito A. 1667. 12. quod inscripsit: *Lima linguae Bohemicae*. То гсѣт: *Брус Газыѣ Цесѣхо*. pag. 185—190. de eadem pronominum constructione; nec non *Paullus Doleschallius Szakolcza* — Hung. Grammaticae Slavico-Bohemicae jam supra laudatae P. III. Reg. 23 et 24. De *Reciprocis* (ѡ *возвратительныхъ*) pronominibus *секе, себѣ, сѧ, со-кѡу*; *sebe, sobě, se, sebau*; *sui, sibi, se, secum*; itidem de Reciprocis derivatis *скѡй, скѡѧ, скѡѣ*; *swŕg, swá, swé*; *suus, sua, suum*; cum aliis partibus orationis construendis, auctoritate Versionis cum Slavicae litteralis, tum Bohemicae statuunt, ut in omni numero et casu, non tantum quando tertia persona, sed etiam quando prima et secunda persona transit in se ipsam; seu quotiescunque casus obliqui pronominum *ego* et *tu* (si nimirum dictio Slavice proferenda Latine concipiatur) ejusdem personae et numeri sunt, cujus est *verbum* eos regens, utamur illis pronominibus reciprocis: quod itidem intelligen-

solum de tertia dicunt, sicut olim Graeci
83)

dum est, quando dicta prima vel secunda persona transit in rem a se possessam; modo absit amphibologia. Exempla hujus Atticae constructionis plurima sunt: Joann. Cap. V, 30. **ΝΕΜΟΪΣ ΔΕ ΑΥΤΩ ΣΕΒΕ ΤΥΟΡΙΤΙ ΝΙΧΕΓΩΪΕ** — **Οὐ δυναμαι εγω ποιειν απ' εμαυτς (εαυτς) ιδεει** — **Νεμο- hui'** ga sam od sebe nic činiti. Ejusdem Cap. XVIII. 34. **Ω ΣΕΒΕΛΙ ΤΥ ΙΙΕ ΓΛΑΓΟΛΕΪΝΙ**; **ΑΦ ΕΑΥΤς ΟΥ ΤΕΤΟ ΛΕΓΕΙς**; **Σάμλι** od sebe to prawię? Genes. XI, 4. **СОЗНЖДЕМЪ СЕБѢ ГРАДЪ** — **οικοδομησωμεν εαυτοις πολιν** — **всѣмъ себѣ мѣсто** — **faciamus nobis civitatem**. Lucae XII, 33. **СОТВОРИТЕ СЕБѢ БЛАГАЛИЩА НІВЕТШАКУЩА** — **ποιησατε εαυτοις βαλαντια μη παλαιαμενα** — **děleyte sobě pytljky, kterjž newetssegi** — **facite vobis sacculos, qui non veterascunt**. Ad Galat. V, 14. **ΜΙΛΩΜΑΤΙ ΒΥΔΕΩΪ ΒΛΙΖΝΙΗΟ ΣΥΕΗΟ, ΓΑΚΟ ΣΕΒΕ ΣΑΜΕΗΟ**: **diliges proximum tuum (suum) sicut teipsum (seipsum)**; ubi Mosquen. tertia priori loco posuit **ТВОЕГО** — **οις**; et posteriori tantum reddidit eandem phrasin Graecam **ὡς εαυτον** — **ἑαυτοῦ**. Causam laudatae constructionis nostri Grammatici reddunt istam; quia persona verbi trahit ad se personam pronominis primitivi **себѣ**, **sebe**, **sui**, et derivati **своѣ**, **swuog**, **suus**, transeuntem in seipsam; tum quia pronomen **sebe** est omnis personae, habetque casus eosdem in duali et plurali numero, quos in singulari, quin hoc perspicuitati quidquam obsit: quum ejusdem personae reddatur pronomen **sebe**, cujus personae ac numeri est verbum, cum quo illud construitur. Et, si mihi licet Slavonicum *personae* vocabulum **особа**, **ωσοβα** interpretari, ejusque vocis originem dice-

83) dictum volebant pronomen εός ut εαυτός
de omnibus personis) et verbi εἶμι futuro
Εἶδ'

re, sicut *Gabius Bassus* a personando Latinum
personae vocabulum factum esse conjectat (Conf.
A. Gellii N. A. Lib. V, cap. 7.); nescio, an
meliori philosophia majores nostri vocabulum
Особа (ѡсѡба) a primitivi pronominis себе narra-
tivo casu: о собѣ (ѡ себѣ) de se, significantius
quam Latini formaverint et communione omni-
bus personis propria, et jam suapte id signifi-
cante, quo pronomen personae intelligitur. Hinc
illa derivatarum vocum significatio: особнѣ,
ѡсѡбный, singularis, unicus; особѣм, mihi
vindico, cet. Profecto ut sunt pronomina in omni-
bus linguis antiquissimae originis, et stamina com-
plurium vocabulorum; ita quoque primitivum pro-
nomen себе, cujus inflexio Bohemica in casu dandi
et narrandi: собѣ, о собѣ, collata cum appellatio-
ne Slavica personae ѡсѡба, videtur antiquior esse
Serbico litterali enuntiandi modo: себѣ ѡ себѣ,
originemque vocis derivatae clarius manifestat.
Conferantur etiam voces Dalmaticae: *Sòbstvo*,
persona; *Sòbstvòst*, personalitas.

83) Homerum et Lucianum in testimonium adduco:
ille Odyss. I. vers. 28. cecinit:

ὅτι ἐγώ γε

Ἦς γαίης δυναμὶ γλυκερώτερον ἄλλο ἰδεῖσθαι

— — — — non quicquam ego

Meae ipsius (ejus) terrae possum dulcius aliud videre

Et vers. 34.

Ὡς ἂν γλυκίον ἢς πατρίδος ἂν τοκῶν

Γίνεται — —

Ut nihil dulcius sua patria neque parentibus

Est — —

Item Odyss. N. v. 320.

ε8Δ8, ero 84) derivato, ille significatur, *qui suus semper futurus est*, vi futuri temporis more

Αλλ' αiei φρεσιν ἡσιν εχων δεδαιγμενον ητορ
Ηλωμην — —

Sed semper mentibus *propriis* habens confectum cor
Erravi — —

Ad hunc versum Scholiastes Cod. MS. Caesar. CXXXIII. non perspecta loquendi formula notavit: nothus est versus, quia pro εμῆσιν habet ἡσιν. Sed longe melius Cl. Ernesti animadvertit: *Hoc pronomen, ut εἰαυτε de omnibus personis dictum videtur. Quam ob rem J. M. Gesnerus ad illum Luciani locum de Parasito T. II. pag. 845. edit. Reitzianae: „nisi quod non habeas „artem, qua servare te (εἰαυτον) possis“ ita adnotavit: Non metuo, ne quis Graece doctus obijciat pronomen εἰαυτον: hoc enim aeque secundae ac tertiae jungi posse translatitium est. Conferatur etiam adnotatio J. F. Reitzii qui plura Scripturae S. citavit loca, ut ostenderet εἰαυτων esse omnis personae. Iste loquendi modus quam proprie in omni varietate pronominis primitivi ac derivati in linguam Slavonicam transferatur, et quantum luminis contextui Graeco ex analogia linguae nostrae, huic vero quantum pretii ex illo consensu Graecae constructionis accedat, pluribus exemplis atque melius ex proposito Cl. Professor Alter in Praef. ad novam edit. Odyss. docet, cui quotidiano meorum studiorum socio et adjutori debeo praesentium observationum indicia.*

84) Vel ab Imperativo ε8Δи, unde sit ко-кодь, ob и litteram in praecedentem д molli consonante sono transeuntem; ut fit apud Bohemos,

more orientalium subinde perennitatem significantis. Igitur, sive propria experientia, sive Graecorum imitatione Slavicum nomen libertatis *Swoboda* majores nostri finxerint; tantum a veritate abest opinio illa: nullum esse *libertatis* vocabulum in lingua Slavorum, eosque ignaros vocis, usum tantum illius habuisse, ut etiam istius nominis vetus auctoritas et philosophia cum Graecis non solum vi et potestate, verum etiam analogia Grammatica conveniat. Huic antiquiori vocabulorum Slavonicorum cum Graecis etymologice convenientium generi nomen *annuli* *περστένης*, *prsten*, *δακτυλιος*, adscripserim, cujus etymologica significatio Graeci ingenii est: nam Slavis *перстъ*, *prst*, digitum significat, quos ante Cyrillum annulorum usum habuisse nemo facile negaverit; quin tamen ego audeam asseverare, Slavos laudati nominis etymologiam a Graecis mutuo acceptam in suum intulisse sermonem. Porro alterum genus vocabulorum est, quibus lingua Slavonica occasione Versionis Sacr. Script. ex archetypis Graecis ingenium novas formandi voces accepit, maxime sublimioris doctrinae notationibus exprimendis necessarias; quae, si etymologice convenient etiam cum Vers. Latina, nolim eas in classem Graeci ingenii vocabulorum omnino redigere: exempli causa Act. V, 34. *νομοδιδασκαλος* — Vulg. *vertit legisdoctor*. — Slav. Interp. *законодатель* — dubium ergo nascitur, an etymologica signi-

qui dicunt *bud'* pro *budí*, nisi jungatur *же*, *budiž*,
(*бѣдиже*.)

significatio a Latinis doctoribus tempore prioribus, an a Graecis deducatur. Itaque voces eligi debent, quarum latina interpretatio faciem Graecam non habet, etsi vim subinde Graeci nominis habeat; ut Psal. XVII, 3. ὑπερασπιστῆς μου, ex archetypo Hebr. מִגְדָּלוֹן *scutum meum*, formato nomine illius adjutoris, qui tamquam clypeo alios tegit, quique Vulg. Interp. dicitur *protector*; ubi Slavo Interpreti verbum ex verbo Graeco ducere placuit praepositione за *pro*, cumulata significatione, et щитъ *clypeus*, addita terminatione — итель ab Infinitivo защитити *clypeo tegere*, et forma nominum — ель subjectum perfectae actionis significante защититель, sicut a verbo оучити *docere*, formatur оучитель *doctor*. Subinde ingenium Graecum tantum in compositionis parte apparet, ut in hac voce ευσεβεια, ΕΛΛΟΓΗCΤΗC *pietas in Deum, religio*, formata a ΕΛΛΟΓΗ — ευ, et χεστη 85) *cest*, qua primario

ho-

85) Bohemi *Religionem* appellant Νάβοženstwí, quam vocem antiquiorem esse puto, et vim eandem verborum continere, quibus ea significantur, quae ad Deum spectant, forma nominis collectivi significatus: ita quidem, ut illius praecepti Isocratis Orat. de Officiis pag. 9. edit. Cantabrig. Πρωτον μὲν οὖν ευσεβει τα προς τας Θεους — *Primum igitur circa ea quae ad Deos spectant pie te geras* — κακοζηλιαν pluralitatis deorum minime contineat; sed usu philosophiae Slavorum sacrae antiquioris, imo traditione Japheticae stirpis majorum, unius Dei creatoris et conservatoris hujus universi cultum respiciat; quam ob rem in Versione nostra Sacr. Script. adhiberi

honestas, honor significatur, adjecta collectivae significationis forma — *ii*, ut hoc diverticulo significationis idem intelligatur, quod *ευσεβεια* sensu Scripturarum designat. Hujus compositionis ex voce *ελαγο* — et huic contrarie opposita *σαο* — aliisque partibus orationis Graecorum ingenio formatorum nominum plurima habemus exempla, ut mirer admodum eos, qui Slavicae linguae illam componendis vocibus aptitudinem negare, vel in hoc genere paupertatem nobis objicere audent: quum nullibi magis, quam in Versione Sacr. Script. facta Slavonicae interpretationis collatione cum Graeco contextu haec indoles Graeco Slavonica quadringentis, et quod excedit, vocibus ex *ελαγο* — *ευ* nimirum compositis demonstrari possit. Nec Bohemicae Versionis ad Vulg. Lat. normam factae, aut refictae compositorum vocabulorum rarius, quam in Slavonica Versione, occurrentia exempla in argumentum induci possunt: nam Interpretes Bohemici sui archetypi Latini constructionem sequebantur si quidem institutores, vel interpolatores fuerunt. Certa enim in antiquissimo *Evangelario* Bohemico Vindobonensi habentur interpolationis specimina, seu vestigia potius antiquioris Slavicae Versionis, cui jam plures
in-

et servari potuerit nulli diverticulo paganae significationis obnoxia in derivatis, sicut Romanis (Conf. A. Gellii Noct. Attic. Lib. IV. Cap. 8.) illa vocabula, ab eadem profecta origine, diversum significare videntur *religiosi dies* (tristi omine infames) *et religiosa delubra*.

interpolatores aliam inducere formam conati sunt e contextu Vulg. Latinae, quin tamen potuerint veteris exempli voces omnino singulas et phrases cum vetustiori Slavonica recensione consentientes antiquare, ut infra demonstrare conabor speciminibus laudati Evangelitarii. Non est hujus loci omnium varietatum critica observatio etymologicae significationis e lingua Graeca in Slavonicam traductae; in illam itaque descendamus vocum illustrationem, quibus vim et potestatem Graecam Slavus Interpres populari vocabulorum nexu reddidit.

γ)

Non solum vim ac potestatem Graecorum verborum a nostris Interpretibus redditam, verum etiam ingenium linguae Slavicae passim in reddendo servatum fuisse, exempla docent.

Vocabuli πλατυσμος, quo Vulg. Interp. latitudinem intellexit, et Slav. Interp. Psal. CXVII. 5. пространиѣтво reddidit, Slavica significatio vim ac potestatem vocis Graecae atque Latinae non secundum etymologiam, sed juxta usum continet: sicut enim Cicero immensitatem longitudinum, latitudinum et altitudinum esse dixit; ita propemodum illa voce пространиѣтво spatiositatem non solum latitudine, verum etiam longitudine atque altitudine distentam intellixerim; quamquam differentiis vocum inclinamento seu forma nominum expensis spatiositas nobis dicatur проstrannoſt, spatium vero проstranstwъj vel проstranstwo. Componitur enim vocabulum
hoc

hoc ex praepositione *pro* in compositione verborum passim *δια* Graecorum *προ*, *παρά* et Latinorum *per* ceterisque particulis aequivalenti, et nomine substantivo *страна*, *strana*, regio, plaga, pars, *latus*, adjecta forma — *стро* — vel — *стри* collectivi significatus. Nuntaret profecto philosophia vocis (maxime dum ad *simplicitatem cordis* significandam transfertur, quae omni parte patere debet), si distentio omnium partium justa mensura non signaretur. Inest itaque voci *пространство* ingenium Slavonicum rationi et analogiae innixum, cujus vis et potestas perspicua, intellectu facilis, et paene denominata est.

Aliud exemplum vocabuli Graeci, quod proprie Scripturarum est, vi et ingenio Slavicae linguae a nostris Interpretibus translatis habemus Psal. XVIII. 13. ubi quaestio illa: *Delicta quis intelligit?* nisi primae vocis potestatem noverimus, vix intelligetur. Necesse igitur est, ad fontem redeamus, quo Latina Psalmi translatio deducta est; imo quem nobis jam ostendit S. Hieronymus 86) ita scribens:

- 86) Commentar. ad Ephes. II. Sed et illa heic spectari debent, quae S. Doctor in Matth. V. distinxit scribens: „Inter *παθος* et *προπαθειαν*, id est, inter passionem et propassionem, hoc interest, quod passio reputatur in vitium: propassio, licet initii culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. — Si vero consenserit, et de cogitatione affectum fecerit, sicut scriptum est: „transierunt in affectum cordis, de propassione transivit ad passionem, et huic non voluntas

bens: „Quia delicta, quae graece παραπτώματα nuncupantur, juxta ejusdem linguae etymologiam, proprie verbum est Scripturarum, licet delicta πλημμελῖαι rectius transferantur. Quaerimus quid significant, quove distent a peccatis: id est, quid intersit inter παραπτώματα καὶ ἁμαρτίας. Ajunt enim quod παραπτώματα, quasi initia peccatorum sint: cum cogitatio tacita subrepat, et ex aliqua parte conniventibus nobis, necdum tamen nos impulit ad ruinam. Unde et in octavo decimo psalmo scribitur: Delicta, hoc est παραπτώματα quis intelligit: quia scilicet difficile sit radices et initia intelligere peccatorum. Peccatum vero esse, cum quid opere consummatum pervenit ad finem. Hac itaque potestate vocabuli intellecta, vim et perspicuitatem, ingenium et aptitudinem Slavicae interpretationis ita cognoscemus, ut illa S. Doctoris expositio unico nomine comprehensa videatur, quo παραπτώματα Slavice transferuntur грѣхонадѣніа, a recto singulari грѣхонадѣніе nominis compositi ex грѣхъ peccatum, et надѣніе, quod vi formae non perfectum *lapseum*, sed illius initium et continuationem, vel ipsum *labi* in peccatum sine impulsu ad ruinam, ingenio seu indole Slavici verbi significat. Lapsus enim ad ruinam omnino deductus nobis dicitur падъ, id est casus perfecto tempore intellectus. Similibus itaque nominibus sanctiores nostri Catones et Ennii sermonem patrium ditaverunt
potius

„peccandi deest, sed occasio.“ Eadem apud eundem vid. in Ezech. Cap. XVIII.

potius quam variarunt, quorum sensus, et philologia, cum primis classicorum Novi Testamenti verborum, ut recte intelligatur, non tantum vis, etymologia, atque historia cujusque verbi quod transfertur, verum etiam indoles ac usus illius vocis, qua illud Slavice redditur, philologico judicio, et hermeneuticis subsidiis expendi debent. In hunc modum vox δικαιοσύνη, quae Hebraico nomini צדקה suapte etymologia maxime similis est, Slavonice redditur правда, non solum ad primam et maxime solennem virtutis illius civilis exprimendam significationem, quae cujusque jus custodit et vindicat apta interpretatione 87); sed etiam omnibus veris recte cogitandi atque agendi institutionibus divinis, quas prius Slavonica consuetudo non agnovit, translato significato intelligendis coaptatur. Sed ista sanctorum verborum philosophia ex contextu locorum parallelorum Novi Testamenti eruitur, quibus Graeca vox δικαιοσύνη reddita Slavorum правда occurrit †). Hac voce pravda veteres Bohemos itidem justitiam signasse, semel in Evangelia-

87) Ita Leges antiquae Russorum supra N. 81. laudatae inscribuntur: Правда, id est, *Justitia* sensu eodem, quo illa vox in libris Ecclesiasticis Slavorum frequenter occurrit; ut Psal. LXXI, 1. et 2. Itidem in MS. Cod. Boh. Bibl. Palat. Vindob. inter Jur. Civil. N. CCXLVI. fol. 132. aby se řazdemu pravda daala. De hoc MS. plura Cap. III. et VIII. adferam.

†) Conf. II. Pet. II, 21. Act. X, 35. Luc. I. 75, I. Cor. I, 30. Matth. III. 15.

liario Vindobonensi Bohemico inveni. Matth. III 15. *Nechay roho tat Russye nam* 88) *naplnyť wssyecťu prawdu* — quod sane vestigium est antiquioris Slavicae Versionis: nec enim Dalemilus Cap. II. sub finem de rogata justitiae administratione apud seniore[m] familiae scribens, illo nomine *prawda*, quo Bohemi jam pridem *veritatem* significare consueverunt, usus est; sed vocem *práwo* adhibuit 89). Igitur notio *recti*, quae omnino heic primaria est, ac etiam *veri*, majorum nostrorum usu vocabulo *prawda* continetur: nam sicut nomine adjectivo *п्रावѣный práwý*, *rectus*, *verus*, legitimusque intelligitur; ita opposita voce *кривѣный křiwý*, *curvus*, *obliquus*, *falsus*que significatur; et identidem derivantur nomina substantiva *п्रावда práw-da*, *justitia*, *veritas*, et *кривда křiw-da*, *injuria*, *falsitas*.

Plura omnino sunt exempla verborum cum singulorum tum conjunctorum ex Graecis ingenio linguae Slavicae a nostris Interpretibus antiquis redditorum; sed hujus rei demonstratio ad naturam et indolem linguae *litteralis*, et partim quoque ad illius pertinet appellationis rationem, ob quam haec *antiquissima* et *communis* dicitur. Utinam ei vel unus talis vindex philologus obtigisset! qualem in *Augustino Maria de Monte* 90), in
Al-

88) In MS. mendum: *wam*.

89) *Abý práwo vřinili*,
Práwému štody polepřili.

90) Cujus est: *Commentatio de quibusdam Sacrae*

Alberico Gentili, Johanne Filesaco aliisque Versio S. Scripturae Lat. Vulg. habet: pauciora profecto essent verborum momenta, quae aut insolentia, aut duriuscula; vel *Thracicobarbara*, vel soloeca, et minus congruentia viderentur facundulis et delicatulis nescio quibus criticis, et vulgaris sive Dalmaticae sive alterius dialecti defensoribus opprimendo litterali Slavorum sermonis generi addictis. Verum, quia vel tempore praesenti complures inveneris Vulg. Lat. contemptores, qui nequidem illa suae Versionis Ecclesiasticae vindicum nomina sciant, aut verum istius pretium ac usum recte cognoverint; quid mirum, si quidam Slavonicarum Ecclesiarum alumni praestantiam suae Versionis Scripturarum antiquae, communis omnium linguae Slavicae antiquitatum fontis, ignorent, adhucdum Slavonicae hujus translationis historia et arte critico-philologica destituti 91). Sed jam superest, ut illustrandae veteri

Scripturae locutionibus, quae imperitis et indoctis parum Latinae videntur: quam cum aliis ejusdem auctoris Commentationibus Joh. Erhard. Kappius recudi curavit Lipsiae A. 1723. 8. Alia similis huic, Alberici Gentilis recusa est in Bibliotheca Latina Noltenii; Filesaci vero: Versio Sanctae Scripturae Latina Vulgata defensa, iterum edita est in Supplemento Menochii Commentt. S. Script. edit. Paris. f. A. 1719. Tom. II. pag. 388 — 392.

91) Quum operam perderem in inquirendo tali Scriptore Rutheno, aut quocunque alio, qui Slavonicae Versionis cognitioni aptum aliquid ac
Tom. I. O

veteri Slavorum linguae praeter illa, quae confirmandis antiquissimis vocabulorum formis e Saeculo IX, X, atque XI, jam protuli specimina, adhuc nonnulla chronologica serie adducam exempla, sive firmando veteri consensui, sive animadvertendae jam cuipiam linguae varietati non inepta.

§. 5.

simile edidisset, qualis deberet *Institutio Interpretis Novi Testamenti* esse Sciagraphiae Sch. C. R. coaptata; Dobrowskium hujus rei causa interpellavi: an, quod scire desiderabam, in suo itinere Russico alicubi observaverit? admiratus ille meam quaestionem, in hunc modum respondit: — „*Apollos* tamen quidam, olim Rector Academiae Moscuensis, quem salutare volebam, nunc Episcopus — —, aliquarum Epistolarum Paulinarum expositiones edidit, quas vidi Moscuae; sed annum nunc nescio. Inspiciendi sunt mihi prius catalogi librorum. Habent autem, uti nosti, antiquos Patrum commentarios in Scripturam. Expositiones vocum hebraicarum in Bibliis occurrentium. —“ Opportune accidit, ut nuper obtinerem opus ita inscriptum: *Краткое Рѣководство къ чтѣнію книгъ Вѣтхаго и Новаго Завета — Въ Москѣвской Типографіи 1779. года: Мѣца Іюліа. Brevis manu ductio ad lectionem librorum Veteris et Novi Testamenti — Typis Mosquensibus A. 1779* Mense Julio in 4to Pars prior foll. 80; posterior 55, cujus auctor *Ambrosius Episcopus Sjewskensis et Brjanskensis*, procul dubio idem est cum illo Dobrowskii Epist. Paulinarum expositore: profitetur enim se prius fuisse Mosquensis Aca-

§. 5.

*Specimen vocabulorum Slavonicorum e
dimidio Saec. IX. usque ad finem XI^{mi}
repetitorum.*

I. Quam sit magnae Moraviae Regis
Swatoplukii celebris epocha in Historia Sla-
vorum, sive res Ecclesiasticae sive Politicae
spectentur, omnes norunt: igitur speciminis
initium a nominis illius illustratione merito
ducam, quod varietate magna descriptum a
diversis auctoribus, non potuit nisi diversa
etymologiae ratione exponi. Reginoni scribi-
tur *Zundebolch*, Constantino Porphy. Σφρυ-
δοπλοκος P. II. Cap. 41. Ditmarus Merseb.
Episc. SVETOPULC*um* nominat Lib. VI.
in Slavico textu Diocleatis scribitur SVE-
TOPLIK; alii scripserunt *Svatepogum*, *Suen-*
dopoldum, *Sfentoplucum*, *Sfendoplocum*, *Swan-*

O 2

to-

demiae Rectorem, nunc vero Episcopum. Nec
tamen ista ejus Introductio talis est, quae histo-
riam Versionis Slavonicae ac institutiones criti-
cas et hermeneuticas complectatur; sed continen-
tur in ea: *libri cujusque inscriptio, Scriptor,*
tempus, locus, argumentum, scopus, prophetiae
de Christo Salvatore, loca singularia notatu
digna; atque divisio non solum cujusque libri,
verum etiam singulorum capitum secundum ma-
terias. Sed jam egregias ad criticam et philolo-
giam Slavicae Versionis contulerunt symbolas
laudati Dobrowskius et Professor Alter, alique,
ut Vol. III. Cap. XVII. recensebo.

toplucum cet. Quos duces tempore sequiori habuit Bohemia itidem nominatos, eorum nomen *Suatopluk* scriptum excusumque in diplomatibus et numis reperisse Dobnerus asseverat P. III. Annal. Hag. pag. 115. qui et hanc scriptionem aliis praeferre mavult. Mihi quatuor priores scribendi modos ad rationem linguae litteralis atque dialecti nostrae expendenti, lectiones antiquae ac verae, substantia sermonis omnino convenientes proprio scribendi Slavorum genere videntur esse: *сѡтополкѣ* et *Sujatopluk*, quarum utraque *sanctum agmen* significat composita ex adjectivi nominis *сѡтъй* forma neutrius generis nominativi *absoluta*, et substantivo nomine *полкѣ*, vel *pluk*, quod *agmen*, *phalangem* I. Reg. XVII. 1. 10. etiam antiquioribus Bohemis designabat, et Dalemilus ad familiae stirpisve significatum transtulit Cap. 56. Varietate igitur lectionis factum est, ut nonnulli laudatum Regis Moraviae nomen aliter interpretarentur, et jam *sanctae sobolis* etymon eo contineri putarent, *Svatopoldum* aut potius *Svatoplodum* sibi fingentes; jam *sanctum aratrum* intelligerent male *Svatophlug*, vel *Svatopluk* pro *Svatopluko* legentes. Lectio Ditmari et Diocleatis linguae Slavicae gnarorum jam indigitat varietatem enuntiationis *ѣ* a apud Sribos Septentrionales (Bohemos etiam his vicinos) et Dalmatas per *e* aut *je*. Bohemi enim vel in laudato nomine adjectivo *сѡтъй*, a proferunt tum per *a*, *swatý*, tum per *je* seu *ѣ*, *swěťice* *sancta*, Dalm. SVETIZZA, in derivato substantivo, et in adjectivo: *swěti*, *swěta*, *swěto*. Etiam illud I. in *Svetoplik* nomine quandam enuntiationis

tionis analogiam habet cum ista juniore Bohemorum *i* pro *u* cum primis *ja* = *io* proferendi methodo. Notatu omnino digna mihi videbatur emendata scriptio nominis *Swatoplukii*, quem Regino virum inter suos prudentissimum et ingenio calidissimum fuisse scripsit. Sed etiam *Silesiae* (*SLIUZIAE*, *SLEZIAE*) inter Slavonarum regiones celebratum nomen dignum est observatione, qua ejus in historiis memoria ante Ditmarum Saeculo IX. occurrens demonstretur, et expensa diversitate scribendi, originationis vocabuli antiquis Slavorum moribus conveniens proferatur.

II. *Silesii* (*SLESII*) in Annalibus Francorum scribuntur *SLUSLI*, ita enim eorum memoria perscripta occurrit ad Annum *DCCCLXVIII*. „Sorabi et *SIUSLI* junctis „sibi *Beheimis* et ceteris circum circa vicinis, „antiquos terminos Thuringiorum transgredientes, plura loca devastarunt.“ Et ad Annum *DCCCLXXVII*. „Sclavi qui vocantur Linones et *SIUSLI* eorumque vicini defectionem molientes, solitum dare censum „renuunt.“ Nemo facile negabit *Sjuslos* Bohemis junctos eosdem esse cum Slesiis seu Silesiis nostrae patriae secundum orientalem plagam vicinis; sed qua ratione factum sit, ut in Annalibus Francorum dicerentur *Sjusli* paulo aliter, quam provincia eorum fuerit a Ditmaro Merseburgensi vocabulo *pagi Silensis* appellata, quae, ut liquet ex diplomate Henrici III. Imp. apud Cosmam ad Ann. *MLXXXVI*. nomen ferebat: *Respublica et provincia Slavica Zlesane*; omnis difficultas

varietatis tollitur, primum quidem auctoritate Ditmari cum diplomate Bolconis II. Ducis Silesiae de Anno MCCCLI. collata; tum vero grammatica collatione enuntiationis vocabuli Slavonici, quo *malva* significatur dialecto litterali: *малѣ Sljuz*; Bohemica et nobiscum consentientibus: *Slěz* (melius *Slěz*); Dalmatica: *Sliež*, herba omnibus Slavis celebratissima. Sed primum restituendae lectioni verae laudati nominis in Annalibus Francorum occurrentis, necessaria est duarum priorum litterarum SL — sibi cohaerentium demonstratio, quae omnino diplomatica est; neque Silesii majoribus nostris aliter, quam *Slezane* antiqua et ingenua Slavicae dialecti forma dicebantur. Ergo disjunctio litterarum SL — sive inserta vocali I. ab auctoribus nomen *Silesiorum* latine scribentibus facta, sive anagrammate duntaxat in Annalibus Francorum inducta, quo SIUSLI pro vocabulo SLIUSI commutantur, ita spectari debet, ut solent Graeci et Latini Scriptores nomina Slavorum saepius corrumpere. Duae igitur lectiones verae sunt spectata temporum et dialectorum diversitate, quarum antiquior illa in Annalibus Francorum involuta SLIUSI cum enuntiatione *малѣ* convenit; altera SLEZI cum *Slěz* consonat. Sed quo modo appellatio *Slesiorum* cum Slavonico nomine *Slěz* cohaereat, inquiramus. Ditmarus Lib. VII, pag. 415. in hanc cohaesionem ita me induxit: „Posita autem est haec (Glogovia) in pago *Silensi*, vocabulo hoc a quodam monte nimis excelso et grandi olim sibi indito: et hic ob qualitatem suam, et quantitatem, cum execranda gentilitas ibi
„vene-

„veneraretur, ab incolis omnibus nimis honorabatur.“ Situm et nomen hujus montis clare indigitat diploma *Bolconis II. Ducis Zlesie* (Slesiae) de A. MCCCLI. — „In oppido seu villa *Czobotha* prope montem *Zlesie*“; mons autem iste *Sommersbergio* 92) *Sabothus* est, cujus descriptionem dedit Gottfr. H. Burghartus 93). Dicitur autem Germanice *der Zottenberg* prope urbem *Schwidnicium* in medietate Silesiae situs, estque, ut *Chronicon Gotvicense* ait, cornu vel jugum montium *Sudetorum*. Jam, quod attinet ad cohaesionem etymologicam montis *Slesie* cum vocabulo *Slavorum malvam* significante, fateor, me prius inductum fuisse in eam, restituta lectione *SLIUSI* *Annalium Francorum*, ejusque cum voce *slavъ* comparatione, quam relatione ad *Sléz*. Nam a puero assuetus enuntiare vocem *Sliz* 94) e litterali dialecto *slavъ* *Bohemica* in *i* mutandi consuetudine juniori ductam, statim hanc opinionem concepi, esse heic quendam consensum etymologiae; sed, qui rationibus historicis spec-

92) Tom. I. Script. Siles. pag. 935. et 938. Item Tom. I. Diss. I. Hist. pag. 294.

93) In opere inscripto: *Iter Sabothicum*. *Wratislaviae* et *Lips.* 1736. in 8.

94) Semper *Civium* meorum *Turnoviensium* nonnullos fuisse, qui cultum linguae patriae etiam editis operibus pensi habuerint, in *memoriis* eorum *litterariis*, quas collegi, ostendam. Quod heic variae pronuntiationis causa *ts Sléz* notandum putavi, cujus enuntiatio patria me in originationem expositam induxit.

spectata varietate dialectorum Slavonicarum fulciri debeat. Itaque auctoritate Ditmari, qui *Silensem pagum* a monte quodam dictum fuisse scripsit, quem *Bolco Dux*, *Slezie* appellat, ad historiam naturalem hujus montis me contuli; et, quum inter herbas, quae ibi nascuntur, malvam quoque invenissem, *in qua et asphodelo quantum boni sit* 95), Slavi adhucdum norunt veteris mediocritatis memores 96); non dubitavi mecum in animo constituere: montem hunc collectivi nominis forma olim dictum fuisse SLIUZIE (слизѣ); quia *Bolconi* enuntiationem Srbicam sequenti mons iste *Slezie* dicitur, a *malvis* et illarum pretio Slavis non incognito; tum quia lectionis varietas in IU et E sita, non tantum nihil originationi obest, verum tanto magis eodem *malvae* significatu illam confirmat. Porro a monte ducta *Sleziorum* appellatio plane convenit cum antiquo more Slavorum, a Jordane ac Nestore supra pagg. 11. et 14. relato, a locis nomina familiis majoribus imponendi.

Itaque historica et philologica observatione dignum videbatur mihi vocabulum *Siusli*, quod in Annalibus Francorum leviter cor-

95) *Opera et dies* Hesiodi conf. v. 41. ubi mediocritas commendatur.

96) Magno in pretio esse *malvam* apud Slavos Ungariae, nuper me docuit Nobilis et Cl. Vir Stephanus de Novacovics Slavo-Serbus, non solum typis, verum etiam notitiis litterariis hujus Bibliothecae Slavicae promotor; ex quo etiam

corruptum, unico caractere L suo situi restituto, plura rei Slavicae momenta illustrat, primum quidem: centum, et quod excurrit, annis antevertit memoriam *Slesiorum* 97) propria voce Slavonica comprehensam; dein vocis hujus antiquissimam enuntiationem in litterali dialecto servatam confirmat; porro collatum cum alterius dialecti pronuntiatione, auctoritatibus, et historia, etymologiam montis *Slezie* non sinit in alium sensum moveri; et, quod in historia Slavorum antiquissimum est, a locis plurimum nomina Slavicae originis populorum deduci, suo specimine prodit.

Jam ab hoc antiquiori vocabulo Slavorum ad aliud volebam progredi, cum Geographiae Srbo - Wendicae 98) Christiani Schöttgenii recordatus, repetita lectione examinare coepi ejus opinionem meae contrariam

didici a suis popularibus malvae Slavicum nomen *ѣльза* enuntiari.

97) Arbitrantur enim quidam eruditi Viri, *Silesiae* nomen prima vice apud Ditmarum ad Annum MXVII. occurrere. Verum si verba Ditmari superius laudata: „vocabulo hoc a quodam monte „nimis excelso et grandi olim sibi indito“, expendantur; jam ipse Merseburgensis Episc. altiorrem pagi *Silensis* memoriam innuit, quam *Annales Francorum* ad Annum DCCCLXVIII. habent, centum quadraginta novem annis antiquiorem.

98) *Diplomatische und curieuse Nachlese der Historie von Ober-Sachsen und angrentzenden Län-*

riam fiduciae, qua neminem facile negaturum *Sjuslos* Bohemis junctos eosdem esse cum *Silesiis* dixi. Vir enim ille de Slavorum memoriis bene meritus laudatae Geographiae *Pago* VI. et XXIV. diplomatum fide conatur probare: duos esse ejusdem nominis *Siusli* pagos, a *Silensi* pago omnino diversos; alium *meridionalem* pago *Plisni* nuncupato conterminum; alterum a pago *Neletici* dicto non adeo remotum. Sed, quia diplomatica vocabula in argumentum a Schöttgenio ducta diversam, et magis distinctam vocem praeferunt a nomine *Siusli*, quam vox *Stiusi* a *Siusli* differat; nec expediat vocem diplomaticam ad ingenium scriptoris *Annalium Francorum* refingere, quod heic omnino fieret, si ex voce diplomatica *Suisuli* Ottonis II. Imp. et illa *Suisili*, quae est Comitis Friderici, pagus *Siusli* deduceretur: plus difficultatis latet in opinione *Schöttgenii*, quam in restitutione meae lectionis *Annal. Franc.* cui a contextu robur accedit ex vicinitate *Siuslorum junctorum Bohemis et caeteris circum circa vicinis*. Nam *SIUSLI* Schöttgeniani situ in charta designato extreme distant a *BEHELMIS*. Porro nomen *Suisuli* aut *Suisili* non est necesse velut corruptum in *Siusli* mutare, quum Heyrenbachius §. VII. Dissert. de *Slavis in Austria* ex diplomate ejusdem Ottonis II. adducat nomen castelli *Zuisila*, quod certe Slavicum est.

III.

dern — Dritter Theil. Dresden und Leipzig. 1731. 8. cum delineatione Pagorum Sorabico-
rum.

III. Licet Constantinus Porphyrogenitus, cui plurimorum ab interitu servatorum Slavonicae linguae nominum memoriam debemus, X. saeculi scriptor fuerit; tamen Slavicae illius voces ad altiore subinde pertinent aetatem; nec ego earum originem, sed certi usus auctoritatem tempore et testimoniis Porphyrogeniti confirmo. Insignis huius Imperatoris est locus Parte II. de admin. Imp. Cap. IX. de Russis e Russia Constantinopolim in lintribus secundo Danapri flumine descendentes: heic nomina locorum praeruptorum seu cataractarum Borysthenis non solum prout Russis dicebantur, verum etiam quo modo a Slavis appellabantur, Constantinus addita interpretatione Graeca recensuit. Jam equidem plures Viri illustres conati sunt corruptam subinde illorum nominum scriptionem Slavicae integritati restituere, atque partim feliciter id effecerunt; quin tamen omnes, in Russicis praesertim, difficultates superatae mihi videantur. Post Clariss. Bandurium et Schlözerum 99) Princeps Jablonovius emendare conatus est dictorum vocabulorum lectionem; et, cum Schlözero nomina cataractarum Russica significatu adeo difficilia viderentur, ut is existimaret Constantinum non de Russis cujuspian Slavicae stirpis, sed de gente ignota locutum fuisse; Jablonovius contra significationi cataractarum

99) Ille in Notis ad Porphyrogenitum; alter vero Cap. VI. §. 31. operis: *Allgemeine Nordische Geschichte*; Princeps Jablonowius. Tom. V. Act. Societ. suo nomine inscriptae Dissert. I. §. IV.

rum a Porphyrogenito traditae innixus, Ruf-
 sorum Slavorumque nomina unius ejusdem-
 que linguae appellationes esse, sed alio vo-
 cabulorum genere, et ab alia re subinde pe-
 titas conatur ostendere litteris, quas pronun-
 tiatio peregrina induxerat, Slavicae origi-
 nationi restitutis. Praecipuarum Slavicae lin-
 guae dialectorum non ignarus lector, facile
 singulas cataractarum voces corrupte inscrip-
 tas intelliget, Russicas vero magis, ut hae
 vel ipsi Jablonovio *exoticae primo intuitu vi-*
derentur. Bandurius expensa *primae cataractae*
 α) corrupti Slavici nominis Εσσππη interpre-
 tatione, μη κοιμασαι, recte animadvertit:
 lectionem Νεσσππη (NESUPI, NESPI) *non dormi,*
 collatione dialectorum Slavicarum restituen-
 dam esse. Haec appellatio Russis aequae ac
 Slavis una et communis, periculi ex prae-
 rupto admodum et angusto fluminis loco nau-
 tas admonens, facile indigitat, Russos pro-
 prie dictos, non vero aliam gentem ignotam
 a Constantino heic designari: nec enim in
 praesentiarum nomen Russicum, neque in
 appellatione tertiae cataractae Slavonicum
 oscitantia scriptoris excidit; sed utrique lo-
 co singula tantum fuisse nomina Russicae ac
 Slavicae tribui communia unius vocis exem-
 plo sufficienter percipitur. Reliquas vero
 quinque cataractas diverso appellationis mo-
 do ab utraque tribu nuncupatas fuisse ea
 propemodum ratione constat, qua solent
 diversi ejusdem linguae Interpretes in versio-
 nibus differre, maxime si quadam sermonis
 varietate distinguantur; quod varietatis spe-
 cimen in Russicis vocabulis hujus Saeculi X.
 et sub initium XI. observasse mihi videor,
 et

et in expositione cataractae quintae probabo. *Secundae cataractae* vocem β) priorem Ουλβορσι nec Russicam nec Slavicam esse Jablonovius animadvertit; sed e collatione descriptionis et significatu *insulae loci praerupti* emendari posse in hunc modum putavit: „facile corrigi potest in *Vchorey*, id est cataractum superius. Hujus ipsius nominis plurimi apud nos pagi sunt *Vchorce*, vel *Podorce*, loca vel sub, vel supra collem, eaque instar insularum separatim jacentia.“ Dum hac Jablonoviana correctione plus varietatis litterarum in restituendam lectionem Russicam inductum fuisse arbitror, recordatus multum et diu cogitavi, an servata litterarum serie ac potestate, quod primum in restitutione antiquarum lectionum factu opus est, vocabulum *Ulborsi* compositum sit e duabus vel pluribus vocibus; divisumque in duas, tentavi posteriorem — *borsi* comparare cum борю (Russis борюся, certo, luctor) in Imper. praes. sing. 2. pers. juncto pronomine primitivo *omnis personae reciproco* себѣ, seu сѣ (sobě, sy) sibi: бориси, certa tibi ipsi, vel Bohemo-Slavica inflexione: *bor'si*; eadem admonitione *certāminis* ob loci praerupti periculum, ut supra non dormire, *nespi*, jubetur nauta. Sed quo modo vox equidem vetus Slavonica *Ul*, ut ex Bohemica discimus pronuntiatione *aul*, et Russica улей *alveare*, cohaereat cum laudato verbo — *borsi*, non ausim asseverare: sed illud ad interpretationem Constantini magis accedere puto, in laudata vocabuli parte Ουλ — litteram r ante λ neglectam fuisse, legendumque: ΟΥΓΛ — (Oyγλb, vhel) *angulus*! heic certa et contende

de ad eluctandum. Si quis aliam meo conatu meliorem novit vocis restitutionem, rejiciat meam conjecturam; non enim sententiam tueri volo. Facilior est ejusdem cataractae appellatio γ) Slavonica Οξροβνιπραχ (Остробный прах, *Ostrownijprah*) *insularis cataracta*, interprete Constantino: το νησιον τῆ φραγμῆς. Duarum, non vero trium vocum, *acutum collis limen*, ut post Bandurium Jablonovius volebat, complexu ab Ὀτροβνῆ *insula*, unde possessiva nominis adjectivi forma est ὀστρόβνῆϊ; et a substantivo прах, *cataracta, limen*, nomen illud exposuit Schlözerus Imperatoris interpretationi adhaerens et observans, & in Οξροβνι potestate Slavici elementi w = в legendum esse: et recte, nam posttonum vocis heic fortius velut geminatum sonat. *Tertiae cataractae* locus δ) unico nomine Γελανδρι nuncupatus a Porphyrogenito Slavorum interpretatione redditur ηχος φραγμῆς, *sonus cataractae*; igitur, ut ego puto, nomen hoc onomatopoeiticum est, Russis et Slavis propterea commune; quod cum a nemine illustrari possit, nisi ab eo, qui sonitum illius cataractae perceperit, irritus foret heic meus conatus sive in confirmanda Jablonovii conjectura, qui *Grochoti* fortasse dicendum putavit; sive in Schlözeri opinione vindicanda post Schöttgenium, cui, nescio a quo dictum fuerat, voce *Gelandri* Bohemice *tumultum, sonitum furentium* significari, cujus ego auctoritatem et usum penitus ignoro. *Quartae cataractae* nomen ε), quod a Russis Αειφάρ enuntiatus Constantinus memoriae prodidit, eo gratius nobis esse debet, quo melius in eo simplicitas radicis conservatur
jam

jam obsoleta; quamquam varietate parva, litterae nimirum tenuis mutatione in aspiratam, cujus corruptionis Graecae homini Slavico facilis est observatio, cum nobis ϕ omnino peregrinum sit, ut jam superius monui. *Aipar* itaque seu *Aipor* legere debemus, complexu duarum vocum; *Ai!* ($\alpha\psi$) hem! et *par* vel *por*, obstaculum, praeruptum, nempe limen, aut cataracta. Profecto simplicis illius vocis *par*, *por*, primaria significatio est: *obstaculum*, ut ex verbo composito Bohemis usitato: odporugi ($\text{w}\text{nop}\delta\text{y}$) *resisto*, *renitor*, *repugno*, et nominibus substantivis dialectorum Slavonicae, Russicae, atque Bohemicae: *Spar* vel cnopz , odpor , atque wnopa , *contentio* aut *controversia*, *oppositio*, *fulcrum*, haud obscure deducitur. Praepositiones igitur iz , od , (w) et w clare indicant nopz , vel *par* antiquam radicem esse, cujus causa non video, cur antiquiori vocabulo Jablonovii arbitrato littera *s* praeponi debeat; licet Principi gratias habeam, qui omnino primus originationem Slavicam hujus cataractae observans ab exclamatione 100) *Ai!* et *spar*, *spor*, significatu *obstaculi* eam repetiit. Alia ratione ductum nomen ζ), quod Slavi Nexoty nuncupant: quoniam in saxo munitionis *Pellicani* nidificant, dubio caret, quod attinet ad inscriptionem Slavonicae appellationis; imo facta collatione cum vocabulo

NE-

100) Fortassis Constantino scribere volenti Ei (ѣй , *jej*, certe *vere*) Graecum occurrebat adverbium aet , *semper*; quo tamen appellationis substantia non mutaretur.

НЕАЧЫТА Ps. CI, 7. occurrente, constabit, a Porphyrogenito *jery* и Slavonicum per и, potestate Itistarum, ut vocant, descriptum, enuntiandum esse non per ε, sed Bohemorum orthographiae usu *Ulegasyr*; ita enim *jery* depositum saltem custodire, dum perfecte ac originaliter enuntiare non valemus, consensu cum dialecto litterali Slavorum satagimus. Non est hujus loci laudatum nomen ad rationem historiae naturalis expendere, quod Jablonovius jam heic praestitit, *hierofalconem* intelligens, qui in rupibus istis nidum ponere, et a Cosacis capi perhibetur. Non adeo *quintae cataractae* Russicum и) nomen Багг-φορος corruptum est, ut non possit minori et faciliori litterarum commutatione probabilior ejus lectio restitui, quam Jablonovius existimaverit, BAHNUPRACH affirmans dicendum esse. At, servatis totidem litteris, primoque caractere Slavica potestate τз в=и usurpato, atque littera tenui и, ut expedit, pro peregrino caractere φ restituta, jam propemodum integram lectionem Russicam tenemus Bapynopo — usque ad postremae litterae ζ necessariam in ρ permutationem 101), quam ipsa vocabuli ratio exigit.

Nam

- 101) Quam sit lectu facilis commutatio τз ρ cum ε aut σ in vetustis Graecis Codd. antiquiori genere characterum et modo scriptis, probe intelligunt viri Palaeographiae Graecae non ignari: facile igitur Graecus librarius vocem peregrino exitu finitam in ορ, terminatone ορ magis familiari legens, hanc in suum Cod. transtulit postea in alios diffusam,

Nam sive nomen hoc Russicum Вapypoрb, sive Slavonicum δ) hocce Βαλνιπραχ (ВАНІЙ-ПРАЧ) spectetur, utriusque denominationis substantiam etymologia innuit: priori enim voce *bullientis aquae* seu *scaturiginis cataractae* designatur, a genitivo singulari 102) вapy (BAPY) et noрb (ПРАЧ) deducta; altera vox a fluctibus, ita enim Bohemis quoque *fluctus* вpny dicuntur, formato nomine adjectivo ВАНІЙ, et a substantivo ПРАЧ originationem trahens, *fluctibus* turgentem *cataractam* significat. Nihil isto quintae cataractae vocabulo Вapypoрb antiquius habeo, quod inter dialecti Russicae monimenta pluribus exemplis tum Saeculi XI. inchoati, tum etiam XII. comprobari possit: quum enim in supra laudatis Legibus Magnorum Russiae Ducum Jaroslavi Wladimirovicz' Anno Christi MXVII.

102) Genitivus Russorum singularis secundae nominum declinationis in *z* desinentium; vel, ut Bohemi vocant, masculinorum I. Declinationis exeuntium in aliquam litterarum dura enuntiatione affectarum, desinit in *y*, loco a (u loco a) eadem propemodum apud utramque gentem regula, si nominibus illis res *inanimatae* significantur; *animatorum* enim genitivus exit in *a*; modo declinationi Slavorum secundae analogo. Sed Vol. II. Cap. VII, ubi praecipuos characteres linguae litteralis Slavorum referam, quibus haec a Bohemica dialecto discernitur; illa varietas etiam in Narrativo casu pro *z* occurrens, ex heteroclito Slavis nomine ДОМЪ, a Russis et Bohemis in regulam declinationis inducta, melius exponetur.

MXVII. Novogrodensibus datis, varietas ista linguae Russicae a Slavonica consuetudine, dum vox a duabus incipit consonantibus consequente vocali а, ut 103) глаба, disjunctione illarum, et vocalis а in geminam o mutatione, quarum altera secundam consonantem praecedit, altera consequitur (ро-лова), triplici propemodum figura orthographica recedens saepius occurrat; mirum non est, praecedente jam Saeculo X. specimen illius apud Porphyrogenitum inveniri. Vox laudata cum derivatis habetur Lege III. Jaroslavi de homicidii judicio: голобникъ *homicida*, nunc Убийца, Голобничество, *homicidium*, убійство. Similia vocabula occurrunt aliis locis, ut lege V. горохъ, Boh. brách, *pisum*. In Legibus Wladimiri Cap. I. 1. корода; Boh. et Sl. brada, *barba*.

Hunc ego dialecti Russicae characterem antiquissimum appellaverim, quo fortassis *Antarum* ejusdem cum *Slavis* linguae major populus olim agnoscebatur: maxime ob auctori-

103) *Hlawá*) In Diplomate Wenceslai Regis Boh. Dlugomilo Abbati Brzewnnowiensi dato A. 1234. apud Ziegelbauerum pag. 258, quo libertates ejus Monasterii antiquae confirmantur, in hunc modum habetur: — *ne homines praefatae Ecclesiae graventur in hoc, quando aliquis occisus vel strangulatus, quod Hlawá nuncupatur, infra campos alicujus villae projectus ab iniquis hominibus reperitur, per quod pauperes calumniose puniuntur* — Item Jur. Prov. Boh. MS. 3 hlawy pohanieti.

toritatem Procopii Caes. Lib. IV, Cap. 4.
*„Ulteriora ad Septentrionem habent Antarum
 „populi infiniti.“* Et praecedentis Libri III.
 Cap. 14. *Una est utrisque lingua admodum bar-
 bara, Graeco homini concursu plurium con-
 sonantium litterarum peregrini sermonis ma-
 jorem animadversionem ingerens e consue-
 tudine Slavorum proprie dictorum, quam ex
 auditu enuntiationis Antarum; unam enim
 utrisque linguam fuisse unitate substantiae
 non dubitaverim; sed unam fuisse exclusa
 omni exteriori varietate in vulgari genere
 loquendi propemodum impossibile dixerim
 apud populos infinitos, et per immensa spatia
 consistentes. Quamquam in eo genere loquen-
 di, quo leges et consuetudines universae
 gentis populari, ut ait Procopius, imperio,
 eademque ratione ab utrisque servabantur,
 vix aliquam intercessisse varietatem existi-
 maverim: quo sermonis cum legum observan-
 tia nexu 104) communis lingua Slavorum ante*

P 2

Ver-

104) Qua veneratione Slavi veteres prosequuti fu-
 erint eos, qui Legum Slavonicarum consuetudi-
 nes noverunt, patet ex Annalibus Francorum
 ad A. 849. quo *Boemani pro pace et securitate
 sua obsides se daturos et imperata facturos per
 legatos ad Thachulfum (alio loco Tracholfum)
 directos promittunt, cui prae ceteris credebant,
 quasi scienti Leges et consuetudines Slavicæ
 gentis. Erat quippe dux Sorabici limitis.* Heic,
 Leges et consuetudines universae Slavorum genti
 communes intelligi, non solum ex laudato ver-
 borum contextu, verum etiam ex formulis anti-

Versionem Sacrationis Codicis, postea vero longe melius translatione illius in antiquum idio-

quissimarum Russiae Legum et Bohemiae, ut equidem istae in fragmentis aetatem ferunt, horumque passim grammatico etiam consensu deduco. Nam *Andreas de Dube Supremus Judex* Regni Bohemiae Anno MCCCCLXXXVIII, ut ex Tabularum Regni *Excerptis* MSS. in Cod. Bibl. Palat. Vindob. chart. Jur. Civ. Nro. CCXX. in 4. fol. 71. constat, ad Cod. MS. Bohemicum chartaceum laudatae Bibliothecae Jur. Civ. Nro. CCXLVI- alias inrer Ambrasianos Nro. 400. signatum. formae quartae foliorum 188., hanc inscriptionem praeseferentem: *Počzinagi se Práva Země Česke od Přemysla nalezená a vydána* — hoc est: *Incipiunt Jura terrae Czechicae a Přemyslo inventa et edita*, in hunc modum praefatur: *Prawo: Prawo zemstee czieskee gest dawno nalezenee gesttie od Přemysla Zapohanstwij oraczie najwiecez A odriedh Panuow kterzij gšau tee d wiste býli A toho gest gisty duowod Ne^o mnoho obýczieýuow pohanstých gest wniem drziano ýa^o kžto oczista Zielezem horuczým A neb vvorzienij na wodu A ten obýczieý staal bez pržetrzi az do Czýsarze Karla a do Knieze arnessa prweho Arcýbiskupa prazske^o Ten gest Czýsarž splnu raddu Arcýbiskupa y wšsedh Zeman obycziey zrušil a promienil — Jus. „Jus terrestre Czechicum est „pridem inventum a Přemyslo aratore maxime „cum adhuc pagani ritus obtinerent, et ab istis „Dominis, qui eo tempore fuerunt. Et hujus rei „est certum argumentum: multum enim consuetudinum paganarum in eo retentum est, velut „purgatio ferro candenti, vel missio (manus) in*

idioma Slavicum duplici Ecclesiarum ritu
custodita feliciter ad nos pervenit. *Sextae*
ca.

„*aquam*. Et ista consuetudo viguit sine interrup-
„tione usque ad Carolum Imperatorem et Sa-
„cerdotem Arnestum primum Archiepiscopum
„Pragensem. Hanc Caesar pleno consilio Archi-
„episcopi et omnium Baronum abrogavit et com-
„mutavit — “ Paulo aliter hujus abrogationis
historiam retulit Wilhelmus ab Hazmburg in *vita*
Arnesti, e qua, aliisque monumentis Scriptorum:
Cosmae Prag. ejus continuatoris, et vetusto ju-
rium Brunensium Codice, quod ad quaestionem
attinet ignito ferro aut adjurata aqua homicidii
accusatorum in Bohemia et Moravia, diligenter
adnotavit Faustinus Prochaska jam supra lauda-
ti *Commentarii de Saecularibus Liberr. Artium*
in Boh. et Morav. Fatis, pag. 32 — 34. Sed
mihi magis incumbit etiam consensum quendam
sermonis in Russica et Bohemica enuntiatione
formularum ad hanc juris Slavonici consuetudi-
nem pertinentium adferre. Itaque Lege X. *Jaro-*
slawi pag. 26. editionis Mosquensis Правда,
Руская, dicta Bohemorum formula: *Осѣѣста жє-*
лєзем appellatur *исправа желѣзо*, hoc est *satis-*
factio ferrum nuncupata, quae Russico editori
dicitur *Испытаніе желѣзомъ*, *quaestio* seu
cognitio *per ferrum*; altera vero formula *vwржені-*
на воду, in Slavonico textu simpliciter iisdem
vocibus *на вода* profertur: huic enim cognitio-
nis generi *subjectus*, *подверженный* (*vwржену*
на воду) *mittebat* manum in vas aqua ferventi
plenum e fundo illius repositum annulum pro-
ducturus. Ritum utriusque cognitionis tum apud
Slavos paganos, tum apud alias gentes Christia-

cataractae, quam 1) a Russis Λεαντι, a Slavis κ) vero Βερβτζи nuncupatam Constantinus perhibet, originatione hac interpretatione subjuncta exponitur: βρασμα νερз, *aestus*, aut *ebullitio* fluminis. Sed, quo magis haec pateat, in restitutionem appellationis Russicae prius inquiram subsidio verbi *fundo*, quod Slavonica litterali dialecto лїю, Russica лїю vel лью, Bohemica *legi* vel *legu* enuntiatur, unde Slavis *fusio* dicitur лїанїе, Bohemica enuntiatione foret лєтанїе; igitur verae lectioni jam nihil deest, quam litterae τ commutatio cum ε: solet enim Porphyrogenitus Slavonicum и vel ѱ per ε describere; itaque vocabulum Λεαντι illa Bohemo-Slavica verbi *legu* (лїю) analogia sumtum, *fusionem*, aquae nimirum significat. Cum isto significato, quod attinet ad rem ipsam, convenit etymologia Slavicae appellationis Βερβтζи, quam supra exposui nota 65) subsidio verbi вѣру (вѣру вѣру) *ferveo*, unde варз, *war*, Vrilo, Вѣрдо, *aqua fervens* aut *ebulliens*, *fons*, *latex*, et huiusmodi voces propriae vel translatae deducuntur. Nec obest alterutrius participii lectio praelecta, sive вѣруци (вѣруци) subintellige, вода, *aestuans* vel *ebulliens*; sive вѣруще, subaudi, вѣрло, *fons* aut *scaturigo* scatens; multo minus oberit ε primae syllabae a Graeco scriptore insertum. Porro septimam Borysthenis *cataractam* λ) non Στραβου, ut Porphyrogeneta, sed STRUMIN Russis nuncupatam Jablonovius lege-

norum occidentalium laudatus editor descripsit nota (i) et (n) ad voces желѣзо et на вода.

legere mavult: quod illic vertatur flumen per suam angustiam vix non in rivulum. Mihi e Slavonica dialecto subsidium illustrationis requirenti, occurrunt Slavicae litteralis dialecti voces apud Theodorum Polycarpi *стремнина*, *praecipitium*; *стремни́тели*, *impetuose*; quae si comparentur cum aliis itidem Slavorum vocabulis: *напраєностъ*, *impetus*, *praecipitatio*; *напраєноу*, *subito*, *derepente*, etiam illud Slavorum dialecto *μ) Ναπρεζη* (NAPRESI) dictum cataractae nomen illustrabunt: Constantini enim expositio vocibus *μικρος φραγμος* descripta, parvae cataractae a subitaneo aquarum defluxu appellationem ductam innuere videtur.

Inter illa septem cataractarum duodecim nomina serie litterarum Graecarum a me distincta, vocabulum *πραγ* in compositis vocibus *γ)* et *δ)* occurrens observatione dignum est, siue antiquitas ejus, siue collatio cum lingua Graeca spectentur: metropolis enim Bohemiae *Praga* (*Прага*) ex laudato nomine appellationem olim deductam adhucdum conservat; et Graecae vocis *φραγμος* rejecta terminatione — *μος*, aspirataque littera *φ* in tenuem *π* transeunte, jam vocabulum *πραγ* et materia, et significato cum Graeco nomine convenit. Addam huic consensui unicam vocem Bohemicam, quae mihi videtur convenire cum illa Constantini verbis comprehensa, ubi de iisdem Russis ad *Trajectum Crarii* (*εις το λεγομενον περαμα τς κραρις*) transeuntibus, Imperator historiam prosequitur: ratis enim, qua flumen trajicimus, Albim exempli causa infra *Melnik* civitatem Provin-

vinciae Boleslawiensis, nobis extrita vocali *z*, primum dicitur. Sed plura exempla de Slavonicarum vocum consensu cum Graecis ad navigationem pertinentibus adferam Cap. V. hujus Vol. de Negotiatoribus Slovanis acturus exemplo Cl. Ernesti 105): nam apud Russos veteres alii quoque fuerunt negotiatores honoratiores, qui *гости* *hospites* appellabantur, in terris alienis non tantum suppeditandis mercibus, verum etiam nobilioribus negotiis addicti; alii communi nomine *купцы* *Kupcy*, mercatores nuncupati, quorum rei augendae rationes in patria mercibus emendis et vendendis continebantur. Jam a vocabulis cataractarum Borysthenis ad Slavonicum nomen loci, ubi *Ara* et *Albis* conveniunt, causa observandae varietatis grammaticae progrediar.

IV. Inter Ditmari Merseburgensis vocabula Slavica, quorum etymologiam vel ipse adnotavit, vel descriptione adjecta indicium originationi dedit, ut praeter superius exposita sunt: exulis JAROMIRI, qui *firma pax interpretatur*; BELEGORI, quod *pulcher mons dicitur*; WIRIBENI juxta *Albim posita*, aliaque hujusmodi complura locorum nomina; illud Slavonice USTVICE Lib. VI. dictum, ubi *fluvii Ara et Albis conveniunt*, mihi pluribus de causis adnotatione dignum est. Expensis enim Slavorum vocibus dialecti non tantum
lit-

105) Qui peculiari dissertatione suorum *Opusculorum Philologicorum* Lugduni Batavorum A. 1764. 8. maj. editorum egit *de Negotiatoribus Romanis*,

litteralis, verum etiam Russicae atque Bohemicae antiquioris ad institutum pertinentibus, quae sunt: Оустà, усма, уста, os; Оустнѣ, labia; Уста 106) vel Устї; (Оустнѣ рѣкѣ, ripa;) nomen locorum in Bohemia ad confluentes amnes vel fluviorum ostia sitorum; primum quidem post illam antiquiorem Slavorum Austriae vocem SPRAZA superius laudatam, heic de alia pluribus exemplis forma duplici diversae Slavorum stirpis edocemur. Exemplum Ditmari philologice perfectius mihi videtur esse: duali enim numero vox illa USTWICE, Оуствицѣ, perscripta, naturam duorum confluentium fluviorum itidem exprimit, sicut vocabulo Оустнѣ duo labia indicantur (Ps. CXVIII, 13. Оустнама мойма.) Ut hac formula vocem Ditmari perscribam, ista ratione inducor: quia Slavi veteres, prout adhucdum in dialecto litterali Serborum originaria usus obtinet, nomina recentiori Bohemorum enuntiatione casu recto numeri singularis desinentia in — ice, proferebant exitu formae — ица; e. g. рѣкавица *chirotheca*, in duali numero

106) *Usta, Usk, Austa*, Regia urbs Provinciae Litomericensis. Conf. Cl. *Jaroslai Schaller Topographie des Königreichs Böhmen*. V. Th. *Leutmeritzer Kreis*. Prag. 1787. 8. pag. 172. Straskio etymologia nominis ita placuit, ut *Reipublicae Bojemae* Cap. II. §. 15. scriberet: *unde non inepte meo iudicio posset Ostia vocari*; ratione a Latinis deducta, quibus *Ostia*, urbs Latii ab exitu Tiberis in mare, feminini generis vocabulo appellata est.

то рѣкавицѣ: istum vero numerum exigit ipsa
 descriptio loci, *ubi duo fluvii conueniunt*, li-
 cet vocabulum peregrinis descriptum litteris,
 etiam si Bohemorum orthographia Cyrillicae
 analogia perscribatur, **Вѣтвицѣ**, depositum
 enuntiationis obscure reddat. Magno enim
 in perfecta scribendi ratione Slavica nobis
 impedimento est defectus propriarum litte-
 rarum ѣ et ѣ, quarum utramque peregrino
 caractere с signantes discrimen posterioris
 vel stigmatе ѣ, vel consequenti vocali *jerata*
sarcimus; quin tamen ubique omnis difficul-
 tas evitetur, ut analogiam litteralis dialecti
 Slavorum exprimamus. Igitur non simplici
 littera ѣ, sed caractere ѣ signandum est
 Merseburgensis Episcopi vocabulum Оуѣтви-
 цѣ, ut vis, et monumentum dualis numeri
 ex topographia Slavonica repetitum in eo
 animadvertatur. Hujus exempli causa liceat
 heic innuere, quam vehementer fallantur
 quidam Scriptores, qui putant: Versione S.
 Codicis ex archetypo Graeco dualem nume-
 rum a nostris Interpretibus in linguam Sla-
 vonicam inductum fuisse: nisi malint asse-
 verare Serbos Septentrionales atque Bohe-
 mos, jam praesenti epocha vocabulorum,
 Versione Slavica Cyrilli et Methodii usos
 fuisse. Sed redibit suo loco de usu dualis nu-
 meri sermo; nunc illam scriptionis et enun-
 tiationis varietatem attingamus, quibus vox
Вѣта, cum reliquis supra laudatis vocibus,
 aliisque compluribus, dum civitatem sive
 locum significat, jam differt a recentiori Bo-
 hemorum scribendi modo per *au*, sed potes-
 tate soni ex *o* et *u* constantis. **Вѣтѣ** enim et
Лунѣ civitates ab Andrea de Dube in MSto
 Vin-

Vindobonensi veteri orthographia signatae, nunc *Austj* et *Launy* scribuntur. Magnam ego hujus varietatis difficultatem sentio, dum nostrae dialecti voces in principio, vel in medio, in fine plurimum ista diphthongo *au* a litterali Slavorum orthographia recedentes, ad avitam auctoritatem et consuetudinem Slavonicam reducere, atque characteribus Cyrillicis ita describere conor, ut Slavophili hujus commutationis orthographicae indolem facilius intelligere, et cum formulis etymologicis dialecti Litteralis comparatam distincte valeant percipere. Nam istius comparationis defectu Grammatici Bohemo-Slavici, ut equidem mihi de operibus eorum constat, laudatam diphthongum *au* nihil aliud esse arbitrabantur, nisi *ú* longum ex brevi ortum (107); qua eorum opinione suscepta in Grammaticae *rationalis* et *harmonicae* studio plurimum impedirentur Slavophili; et saepius frustra quaererent vocem Bohemicam, et formulas etymologiae auctoritate Slavonica comprobare. Sed pace illorum Virorum alioqui de lingua nostra optime meritorum dicam, eos quidem antiquissima Bohemorum MSta in hanc rem contulisse; linguae vero litteralis Slavicae formulas, quibuscum nostra dialectus, quo haec antiquior est, tanto magis convenit, nunquam illi consuluisse videntur; quamquam vel ista observatio Bohemicarum formularum, quare in in Accusativo Casu dicamus *mau rušu*, in In-

107) Vid. Doleschalii Gramm. P. I. §. II. Observ. III, 3.

descriptus est ille casus, quem Slavi diphthongo *iu* adhucdum signare solent; exempli causa: *тоуже причиню*, in Fragmento scriptum est: *TUSE PRSICHZINU* (lege *túze přičinu*, id est; *tauž přičinau*); *iu* vero, id est *gi*, *eam*, recentiori enuntiatione, sine commutatione in *MSto* ponitur *yu*; imo et Slavonicum *Оѣже*, *jam*, heic scriptum est *yus*, id est *guž*, prout vulgari enuntiatione ista Slavinitas adhucdum custoditur, pro *giž* recentiori. Quamquam sonus *i* ex *iu* refictus gracilior sit; tamen ille diphthongo *au* prolatus pinguior est, et veteri Slavorum enuntiationi cedere deberet: quis enim molliorem et cohaerentem in hac *рукою*, *rukoiu* enuntiatione sonum, prae isto pinguiori *rukau* os ipsum nescio in quam hiantem angustiam deformante *ou* non observet? Profecto maiores nostri in primis quarundam vocum syllabis, ambiguitatis, non vero soni causa, illam varietatem induxerunt: ut nomen *мѣка*, quo Slavis *poena* et *farina* significatur, in posteriori sensu *mauka* scriberetur; dum voce *судъ* *judicium* intelligimus, *saud*; *vasis* autem significatu *sud* enunciaretur; atque in hunc modum de aliis paucis vocibus constituerant. Sed hac discriminis necessitate minus observata, etiam voces aliae dicta varietate perscriptae sunt: ut *aužkost*, *aužlad* cet. quae merito iterum *p* loco *au*, observante Dolechallio, obtinuerunt, *Fratribus Boh.* rationem istius orthographiae perspicientibus. In ultima vero syllaba nescio cur illa varietas ab antiquioribus Bohemis inducta sit, ut *u* pro *iu* scriberetur in Instrumentali casu feminino superius laudato; apud recentiores *ú* transivisse

ivisse in *au* puto itidem discriminis causa, ut Instrumentalis non confunderetur cum Accusativo, maxime quum accentus necdum regulariter observarentur. Nolim ego in Bohemicam, qua nunc utimur, scribendi rationem istis observationibus ullam inducere commutationem; ea tantum de causa characterum 8 et 10 varietates in enuntiando et scribendo apud Bohemos obtinentes animadverti, ut, quod complures Viri docti etiam allophyli pridem desiderarunt, ab eruditissimis nostrae res litterariae Cyrillicis describerentur characteribus. Foret ista litterarum consensio majori nostrae dialecti, atque communis etiam Slavicae litteralis linguae incremento, ac utilitati patriae commerciorum augmento cederet, dum nostra ab omnibus propemodum Slavicae gentis popularibus, cum primis dialecto litterali assuetis legerentur et intelligerentur tanto facilius, quanto magis praesens difficultas ex more scribendi procedens, Cyrillicorum characterum usu tolleretur. Solius Illustrissimi Sparwenfeldii jam supra laudati ad hoc institutum consilii ratio eo majori nobis deberet esse incitamento, quantum Vir iste allophylus ab omni praejudicio remotus, humanitate, eruditione, judicio, auctoritate ac studio praestabat; ut ei universa Slavorum gens multum incrementi ad litteraturam communem et antiquissimam collati omnino debeat.

Diutius equidem ac modus introductionis admittat, in Slavorum vocibus hoc specimen notandis haereo; sed primum id eorum

rum indicio eruditorum Virorum factum est, qui meum Bibliothecae Slavicae conspectum in Ephemeridibus litterariis mense Junio anni superioris recensentes inter alia futuri operis momenta Caput hocce II. et VI. *Introductionis* dignum sua observatione signarunt; quorum ego expectationi satisfacere cupiens plus operae in hanc partem impendi; dein in hunc modum egi, ut Slavicae gentis mores ingenii populares, et quid propria industria, quidve aliorum imitatione populorum in communis linguae studio ab ea factum sit, praecipuo conatu, certis monumentorum exemplis atque observato temporum discrimine jam heic tantisper attingerem, quo facilius Vol. IV. Cap. XXI. Specimen popularis Philosophiae Slavorum in lingua Litterali et Bohemica observatae dare valeam. Cui vocum orthographiam, etymologiam, interpretationem, *terminosque vetustate nimia caligantes*, nimis minute, aut fusius descripsisse videbor, hunc ego humanissime interpello, velit meis conatibus veniam dare, si Richardi de Bury 109). Episcopi Dunelmensis *sedulitatem et inconcussam curiositatem in descriptionibus congruis* minus, quam optaveram, assequutus sum.

Jam superest, ut huic Slavicae linguae vocabulorum specimini e medio Saec. VI, usque ad finem XI. deducto aliud subjungam brevi compendio voluntati eorum satisfactorius,

109) Conf. hujus Episcopi *Philobiblion*. Cap. XII. *de utilitate et necessitate Grammaticae*.

turus, qui etiam de illis vocibus memoriae proditis, prius quam *Slavorum* et *Antarum* nomina unius linguae *populis infinitis* communia passim scriberentur, nosse aliquid desiderant.

§. 6.

De Slavorum vocibus Anteprocopianis, singillatim de antiquissimo Danubii nomine JOZA, et prima Russorum memoria in Geographia Mosis Chorenensis; atque vocis Πάν consensu cum ὁ πᾶν.

Jam hoc primum omnino certum est, gentem illam, quae Saeculo VI. compluribus familiis majoribus atque nominibus a loco habitationis passim derivatis discreta, *Slavorum* et *Antarum* communi appellatione comprehendebatur, unius linguae commercio, earundem legum observantia iisdemque moribus 110) conjunctam fuisse. Hujus conjunctionis vinculo quum non habeatur majus in societate humana, nonnulli Scriptores magna diligentia in antiquiora Slavonicae gentis vocabula diverso conatu inquisiverunt. Utenim quisque suis rationibus de antiquitate sedium gentisque hujus originibus secum in animo constituebat, ita quoque arbitrabatur in mo-
nimen-

110) Verba Jordanis supra pag. 11. laudati; et Procopii Caesariensis de moribus *Slavenorum* et *Antarum* contextus infra sub initium Cap. III. descriptus, conferantur.

nimenta linguae inquirendum esse. Igitur opinionum varietate factum est, ut illi Scriptores, qui Slavos longe ante Justiniani tempora Dalmatiam occupasse existimabant, vocum Slavonicarum monimenta ex nominibus locorum, incolatu laudatae gentis verosimiliori antiquioribus, deducere, ac etymologias elicere conati fuerint. Talem operam vindicandae in Illyrico linguae Slavorum antiquitati libro, 111) singulari *Sebastianus Dolci* nostra aetate impendit, quo adnitus est probare *Slavonicae linguae semina fuisse in Illyrico a Slavenis inventa*; repertum videlicet Scythicae linguae usum, cui facillime nova dialectus accesserit venustiori tantum efferendarum vocum ratione, et quibusdam loquendi proprietatibus attributis: ita quidem, ut sermo vetus Dodanaeorum a *Dodanim* patre Illyriorum dictus, idem sit cum Illyrico sola dialecti venustate diversus; imo linguam Scyticam, aut Celto-Scythicam, sive Illyricam priscorum temporum ratione habita, tria nomina, sed rem unam esse Dolcius propugnat. In robur suae assertionis productum

- 111) Quem ita inscripsit: *De Illyricae Linguae vetustate et amplitudine Dissertatio Historico — Chronologico — Critica. Auctore F. Sebastiano Dolci a Ragusio Ordinis Minorum Observantium Lectore Jubilato* — Venetiis clō MCCCLIV. apud Franciscum Storti 4. pagg. 64. Contra Dolcium epistolam Italice scripsit Hieronymus Franciscus Zanetti; et contra hunc Academicus Patavinus Dolci edidit duas plagulas in 4. Ferrariae 1745.
Tom. I.

tum *Salonae* nomen Illyricum esse probat, quod *Appianus* 112) eam civitatem *Slanam* appellaverit. Sed pace Viri ceteroquin de rebus Illyricis bene meriti dicam: Illyrica, seu Slavis communia nomina *Slán*, сланный, сланý, solený, соленый, *salsus*, a vocabulo *σολα*, *sol*, *ἄλς*, *sal* derivata, quum et radice nominis et significato cum lingua Latina conveniant, dubito solidioris argumenti pondus habere pro tuenda Illyricae linguae sensu Dolcii antiquitate. Posset equidem *Appiani* *Slanam* scribendi modus isto litterarum *SL* complexu Slavis usitato eam opinionem alicui suggerere, horum potius quam Latinorum consuetudine civitati laudatae nomen impositum fuisse; sed animadversione critica opus est, ut vel ipsa *Appianae* scriptionis veritas 113) in assertionis vim adduci possit: nam in antiquis inscriptionibus Etruscis atque Latinis subinde vocalis extrita desideratur, velut *Cl. Lanzius* operis jam supra laudati Tom. I. P.

112) Vid. Dissert. Dolcii §. XV.

113) Contuli *Appiani Alexandrini* auctoritatem laudatam lib. *de bellis Illyricis*. Parte II. *Romanarum Historiarum*, qua *Historiae Celticae* ac *Illyricae* Fragmenta continentur; editionis *Alexandri Folii* Amstelodami 1670. 8. maj. sed heic pag. 1201. quod attinet ad nomen urbis laudatae, talis est solius Latinae recensiois verborum contextus: *Sequenti tempore Caecilius Metellus consulatum adeptus, nihil delinquentibus Dalmatis, triumphandi libidine, bellum ex decreto intulit, a quibus amice susceptus, in Salone eorum urbe transegit hyemem.*

I. P. II. Cap. 3. et in Supplementis varietatem scribendi animadvertit. Quantum nobis ipsis ista solius etymologiae consecratione imponere possimus non bene cohaerentis cum re omnino gesta opinionis, in specimen seductionis mihi proposui laudato Cap. vocem GRABOVIE a Lanzio productam, quam si vellem comparare cum Slavorum nomine adjectivo *hrobowý, гробный, sepulchralis*, derivato a *гробъ* consensu vocis Teutonicae *das Grab*; nescio cujus etymologiae *Jovi Grabovio* minus aptae, ac operae inanis accusari possem. Sed nolim diligentes illustrandae rei Slavonicae vocum *Anteprocopianarum* investigatores, prout quisque de originibus nostrae gentis a Procopii aetate longius remotis opinabatur, ex animi proposito refutare: quum istae, post impigros etiam complurium eruditorum Virorum conatus, adhucdum magnis difficultatibus involutae mihi videantur. Nec ego me parem sentio huic tam vastae monumentorum lectioni, quibus tot varietates Geographiae veteris, diversa media et altioris aevi Scriptorum testimonia, veterum Europae linguarum commutationes et commercia ad concordiam revocare valeam. Hujus rei causa malui a certioribus initiis historiae gentis, et linguae Slavonicae monumentorum mea studia ordiri; atque heic etiam imbecillitatem ac ignorantiam meam potius profiteri volo, quam temere fiduciam ostentare. Itaque vocum *Anteprocopianarum* adnotationes, mearumque observationum conjecturas, iudicio lectorum committens ad *Dolcium* regredior, qui §. XI. aliud vocabulum, idque pu-

rum putumque *Illyricum* BYLAZORA, quo candida aurora significatur, sibi videtur observasse apud T. Livium Lib. IV. Decad V. 114) cujus verborum contextus est iste: *circa Desudabam in Maedica exercitus Gallorum con-sederat, mercedem pactam opperiens. Eo mittit Antigonum ex purpuratis unum, qui juberet, multitudinem Gallorum ad Bylazora. (Paeoniae is locus est) castra movere. Bylazoram tempore Philippi patris Persei maximam Paeoniae urbem fuisse, qua transitus erat ex Dardania in Macedoniam, Livii editor §. 8 ex Polybio adnotavit; Dolcius vero de situ Paeoniae ita monuit; „Paeoniam Macedoniae contermi-nam fuisse, is unus negare potest, qui nun-quam haec in Justino legit:“ *In regione Pae-oniae, quae nunc portio est Macedoniae, reg-nasse fertur Telegonus pater Astriopaei, cujus Trojano bello inter clarissimos vindices urbis nomen accepimus. Nemo equidem dubitabit vocabulum Bylazora (prout eadem scribendi ratione BYΛAZOPA habetur apud Polybium) convenire cum puris vocibus Illyricis, dia-lecti Dalmaticae spectata enuntiatione: bjēla zóra, idem significantibus, quod literaliter Sla-vorum lingua БѢЛАА ЗѢРА et Bohemorum bjělá zárě, id est alba aurora profertur. Sed hujus vocis, atque nonnullarum quoque aliarum causa nolim cum Dolcio excluso prudenti dubio unam Macedonibus et Illyriis linguam*
*alse-**

- 114) Seu Libro XLIV. Cap. XXVI. Editionis, quam curavit Arn. Drakenborch Amstelaedami Ann. 1738 — 1746. septem vol. 4. Tom. V. pagi-na 777.

alserere, cujus communio non adeo singulorum quorundam vocabulorum consensu, sed magis formularum etymologiae atque modi verba jungendi similitudine continetur. Miror tamen laudatae vocis indolem, et formulis, et complexu, et significato Slavonicam antiquissima enuntiationis consuetudine, ut equidem collatione veteris Bohemorum dialecti constat, qui cum Dalmatis laudati vocabuli syllabam priorem per 30 proferebant, teste Dalemilo Cap. II. ubi Czechus ascendente aurora jam in monte Rzip constitisse dicitur:

Zaytra v pravé zore

By (ek) Czech sám sedmý na té hoře.

In hac vocabuli notatione industria Dolcii tanto magis mihi placet, quanto minus commercii cum linguis Graeca et Latina in complexu vocum *Bylazora* invenio. Licet enim Polyhistor Morhofius (115) laudata Christiani Daumii opera in restituendis linguae veteris Latinae radicibus, de consensu earum cum Slavicis in hunc modum verba subjunxerit: *Quibus simul junctis in sermone si nunc quis uteretur; Slavonicam potius quam Latinam linguam loqui videretur;* tamen in *Bylazora* nihil ego simile Latinitatis invenio,
prae-

115) Daniel Georgius, cujus *de Patavinitate Liviana Liber*, ubi de Urbanitate Sermonis Latini universe agitur, continetur Tomo VII. laudatae T. Livii editionis. Hujus Libri vid. Cap. VI.

praeter extremam vocabuli trium litterarum partem, qua finitur *aurora*. Sed spectatis radicibus aliis, quas Daumius, exempli causa, Cap. I. et II. restituit 116), sententia Morhofii Latinis radicibus faciem Slavonicam tribuentis videtur mihi conveniens esse: quid enim verbum *So*, *Seo*, *Sejo*, unde usitatum *sero*, similis habere potest Slavorum *сѣю*, *segu*, *segi*, verbo adhucdum viridis usus, ejusdemque significationis? nec minus illud *sipo* rarum et vetus, cujus loco jam vulgatissimum est *dissipo*, convenit cum illo Bohemorum *sypiu*, veteri enuntiatione, sequiori *sypi*, praesenti *sypám*, et Slavonico *сѣпая*, aucto epenthese litterae *λ* procul dubio recentiori. Non poterant Slavi radices illas jam pridem antiquatas a Romanis, aut recentioribus Latinis mutuo accipere; igitur hae sunt antiquissimae, vel communes utrique genti, derivatae alio antiquiori fonte; vel alterutri linguae propriae ab altera serius adoptatae. Pelasgorum linguam antiquam fuisse Latinam, eamque, quod ad voces pure Latinas attinet, lingua Graeca longe fuisse antiquiorem, suspicatur Humphri-
dus

- 116) Operis inscripti: *De causis amissarum quarundam Latinae Linguae radicum, uti et multarum vocum derivatarum. Christiani Daumii de Latinae Linguae Analogia et Usu Commentationum* Αποσπασματιον. In collectione Dissertationum Rarissimarum Historico-Philologicarum ex Mus. I. G. Graevii editarum Trajecti Batav. 1716. 4. 445 — 535.

dus Pridaux 117); sed quis audeat consensu
 singulorum quorundam vocabulorum *forma-*
lia linguarum constitutiva et distinctiva, ut
 scribit Thomas Reinesius 118), designare?
quum declinationis aliqua cognatio, conjugatio-
nis, constructionis, phraseon, imo litterarum
paritas in diversissimis linguis reperiatur. Nihil
 itaque parvae cognationis argumento, et
 majori fiducia opinionis de priscae consensu
 linguae laudatarum gentium sensu Dolcii
 omnino asseverare valeo; maxime quia dif-
 ficultates Geographicas in descriptione vete-
 ris Illyrici occurrentes solvere, et morum
 gentis hujus ab Appiano notatorum dissen-
 sum a Slavica vivendi consuetudine, quam
 Procopius Caesariensis memoriae prodidit,
 ad concordiam revocare non possum. Illa
 verborum singillatim sumtorum cognatio
 etymologica in comparisonem Slavicae lin-
 guae a diversis Scriptoribus ita ducta est, ut
 alius 119) in Gothorum et Getarum gente ori-
 ginem

117) Apud laudatum Morhofium Cap. VI. de ve-
 tustissimo sermone Latino —

118) Vid. ejus ΙΣΤΟΡΟΥΜΕΝΑ Linguae Pu-
 nicae. Cap. XIV. 1.

119) Slavos cum Gothis passim confundebant Grae-
 ci auctores; nec mirum sit, *Thomam Archi-*
diaconum Spalatensem Slavorum gentes ad ori-
 ginem Gothicam reduxisse, cui hanc opinionem
 suafisse potuit usus Gothicorum nominum apud
 Slavos Dalmatiae, prout Cl. *Clemens Comes*
Grubisichius animadvertit suae *In originem*
et historiam alphabeti Slavonici Glagolitici vul-
go Hieronymiani Disquisitionis Venetiis A. 1766.
 8. editae, pag. 10. et sequentibus.

ginem Slavorum videat; alii 120) contra propu-

120) Conf. ejusdem pag. 32, et 36. ubi *Grubisichius* asserit: Dalmaticos Scriptores cum Photio et Simocatta Gothos Sclavos dixisse, quod Gothi Sclavonicae originis, et domicilio tantum Germani essent populi. Sed in hac opinionum varietate, quibus Gothi, Getae, Daci et Slavi pro una eademque gente habentur, maxima est difficultas componendi linguam Gothorum antiquissimam cum caractere et ingenio Slavicae linguae, prout in iis adhucdum consentiunt illae stirpes, quae jam ante mille circiter quadringentosque annos eo commigrarunt, ubi locorum nunc persistentes dialecto tantum a suis antiquis contribulibus distinguuntur, et longe minus tot saeculorum decursu invicem differunt, quam si Gothicae sive Teutonicae dialecti mutuo comparentur. Profecto ab ipsa singulorum sonorum proprietate usque ad totam sermonis compagem Slavi a Gothis arte grammatica differunt, ut morum ingenii originisque gentilis diversitas facile appareat. Conabor hunc antiquissimae seu communis linguae Slavicae characterem Capite sequenti ita describere, ut comparatione per singulas Grammaticae partes cum aliis gentibus instituta, facies illius, quae Procopio Caesariensi nimium peregrina vel admodum barbara visa est, tamen in ista peregrinitate singillatim consentiat cum aliis gentibus, licet partium complexus ipsumque sermonis aedificium proprio quodam structurae ingenio exurgat, quod ex prima elementorum compagine, qua sonorum duplex habitudo *dura* vel *mollis* nascitur populari consensu, velut ex caemento et arte firmius

pugnent, Gothos fuisse Slavonicae originis; nonnulli linguae Slavonicae populos ad priscos Phryges 121) quibusdam indiciis reducere conantur; imo non Phrygum modo, sed Phoenicum 122) quoque genus in convenientia sermonis observasse sibi videntur: maxime quum jam praecefferint Scriptores 123), qui affinitatem Slavonicae linguae cum Hebraea singulari opere collatam edide-

et pulchrius cohaesurae molis deducitur. Mihi sane videbatur utilius rei philologicae ac ethnographicae futurum istam comparisonem instituisse, quam pertinaci attamen incerto conatu inquirere in illam *Geticae linguae dialectum*, quae *Scythico Soloecismo* contineatur, et a nobis pro matre haberi debeat (Vid. Cl. Franc. Jos. Sulzer. *Geschichte des transalpinischen Daciens*. I. B. I. Hauptst. 3 Abschn. §. 76.) omnium hodieum persistentium Slavicae linguae dialectorum. Nam, quum omnes praecipuae dialecti Slavicae a veteri Gothorum sermone tali distinctione removeantur, quae diversitatem linguae arte atque ingenio grammatico ceu quibusdam faciei lineis et coloribus manifestam reddit; nescio in quem modum ille *Scythicus Soloecismus* et *Getica* possit esse tantummodo dialectus, et mater omnium Slavonicarum.

121) Conf. Grubisichii Diss. pag. 52. et seq.

122) Ejusdem pag. 59.

123) Abraham Frenzelius alique, quorum sententiam de Slavonicae linguae cum Hebraea affinitate risu ab iis maxime exceptam, qui ejusdem linguae indolem minime cognoverunt, merito Comes Grubisichius pag. 63. animadvertit.

derunt. Nostris etiam temporibus non defuerunt, qui Slavonicas voces compararent 124) cum Chaldaicis; non equidem illius linguae cum Aramaea ejusdem cognominis, Danielis Cap. II, 4. Sed Chaldaeo - Scythicae, quae ipso sono nominum propriorum in $\text{רש} = \text{רש}$ desinentium Slavonicum quid prodere videtur. In tanta varietate cognationis in Slavonicum sermonem ex linguis ingenio, moribus, aetate, regionibusque remotis ac omnino diversis ducta, non equidem possum de omnibus exemplis in hoc genere a Scriptoribus prolatis iudicium ferre: quum tamen in animum induxerim de connexionione quadam Slavorum Linguae cum Graeca, Latina et Gothica Cap. V. Vol. II. agere, jamque superius nonnulla Slavorum vocabula non solum cum linguis istis, verum etiam cum Hebraico sermone comparaverim; dicam, etsi timide, quod sentio in hunc prope modum, quo *de vestigiis linguae Hebraicae in lingua Graeca* universe disputavit 125) J. A. Ernesti. Majorum illius gentis, quae postea *Slavorum* nomine communi maxime inclaruit, ultimas origines ex Oriente esse repetendas, ab iisque huic Europae parti, quam Jordanes pag. 11. laudatus memoriae prodidit, eam illatam esse linguam, qua in
Orien-

124) Conf. Equitis Michaelis *Spicilegium Geographiae Hebraeorum Exterae post Bochartium*. Goettingae 1780, 4. P. II. *Chaldaei* pag. 77 — 104.

125) *Opusculorum Philologicorum et Criticorum* pag. 171 — 182.

Oriente usi sunt, non omnino absimilem Hebraicae; sed, velut Armenorum linguae origines quidam eruditi viri ab ea repetunt; ita quoque primis staminibus antiquioris nostri sermonis ab eadem ductis una cum cognitione *unius Dei*, et morum vitae *Patriarchalis* haud obscuris speciminibus in Europam translatis. Quum vero notum sit, *quantam vim habeat, ut ad ingenia vel acuenda vel obtundenda; animos vel incitandos vel retundendos, mores denique fingendos, ita ad sermonem variandum, penitusque mutandum, aër, quem spiramus; terra, quam incolimus, victus denique ipse moresque; fieri non potuit, ut sermo ille orientalis multorum saeculorum decursu non immutaretur. Sed, ut Ulyfsem, quamvis ita per absentiam mutatum, ut a nemine suorum cognosceretur, tamen prodidit cicatrix: ita priscae Slavorum linguae ingenium quoddam orientale non potuit ita aboleri, quin nonnulla sui vestigia relinqueret, retineretque formas quasdam dicendi, unde origo ejus intelligi possit. De his itaque velut primarum sedium monimentis; de vestigiis vero linguarum Graecae, Latinae atque Gothicae in eodem sermone Slavico, velut ex cognatione sequiori, victoriis, convictu, migrationibus et consuetudine contracta, ne bis eadem repetantur, laudato Cap. V. exemplis et rationibus agam.*

Omniū antiquissimam linguae Slavonicae vocem investigandi desiderio Dobrowskius tenebatur, eamque operam huic rei
sin-

singulari opusculo 126) impendit, quo probare conatur, primam vocem Slavonicam a Pomponio Mela Lib. III. *de situ Orbis* Cap. IV. isto verborum contextu memoriae proditam fuisse: *Sarmatia intus, quam ad mare latior, ab iis, quae sequuntur VISULA amne discreta, qua retro abit, usque ad Istrum flumen immittitur.* Post Melam nomen dicti amnis a Plinio *Vistula* scribitur; Sed Dobrowskio neuter scribendi modus videtur veritate niti; putat enim incorruptae scriptio-
nis modum a Mela tali orthographia observatum fuisse, qualis adhucdum apud complures Slavicae originis nationes laudati nominis enuntiatio viget, a quibus *Visla, Wisla* profertur. Vocabulum hocce Slavorum linguae proprium esse Dobrowskius probat: primum quidem ratione formae, cum aliis fluviorum nominibus feminini generis, uti sunt: *Odra, Moldava, Sazawa* — eadem vocali *a* cadentibus; tum causa litterae *l* servientis substantivorum nominum formae masculinae in *l* aut *el*; fem. in *la*; neutr. in *lo* desinenti: porro praecipuo syllabae *vis, wis* fundamento, velut radice, quae in verbo *vis-eti* apud Bohemos, et Polonos *wis-iec*, ceterosque Slavos adhucdum in usu est. Quod equidem ad laudati verbi radicem attinet, haec etiam litteralis dialecti verbo *вѣкъ* et *вѣкъ* *suspendo* et *pendeo* confirmatur.

Etiam

126) Germanice scripto: *Uiber das erste Datum zur slawischen Geschichte.* Vid. *Neuere Abhandlungen der k. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften.* I. B. Prag 1790. 4. p. 365.

Etiam hoc addiderim: Constantinum Porph. P. II. Cap. 33. *Wislae* in hunc modum meminisse: *Venit autem posteritas Proconsulis et Patricii Michaëlis Βασεβαστης Zachlumorum Principis filii, a non baptizatis accolis fluminis Βισλας, quod et Διτξικη cognominatur.* Fortassis a ferocitate: Slavicum enim verbum est *ди-чю*, Bohemis *diwočiu*, *diwočjm*, *ferocio*, epentheticè auctum. Dobrowskius equidem sententiam proferre noluit, qua rei circumstantia factum sit, ut *Wisla* pendentis, amnis ex alto defluentis nomen sortiretur; ex fontibus tamen illius praecipiti defluxu postea uno alveo collectis appellationis causam deduci posse innuit.

Sed his omnibus *Anteprocopianis* vocibus, Slavicae linguae, diversa probationum firmitate, vel imbecillitate, ab auctoribus vindicatis, quas ego in medio relictas narratione simplici attingere mecum constitui; una vox, non solum analogia, consuetudine, auctoritate, usuque adhuc praesenti omnino Slavonica, verum etiam Russorum genti ab auctore, qui eam primus memoriae prodidit, jam Saeculo V. denominate attributa, mihi observatione dignissima videtur. Illa nimirum, qua *Danubius* a Russis populari nomine appellabatur teste 127) *Mose Chorenensi*: JOZA. Vocabulum hocce universae Slavorum genti adeo proprium est, ut, licet apud Dalmatas exiguum varietatem in enuntiatione contraxerit, a quibus profertur per

127) In *Geographia* edit, Londin, N. 22. p. 345.

serius et quo popularium consensu accitum sit: quamquam heic nolim ullam dialectum Slavonicam ab jure urbanitatis ita exclusam, ut in ea propria linguae antiquiori vocabula subinde melius quam in litterali posteriorum saeculorum servata fuisse negem. Supra enim jam animadverti, vocabulum *ТѢНЪ* in recentioribus S. Cod. Slavonici exemplis vix inveniri; quin tamen apud Bohemos ejus monimenta cum in *MStis*, tum in topographia praesenti (*Tyn, Teyn, Tyna Kowenstá*) periverint; apud Russos vero Slavinitas illius etiam hodierno usu confirmetur. Non equidem historica fide asseverare possum, finium occasione Danubio nomen *Joza* fuisse impositum a Russis, imo Slavis, ut ego arbitror, ista nuncupatione comprehensis, et usque ad ripam Danubii *dispersis*; veri tamen similior mihi videtur esse hujus appellationis causa ducto in rationem *vinculi* nomine, situ, et historia temporum. Sed forsitan antiquatus fuerit, opinione mea, usus vocabuli, postquam ceso militum Magistro Chilbuldio *Antis et Sclavenis* 129) *libera semper fuit amnis transmissio, et Romana res incursibus eorum patuit*: hac enim finium protensione ruptum est *vinculum*, quo Slavi ante Procopium continebantur.

Dum istam Anteprocopianorum linguae Slavicae vocabulorum brevem notitiam describo, Professor Alter ab explicatione Thucydidis in Bibliothecam rediens, et quidpiam
novae

129) Teste Procopio Lib. III. Cap. 14.

novae observationis philologicae aptum Slavicae rei illustrandae ipso accessu innuens me docet; in Thucydidis 130) isto contextu verborum: „Hoc autem tantae cladis nuntio „Athenas allato, Athenienses diu ne praecipuis quidem militibus (τοις πανυ των στρατιωτων), „qui ex ipso proelio evaserant, et aperte nuntiarant, fidem habuerunt, ut sic funditus eversa crederent — “ esse illustrem consensum vocabuli Slavonici PAN, cumprimis antiquissimo usu Bohemorum, apud quos summi ordinis viri celebres ac nobiles, non aliter quam Páni appellabantur; quemadmodum in alio Thucydidis 131) loco *summus ordo* laudata voce το πανυ αρχιβες describitur ab Alcibiade his verbis Atheniensibus suadente: „Sed solita modestia, quemadmodum „et majores nostri res ipsas in hunc statum „extulerunt, dum juniores una cum senioribus consultarent, nunc etiam eadem ratione rempublicam amplificare conemini: et „existimetis juventutem ac senectutem, alteram sine altera, nihil posse. Sed si infimus, „et medius, et *summus ordo* sit simul permixtus, maximas vires habere.“ Summus ille ordo majoribus nostris ejusdem vocis των πανυ potestate dicebatur *Status Dominorum Staw Panstý* supremo nobilitatis gradu, ita, ut solo nomine Pán scripto jam quisque intellexeret, primi ordinis virum nobilem Bohemiae indigitari; quo Presbyter Diocleates de

130) De Bello Peloponnesiaco edit. Andr. Dukerī
Amstel. A. 1731, f. Lib. VIII. sub initium.

131) Lib. VII. 15.

de Chrobatis testatur, illos, qui ducali sanguine prodierant, itidem appellatos fuisse *Pános*, id est *Dominos*, quemadmodum apud nos nuncupabantur. Aestimatio hujus vocabuli tanta fuerat, ut illustres viri ad nos commigrantes, qui prius *Comitum* titulo insigniti erant, hujus nominis versuram fecerint, velut de inclyta Austriacorum *Comitum de Bernek* familia testatur id vetus Chronicon Zdiarense 132), quod de *Smilone*, qui Anno MCCCXII. mortuus est, loquens ita ait: *Hic omisso Comitatus titulo, primus se Dominum de Cunstat nominavit.* Gothis, ut in Codice Carolino videmus, nomine FAN vel rectius FANA 133) *Dominus* itidem significabatur; sed istius vocis consensu nihil doctiores reddimur de vi, potestate ac philosophia vocabuli PAN; sola Atheniensium consuetudo comparata cum antiquissimo usu Slavico nos edocet, *πανν* adverbium, a *παν*, omne deductum, dum articulo jungitur et dicitur *ὁ πανν* significare emphasin, et transire in potestatem nominis, quo praecipuae summaeque nobilitatis vir significatur. Apparet igitur hac vocabuli et significationis consensione quaedam Atheniensium sive antiquitas, sive gustus in Slavico nomine *Pán*, quod majores nostri cum alio praestantiae causa suarum consuetudinum gnari commutare noluerunt.

132) Apud Gelas. Dobner Annal. Hagec. P. II. pag. 142.

133) Vid. Franc. A. Knittel Ulphilae Versionem Gothicam, ubi primi generis vocum compendia adferuntur et explicantur.

luerunt. Ex hoc antiquo nominis usu et excellentia pendet proprietas sensus formularum, dum sermo est *de novellis decisionibus*: **Пáni nálezli.** *Proceres invenerunt*; **Нáлезове Пáнстї,** *Edicta Procerum*: et universim, verus atque genuinus vocabulorum intellectus moribus atque legibus ritibusque gentium antiquioribus maxime illustratur, cujus causa, quantum equidem Introductionis ratio admittit, malui eligere Procopii Caesariensis Lib. III. Cap. 14. de *Sclavenorum et Antarum* moribus celebrem locum, quem antiquioribus monumentis cum historicis, tum philologicis, praesertim legum Slavicarum fragmentis, et consuetudinum memoriis illustrarem, ubi recentiores de hoc instituto Scriptores vix aliquid observarunt: qualis est exempli gratia *Legis*, quae universae Slavorum genti **ЗАКОНЪ** appellatur, originitio historica et philologica; aliaque hujus modi momenta, moribus ingenii ac vitae Slavorum cognoscendis idonea vel necessaria.

CAPUT III.

De moribus Slavorum gentilium, ut equidem illi linguae communi illustrandae necessarii sunt, brevis commentatio celebrem Procopii Caes. locum exponens.

Contextus verborum Procopii.

Et vero hi populi, *Sclaveni* inquam et *An-*
tae, non uni parent viro, sed ab anti-
 quo in populari imperio vitam agunt, ac
 propterea utilitates, et damna apud ipsos
 in commune vocari solent. Aliarum etiam
 rerum fere omnium ratio ab utrisque Bar-
 baris servatur eadem, fuitque olim consti-
 tuta. Unum enim Deum, fulguris effecto-
 rem, dominum hujus universitatis solum
 agnoscunt, eique boves, et cujusque gene-
 ris hostias immolant. Fatum minime no-
 runt, nedum illi in mortales aliquam vim
 attribuant: at cum sibi vel morbo correptis,
 vel proelium ineuntibus, jam mortem ad-
 motam vident, Deo vovent, si evaserint,
 continuo victimam pro salvo capite macta-
 tuos: elapsi periculo, quod promisere sa-
 crificant, eaque hostia vitam sibi redemptam
 credunt. Praeterea fluvios colunt, et Nym-
 phas, et alia quaedam numina quibus om-
 nibus operantur, et inter sacrificia con-
 jecturas faciunt divinationum, Intuguriis ha-
 bitant vilibus, et rare sparsis, atque ha-
 bitationis locum subinde mutant. Cum pug-
 nam invadunt, multi pedibus tendunt in

„hostem, scutula, spiculaque gestantes manibus. Loricam non induunt, quidam nec subuculam habent, nec pallium, sed cum femoralibus tantum, ad virilia usque aptis hosti se offerunt ad certamen. Una est utrisque lingua admodum Barbara, nec forma corporis inter se differunt. Sunt enim proceri omnes, ac robustissimi. Colorem nec summe candidum habet cutis, nec flavum coma, neque is plane in nigrum deficit, at subrufus est, et quidem omnibus. Vitam aequae ut Malsagetae, victu arido, incultoque tolerant, toti, sicut illi, sordibus et illuvie semper obsiti. Ingenium ipsis nec malignum, nec fraudulentum, et cum simplicitate mores Hunnicos in multis retinent. Nomen etiam quondam Sclavenis, Antisque unum erat: utrosque enim appellavit *Sporos* antiquitas, ob id, opinor, quia *σποραδην*, hoc est sparsim et rare positis tabernaculis, regionem obtinent, quo fit, ut magnum occupent spatium. Et vero ulterius ripae Istri partem maximam habent. “

Haec morum descriptio quamquam brevis videatur esse, tamen summa capita Slavicae gentis antiquitatum ad divisionem et ordinem populi; ad leges et consuetudines; religionem et ritus; disciplinam privatam et militarem; communionem unius linguae, ipsumque ingenium et morum simplicitatem pertinentia succincto verborum complexu innuit. Originem hujus gentis paulo altius repetere, aut primas omnium sedes certis rerum gestarum testimoniis comprobare, nec meum animi propositum, nec praesentis insti-

stituti ratio, neque vires admittunt: sed, velut Capite praecedenti ex prima Slavorum memoria Procopii et Jordanis testimonio firmata eorundem Slavorum linguae antiquissima vocabulorum specimina justorum fide monumentorum nixa producere conatus sum; ita quoque auctoritatis ejusdem robore, id, quod in moribus et ritibus Slavorum antiquissimum est, atque universae genti, majori saltem aut praecipua stirpium parte, commune vel olim fuisse, vel quadamtenus adhucdum persistere cognoscitur, ad illustrandum Slavicae linguae communis et antiquissimae ingenium praesenti Capite breviter adducam. Necdum huic Slavorum historiae parti cognoscendae vel similia virorum eruditorum scripta habemus, qualia *Lipsii* exempli gratia *Panvinii*, *Sigonii* aliique illustrandis antiquitatibus Romanis tradiderunt; vel, qui succinctam explicationem morum ac rituum, qui olim apud Slavos obtinuerunt, tali methodo conscripsissent, qua *Compendium Antiquitatum Romanarum* nobis dedit Cl. G. H. *Nieupoort* typis exscriptum *Budissae* A. 1739. 8. Primas tamen ejusmodi speciminis 1) lineas impigro conatu heic ducere incepit eruditus Lusatiae Vir Cl. Doctor *Carolus Gottlob Anton*: quamquam praeced-

- 1) Duplici opusculo in hunc modum inscripto: I. *Erste Linien eines Versuches über der Alten Slawen Ursprung, Sitten, Gebräuche, Meinungen und Kenntnisse. Mit zwey Kupfern.* Leipzig 1783. 8. II. *Erste Linien — Zweiter Theil.* Ibidem 1789. 8.

celserint alii Scriptores, qui vel aliud agendo, vel ex animi proposito cum de antiquis, tum recentioribus singularium Slavicae originis nationum moribus commentati sunt, quorum brevem notitiam sub finem hujus Capituli dabo. Sed, qui linguae Slavorum veteris in hoc genere commentariorum rationem ita pensi habuerint, ut mores descripti Slavonicorum antiquitate vocabulorum, et vicissim horum vis ac ingenium vetustate consuetudinis illustrentur, paucos inveni. Itaque desiderio scientiae, qua Slavonici mores et consuetudines cum ingenio linguae jungantur, vel praecipua studii hujus parte mihi proposita, in vocum antiquitatem, historiam et usum cumprimis inquiram.

§. 1.

De divisionibus populi Slavonici, ejusque ordinibus in populari imperio.

I. Jam sub medium Saeculi VI. populum istum, quem uno nomine *Spororum* ab antiquitate appellatum fuisse Procopius dixit; et Jordanes itidem uno, sed alterius appellationis, *Vinidarum* nempe *populosae nationis* nomine significavit, uterque pari consensu *principaliter in Sclavanos et Antas* divisit. In hac profecto divisione non sola fortitudinis *Antarum* praestantia 2), et discretarum sedium a Jordane atque Procopio signata

2) *Antes vero, qui sunt eorum fortissimi* — Jordanes in contextu pag. 11. laudato.

nata descriptio 3), verum etiam illius ratio discriminis spectari debet, quod suapte natura in remotioribus locorum spatiis nascitur etiam in eodem sermone unius populi, qui vinculo unius linguae maxime coniungitur. Non potuit utraque natio ejusdem gentis per immensa spatia ab ortu *Vistulae* ita dilatari, talique populi numerositate infiniti a laudatis Scriptoribus celebrari, quin longius quoddam tempus intercesserit, quo excurrente aliqua linguae Slavicae generatim sumtae discrimina orta sint ex ista divisione antiquiori Slavinarum Antarumque populi; maxime quum ipse Procopius 4) jam illis temporibus inter eos ortorum dissidiorum ita meminerit, ut res ad manus et pugnam veniret; postea utrisque in amicitiam foedere percusso redeuntibus. In hac unius gentis divisione in duas nationes, duo praecipua rei popularis momenta Procopii verborum contextui innixa observatione digna sunt: prius, quod populi divisionem non solis nominibus factam, sed hujus discriminis certum quoque in se fundamentum contineat; posterius vero, quo, non obstante illa divisione, tamen rerum fere omnium ratione ab utrisque eadem servata, unius cum primis linguae vinculum, et character quidam communis Slavici sermonis, seu facies describatur. In illud momentum, quo divisio gentis nititur primum inquiram, postea Procopiani contextus serie linguae unius characterem descripu-

3) Idem ibidem; Procopius Lib. IV. Cap. 4.

4) Lib. III, Cap. 14.

turus. Verbis itaque Jordanis atque Procopii expensis, videntur *Antae*, quorum hoc nomen paulo post in historia nostrarum gentium disparuit, nominibus *Russorum* eorumque rebus publicis maxime involuti fuisse; quod non tantum ex descriptis ab utroque auctore sedibus *Antarum* deducitur, verum etiam comprobatur quibusdam antiquioribus linguae, utrique populo communis, discriminibus, quae ante Constantinum Porphyrogenitum inter dialectum Slavicam et Russicam jam intercedentia ab eodem Imperatore distinctis vocabulorum speciminibus 5) memoriae prodita sunt. Imo, si antiquiora universim linguae Slavicae monimenta, prout haec in libris Divinis et Ecclesiasticis, tum etiam in vetustissimis, Russorum, Serborum, Bohemorumque Legibus, consuetudinibus ac memoriis aetatem tulerunt, mutuo comparentur, non solum in singularem quorundam vocabulorum usu varietas, verum etiam in Grammatica formularum consuetudine diversitas quaedam externa, quae substantiam sermonis non mutat, apparebit. Nec mei solius est haec animadversio, verum etiam studiorum meorum socii Dobrowskii, qui laudata Procopii divisione antiquioris nostrae gentis in Slavinos et Antas inductus, tale quodpiam *constans* atque *notabile* discrimen in lingua Slavonica *generatim* sumta constitui posse arbitratur, quale inter Germanicam superiorem et inferiorem in-

5) Conf. priori Cap. nomina cataractarum *Borys* thenis exposita pag. 225.

intercedit. Utar itaque amici observationibus, ejusque voluntati et rationi heic obtemperabo in haec verba 6) perscriptae: „Unice nunc „notis illis generalibus velim, ut attendas, „aliasque similes addas, aut istis alias meliores substituas. Igitur Linguae Slavicae „discrimina *antiquiora* haec notavi: amant „alii *raz* (раз) in 7) compositione Verborum, „ut *разкозъ* *divortium*; *раздѣленіе* *divisio*; alii „constanter *roz* (роз), ut *розводъ*, *propago* „vocabulum frequentis usus in re rustica; „*rozďlenj*. Isti particulam *iz* (изъ seorsim et „in compositione adhibent; ut *изъ дома*, *e* „domo; *изъ мѣста* *de loco*; *изъкозъ*, *εκλογη*, „*delectus*; *изъвѣтокъ*, *residuum*; hi utuntur „littera *z*, vel hujus loco sumunt particulam *wy*, (въ—), quae alias itidem apud „omnes Slavos frequentissimi usus est in „compositione verborum; ut *zbor* 8); *zbyreť* „cetera; *myweden*, *eductus*, ubi litterali dialecto dicitur *извѣденъ*. Quod porro amicus meus scribit: „Isti particulam *da*, (да), et „*niz* (низ — *ex nizъ*, *deorsum*, concisam) „in compositione adhibent, quas hi ignorant

6) Epistolae de hoc discrimine philologico inter Slavinos et Antas faciendo ad me datae.

7) Conf. superius dicta de nomine *koztoť*.

8) Slavis et Russis dicitur *собръ*, *собраніе* (*Sobránj*) *людей*, *concilium*, *synodus*; Dalmatis *Sábor* et *zboor*. Littera *z*, vim praepositionis *s* = *cz* *con* — *συν* — habet, quae enuntiationis propriae causa commutationem subiit, ut ne prima radicalis littera cum sono *p* confunderetur. Eandem ob causam scribimus *zbrám*.

„rant“; eo sensu accipiendum puto: laudatam conjunctionem **да**, enuntiatione hac literali Bohemis jam diu ignotam esse: vigere tamen in *figura Grammatica*, primum quidem *metathesi*, dein etiam *antithesi* facta litterae mediae in *tenuem jeratam*: itaque Bohemica conjunctio **at'** nihil aliud est, quam eadem Slavorum conjunctio **да**, ut sequentibus exemplis probatur. *Genes.* I, 26. de homine ad imaginem Dei creando verba Scripturae consequentia ita Slavice redduntur: ѿ да ѡ-бладаетъ рыбами морскими; quae in communi nostra Vers. Bohemica sonant: **a at' panuge nad rybami morstými**; quamquam et Slavicae interpretationi nostra itidem similior ita reddi possit: **y at' wladne rybami morstými**. Item *Gen.* XXXII, 11. да не когда пришеде оуеетъ ма — MS. Crumlov. **at' by snad neprigda nezbil** — Communis Edit. **aby snad prigda nepobil**. — In hac igitur collatione formularum loquendi Slavonice ac Bohemice observatis figurarum Grammaticarum, quas orthographicas vocant, varietatibus, apparet, Slavonicam conjunctionem **да кѣ**, *utinam, ut*, eandem esse cum Bohemica **at' by**, e qua sublato **t'** (vel *d*, si malis per *aphaeresin* **тѣ да** factam fuisse varietatem) nata est ejusdem potestatis conjunctio **aby**. Quod attinet ad particulam **низ** — etiam haec in usu est apud Bohemos spectata varietate 9) quadam commutationis litterarum

3

- 9) Saepius Bohemi littera **з**, utuntur pro **ж** Slavonico, ut **мезе** pro **межа**, *limes*; **тврз** pro **твржа** *castellum*.

з cum ж, exempli causa Slavi aequae ac Bohemi dicunt: низкій et нижній *humilis*; нїзкѣу, нїзкѣм *humilem reddo, deprimo*; нїзина (низина) *locus humilis, vel depressus*; sed in compositione laudata particula низ — Slavorum more e. g. низхожаѣ, низлежаѣ, Bohemi non utuntur; sed separatim dicunt: нїзсе chodjm, нїзто ležjm; cujus diversitatis causam videor mihi videre: quod illi magis formam loquendi Graecorum; *καταβαινω, κατακειμαι*, et hoc sequiori tempore imitati fuerint; nostri manserint in simplicitate Slavica. Hanc ob rem defectu antiquioris auctoritatis varietatem istam nolim referre inter discrimina linguae Slavicae antiquissima. Propius ad antiquitatem altiore accedit *Epentheticum L* post labiales, quod genus figurae *Antarum* consuetudinem prodere videtur: quia *Russi* atque veteres *Serbi* Danubiani hanc litteram suis vocibus jam pridem inserere consueverunt; quin constet Bohemos, fortassis more majorum *Slavicae* nationis, unquam hac epenthesi usos fuisse. Communis tamen epentheticae illius litterae usus cum in Libris Ecclesiasticis Ruthenorum ac Slavo-Latinorum, tum in vulgari Illyrico sermone, in quo itidem, ut in litterali vocabulum земаа scribitur *žemglja*, terra, quae, Bohemis a passim in ě, id est & mutantibus, dicitur *žemě*, diversitatem antiquam eamque ex Dalmatia usque ad extremos *Russos* tractu illo versus orientem remotiori comprehensam testatur. Nec ista *Anticae* in loquendo diversitatis extensio ultra Danubium in Dalmatiam finibus *Antarum* a Jordane descriptis contraria est: nam teste Procopio Lib. III. Cap. 14. Lib.

IV. Cap. 25. postquam *Antae et Sclaveni* a Gepaedibus excepti transvehebantur, Romana res incursibus eorum patuit; nec vim ullam ad Istri fluminis trajectum illis Romani afferre poterant. Insertae quidem illius litterae L in ipso *Serborum* nomine proprio exempla habemus passim apud Constantinum Porphy. P. II. Cap. 31 et 32. ubi Σεργβοι occurunt; sed nullum hujusmodi specimen mihi notum est, quod exstet apud Scriptores occidentales etiam isto Imperatore antiquiores, quibus illi constanter *Serbi* 10) aut *Sorabi* appellantur, itidem ut *Slavis Lusatiae* atque *Bohemiae*: nam *Dalemilo* 11) *Srbowe*, *Srbstŭ gazyt*, *Srbi*, *Srbica gens*, aut *lingua* eo sensu dicuntur, ut e contextu facile intelligas, eum hoc nomine velut antiquiori, sicut Procopio *Spori* vocabantur, *Slavos* intellexisse. Habemus itaque antiqui discriminis inter *Slavos* et *Antas* intercedentis certa et linguae et locorum specimina fidei historicae innixa, quibus verba Auctoris 12): *apparet, Bohemos imprimis gentem Slavonicam fuisse* — confirmantur; illustraturque Schlözeri observatio philologica in Specimine Annall. Russ. facta de quorundam exemplorum majori consensu cum dialecto Bohemica. Contra vero viget apud Polonos, *Bohemos*,

10) Conf. Annales Regum Francorum.

11) Cap. I. et II.

12) Dissert. de priscis Slavorum populis. Tomo V. Societ. Jabl. §. XVIII. — ex quo (testimonio Constantini Porphy. P. II. Cap. 32.) *apparet, Bohemos* —

mos, et, qui horum dialecto contuntur, Moravos, Silesios et Slavos Ungariae, usus *Epenthetic*i D ante litt. L post vocalem; ut *modli sie, modlj se, orat*; maxime in vocabulis instrumentorum, *černidlo, prawidlo; atramentum, regula*, ubi consuetudine dialecti Litteralis atque Russicae nec non Illyricae vulgaris seu Dalmaticae, sine ulla epenthesi similia nomina scribuntur: чернило, чернила, правило; *Rallo aratrum*, nostris *radlo*. Alia praeterea diversitas itidem ad *figuram orthographicam* pertinens in usu *щ* continetur, quod monogramma Antae (Russos heic magis intelligo, et sub quadam varietate ¹³) dialectum litteralem, aut Srbicam antiquiorem) *densius* in forma nominum — *щъ* generis feminini, atque in participiis — *щий, — щъ* enuntiant; ut вещь, вещь, *res*; мощъ, мощь, мочь, *vis, robur*; ночь, ночь, ночный, *nox, nocturnus*; tenuius Bohemi et Poloni: *węc, moc, noc (noćn)*; чѣщій, *čtaucý, czytáiacý, legens*. Idem Antae, seu Russi atque dialecto litterali additi litteras dentales *z* et *z'*, (*z, z', ж*) pro aspiratione *h* seu *g*, (*г = gh*) pónunt: свѣзда, звѣзда, *stella*; quam alii, ut Bohemi servant enuntiantes *hwězda*. Item *c* pro *k* (*ц* pro *к*) illi proferunt: цвѣтъ, цвѣтъ, цвѣту; isti *kwět, kwetu (kwtu) flos, floreo*; quod tamen rarius fit, et istius enuntiationis elementis perscribitur. Illi in tertia persona singularis et pluralis numeri Praes. et Futuri temporis

re-

¹³) Varietas densitatis consistit in hoc, quod in Russica dialecto monogramma *щ* potestate litterarum *щч*, in Litterali vero *шт* proferatur.

retinent *тх*, scribentes: *чтѣтх*, *чтѣтхъ*, *legit, legunt*; quod hi non adhibent, vel illo heic uti nunquam noverant. Ad has omnes figuras orthographicas accedit ista *characteristica* et antiquior nota *Russicae*, seu *Anticae* varietatis: quando vocum a duabus litteris consonantibus Slavice inchoatarum complexui, ut sunt *брада*, *глава*, *града*; *barba*, *caput*, *urbs*, prior vocalis in *o* mutata alternatim interponitur: *борода*, *голова*, *городъ*. De commutatione hac, quia Cap. praecedentis §. 5. ad Constantini Porphy. vocem Βαρσφορος (*Барынопоръ*) satis dictum est, in praesentiarum hoc solum adnotasse operae pretium fuerit; laudatae varietatis *Russicae* exempla etiam in specimine 14) Lexici Bulgarici MS. Biblioth. Palat. Vindobon. inveniri: nam voci *οξυπους* significatio quidem Slavica, sed insita vocali *o* ita subscripta est: *корзѣногъ*, prout *Russis* *борзая собака* *canis pernix* significatur; et *корзѣ* *velociter* *Slavis ruthenifisantibus*, *velocius* tamen *Bohemis* *brzo* dicitur. An illa *Russorum* diversitas, qua hi mutatione *тѣ ѣ* in *o* subinde a *Slavis* recedunt dicentes *одинъ* pro *ѣдинъ* *unus*; *гединъ*, *unicus*; *осень* pro *ѣсень*, 15)

An-

14) In Codice MS. chartaceo inter Graecos N. CLXXI. 4. quo Lexicon Graecum Anonymi glossatum continetur. Specimen hoc litteris Cyrillicis vocibus Graecis superscriptum suo loco recensebo.

15) Nomen *autumni* non confundendum cum vocabulo *gesen* Boh. quod *fraxinum* significat, et idem est cum *Russ.* *ясень*.

Anticae varietati adscribi debeat, defectu antiquiorum monumentorum omnino asseverare nequeo. Igitur superest jam illud *Slavorum* et *Antarum* linguae discrimen antiquius, quod ita ex singularium vocabulorum usu pendeat, ut certis auctoritatibus proferantur voces alterutri populo propriae, quibus neuter alterius, sed uterque suis tantum atque invicem diversis utatur. Heic ad probe discernendum et asseverandum, quid *Anticae*, quid contra *Slavicae* sit urbanitatis pluribus observationibus historicis et philologicis opus est, quam quis existimet fatorum linguae Slavicae ejusque protensi usus apud *populosam nationem per immensa spacia consistentem*, vel non adeo gnarus, vel in hanc rerum tenuitatem necessaria diligentia descendere nolens. Imo hoc genus studii difficilius redditur ei, cui non tam animus, quam subsidia monumentorum desunt; partim quoque plus exigit operae, ut ne vocabula figuris grammaticis aliam faciem consequuta pro peregrinis habeantur. Itaque primum scientia commutationis litterarum velut *clavi* varietatis utendum est, deinde historia vocabulorum, ne cujus verbi usus cuipiam genti negetur, quod vel in monumentis litterariis vel in locorum nominibus persistit, licet eo jam pridem antiquato aliud novae fictionis vel Slavonico fonte cadens, vel alieno parce detortum fidem habeat. Exemplis utrumque observationis philologicae principium illustrabo: Veteres Bohemi, teste Dalemilo Cap. 59. monituri ne quis ab hoste aut inimico iudicium et iustitiam requirat, isto utebantur proverbio:

Тѣбѣ

Tchdy setyra na se dlubni klidj 16)
 Když (kteryž) se před wrahem saudj.

Heic vocabulum *dlubně*, quod in Lexicis nostris communiter desideratur, antiquissimum est, atque non tantum *Slavicae*, verum etiam *Anticae* urbanitatis, parva varietate a forma Slavorum *ДОЛНА* γλυφειον, *sculprum* 17) et Russorum *долбна* diversum; sed ejusdem significationis 18) et eodem fonte verbi *dlobju*, *dlabju* *ДОЛЕЮ*, nunc *dlabam*, derivatum; cujus vestigia in voce Lat. *dolabra* spectatis consonantibus radicalibus, omnino apparent, quasque vocabulum *dlub*, id, quod *sculptum*, vel *cavum redditum est*, purius custodit. Similia igitur verba singularium vocum censu laudatae diversitatis non veniunt; quamquam ad varietatem ex figuris orthographicis ortam referri possint. Neque illae voces majori commutatione litterarum dissimiles, ut sunt Slavorum *кывертка*, et Bohemorum *wewerka*, *sciurus*; illorum *месть*, horum *msta*, *vindicta*; eorum *дождь*, *дождь*, *дождь*, *дождь*; istorum *дѣст* (*desti*) *дѣсти*, *дѣсти*,

16) Ex collatione variae lectionis Cod. F. F. in Edit. Prochask. et potestate nominis *ДОЛНА*, consuetudine Bohem. *dlubně*.

17) Ita *Polycarpow* reddidit in suo Thesauro. Proprie *scalprum*, id est ferramentum quo aliquid inciditur, significat.

18) Quia *dlub* dicitur id, quod laudato instrumento producitur, spectata dialectorum analogia, *dlubně* ejusdem significationis est cum forma nominis *ДОЛНА*.

ositi, pluvia, pluit, pluere; Russorum et
ruthenisanum Slavorum ѡлчѣ, олчѣ, *esu-*
rio, esuries, fames, вѣлакаха esurivi Matth.
XXV, 35. Bohemorum lačnjm, lačnost, lač-
ně sem, aliaque complura hujus varietatis ad
figuras grammaticas pertinentis vocabula.
Diversitas igitur in illo vocum discrimine ra-
dicalis spectari debet, exempli causa: in
Russica, Slavonica litterali dialecto atque in
Illyrica востокъ, Istook, восточный, istocni,
dicitur oriens, orientalis; in Bohemica východ,
východ, východnj; puteus in illis appellatur
кладъ, кладѣзъ, истокъ rivus ex lacu pro-
fluus, источникъ fons; in ista prius quidem
vocabulum non invenio, posteriorum tamen
vestigia exstant chorographica sine prosthe-
tico ѿ, nimirum rivi illius aurei, zlatá Stoka
nuncupati, qui ex Austria in Bohemiam in-
fluit; et arcis Тоцнѣ in monte, provinciae
Beraunensis prope civitatem Zebrak sitae,
quam ego ab insigni et mirae profunditatis
fonte mihi viso, per aphaeresin тѣ S, loco
Stočnjѣ, Тоцнѣ successione temporum ap-
pellatam fuisse arbitror: nisi potius a verbo
Тоцѣм точѣ ѿливаю fundo, laudatae arcis
etymologia deducta sit. Ceterum antiquius
omnium vocabulorum fontis aut putei, prop-
ter consensum utriusque gentis Slavonicae at-
que Anticae praecipuorum populorum, vi-
detur esse студенецъ, студенецъ, Studenaz,
Studnice, cujus nominis usus apud nos ma-
xime viget, ut ex isto atque similibus recte
conjectura ducatur, majores nostros tenacio-
res fuisse Slavinitatis; quamquam complura
vel in isto honore primitivo jam non sint,
vel ego asseverare non valeam unquam fuisse:

licet enim, ut hoc exemplo utar, *коца*, *ѡса*, *falx* sexti saeculi auctoritate nitatur, sitque commune genti Slavorum universae; tamen vocabulum *кощина* vel *косвинность*, *curvitas*, *obliquitas*, num aliquando majores nostri loco signi praesentis notae, imo antiquae auctoritatis *кривоостъ* (*кривость*, *кривина*) itidem usurpaverint, nulla monimentorum fide probare possum. Sed jam sufficiant adducta discriminis vocabulorum alterutri Slavorum et Antarum populo priorum exempla, quibus illa diversitas linguae communis antiquior intelligatur: alia, quae natura et situ provinciarum velut indiciis propria monstrantur, ut sunt navium quaedam appellationes Russicae magis convenientes *Slaviniarum* regionibus remis aptioribus; contra vero Slavistivam tenentibus tam parum notae, quam sint nobis cognita illa *A. Gellii* Lib. X. Cap. 25. *gauli*, *corbititae*, *longae*, *hippagines*, *cercuri*—ceteraque vocabula in historiis veteribus scripta, ad praesens institutum non pertinent. Superest igitur illa discriminis pars omnium maxima, quae *Toni diversitate* continetur, cujus tamen vera antiquitas mihi, ut simplicius pro veritate agam, parum cognita, et a Scriptoribus Slavonicis, quos ego legere potui, non ea ratione adhucdum proposita est, sicut ego nosse desiderabam. Itaque similitudine quadam Graecorum 19) veterumque Latinorum, imo et Hebraeorum de *pronuntiationis*

To-

- 19) Licet indoles Toni Slavonici a consuetudine harum trium linguarum, mutuo inter se in eadem rei causa differentium, passim recedat; ta-

Tono ejusque varietate dicturus aliquid, primum expendam ista A. Gellii Lib. XIII. Cap.

S 2

6.

men cum singulis aliqua parte mihi videtur convenire. Cum Graecis enim, qui in suis vocibus legendis et efferendis non quantitatis, quod faciunt Latini, sed accentus rationem habent, tenor Slavonicus ita convenit, ut is lectionem identidem moderetur; etiam frequenter ex eadem vocali producta in antepenultimam retractus, ut apud Bohemos in voce *nádawef* ducta ex verbo *dáwám*; vel plane tenorem *acutum* deponat in vocabulo *Kázatel* a verbo *fázati* derivato: consopito enim acuto aequabilem tenorem habet; quamquam nullum tenoris depressi signum ponatur, sicut contra in ultima syllaba faciunt Graeci, notam tenoris gravis pro deposito acuto ponentes. (Conf. Cl. Frid. Volg. Reizii de Prosodiae Graecae Accentus Inclinatione editionem opusculi repetitam curante Frid. Aug. Wolfio. Lipsiae 1791. 8. I. Par. IV.) His aliisque speciminibus inclinationum et devolutionum tenoris in vocibus ejusdem radices inductus, puto: etiam apud nos aliam esse rationem quantitatis syllabarum, aliam *Toni* seu tenoris; licet *usu recepto* illa tantum syllaba dicatur longa, quae signo *Toni* acuti notatur, ceteris hac nota destitutis simpliciter pro brevibus reputatis. Nam cum sint *Slavis* vocales quaedam et diphthongi natura longae, nec tamen earum quantitas obstat, quin acuto tenoris signo destituantur (*Δόλκ*), ut Constantius quoque de stigmate notato $\text{ě} = \text{ř}$ animadvertit; diversitas laudata se ipsam quadamtenus prodit. Illo quidem veteri usu lectio facilior, et cognitio productae vocalis,

6. verba: Quas Graeci προσωδιας dicunt, eas veteres docti tum notas vocum, tum modera-
 menta, tum accentiunculas, tum vocationes
 adpellabant. Nostrae dialecti egregius cultor
 Georgius Constantius 20) majorum, ut opinor,
 auctoritate inductus, *notam* seu *moderamen-*
tum vocis appellat *Прѣспѣвъ*, quod vocabulum
 mihi videtur vim Latini nominis *accentus* ha-
 bere, atque ipsius rei significatae potesta-
 tem melius exprimere, quam illud Gramma-
 ticornum 21) L. Slav. Litt. vocabulum оударѣ-
 ніе (*odeřem*) *percussio*; vel Dalmatarum 22)
Nadslóvak: nam appellationi nostrae nec
 analogia Slavonica deest, quum partes ejus
 при

redditur promptior; sed obscuritas inducitur in
 sensum discriminis inter quantitatem vocalium et
 potestatem tenoris omnino necessarii: quod alia
 debeat esse notio longae vocalis, alia tenoris;
 quum non sit eadem utriusque varietas et aequa-
 bilitas. Profecto quantitas tribuit syllabae plus
 aut minus vocalitatis, quae mensuram ex mora
 habet, tenor autem *erigit* vocem cum produc-
 tione, si sit acutus; quando gravis est, celeri-
 ter eam deprimat, velut modulis musicis; unde
προσωδια, μετ' οργάνων ὡδή ab Hesychio expo-
 nitur, quam nos *Прѣспѣвъ*, vel *Прѣспѣнъ* etymolo-
 gice reddere possumus, prout apud Polycarpo-
 wium припѣтіе (Conf. verba пѣю, *canto*, пѣ-
 ніе *cantus*; припѣваю, *accino*, *admodulor*)
 nuncupata occurrit.

20) Limae Ling. Bohem. pag. 223.

21) Meletii Smotriskii, et Theodori Maximov, ubi
 subintelligi debet глагола оударѣніе.

22) Della Bella in suo Dictionario Illyrico.

нрн — et збѣкз veteri auctoritate nitantur; et sensus vocabuli facile ac proprie percipitur: quid enim Bohemo-Slavis 23) est aliud vo-

23) Ita quidem usu hucusque recepto, et consuetudine nostrorum Grammaticorum *Tenorem* a quantitate vocalis ferme non distinguendum, scribendum existimabam, magis officio historici quam critici functurus; licet mihi jam pridem Toni et quantitatis vocalium indoles visa fuerit apud nos obscure uni involuta rei, cujus tamen, ut supra dixi, non possit esse eadem ratio aequalitatis in varietate: quum vel ipse *Constantius* Tonum Bohemicum explicare conatus varietatem tantisper animadverterit. Itaque non tam defuerit ei animadversio diversitatis inter Tonum et quantitatem intercedentis, quam clara et distincta notio Tenoris Bohemici, cujus fundamentum, naturam, regulas et usum aliarum linguarum, Germanicae cumprimis (*Umständliches Lehrgebäude der Deutschen Sprache — von Joh. Chr. Adelung. I. Th. 1. Absch. 3. Kap. Von dem Ton*), et Finnicae, in Praef. Lex. Finnici editi a Daniele Juslenio, comparatione ac diligenti examine, se consequutum fuisse Cl. Dobrowskius nuper datis ad me litteris perscripsit. Haec nova Toni Bohemici expositio, cum regulis Prosodiae Dobrowskianae jam inserta Grammaticae Bohemicae (*Grundsätze der Böhmischen Grammatik. Herausgegeben von Franz Martin Pelzel, k.k. öffentlichen Professor, Mitgließe der k. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, und der k. gelehrten Gesellschaft zu Frankfurt an der Oder. Prag, gedruckt bey Franz Gerzabek. 1795. 8.*), omnino diversa est a nos-

voculatio seu accentus? quam syllabarum
sive longa, sive brevis enuntiatio consuetu-
dine

tris Grammaticis aliter de Tono sentientibus, cujus indicia laudatus auctor ante annos undecim in suo promptuario (*Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren. 2. Stük. Prag. 1786. 8. pag. 131 — 136*) dedit. Tóni natura ab eo reponitur in *vi*, *energia*, *nisu*, *vocis elevatione* primarum syllabarum, non vero in mora aut productione seu quantitate; ita, ut apud *Bohemos* *Tonus sedem immutabilem habeat in prima omnium vocum syllaba*. Energiam istius enuntiationis ac elevationis perceptu faciliorem mihi reddere Dobrowskius conatur ducta similitudine a *Musica* in hunc modum. „Plectrum, quo chordae „pulsantur, fortius et lenius si vibres, aequalem „moram producere potes; immo fortiori pulsu „notam musicam integram, mediam, $\frac{1}{4}$ et $\frac{1}{8}$ „efformare licebit, uti et leniori. Sed nota in- „tegra leniori pulsu producta longior quidem erit „ratione morae, non tamen fortior neque acu- „tior. Posito discrimine inter vocales longas et „breves, quae Tonum quidem afficiunt, sed non „constituunt, vocare licet longas *productas*, non „*acutas*; nam *to acuere* etiam brevibus com- „mune est. *Na tom stálo giž se stálo*, elevatur „prima in *stálo*, elevatur item in *stálo*; produ- „citur autem in *stálo*, corripitur in *stálo*; atqui „et vocales longae et breves Tono affici possunt, „cum Tonus a mora non dependeat, sed ab „energia pronuntiationis, *patria consuetudine* „*firmata*, quae Tonus vocis dicitur, et nobis „quasi innatus censeri potest, *minime confun-* „*dendus cum Tono arbitrio loquentis enuntiato*“

dine majorum introducta. Nostri populares nullo alio moderamenti vocum signo utuntur,

„*stalo* enim, si Germanus scribere deberet orthographiae suae sequens praecepta, *stallo* scriberet, comprehenderetque nostras vocales correptas Tono affectas, eadem vi efferri, quae Germani efferunt syllabas *Stallung*, *stellen* cet.“ His amici expositionibus novam de Toni Bohemici naturam opinionem tantisper attigisse sufficiat: quod numero praecipuorum characterum inter Slavonicam Litteralem linguam et inter Bohemicam intercedentium, Toni varietas (quae sola iudicio Equitis Michaelis Gramm. Hebr. §. XXXII. dialectum inducere potest) ad Vol. II. Cap. VII. proprie pertineat. Indiculus tamen ille sedium Toni Bohemici *producti*, quem ex Latina consuetudine *acutum* vocavi, et ista parte comparavi cum Slavonico, nihil oberit opinioni novae, quae mihi quidem nunc perceptu videtur esse facilior, conciliandae conatibus novorum Poetarum gratiae aptior, atque pronuntiationis Bohemicae tenacior; accedente vero majori examine ac illustratione modi de novo Toni fundamento loquendi, fortassis idoneum illa atque facilius poterit esse subsidium Grammaticae philosophicae; e. g. dum quaero: cur nominibus substantivis instrumentorum *Serbice* penacutis *ра̀ло*, *чернѝло*, *вратѝло*, *aratrum*, *atramentum*, *jugum* textorum, majores nostri inseruerint *с*, epentheticum, correpte pronuntiaturi: *рад̀ло*, *чернѝд̀ло*, *вратѝд̀ло*, in quibus merito inclinatio Toni *Serbici*, velut antiquioris, cum figura Bohemorum orthographica conferri debet; imo et *Dalmatarum*, inter Slavos praestantiorum Poetarum, causa scriptionis *rallo* velut media inter

tur, quam acuti accentus nota vocalibus duplici mora enuntiandis *á, é, ó, ú*, 24) *ý* superscripta, cujus loco *longa* vocalis *i*, producit inferne *j*, et hac potestate *vocali* constanter profertur; unius tantum morae vocales, id est *breves* aut *dejectae*, nulla vocalisationis nota insigniuntur; probeque observandum est illud *stigma* vocali *ě* Slavorum litterae *ѣ* aequivalenti superscriptum, ne id confundatur cum *é* accentu notato aliumque sensum fundente. Hac igitur ratione Slavis Bohemiae seu Czechis unus est *accentus Tonicus* similitudine quadam Hebraeorum 25), qui horum ultimam vel penultimam acuit; apud nos vero, atque etiam in dialecto Slavorum Litt. non solum antepenultimam, verum etiam quartam, quintam et sextam a fine syllabam acuere potest. Non ingratam heic me facturum operam puto productis et appellationibus sedium hujus nostrae vocalisationis, et exemplis moderamentorum:

Drwnj

pao et nostrum *radso*, huc pertinenti ratione niti videtur.

24) Conf. Doleschal. P. I. §. IV. Obs. IX. de *ú* (au) productione.

25) Accentus Hebraeorum *Tonici* unitatem in lectione heic intelligo, qui recta virgula in praeceptis grammaticis exprimitur; ille enim musicam itidem vel distinctionem sententiae designans variis figuris notatur.

přijmout	První od konce Pán.	Dominus.
	druhý Zákon.	Lex.
	třetí Náhoda.	Casus, sors.
	čtvrtý Důležitost.	Gravitas.
	pátý Přibuzenství.	Propinguitatibus.
	šestý *) Vůdce.	Gentis ductor.

In hoc autem accentuum varietas inter Bohemos et Hebraeos intercedit, quod duorum in eadem voce occurrentium apud nos uterque sit *Tonicus*, apud istos *Euphonicus* vocetur ille, qui *Tonico* in eadem voce praemissus, suaviorem pronuntiationem efficit; et, in exemplo quoque nostro serie quinto haec suavitas percipi potest, ubi *Adonici* carminis numerus continetur. Haec Bohemica *Toni* enuntiatio simplicior, quatenus cum sedibus acuti accentus ejusque indole Litteralis linguae convenit, antiquior mihi videtur esse reliqua moderamentorum institutione litterali, procul dubio a Graecis mutuo accepta, ut ex appellationibus apparet singu-

*) Heic Litteralis dialectus acuit penultimam НАРОДОВОДѢТЕЛЬ, quia terminatione — ТЕЛЬ finita nomina habent accentum in penultima; apud Bohemos simplicia hujus formae vocabula totum productum sui primitivi deponunt, ut Казател ex verbo казати, řiditel ex řidjeti deducta; igitur prius illud compositae vocis membrum accentu consuetudinis itidem Bohemicae notatur vocabuli Народ, quod Slavi enuntiant Народъ.

gulorum accentuum 26) laudatae Litt. dialecti. Assumta itaque in Slavici sermonis unitatem vocatione usque ad sextam syllabam progrediente *Slavinis* et *Antis* communi, nec ex praesenti, neque complurium retroactorum saeculorum serie inducta diversitate syllabas acuendi vel deprimendi quidquam certi asseverare ausim de antiquiori pronuntiatione ejusdem *Toni* in eadem voce utrique majori populo, vel alterutri in stirpes divisio usitata. Primum, quod nationes, ad eundem Procopianae divisionis populum *Slavinum* pertinentes in enuntiationem *Toni* unius ejusdemque vocis varietatem non minus induxerint, quam Latini ex tempore *P. Nigidii* usque ad *A. Gellium* 27) elapso. Exempli causa: vocabuli *Пѣн* Bohemis, Moravis, Silesiis, Slavis Ungariae proprii aequae ac *Polonis*, in casu vocandi 28) olim erat prima longa, et adhuc est apud *Polonos* et *Superiores Silesios*, ut *Constantius* observavit; nunc, si quis in laudato casu primam tono producto signaret, *Пѣне!* non aberit, quin rideatur; sicut is, qui secundum praeceptum *Nigidii* *Valerium* vocando summo tono primam enuntiaret. Porro, quis de antiquiori Slavorum accentu, qui nota 29) vocibus superscrip-

26) Conf. Meletii Smotriskii Grammat. ѿ раздѣленій проглаголю.

27) Vid. Lib. XIII. Cap. 25. Noct. Attic.

28) Constantius loco laudato.

29) In litterali dialecto more Graecorum; in Dalmatica Latinorum consuetudine; in Bohemica solius acuti figura.

scripta signatur, quidquam certi asseverare audeat? quum adhucdum eruditi viri certent, num Slavi ante SS. Cyrillum et Methodium litteris linguam suam signare noverint; haec autem voculationum signatio priori controversiae novam difficultatem addat. Si tamen conjectura sequiorum temporum rationibus innixa in assignando quodam generico discrimine *accentus* uti mihi licet, hanc inter *Slavicae* gentis majorem populum Bohemorum 30) et inter Russos atque Serbos litterali dialecto addictos varietatem observo: Bohemo-Slavi naturali quadam consuetudine, aut conatu 31) correptam syllabarum aequali brevitate pronuntiationem magis quam productam amantes, in trisyllabis vocibus penultimam breviter frequentius enuntiant quam Russi et Serbi eandem saepius producentes, ut isto specimine vocabulorum demonstratur: ab his, nominum *НА-ѢМНИКЪ*, *mercenarius*; *ОУЧИТЕЛЬ*, *doctor*; *НАДКА*, *doctrina*, *scientia*; penultima acuitur; a nostris breviter profertur tono in antepenultimam reducto vel deposito: *Нáгемнѣ, Вѣitel, (Нáука)*; ubi et hoc animadvertendum occurrit: in compositis *nominibus* ex praepositione *НА* apud Bohemos ut plurimum hanc particulam accentu signari; apud istos nunquam inveni laudatam praepositionem moderamento notatam, excepta voce unica Rus-

so-

30) Dialecti nostrae communione intellectum velim.

31) Ut Constantius animadvertit, et frequens depositio *accentus* producti cum primis in vocibus laudata forma — *tel* cadentibus, nos docet.

sorum *hácmh*, quae nobiscum tono et significato convenit *Vásyp vallum*. Verba autem ex eadem particula *na* composita in singulis tribus dialectis accentum in praepositione non sustinent, quo consensu inductus puto, Bohemos in laudatis exemplis voculationem a Serbica et Russica enuntiatione diversam serius notasse. Interim diversitatis accentus inter nationes Slavici Anticique populi specimen quodpiam heic retulisse sufficiat; *nam si quantum de hac re dici potest, prosequamur, finis operis non reperietur*: quod nulla sit major varietas ullius partis Grammaticae quae dignoscitur, quam isto discrimine comprehensa. Itaque liceat mihi varietatem, linguae illius communis omnium antiquissimae, *Russicam* et *Serbicam* 32) a praecipua parte, accentus nimirum in penultima, dum *Bohemi* antepenultimam acuunt: vel in ultima praedilecti, quando hi penultimam (*на́рѡдъ, Váerod*) producant, ab *Orientali* Hebraeorum aut Syrorum gente 33) *Orientalem*, nostram vero et nobiscum consentientium *Occidentalem* dialectum appellare, et sequenti schemate proponere, in quo Procopianae divisionis ratione pensi habita, nemo nomine *Antarum* jam pridem antiquato, vel singulari quodam nomine stirpis, *Russicae* exempli causa, *Bohemicaeve* offendatur; sed meminerit ob unitatem antiquissimae atque origina-

32) Varietatem Serbicam litteralem seu veterem intelligo.

33) Consuetudo Syrorum penultimam producentium nota est.

nariae omnium stirpium linguae, et gentem universam (variis migrationibus divisam, indeque appellationibus singularibus maxime a locis novarum sedium deductis nuncupatam), et primaevum sermonem majorum uno eodemque populari nomine Словенскій языкъ 34) ex antiquiori tempore ita significari, ut omnes propemodum stirpes idioma suum externa varietate minus, vel magis a primitiva puritate diversum, tamen vel Slavonicum appellent, vel hoc jungant proprio suae nationis nomini, prout *Slaveno-Serbi*.

SCHE-

34) Ista veteri atque communi enuntiatione utitur Nestor; et in antiquissimis Legibus Russorum seu Правда Руская lege I. Jaroslavi *Slavus* scribitur СЛОВЕНІНЪ. Miror itaque Scriptores hanc veram orthographiam adhucdum impugnantes peregrinarum linguarum enuntiatione, vel recentiori Russorum ac Serborum scribendi modo. Profecto quod ad Graecam consuetudinem attinet, jam Interpretes Alexandrini complexui litterarum SL in voce כסל Casleu Zachar. VII, r. I. et II. Lib. Machabb. sexies constanter ε, inseruerunt, Χασελευ scribendo. Posteriores Graeci hujusmodi vocibus peregrinis complexum litterarum SL habentibus sive χ, sive θ inseruerunt; ita in *Gerasimi Ulachi* Lexico Ling. Graec. Vulg. illud nomen mensis noni scriptum est Κισθελῆς. Intellexit Slavus Interpres hanc insititiam litteram ε; quapropter Χασελευ nullo suae linguae impedimento perscripsit. Quod itaque Graeci fecerunt in vocabulo *Casleu*; idem ab eis factum est in nomine *Sloweniorum* originario.

S C H E M A

Primitivae unius linguae communis genti
Spororum (*Serborum*) atque Winidarum a
Procopio Caes. et Jordane nuncupatae, et di-
visae in populum :

Antarum	Slavenorum
Class. A. seu <i>Orien- talis</i> Dialectus.	Class. B. seu <i>Occi- dentalis</i> Dialectus.

I. *Serbica* 35) II. *Rufsica*. III. *Polonica* IV. *Bohemica* 36)

V. {	a. Dialecti mixtae (seu <i>mediae</i>) ex utraque Classe.
	b. Dialecti mixtae ex <i>generibus</i> Classis A.
	c. Dialecti mixtae ex <i>generibus</i> Classis B.

Nec hujus loci, neque mei quidem in-
stituti est agere de singulis Slavonicae lin-
guae

- 35) *Serbica* dialectus heic sumitur pro illa *veteri*
Serborum Danubianorum, aut Illyricorum lo-
quendi consuetudine.
- 36) Quum in singulis dialectis majoribus et sim-
plicioribus primum quidem ea sermonis portio
exquirenda sit, quae cum antiquissima certis mo-
nimentis conservata dialecto, *Serbica* nimirum
litterali, natu maxima sorore magis, quam ma-
tre appellanda conveniat; tum vero residua ser-
monis varietas, a qua dialecti denominatio du-

guae dialectis; sed, quia *communis* et *antiquioris* dialecti fata subinde propriis regnorum et provinciarum idiomatibus illustrantur: singularium vero aut peculiarium dialectorum notitia tum ex causis duplicis dialecti praecipuorum Slavicae gentis populorum, tum ex comparatione priorum linguae Litterali alphabetorum, ejusque naturae ac indolis cognitione pendeat: illam, ut vires meae et instituti mei ratio admittunt, partim Cap. VII, amplius vero Vol. II. dare conabor. Profecto nulla mihi videtur aptior atque certior esse methodus de singularis cujusque dialecti *Slavinitate* aut puritate agendi, quam sit ea, quae comparatione cum Litterali dialecto instituitur, ductis in subsidium antiquioribus popularium Scriptorum monumentis: nam, qui recentioribus tantum

utun-

catur, comparatione aliarum cognatarum dialectorum secerni debeat a fonte communi; nescio, an spectatis originibus potius *Albo-Chorvaticae*, seu Croaticae nomen numero quartae dialecto competat: Quod Slavi Bohemiae antiquioribus *Serbis* et *Albo-Chorvatis* maxime in unam gentem coaluerint. Sed, quum sit obsoleta haec appellatio, expediatque praesenti consuetudine loqui, et obscuritatem vitare, ut ne dialectus nostra, quae per Moraviam quoque, Silesiae partem Troppaviensem, et apud Slavos Ungariae superioris isto nomine viget, confundatur cum dialecto *Croatica* recentiori ad V, numerum pertinente; *Bohemicae*, id est, Bohemo-Slavonicae aut *Czechicae* appellationem servavi.

utuntur, nec illius indolem perfecte, nec suae recentiore varietatem ab originaria puritate diversam cognoscere valent. Hoc genus comparationis quum unius hominis, maxime necessariorum cujusque nationis antiquiorum monumentorum defectu, vires omnino superet, optant Slavophili, ut viri singularum stirpium eruditi symbolam laudatae comparationis ad historiae, Slavorum linguae universalis incrementum conferre, et publici juris facere velint.

Dum has varietates unius linguae antiquiores *Anticae* et *Slavinicae* divisioni attributas lego Cl. Josepho Zlobiczky de Zlobicz Publico in Univers. Vindob. Linguae ac Litteraturae Bohemicae Professori, monet ille: confirmandae huic divisioni Procopianae minime negligendam esse Justiniani Imper. in Prooemio ad Digesta et Institutiones Imp. inter alias triumphales appellationes illam — *Anticus* — ductam a victo *Antarum* populo, ut Alciatus Lib. V. Parerg. C. 3. ex Procopio Caesar. retulit. Porro utriusque hujus populi divisi nominibus *per varias familias et loca mutatis*, meminit Jordanes in contextu supra pag. 11. laudato; Nestor hanc a locis nominum originationem sumtam etiam speciminibus illustravit: nam a Fluviiis *Morawa*, *Morawos*, a *Polota* *Poloczanos*; a silvis, quas nonnulli incolebant, *Derewljanos*. id est lignarios scribit nuncupatos; atque in eundem modum *Ezeritae* (*Jezerjane*) in Peloponneso dicti sunt a palude (*Ξεῖρο*); *Zachlumi*, seu Transmontani a particula *ἅ trans* et *Χαδμζ* (*Χοαμζ*) seu *Χαομζ*, *mons*, *collis*.
Ter-

Terbuniae regio apud Constantinum Porph. Cap. 34. ob significationem *loci muniti* ab Imperatore hoc nomine comprehensam, videtur mihi corrupte perscripta esse: *firmitas* enim, *solido* Slavis dicitur твѣрдѹ, Boh. twrdjm, unde vocabulum *castris*, *munimenti* et *arcis* твѣржа, twrz; igitur pro Тѣрзвѣи legendum puto Тѣрзѣвѣи, id est твѣржина Boh. Twrzyna, ѡ, in з, mutato; sicut a Вѣрѣ крѣтѣ, littera г = б itidem in ж aut з transeunte, pagus Provinciae Boleslaviensis ad *littus* Giseræ situs Вѣрзѣна nuncupatur.

Introductionis modus non admittit, ut singulas tribus in praesentiarum describam, quae majori numero a diversis rerum Slavicarum Scriptoribus 37) jam recensitae habent-

- 37) Quia proprium notitiae variorum Slavicae originis populorum Cap. XII. Vol. II. locum destinaui, ubi etiam Scriptores rerum Slavicarum praecipuos recensebo; heic sufficiat eos adnotasse, qui ad Historiam Slavorum universalem pertinent, et in hoc genere classici sunt. a) Joann. Gotthilf Stritteri: *Memoriae Populorum, olim ad Danubium, Pontum Euxinum, Paludem Maeotidem, Caucasum, Mare Caspium et inde magis ad Septentrionales incolentium e Scriptoribus Historiae Byzantinae erutae et digestae*. Harum Tom. I, qui Gothica, Vandalica, Gepaedica, Longobardica, Herulica, Hunnica et Avarica complectitur, 4. maj. Petropoli 1771. ob intimam connexionem cum Slavis; Tomus vero II. Ibid. 1774, quo Slavica, Servica, Chrovatica, Zachlumica, Terbunica, Paganica, Tom. I.
- T

bentur: quamquam non sufficiat cognoscendae varietati dialectorum simplex notitia diver-

Diocleica, Moravica, Bosnica, Bulgarica, Valachica, Russica, Polonica, Lithuanica, Prussica, Samotica, Permica, et Boemica continentur, ad stirpium ingenuae ac certae Slavorum originis notitiam parte maxima pertinet. b) Huc accedunt sex Volumina in 4. maj. Josephi Sim. Afsemani, *Kalendaria Ecclesiae Universae* inscripta; sed proprie easdem Slavorum memorias diversis rei historicae monimentis illustratas continentia, quas de universa nostrae originis populorum historia bene meritus Vaticanae Biblioth. Custos occasione Ephemeridum Moscarum edidit Romae atque *Benedicto XIV. P. R. Linguae Slavicae Litteralis Restitutori* passim dedicavit. c) *Adamus Bremensis* Stirpes Wenedorum *Slaviniae* olim *amplissimae Germaniae* Provinciae adcurate recensuit, et *Bangertus* in classes divisit, suam cuique sedem designare conatus est; sed hujus editoris topographicam recensionem emendare studuit Cl. Vir Andreas Gottlieb Masch operis inscripti: *Beyträge zur Erläuterung der Obotritischen Alterthümer. P. III. Topographische Beschreibung der Wendischen Stämme zwischen der Elbe, der Spree, der Oder, der Trave und der Ostsee. Schwerin und Güstrow. 1774. §. 9. et consequentibus. Historia Septentrionalis optime de rebus Slavonicis meriti Cl. Viri Schlözeri jam a me citata, aliudque illius opus inscriptum; Probe Russischer Annalen. Bremen und Göttingen 1768. 8. ob notitias universam subinde rem historicam Slavorum illustrantes, merito prae aliis recentioribus Scriptoribus in genere*

versitatis nominum, quibus etiam ante mille annos nonnullae Slavorum nationes insignitae adhucdum appellantur; sed necessarium sit nosse, quibus familiis vel minoribus, vel a maioribus facta secessione singulae in aliam coaluerint; ut Slavi Bohemiae seu *Cz'echi*, quos origine sua *Chorwatos albos*, et *Serbos*, et *Chorutanos* esse Nestor innuit, et infra Cap. VIII. exemplis quoque dialecti nostrae significantius exponam. Porro nomine *tribus* heic intelligitur divisio populi ea notione, quam Slavi conjungere solent cum laudato vocabulo illud patriis vocibus reddentes: *плѣмѣ, колѣно; potolenj*, quae ad significatum progeniei vel familiae majoris compluribus generationibus collectae pertinent. Simili sensu Cosmas Pragensis de nostris majoribus scripsit Lib. I. pag. 9. „Quicumque in sua tribu. vel generatione, persona, moribus potior, et opibus honoratior habebatur, sine exactore, sine sigillo, spontanea voluntate ad illum confluebant, et de dubiis causis, ac sibi illatis injuriis, salva libertate, disputabant.“ Imo subinde honoratiores familiae cum suis populis colonias

T 2

du-

de Slavis agentibus laudantur. Utilis atque novis conatibus e veteribus classicis Scriptoribus rerum Slavonicarum elaborata Dissertatio Amici mei Dobrowskii hanc inscriptionem praesefert: *Uiber die ältesten Sitze der Slaven in Europa* — quam Cl. J. W. de Monse secundo Volumini: *Versuch einer kurzgefassten politischen Landesgeschichte des Markgrafthums Mähren* — praefixit A. 1788. Olomucii 8.

duxerunt, prout Constantinus Porphy. P. II. Cap. 30. de *Chrobotis* olim ultra *Bagibaream* habitantibus, ubi hujus Imperatoris aevo erant *Belochroboti* (*Albi Chorwati*), refert: „Una autem generatio, nempe quinque „fratres, CLUCAS, LOVELUS, COSENTZES, „MUCHLO, CHROBATUS, duaeque sorores „TUGA et BUGA, una cum suis populis discedens ab ipsis in Dalmatiam venit, ubi „Abares incolas invenerunt; belloque per „annos aliquot inter eos gesto, vicerunt „Chroboti.“

II. *Ordines* quosdam in divisionibus populi Slavonici ex antiquissimis temporibus servatos fuisse, non tantum ex laudatis Constantini et Cosmae atque ex illis Procopii verbis de utilitatibus et damnis in commune vocatis, aliarumque rerum fere omnium ratione eadem servata et olim constituta deducitur, verum etiam ex ipsius *ordinis* vocabulo ράδз, ῥάδ antiquissimo et communi utrique Slavinorum et Antarum populo, cui ex disciplina rei rusticae velut instituto culta cognitum erat, quid mali, ordinis perturbationem consequatur, si 38) agricola eodem loco conjiciat hordeum, triticum, legumina: quid contra utilitatis et pulchritudinis in humanis rebus ordo inducat, si diligens colonus investigata suorum agrorum aptitudine cuique sementi singulatim arvum subigat, ut optata messe, prudens gaudere possit. Imo Sla-

VO-

38) Vid. Xenophon. de administr. domestica Cap. VIII. 3.

vonicatorum nominum ad ordines in populari eorundem imperio pertinentium antiquitas; et passim vel in monumentis, vel in quotidiano usu perseverans consensus testatur, non specie cujusdam turbae, sed naturali quodam et simplici ordine collectum fuisse Slavonici nominis populum. Quod equidem ad *ordinis* РАДЪ, РАД vocabulum attinet, id monumentis antiquorum Russiae et Bohemiae Jurium rectam ordinationem ac dispositionem, sententiam, mandatum, *testamentum* 39) significat; unde Bohemis quidquid recte constitutum esse dicitur, hujus radicis adjectivo nomine РАДЪ, — а — é laudatur; *sordes* vero неРАД velut ex negligentia ordinis natae vituperantur. Profecto nec illa Slavorum societas humana fundari nisi a viris quodam ordine praefectis; neque hi viri potuissent per immensa spacia jam eodem Saeculo VI. consistentem populosam nationem eadem consuetudinum ratione, et tam diu continere, nisi civitas eorum certis ordinibus morata fuisset. Igitur qui Slavos antiquiores certos ac definitos reipublicae moderatores habuisse negant, ii nomina Slavonici Magistratus nec a temporibus, nec a personis, neque *oeconomici* status praefectos a sublimioris potestatis rectoribus, seu *Tutoribus status publici* recte discernentes 40) sensum-
que

39) Legum Wladimiri Wsewolod. Гл. XIX. ст. 3.
пѣки ли бѣзъ рѣдѣ оумрѣтѣ — Paſli bez řádu
umře.

40) Hanc loquendi formulam ex Lib. 4. Senecae
de *Constantia* Grotius accepit exponens Cap.

que vocabulorum Graecis aut Latinis officiorum appellationibus metientes, magis grammatico dissensu 41) quam rei gestae ab aliis ordinum quorundam apud Slavos vindicibus differunt. Quamquam illius negativae opinionis defensores auctoritate Constantini Porph. maxime inducti videantur, qui P. II. Cap. 29. de Croatis, Serviis, Zachlunitis aliisque Dalmatiae adjacentibus populis in hunc modum scripsit: „Principes (αρχοντες) „vero, ut ajunt, hae gentes non habent prae- „ter Zupanos senes (Ζεπανες γεροντες), quem- „admodum etiam reliqui Sclavorum populi.“ Sed jam Cl. Stritterus in excerptis Byzantinis monuit, Constantinum in ista assertionem sibi non constare; et omnino hanc ejus animadversionem veram esse inveni P. II. Cap. 30, ubi

XIII. ad Rom. quod classicum est doctrinae Christianae de necessitate parendi potestatibus sublimioribus, atque iis, qui pro mandata sibi parte populos regunt. Praestantia Vers. Slav. laudato Cap. v. 3. Edit. Ostrog. ΚΝΑΣΗ ΕΩ ΝΕ-
 Ⲅⲧⲣⲏ ⲕⲟⲓⲁⲑⲛⲏ ⲁⲟⲕⲣⲏⲙⲁ ⲁⲕⲗⲟⲙⲁ — egregio specimine agnoscitur, ubi Vallae observatio de meliori positione dativi casus pro genitivo Graeci contextus τῶν ἀρχαίων ἐργῶν — a Slavo Interprete ante Vallam expressa est.

- 41) Conf. Adaucti Voigt: *Ueber den Geist der Böhmischen Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern: Eine Preißschrift. Herausgegeben von der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften. Dresden, 1788. 4. pag. 11. Not. d) Ueber diese Frage: Ob die ältesten Slaven ihre bestimmten Vorgesetzten gehabt haben.*

ubi Imperator ita scribit: „At a Chrobatibus, qui in Dalmatiam venerunt, pars quaedam secessit, et Illyricum atque Pannoniam occupavit: habebantque etiam ipsi principem, supremum, qui ad Chrobatiae tantum principem amicitiae ergo legationem mittebat.“ Neque Procopii verbis sub initium laudati contextus adductis — *Sclaveni et Antae non uni parent viro* — cujuscunque etiam patria quadam auctoritate praediti moderatoris excluditur officium; sed illud tantum eminentioris magistratus, quo in oeconomico, ut ita cum Štranskio 42) loquar, principatu, Slavi pro temporis et tribuum ratione non habuerunt opus.

Primum ordinem apud majores nostros vel in ipso populari imperio talem propemodum fuisse, qualis apud Romanos erat *Patriciorum*, qui virtute, aetate, genere, vel opibus excellebant, non solum ex verbis Cosmae supra laudatis, verum etiam ex consensu Slavonicorum antiquiorum vocabulorum hoc genus ordinis significantium e quo *Z'upani senes* veluti Senatores eligebantur, haud obscure deducitur. Licet enim generis nobilitatem eo sensu, quo posterioribus temporibus constituta est, primae huic aetati vindicare non possim, illa tamen *virtutibus*, et *morum integritate* potissimum orta, tum veteri, tum passim adhucdum vigente apud nos appellatione comprobatur. Nam Boemis, Russis, et Polonis nomina *Sslechtic*, *Sslech*

42) *Reipubl. Bojem. Cap. V.*

Sľechtrična (*Sľečna*) *Sľechtrictwǝ*; Шлях-
 пичь et Шляхтецъ, шляхетство, generica
 et veteri appellatione *nobilem* personam at-
 que *nobilitatem* significant, ducta originatione
 a voce *Sľechetnost*, *probitas*, *integritas*
morum, eo plane consensu, quo supra Cos-
 mam de primo Senatorum aut Judicum de-
 lectu scribentem laudavi, cum quo Illustriss.
 Comes *Alexius Mussin Puschkin* Procurator
 Generalis S. Synodi Russorum in suis egre-
 giis adnotationibus ad antiquissimas eorun-
 dem Leges pag. 2. Nota (к) vocab. мѣжъ,
 isto verborum complexu 43) consentit: „Nos-
 „se omnino necessarium est, nationem Rus-
 „sicam antiquissimis temporibus divisam fu-
 „isse duplici coetu seu ordine, *Bojarium* et
 „*Hominum* (на Бояръ и Людей), sicut apud
 „primaevos Romanos alii erant *Patricii*, alii
 „*de populo*, seu *de plebe*; sed exclusis *servis*,
 „qui alii non erant, quam captivi, quique
 „his nati sunt, vel qui seipsos sponte pro
 „pecunia servituti manciparunt, aut qui ob
 „legis transgressionem in servitutem cuipiam
 „traditi sunt. Vocabulo *viri* (мѣжъ, Мужъ) in-
 „telligebantur primi, id est homines *insignes*
 „(знапные) 44) genere et divitiis; et vocabu-
 „lo

43) Sensus heic ex Russico contextu latinum fa-
 cio Viri antiquitatum Slavonicarum, philologiae
 ac Juris periti, cui ego gratias habeo, quod
 ejus industria fragmenta Legum Bohemicarum
 antiquiora melius intelligere potuerim.

44) Vid. Not. (к) ad Leg. I. *Jaroslavi* pag. 2.
 Права. Рѣр. Bohemice itidem vocabulo *znamenný*
 in Vers. SS. *nobilis* intelligitur.

„lo людинъ (Словѣтъ, *homo*) omnes generaliter
 „liberi, divisi multis gradibus secundum va-
 „rietatem muneris vel ministerii, quibus vel
 „patres eorum, vel ipsimet se addixerunt.“
 Porro subjungit Cl. antiquorum vocabulorum
 Slavonicorum interpres, illos *Homines* Prin-
 cipi vel primae nobilitatis *Viro* (Боярину)
 addictos, pro ministratione obtinuisse vic-
 tum et amictum, aut partem terrae nomine
 praedii, cujus proventus erant illis stipendii
 loco. Militaria obsequia unice pro quaestu
 et occupatione ingenuorum habebantur; om-
 ne reliquum servitium inferiori gradu cense-
 batur. Pacis tempore domestica officia cura-
 bant; in bello personam domini tuebantur.
 Quod supra Comes Alexius de servis, id est
captivis, et qui his nati sunt, retulit, univer-
 sim etiam de iis, qui bello capti apud Sla-
 vos versabantur, sensu perpetuae servitutis
 non potest intelligi: quia *Leo Sapiens* in *Tac-*
ticis illud post hospitalitatem multo huma-
 nius visum Slavis beneficii genus laudat, ut
 non indefinito tempore, donec ipsi vellent,
 in servitute captivi detinerentur; sed idipsum
 potius eorum arbitrio relinqueretur.

Vocabulo *Slechtic* successione tempo-
 rum apud Bohemos sublimioris nobilitatis
 Virum fuisse significatum, probatur auctori-
 tate Juris Feudalis 45) MSti tempore Caro-
 li IV. Imp. et Regis: *Si autem minus nobilis*
sive WLADYKA alium magnifice nobilem, id
est

45) Conf. Gelas. Dobner P. II, Annal. Hag. p. 142.
 Not. c)

est SCHLECHTYCZONEM *magnificum pro capite citaverit* — Igitur extensio et sublimitas hujus vocis temporum et provinciarum ratione spectari debet; non tamen omni illa graduum eminentia, qua *Zupanorum* nomen a Praefecto loci habitati, usque ad Regiae potestatis dignitatem praefixa praepositione *Archi* — translatum est. Tenacitas propriarum consuetudinum, et linguae patriae custodia aestimationi juncta vel in hoc antiquiori vocabulorum usu videri potest: nihil enim peregrinis sublimiorum potestatum nominibus moti, magnifici et illustres Viri esse magis quam videri amabant, sibi, suisque popularibus melius cogniti. Nec Russos a Bohemis, nec hos ab illis jura et consuetudines antiquorum patriae ordinum accepisse quicquam probare potest; itaque consensus *passim*, non rei solius; verum etiam nominum *subinde*, inter veteres utriusque gentis Nobiles, horumque ministerio addictos tum *Homines* liberos, tum servos intercedens, ex prima Slavicae originis institutione omnino repetendus videtur. Adhuc usum apud nos obtinet vocabulum *Kateyna*, quo illa pars aedificii Nobilium vulgo significatur, ubi est *cubiculum villici vel famulare*; sed neminem scio meorum popularium, qui ejusdem thematici aliud vocabulum adduxerit, vel indicium protulerit originationis; cujus vestigium dum in antiquis Legibus Russorum requiro, VOCIS *вѣстайномъ* 46) notatio meae investigationi

46) Lege VII. Jaroslavi ѿ князѣхъ ѡтроцѣхъ.
Not. в)

tioni non inepta sponte mihi se offert, ubi Comes Alexius necessitatem orthographiae *вз рѣтайномъ* a Slavonico nomine *рѣтай*, agricola *земледѣлецъ* deducens, me inducit in originem servati apud nos unius vocabuli significatu proprio, cubiculi *familiae agris nobilium* colendis addictae destinati. Fuerit itaque illius vocabuli *рѣтай* natura prioris quam sit *Хатеуна* usus in Bohemia eodem fonte, eademque disciplina veterum Slavorum derivatus. Sed, quia vocabulum *рѣтай*, *рѣтникъ* Slavonico itidem usu *militem*, *рѣтъ* bellum significat, priorem nominis potestatem a Comite Alexio notatam puto antiquiorem esse: quum antiquiora sint apud Slavos pacis quam belli exercitia; et laudata voce *agricolam* ac *militem* opinor ea ratione signari, qua Nobilium *Homines liberi*, *люди*, pro sua facultate, ingenio, et temporis circumstantia pacis tempore negotia domus domini sui curabant; in bello eundem armis protegabant. Profecto exercitia disciplinae rusticae antiquiori aetate apud Slavos in honore fuerunt, licet his cura rei militaris passim praeponeretur: novimus enim primum Bohemiae Principem ab aratro electum.

Ad viros nobilitate conspicuos pertinent *Legati* Slavorum: nam officium legationis mature apud majores nostros ornamento fuisse, Menandri *Excerptis de Legationibus* edocemur. Cum enim Slavi circa A. Chr. DLVII. inimicorum conversionibus vexarentur, ad Avaros legationem miserunt, ad quam *Mezamirum* *Idarizi* filium, *Kelagasti* fratrem suffragio elegerant. In Annalibus Regum Fran-

corum ad A. Chr. DCCCXXIV. perhibetur:
 „Rex Bulgarorum *Omortag* velut pacis faci-
 „endae gratia legatos cum litteris ad Impe-
 „ratorem misit — Ceterum legatos Abotrito-
 „rum qui vulgo PRAEDENECENTI vocan-
 „tur, et contermini Bulgaris Daciam Danu-
 „bio adjacentem incolunt, qui et ipsi adven-
 „tare nuntiabantur, illico venire permisit.“
 An in isto verborum contextu vocabulum
Praedenecenti, quod ego Slavicae integritati
 solius litterae *n* metathesi restitui posse ar-
 bitror legendo: ПРАДЕНЕЧЕТНИ (ПРЕДНѢЧЕТНИ)
 ad *Abotritos* Danubianos pertineat, qui vul-
 go ita vocati fuerint; an potius ad *Legatos*,
 more Slavorum suffragio electos, debeat re-
 ferri, velut rem certam asseverare non au-
 sim. Sed, sive ad populi appellationem, ob
 relativum pronomen *qui* —; sive ad *Legatos*
 propter nexum verborum: *qui et ipsi adven-
 tare nuntiabantur*, laudatum nomen reducat-
 ur, Slavicae linguae antiquius in eo moni-
 mentum ista notatione observo: si ad *Ab-
 otritos*, seu *Obotritos* vocabulum referatur,
 videtur eo idem significari, quod nomine
Antarum intelligitur; nimirum anterior ille
 spectato Graecorum situ, primariae divisio-
 nis *Winidarum* populus, qui a Danastro qua
 Ponticum mare curvatur, usque ad Danubi-
 um 47) extendebatur. Hoc enim cognomen-
 to ejusdem populi ПРАДЕНЕЧЕТНИ (Bohemus di-
 ceret *Předněčteni*) ista vocabuli potestas red-
 ditur: prius, id est prioribus vel anterioribus
 connumerati, sive anterioris agminis populus,
 quem

47) Conf. context. Jordanis pag. 11.

quem fortissimum esse oportebat, ut omnino *Antas* a praestantia fortitudinis Jordanes laudavit. Nec illa epenthese vocalis *ε* in priori parte vocis compositae, neque metathesi in posteriori parte четни, pro чтѣни, quisquam offendatur; sed meminerit *Anticae* consuetudinis supra laudatae, qua vocales complexui consonantium litterarum saepius jam ab antiquioribus Russis insertas probavi; et expendat vocabulo чера Serbis cohortem, agmen; Russis par, aequalitatem significari. Si ad Legatos vocabulum referatur, habemus prius lectorum, seu ad legationem electorum virorum itidem Slavonicum nomen преденечетни; nisi quis malit legere преданѣчетни, Cyrillo antiquius ejusdem potestatis cum illo Graecorum vocabulo προτιμυχοι, quo Praecellentes et Legati intelliguntur. Eligat alterutram, vel utraque notatione rejecta, meliorem interpretationem vocis adferat Slavophilus lector; mihi gratius erit occasionem dedisse emendatae ab alio doctiori viro etymologiae, quam tueri priorem opinionem, cujus originatione velut e ruderibus restitutum populare *Antarum* nomen, linguae majorum communi asserere mallet.

Porro alia sive nobilitatis, sive sublimiorum potestatum, vel *Tutorum status publici* Slavorum, sequioris aetatis nomina non equidem pertinent ad praesentem Procopiani contextus illustrationem; illud tamen sublimioris potestatis antiquius vocabulum КНАЗЪ (Veteribus Bohemis *Knies*, nunc *Knjze*) ad Procopii aetatem propius accedit, quo in libris Ecclesiasticis antiquae Vers. Slav. redun-

duntur vocabula *Ηγεμων* et *Στρατιάρχος*. Apud Bohemos primus hoc nomine 48) insignitur *Przemysl*; Magni vero Ducis Russorum titulum sumsisse dicitur *Ruricus* I. perhibente Joachimo primo Novogorodensium Episcopo; quin tamen *Tatiscz'ew*, memoriis Joachimi usus 49), valeat sive vocis illius *Knjaz*, sive sublimioris tituli Царь, vel alterius *Král*, *Regem* significantis etymologiam Slavicam adducere, ex hac difficultate *neccessario* colligens peregrinae cuiusdam linguae hoc genus vocabulorum adscribendum esse. Mihi videtur, collatione facta nominis Царь cum царство (цезарство), originationem ex linguae Latinae vocabulo CAESAR contractione facta repetendam esse: quod etiam antiquioris latinitatis vestigia ut jam superius ostendi, in Slavonico sermone inveniantur. Alterius vero nominis *Král*, apud Byzantinos forma Κραλης non semel occurrentis 50) etymon, malim ab Armenorum voce KAROL, *potens, valens*, deducere: quia majores nostri his primum omnino vicini fuerunt, ut et soni peculiares linguae nostrae Armenicis analogi, et casuum *Narrativi* et *Instrumentalis* inflexio nobis itidem propria, cum primis docent.

Sed

48) Dalemil Cap. 8. Kniez Přemysl Cap. 6. —
Kněžstvo (knjzetstwj) patero.

49) In suo opere concinnando; maxime heic de titulis moderatorum Slavonicorum, Cap. 45.
§. 12.

50) Vid. Bandur. Animadvers. in Constantin. Porph.,
et Glossar. med. et infim. Graecit.

Sed, quum illa Slavonici populi distributio causa ordinis atque utilitatis publicae inducta, sine *Legibus* firma esse nequiverit; imo Procopius ipse in laudato contextu dicat: rerum fere omnium rationem eandem ab Antis et Slavinis servatam, et fuisse olim *constitutam*; nemo dubitabit de *Legum et consuetudinum* apud eosdem existentia, et quidem veteri, de quibus pro instituti ratione, quantum ex antiquitatis naufragio, non equidem primis omnium *tabulis* 51) collectis, antiquiorum tamen membranarum, idoneorumque scriptorum fide servatis memoriis uti licet, heic exigente rerum ordine agam —

§. 2.

De originatione Legum et Consuetudinum Slavonicarum.

I. Petrus Fridericus Arpius Jctus Cimbri, quem Cap. I. sub initium §. 6. de Slavorum Legibus in sua *Themide Cimbrica* bene meritum laudavi, ejusque opera heic me usurum promisi, §. XXXI. scripsit: „*Leges et consuetudines* Slavicae gentis laudant Annales Fuldenses pag. 21. sed litteris consignare, et populo in tabulis proponere, eo magis antiquitus abhorrebant, quod Clericos eorum notarios, odio prosequerentur Vatiniano.“ Idem Jctus postquam subjunxisset, inter *capitularia* Regum Francorum

ne

51) Conf. §. sequ. Not. 61.

ne verbum quidem earum legum inveniri, suam narrationem ita prosequitur: „Neque
 „jus scripto comprehensum tunc temporis
 „habuisse quaedam vestigia supersunt, sed
 „obsequebantur *consuetudini*. Quo animo
 „*Dubslavius* eorum Princeps, circa Annum
 „MCCXLIX. omni consuetudini renuntiat,
 „quae in *Theotonia* et Slavia pro lege con-
 „sueverant observari:“ Ad haec verba mo-
 net Arpius lectorem, ut videat Schwar-
 zii 52) Orationem de *Historia Juris Slavorum*.
 Grypsw. 1735. f. editam, statimque addit:
 „Sic iisdem temporibus *Jaromirus II.* omni
 „consuetudini, quae *Jus Slavicum* publice
 „appellabatur in veteris aevi tabulis, quae
 „supersunt, renuntiat. Ceterum non inho-
 „nestae consuetudini omnino obsecutos, fidem
 „facit Helmoldus Chron. Lib. II. C. XII. n. 12.
 „Quamvis, inquit, odium Christiani nominis,
 „et superstitionum fomes, plus omnibus Slavis
 „apud *Ranos* invaluerit, pollebant tamen mul-
 „tis naturalibus bonis. Erat enim apud eos
 „*hospitalis plenitudo*, et *parentibus debitum ex-*
 „*hibent honorem*“ — ceteraque hujusmodi,
 quae apud Helmoldum legi possunt. Ex mo-
 ribus Slavorum multa in juribus Cimbricis,
 praecipue in quibus haec a juris Saxonici
 effatis abeunt, omnino retenta fuisse Arpius
 nul-

52) Adhibita omni diligentia non potui hujus *Ora-*
tionis exemplar investigare, ut excerpere vale-
 rem notitias praesenti argumento idoneas; sed
 Arpius fortassis non intermisisset in suum opus
 transferre, si quid majoris momenti Schwarzius
 memoriae prodidisset.

nullatenus dubitat, sed passim observari scribit; et, quamquam ei difficile sit leges gentis notare, quae nullis perscriptae sunt tabulis; tamen de his, imo harum originatione feliciter, ut infra ostendere conabor, conjecturam isto verborum complexu fecit (n. 133): „Praesertim cum *antiqui Germani* „(*Tacit. de morib. Germ. c. 16. Caesar de bello* „*Gall. Lib. V.*) nullas urbes haberent, nec „junctas sedes inter se paterentur, colerent „discreti ac diversi, ut fons, ut campus, ut „nemus placuisset. Vicos locantes, non in „nostrum morem, connexis et cohaerentibus, „suam quisque domum spatio circumdaret, „sive adversus casus ignis remedium sive inscitia aedificandi. Ne caementorum quidem „apud illos aut tegularum usus esset; materia ad omnia utentes informi et citra speciem et delectationem. Eo magis Venedorum in constituendis civitatibus laudanda sagacitas est, qui non solum STARGARDIAM „seu ALDENBURGUM — sed etiam ARCONAM „et VINETAM — JULINUM — “ aliasque urbes aedificarunt. Profecto Slavicae civitatis nomen proprium jam Saec. VI. apud Jordanem saepius laudato loco 53) ita occurrit: „Sclavani a civitate NOVIETUNENSE et lacu „qui appellatur Mursianus usque ad Danastrum et in boream Vistulatenus commorantur. “ et Constantinus Porph. P. II. Cap. 9. de Russorum Constantinopolim in lintribus venientium antiqua negotiatione, eorumque hyberna vivendi ratione scribens, his utitur

ver.

53) pag. 11.

verbis: „Ineunte Novembri mense — egrediuntur Kiawo et in OPPIDA proficiscuntur, „quae *Гѣра* appellantur.“ Itaque, licet Procopius Caesar. in contextu superius adducto Slavonicarum civitatum et oppidorum non meminerit; sed sola vilium tuguriorum rare et sparsim positorum apud eundem legatur memoria eo cumprimis fine, ut videtur, ab illo facta, quo facilius in brevi de moribus Slavorum compendio veteris appellationis *Spororum* causa significaretur: minime e silentio illius consequitur, *civitates, oppida, pagos et vicos apud Slavos antiquiores non inveniri*, quum accedant ad illas Jordanis et Constantini auctoritates etiam antiquissima civitatum nomina, ut sunt: VINDOBONA 54), PRAGA, cumprimis 55) vocabulo GRAD, *Град*, vel *Города* composita: WISSEGRAD, NOVOGRAD, BIELOGRAD, quorum plurimae in omnibus propemodum Slavoniarum regionibus veteres memoriae occurrunt eo consensu, ut non nisi ex altiori aevo primas migrationes superante repeti possint. Verba Jordanis: *hi paludes silvasque pro civitatibus habent*, nemo fortassis ad barbariem, et diver-

54) Vid. Cl. Equitis Antonii de Geusau: *Geschichte der Haupt- und Residenzstadt Wien in Oesterreich*. I. Th. Wien, 1789. 8. I. Abschn. §. 3. III. Abschn. §. 1 — 5. Sed, ne quid latentis adhucdum controversiae pro expedita rei veritate obtrudere videar, *Vinetam* civitatem Slavorum Septentrionalium fuisse certum est.

55) Vid. collatio hujus vocabuli cum aliis linguis apud Cl. Adelung voc. *der Garten*.

versum a communi civitatum notione sensum transtulerit; animadvertendum tamen puto propter eos, qui nihil nisi barbariem in antiquitatibus nostris vident: *paludes* et *silvas* ad munimenti naturalis, seu aditu difficilioris loci rationem pertinere, ut recte Leo Sapiens in *Tacticis* de isto Slavorum refugio perscripsit, et constat ex situ civitatum veteris Slaviae inferioris ad mare Balticum protensae; atque urbis КІЕВ, de qua *Nestor* pag. 9. itidem scripsit: и бѣше около града лѣсъ и боръ великъ — *eratque in circuitu civitatis silva et pinetum magnum*. Post Arndium de Legibus universae Slavorum gentis in genere bene mereri, adnotationesque illustrandis originibus Legum Bohemicarum 56) proferre conatus est Cl. Adauctus Voigt; quod ex consensu 57) aut dissensu earum collato cum juribus cognatarum et vicinarum gentium, *spiritus* illarum clarius cognosci et significantius designari posset, si certae fidei atque altioris aevi ad hoc genus eruditionis pertinentes notitiae ac monimenta haberentur *Polonorum, Russorum, Croatarum, Illyriorum, Venedorum*, ceterorumque; sicut nobis praesto sunt hujusmodi res *Moravorum* et *Bohemorum* ad praecipuam Slavorum stirpem pertinentium. Sed viro, alioquin in exquirendis rerum nostrarum memoriis diligentissimo, defuit eo tempore notitia praestantioris illius antiquitatum Slavonicarum monimenti jam praecedenti Cap. laudati: ПРАВДА РУСКАЯ, seu

U 2

Le-

56) Supra laudati Nota 41) operis pag. 9. et sequ.

57) Ejusdem pag. 60. et sequ.

*Legum Magnorum Ducum Jāroslawi Wladimiro-
rowicz' et Wladimiri Wsewolodowicz' Mono-
machi*, quae sequius notis et expositione an-
tiquiorum vocabulorum illustratae prodierunt
in lucem Moscuæ A. 1792. Itaque Voigtii
sententia de *formali Legum complexu* ab om-
nibus praefatae Slavorum originis gentibus
omnino serius, quam apud Bohemos 58) per-
fecto, nunc sensu ab auctore prioribus nume-
ris 59) intento, quadam exceptione ad mo-
nimentorum fidem ita reduci debet: ut Bo-
hemis quidem ante Russos *fragmenta Slavice*
conceptarum legum consuetudine firmatarum
atque in antiquioribus diplomatibus *latinis*
60) servatarum vindicari possint; ipse tamen
Slavonicus Legum contextus diplomatico tabu-
larum testimonio firmatus apud *Russos* anti-
quior sit quam apud *Bohemos*. Voigtius enim
ipse N^{ro} XI^{mo} *Leges scriptas*, quae ad nos per-
venerunt, Przemyslao II. 61), seu Regi Ot-
tocaro I. ut omnium primas attribuit, in
hunc modum titulo, et sub finem chronolo-
gia

58) Ejusd. sect. X.

59) Cumprimis Sect. IX.

60) Ejusdem Sect. IX. nott. t) u) v).

61) Illae enim leges Przemyslai ab aratro sumti
Principis nomine ab Andr. de Duba insignitae,
non tabulis, sed traditionibus majorum nituntur;
quibus ego velut fragmentis ex antiquitate ser-
vatis ad illustrandum praesentis §. argumentum
utor, dum illae fidem ex consensu aliorum mo-
nimentorum, maxime in *formulis actionum* Le-
gis Russicae veteris merentur, atque communem
ingenii Slavonici consuetudinem redolent.

gia insignitas: *Jura Suppanorum* 62), *Baronum, Nobilium, totiusque vulgi Provinciae Brunensis*. — *Actum in Brenna, (Bruna) a. 1229. XV. Kal. April.* Complexus vero *Justitiae, Права Рѣчкаа, Nowgorodensibus Anno MXVII. (1017) datae*, annis duodecim supra ducentos antiquior est illis *Ottocari Legibus*, easque *latine* in originali contextu perscriptas, pretio dialecti Slavonicae, ad praesens institutum pertinente, superat.

Habentes igitur monimentum Slavonicae antiquitatis certae ac venerandae, ad cujus proprietatem philologicam et legislativam fragmenta Legum Bohemo - Slavonicarum in diplomatibus nostris antiquioribus, tum in laudatis quoque Ottocari I. Juribus servata referre, atque proprios ingenii Slavonici justitiae dicundae mores observare valeamus, ipsa vocabuli ZAKON, ЗАКОНЪ, Boh. Zákon, Dalm. Žakon — universalis communio, antiquitas et praestantia nos monet, ut primum in ejus historiam et originationem inquiramus.

II. Jam equidem iste servati *Legis* vocabuli consensus asserendae altiori antiquitati migrationes majorum nostrorum praecedenti sufficeret; sed, habet nomen laudatum pre-

62) Opinio, quae Voigtio heic pag. 71. nota d) de Suppanorum originatione a vocibus Сѹд et Пѹн repetenda, videtur esse verisimillima, vel ipsi verae lectioni nominis ЖЗПАНЪ repugnat jam superius a me certis monimentis confirmatae.

pretii quoque sui testimonium a Scriptoribus Byzantinis, quo hi linguae suae adaptato subinde uti non verebantur animadvertente Bandurio in notis ad Constantinum Porphyrogenitum. Observatione digna est istius pericopae; *κατα τα Ζάκωνα* — de adm. Imp. Cap. 8. et Cap. 38. *καὶ Ζάκωνον* — non solum Graeca nostri vocabuli *Законъ*, *Закон* inflexio, verum etiam commutatio vocalis *o* cum *α*, atque accentus consuetudine Bohemica superscriptus, quo Bohemi et Dalmatae Toni sui *slavinitatem* tueri possunt: imo specimen habemus ejusdem commutationis a Byzantinis factae in populari *Slovenorum* nomine, cujus enuntiationem antiquissimo consensu variorum ejusdem originis populorum supra confirmavi. Sed proprium universae genti originationis vocabuli *Zákon* ingenium tanto praestantius est, quanto magis illius notatione demonstrantur: civitatum Slavonicarum magnitudo, curae servandi ordinis et securitatis publicae promptior oeconomia, atque a *judicio* municipali oretenus peracto, seu moribus recepta consuetudine Slavorum civili, non ab alia gente mutuo accepta, sed populari ingenio *Legis* et nusquam, et uspiam scriptae deducta originationis. Singula istius praestantiae momenta nituntur analysi atque historia laudati nominis, quod compositum est ex praepositione *За*, et *κόνъ* substantivo nomine, cujus memoria antiquioribus membranarum Legum *Jaroslavi Wladimirowicz* servata est §. XX. ѿ чела дѣиномъ изводѣ 63) ubi

63) Expositio hujus vocis videatur infra Fragment-

ubi praecipitur, ut is, qui servum suum furtive sibi subductum agnoverit, acceptum deducat ad judicia, in quibus res oretenus aguntur, dicta Slavonice singularis numeri unico vocabulo *кѡнѣ*. Egregie hanc vocem auctor laudatae Legum Russicarum editionis illustravit pag. 41. Nota (*к*), cujus sensum heic e verbis Russicis Latinum faciam: „Sicut Leges *Jaroslavi* causa Nowgorodensium conditae sunt, ita has, omniaque in iis scripto comprehensa ad veteres consuetudines laudatorum civium referre oportet. Notum vero est, Nowgorodum fuisse civitatem magnam et populosam, divisam in quinque partes majores, quae nomine *finium* (*концовъ*) appellabantur, ita, ut singulis *finibus* nonnullae plateae containerentur. Hac igitur civitatis magnitudine, atque populi numerositate spectata fieri non potuit, ut unus Princeps, vel Vicarius ejus, cum Consule et *Chiliarcho* (viro praecellenti) successu prospero omnium civitatis incolarum querelas et lites audire, atque sententiam ferre potuerit. Quapropter in quolibet *sine* ordinati erant viri periti *judiciorum* appellatione Slavonica *товѣ кѡнѣ* comprehensorum, quae constabant nonnullis hominibus aetate provectis, et quotannis pluralitate votorum e gremio incolarum ejusdem *finis* seu termini electis. “ Senaculum hujus *judicii* *кѡнѣ* appellati numero duodecim virorum constituisse probat Illustriss. editor; jam vero,

si-

to 4. vocabulorum ad actiones Leg. Slav. pertinentium.

sicut grammatica notatione certum est, simplex vocabulum *кѡнъ* antiquius esse nomine composito *закѡнъ*; ita quoque Slavonici juris dicundi ratione cum rebus gestis comparata, videtur mihi eadem certitudine originationis vocabuli *закѡнъ* ex antiquitate, et priori usu nominis *кѡнъ* repetenda esse: quod leges consuetudine morum apud Slavos inductae scriptis legibus omnino sint antiquiores; nec alia fuerit primariae significationis *тѣ закѡнъ* vis, quam notio justae ordinationis aut tribuendi aut adimendi; aut puniendi aut jubendi; aut vetandi aut permittendi, ex consuetudine dictorum judiciorum oretenus peractorum deducta. Ita vocabulum simplex *мѣръ* antiquius composito *замѣръ* eodem significatu, sumtum fuisse invenio apud Nestorem pag. 38. isto verborum complexu, forma composita: *обновиши вѣхъ замѣръ* — *renovare veterem pacem*. Sed, postea quam *Legum* non tantum in cordibus nostris, verum etiam in tabulis scriptarum Latina et Graeca nomina Slavonicis vocibus jam Saeculo VII. proponerentur; magis vero Saec. IX, dum Slavi divinarum Scripturarum vim atque doctrinam sua dialecto legere postulerent; vocabulo *закѡнъ* *Legis* nomen identidem ex Graeco Slavice redditum fuit. Igitur collatis laudati vocabuli monimentis antiquioribus cum consensu philologico, memoriis rerum gestarum illustrato, non tam originationis vocabuli *Zákon* antiquitatem a Novgorodensibus repeto, quam servatae consuetudinis universae Slavorum genti olim ac hodie communis idoneum testimonium ad historiam nominis laudati deduco: nam vestigia

gia ejusmodi *finium* seu *portionum* arbitris judiciorum provisorum, non tantum in aliis civitatibus Slavonicis, verum etiam in provinciis invenio, similitudine quadam Romanorum, apud quos *Servius Tullius* rex universam Urbem in quatuor, agrum vero Romanum in quindecim vel septendecim portiones divisit. Habent itaque Slavi suae communis linguae nomen *Legis* antiquissimum, nec etymologice, nec facie, neque translata vi aut philosophia vocis ab alia gente acceptum; sed propriis moribus coaptatum, cujus originationo plura *ingenii eorum non maligni, nec fraudulentum* specimina innuit. Ex isto antiquitatis consensu in communi vocabulo *Legis* (ЗАКОНА) ad *urbanitatem* seu *slavinitem* cum primis pertinente, velut ex primario *Justitiae* monimento facile colligitur, cur antiquiora Legum Slavonicarum fragmenta, subinde diplomatum atque tabularum fide apud stirpes diversas confirmata, eandem juris dicendi popularem consuetudinem iisdem vocabulorum formulis signatam prodant; quarum exempla quaedam heic proferam, ut significantius constet: verba Procopii Caesariensis saepius laudata de *rerum fere omnium ratione a Slavis et Antis eadem servata olimque constituta*, suum veritatis pondus ex monimenti habere adhucdum in antiquis membranis, partim quoque in usu persistentibus.

III. Duplici genere ista legum Slavonicarum fragmenta complector: ad primum refero nimis antiquas, et partim apud quasdam stirpes jam obsoletas horum fragmentorum voces; secundo genere comprehendo
pris-

prisca quidem eorundem vocabula, sed quæ viridi usu sive in Litterali lingua, sive in Russica, Bohemica vel in alia quadam dialecto Slavorum adhucdum communi auctoritate vigent. Sed, quia ubique certa fiducia, (semper enim ille Plinii in studiis timor magis quam fiducia mihi obversatur,) quid in singulis dialectis omnino antiquatum, quidve consensu eruditorum consuetudine dignum in usu persistat, historica fide asseverare non possum: quum in tanto lexicorum perfectiorum desiderio, quæ auctoritatibus nitantur, mihi omnino difficilius videatur esse, negare alterutrum, quam assertionis proferre auctoritatem; eas tantum voces Bohemicas, de quarum usu mihi certis rationibus constat, signo ✱ isto distinguam; quæ autem apud Russos velut nimis antiquæ obsoletarum specie notis illustrantur in editione Legum saepius laudata, signo † R. antiquati usus notabo. Discrimine isto apparebit, quid ex antiqua *Slavinitate* sit magis conservatum apud Bohemos; quid vero apud Russos et Bohemos, dum vocabula nullo signo notabuntur, et qua potestate adhucdum in usu sit, sequens contextus verborum docebit. Aliorum quoque communis nostræ originis Slavicae populorum, cum primis Polonorum, atque Serborum Danubianorum antiquas leges, aut earum fragmenta libenter contulissem; sed neutrius gentis tantæ antiquitatis *Slavica* monimenta potui obtinere: igitur Russicæ nostræque ac Moravorum nationis voces et formulas loquendi antiquiori Slavorum jure et consuetudine firmatas heic producam:

Frag-

Fragmentum 1. { ПРАВДА.
Prawda.

Justitiae ac iudicii significatu vox ista in Dialecto Litterali Slavorum adhucdum viget, e.g. Ps. LXXI, 1. CV, 2. I. Johann. II. 29: ꙗкоу всѣмъ творѣи правдѣ — *quoniam omnis faciens justitiam*. Itidem occurrit in antiquis Annalibus et monumentis litterariis Russorum. Apud Bohemos eadem vi et ratione viguit; ut fidem facit *Evangeliarium* Bohemicum antiquum MStum Bibl. Vindobon. Palat. et MS. Codex Bohemicus *Andreae de Duba* Supremi Iudicis Regni Bohemiae Anno MCCCCLXXXVIII, olim Ambrasianus 400, nunc Palat. Vindobon. CCXLVI. Non dubito ista collatione philologica laudatam vocabuli vim antiquissimam esse, licet Russi pariter ac Bohemi jam illa voce utantur *veritatem* significaturi; nec enim iste in significato consensus veteri auctoritate destituitur, et philosophia; quod justitiae ac iudicii aequitas veritate nitatur, et Apostolus ad Ephes. IV, 24: justitiam et sanctitatem veritatis jungat in novo homine, qui secundum Deum creatus est. Formulae veteres, in quibus potestate iudicii ac justitiae illud vocabulum continetur, sunt: Legum Wladimiri Wsewolodowicz' Monomachi Гл. XVII, см. 1: На правдѣ не вылазити; hoc est, ut Nota (a) Russice exponitur: передъ судѣ не выходитъ, не представляясь; coram iudicio se non sistere. Earundem Legum Гл. IV, см. 1. sub finem: дати ємѣ правда (sic editum est) ab illustratore Russico redditum: дати ему судѣ; dare ipsi iudicium, seu satisfactionem
lega-

legalem. In eundem modum apud Bohemos formula loquendi viguit: — *a ma se gemu prawda stari*. MS. Andr. de Duba fol. 27. — *aby se gim prawda dala*. fol. 28. — *att prawdu bozku wedu a wtee prawdie y ftee prawdie* fol. 77.

2. ГОЛОВА, ГОЛОВНИКЪ † R. ГОЛОВНИЧЕСТВО † R.
 Hlava.

„Quid sit quaerere de *capite* ejus, qui
 „cum telo ambulaverit hominis necandi fur-
 „tive faciendi causa, hominemque occide-
 „rit — “ constat ex Ulpiani Lib. 7. de offi-
 „cio Proconsulis sub titulo de sicariis et ve-
 „neficis, Capite primo legis Corneliae de si-
 „cariis. (Vid. *Mosaicarum et Romanarum Le-
 gum collatio* Tomi I, P. II. Criticorum Sa-
 „crorum Tit. I. de Sicariis) Russica enuntia-
 „tione laudatum vocabulum *голова*, *caput*,
 „significatu *poenae pro homicidio* in Legibus
 Jaroslawi Wlad. occurrit §. I. §. II, ubi ver-
 „ba de filiis ejus scripta: и ѿложиша оуѣиѣ
 „за *головѣ*, Nota (κ) paraphrasi redduntur:
 „*dimisso supplicio mortis, quod antiquis legibus*
 „*fuit positum, hujus loco lege statuerunt exactionem*
 „*mulctae pecuniariae* — Veteres Bohemi
 „eodem sensu Slavonica vocis enuntiatione
 „(ГЛАВА) *Hlava* usi sunt, ut constat ex diplo-
 „mate Wenceslai Regis I. jam superius pag.
 „60, et 61. Not. 47. laudato: — „ne homines
 „praefatae Ecclesiae (Brzewnoviensis) gra-
 „ventur in hoc, quando aliquis occisus vel
 „strangulatus, quod *HLAWA* nuncupatur, in-
 „fra campos alicujus villae projectus ab ini-
 „quis hominibus reperitur, per quod paupe-
 „res

res calumniose, sive invicem seditiose, seu a latronibus vulnerentur, quod est RANNIK. In antiquiori diplomate Ducis *Spitignei*, quod Cl. Dobnerus Annal. Hagec. P. V. ad Ann. 1058. scalpro ad autographi exemplum excusum edidit, eadem vox GLAVA (*Hlawa*) more scribendi majorum nostrorum exarata est. In MS. Andr. de Duba sumitur pro homicidio Titulo, Puhon o mordu — Citatio causa homicidii: *Clayprwe o hlawu nebo o mord fdyz se odkoho stane.*

3. [ГВАДА † R.
Swáda *

Lis, jurgium, contentio, rixa hoc nomine significantur: ita enim in editione Legum Jaroslawi ad contextum §. IV. — ЕСЗО КСАКІА СВÁДЫ — Nota (A) haec vox Russice illustratur: ГВАДА, ссора, побранка. Apud Bohemos ex antiquis temporibus usque in praesentem diem illud nomen eodem significato viget: nam Dalemilus Cap. 2. sub finem, de lite aut contentione majorum nostrorum apud seniores judicata, in hunc modum scripsit:

Pašli se kde stala ktera swáda,
Ustarššho budiesse (Cod. Zeber. biesse) rada:

Notatione dignum est Slavonicum hocce vocabulum *Swáda*, quo cum verbo ВАЖАДИ, *wadjm se, litigo, contendo* — *Swadjm se, swadil se, litigabo, litigavit* — grammatice collato, apparet, quid antiquioris puriorisve Slavinitatis adhucdum in dialecto Bohemica servatum observari possit: nam illud ꝥ verbi

bi *бѣда* recentiorem esse in dialecto Literali epenthesis, manifeste prodit veteris vocabuli *Swáda* cum Bohemica enuntiationis et verbi, et nominis consuetudine consensus.

4. { *ѣбѣдѣ* † R.
 бѣдѣ † R.
 Swod *
 Swod.

Si qua vocabula Slavicarum Legum *actiones*, id est, certi exercendi juris ritus, certis verborum conceptionibus et formulis designantia, consensu majorum nostrorum antiquissimo aetatem tulerunt, duo heic adducta omnino talia sunt, ut non solum philologi, verum etiam Slavonici juris studiosi hominis observationibus digna sint. Continetur in eis temporum, et Slavicae *legis actionum* spectatis varietatibus, vis ac potestas diversa; unde voces illae sunt polysemæ, non verò unius ejusdemque sensus conceptiones aut ejusdem nominis formulae, prout Cl. Ad-auctus Voigt Disser. laudatae de *spiritu legum Bohemicarum* sectione X. Nota (κ) arbitratus est; proprium significatum vocis *Swod*, quam is pro eadem cum *Swod* habebat, existimans esse: *missionem in bona debitorum*. Licet enim ista vocabuli hujus *Swod* potestas vera sit pro ratione temporis relati ad *Jus Municipale Bohemicum*, in quo § I. Titulo: *O Swodijch na Statky gruntownj* vel ipsa inscriptio praefatam vocabuli vim indicat; gradu tamen ad antiquitates nostras et Russicas facto, distinctae formationis, atque diver-

versi significatus nomina sunt *Звод* et *Свод*. Primo itaque vocabulo consuetudine Russo-
rum *изводъ* enuntiato significatur seductio,
qua quispiam alieno servo persuadet fugam,
seu, prout editor Legum Jaroslawi et Wla-
dimiri in *Indice Glossematum* 64) exponit:
из-

64) Quum neminem adhuc Slavonicorum glosse-
matum collectorem, qui serie Alphabeti Cyril-
lici specimina edidisset, mihi legere obtigerit;
non possum intermittere, quin heic laudatum
Indicem eadem Illustriss. Auctoris inscriptione
adducam: Указаніе всѣхъ, находящихся въ
сей книгѣ, матерій, также словъ и названій
древнихъ изъ употребленія вышедшихъ, или
въ иномъ смыслѣ употреблявшихся, по азбуч-
ному порядку расположенныхъ, съ означені-
емъ, или главъ и страницъ или страницъ гдѣ
они находятся. Verba et nomina antiqua, e
contextu Legum desumta typis excusa sunt ec-
clesiasticis, et reliqua omnia politicis litteris;
exempli causa: Рота. Присага. ст. 29. (о) въ
какихъ случаяхъ рота употреблялась. Гл.
XXIX. Non solum philologice, verum etiam
historice glossemata illustrantur; varius ejus-
dem vocabuli usus collatione distinctorum loco-
rum demonstratur, et ratio dialecti aliarum pro-
vinciarum subinde pensi habetur. Antiquitatum
jurisprudentiae Bohemo-Slavicae studioso nihil
isto Indice utilius mihi videtur; quamquam ipse
Legum contextus, quod attinet ad junctorum
verborum consuetudinem antiquiori cumprimis
nostro usui analogam, saepius critica observa-
tione dignior sit, aequae ac formularum usus re-
quirendo antiquiori Leg. Slavon. *spiritui* aptus est.

извѣдѣхъ. Подговорѣхъ, выведѣхъ кого откудѣхъ; quod ego Bohemice dicerem: Zwod. *Wławod, wywod* некоего от некуда. In diplomate Wenceslai Regis I. dato Abbati in *Brewnow Dlugomilo* Anno MCCXXXIV. exemptio ab *exactionibus* et *gravaminibus* in hunc modum confirmatur: *tam ab iis, quae vulgariter dicuntur NAROK seu ZWOD.* Voces istae si conferantur cum contextu §. XX. Legum Jaroslawi Titulo: **СѢ ЧЕЛАДІИНОМЪ ИЗВѢДѢ.** 65) **ЯЩЕ КТО ПОЗНАЕТЪ ЧЕЛАДІИНА СВОЯ ОУКРАДЕНА** — *Si quis agnoverit servum suum furto sublatum* — Item cum Legibus 66) Przemyslai II. seu Ottocari I. Regis Boh. ubi vocabulum *Nárok* sumitur pro incusatione furti; facta comparatione facile intelligimus, altero nomine *Zwod* eandem *legis actionem* in diplomate Wenceslai R. significari, nullatenus vero *missionem in bona debitorum.* Imo videtur mihi istius actionis *apel-*

65) ЧЕЛАДІИНА, рабѣхъ, холопѣхъ, nota (а) ad §. XIV. *Servus*; majoribus nostris *Roba, serva*, ancilla; ita enim lego in M. S. Dobrowskiano Gaudio I. S. Mariae Virg:

Уаз сем роба бога мебо
Буд мы podle слова твоего

66) Vid. Edition. Benedictinorum Rayhradensium pag. 24. qui nota (h) ex diplomate ejusdem Ottocari dato *Ordini Teutonicorum in Boh. et Moravia* A. 1222. haec verba retulerunt: *si vero Narok, quod latine vocatur accusatio furum vel nocturnorum praedonum super eorum homines evenerit.* —

pellatio nomine *Swod* signata sequioris else
 usus apud Bohemos, postea quam hi Juris-
 prudentia Romanorum tantisper imbueren-
 tur: nam verborum apud J. G. Heineccium
Syntagm. Antiquitt. Rom. Lib. IV. Tit. VI.
de actionibus. §. XXI, occurrentium in edicto
 praetoris: „*In bona ejus, qui judicii causa*
„fidejussores dederit, si neque potestatem sui
„faciat, neque defendatur, iri jubebo — ali-
 quam similitudinem habet laudatum vocabu-
 lum *Swod* vi sua in Jure Municipali per-
 scripta. Alia, et omnino diversa est ratio
actionis legum Slavonicarum formula voca-
 buli *Свѣдѣ*, *Swod* designatae; primum enim
 vocis istius elementum est praepositio *ѣ* = *s*
 aequivalens Latinorum significatui *cum* vel
con, quae cum substantivo nomine *водѣ*,
wod, a verbo *wedu*, *duco*, *woditi*, compo-
 sita, etymologice *conductionem* significat; vi
 autem et usu Slavonici juris, ut Cl. Com-
 mentator ad hanc vocem adnotavit, *Свѣдѣ*
 est rei cum indice, seu delatoris et rei com-
 positio; unde formula Slavonica Leg. Ja-
 roslawi §. XVIII. ѿ *Свѣдѣ*. — ити до третѣго
Свѣда — triplex in hunc modum intelligitur
 actio: 1^a in eum, apud quem furto ablata
 res inventa fuit; 2^a quem prior designaverit,
 quod rem obtinuerit ab eo; 3^a denique in
 eum, ad quem iste secundus se revocaverit
 causa rei ab ipso acceptae. In diplomate
 Spitignei Ducis supra laudato, inter quinque
 vocabula Bohemica isto contextu compre-
 hensa: „Jungimus preterea omnibus supra-
 „dictis collectas generales uenditiones *SWOD*
 „GLAVA NAROK NEDOPERNE’ GRRDOST,“
 laudatum vocabulum *Swod* elemento *S* per-
Tom. I. X scrip-

scriptum, praecedentium quoque verborum causa significatu *immissionis in bona debitorum* sumi non potest; igitur potestate actionis, ut mihi videtur similis, quae dicto §. XVIII. continetur, aptius intelligitur. Sed, cum nihil temere asseverare velim, in hac vocabuli *Swod* collatione, ejusque apud nos usu maturius obsoleto illa notione actionis mox laudatae, malo me intra conjecturam continere; quamquam verba *zwe*du, et *swe*du diverso significatu adhucdum a nostris usurpentur, atque illud ipsum vocabulum *Swod* in Jure Municipali 67) significatu *lenocinii* occurrat Titulo: *De poenis propter publica crimina vel delicta. A. II. Swodowe, kterjž se spůsobj prostředkem lidj zlých.* Item in Indice: *Swodu počuta; lenocii poena. Ordo citationum* in MSto Andreae de Duba dicitur *Rząd o Puhoňijch*, quarum tres esse, ista loquendi formula exprimitur: *wssieczni puhoňij dastrogim puhoňem kromie zien a widow.* In laudato Jure Municipali Titulo: *De testibus et testimoniis. B. XLVII. Rozd. I. III. Evocatio ad testimonium* prima reputatur pro citatione dicta *Puhoň*; secunda *Duhoň* appellatur isto formulae compendio in Indice expreso: *Obešlání k swědom prwnj za Puhoň, druhé za Duhoň se klade*; non tamen ausim vocis *Puhoň* auctoritatem cum antiquitate vocabuli *swódz* comparare: nullum enim illius ve-

67) hac inscriptione edito: *Práva Městská Království Českého a Margrabství Moravského. Jura Municipalia Regni Bohemiae et Marchionatus Moraviae. Brunae A. 1701. fol.*

vestigium in illo veteri Leg. Russ. Cod. invenio. Igitur ad vim duarum postremarum in diplomate Spitignei perscriptarum vocum *Nedoperne'* et *Grrdost* exponendam regrediar. Priorem Voigtius 68) illustrat significato poenae in eum latae, qui convictus fuerit violati avium nidi, ubi pipiones *nondum perfecte plumis* instructi nidulabantur; prout innuit ipsa vocabuli *Ne-do-perne'* notatio; perceptu facilis, et ob analogiam, auctoritatem, ac sui perfectionem digna vox, quae renascatur. Quod ad spiritum hujus legis Bohemo-Slavonicae attinet, velim, comparetur ejus institutio cum illa Deuteron. XXII, 6, 7: *Si ambulans per viam, in arbore vel in terra nidum avis inveneris, et matrem pullis vel ovis desuper incubantem; non tenebis eam cum filiis: Sed abire patieris, captos tenens filios: ut bene sit tibi, et longo vivas tempore.* Porro, meminerit investigator causae, ac finium legis, laudatorum, ab ingenii nec maligni, nec fraudulentis et cum simplicitate morum conjuncti 69) moderamine, Slavorum; ipseque censuram in disciplina observet. Postremum vocabulum *Grrdost* heic equidem Voigtius non adduxit, sed aliud simile huic ex Legibus Przemyslai Ottocari 70) excerptum *Hur-*

X 2

lofst

68) De spiritu Leg. Bohem. pag. 57.

69) Conf. Procopii Caes. contextus ad principium Cap. recensitus.

70) Edit. Benedictin. pag. 31: *Insuper si quis spoliatus fuerit per Wiboy, incuset, quos vult, et de Hurlozt nominet, quos vult, et antiquae consuetudines conserventur.* Quam facile in an-

lofst, a *Źrdſo* (*jugulum*) sua opinione deductum, et fortassis *Źrdloſt* legendum, cum aliis duabus earundem Legum vocibus *Wyboy* (вѣбой), et *Wrzest* protulit. Si lectio vocabuli *Grrdost* (гордость пѣха; *Źrdost*, *pýcha*, *peycha*, significatu communi: *superbia*, *arrogantia*) ut hoc in diplomate Spitignei perscriptum exstat, conferatur cum voce *Pych* in Jure Municipali ad Titul. *De criminibus extraordinariis*. — O *Pychu*. O. I. — V, nescio, an itidem *Hrrdost*, *Źrdost*, potius quam *Hrdloſt* legi debeat: quum nomen *Pych* pro *pýcha* discriminis conceptaeque juris formulae causa videatur successu temporis loco *Hrdost* assumptum; nec obsit prior formula: quia veteres Slavi, maxime Bohemi, ut jam superius animadverti, scribebant *Źlob* vel *Źloba*. Profecto ordine ac potestate horum trium vocabulorum expensis apud Voigtium, prima voce *Wyboy* *invasio aedium seu vis privata* Juris Municip. 71) auctoritate omnino significatur; altera voce lectionis dubiae, fortassis violentia 72) effringentis portas intelligitur; tertia demum vox *Wrzest* homicidium cum furto conjunctum notare videtur, cu-

tiquo MSto, loco *Hrrdozt* legi potuerit *Hurlozt*, duplicis rr in vocalem u deformatione, characteris vero d in litteras r et l divisione, perito palaeographiae lectori notius est.

71) O *Kwaſtu*, *Weybogi* a *Nurofu*. N. XI.

72) Propter conjunctionem harum vocum in *Lege Ottocari* mox laudata: *per Wyboy — et de Hurlozt* (*Hrrdozt*, *Źrdost*.)

cujus criminis reus 73) in laudato Jure dicitur *Mordēr*, vocabulo, ut apparet, recentiori et peregrino; quamquam in MS. Andr. de Duba jam legatur Titulus: *Pubon o mordu*. Hoc equidem intellectum velim de significatu tertiae illius vocis *Wrzest Voigtii* lectione ac opinione, quam is dubitanter protulit; et, quia non valeo assequi rationem, cur ille recesserit a lectione exempli Legum Ottocari ex MS. antiquo typis Neumannianis Brunae A. 1781. 8. hac inscriptione primum editi: JURA PRIMAeva MORAVIAE. *Collegerunt ac notis illustrarunt Benedictini Rayhradenses*. Hujus enim editionis pag. 31. vocabulum WRCZ hoc modo in contextu excusum, in nota (q) ab editoribus complexu duorum priorum HURLOZT, WIBOY, WREZ, vera, ut puto lectione, signatum est, subjunctis verbis: *sunt vocabula Slavica tam antiqua et inusitata, quorum etymologiam et significatum hactenus nullibi investigavimus; ita quidem illi existimabant*. Sed jam priorum duarum vocum, praecipue illius *Wiboy* (выбой, *Wybog, Weybog*) significatio notior est, cujus thematis, nimirum бой, bog, bellum, pugna, certamen, complures alias voces diversa praepositione compositas Slavonicae urbanitatis habemus istas: разбой, duellum, Jaroslavi Leg. §. III, et IV, ubi formula occurrit стоати на разбой. Voces *Odbog, odbog-njē* significatu *seditionis, seditiosi, detrectatoris*, adhucdum apud nos vigent; verbo *odbogugi* usus est Andr. de Duba, cujus loquendi for-

mu-

mulam mox ad verbum *ms̃st̃i* laudabo. Radix dictarum vocum omnino eadem est cum Homeri vocabulo ΒΟΗ, Il. B. v. 408. ubi *bel-lo strenuus* (Βοὴν ἀγῶος) laudatur Menelaus. Quum antiquiora sint apud Slavos pacis quam belli studia, certumque sit, eos disciplina militari a Graecis, ut infra ostendere conabor, instructos fuisse; ipsius belli nomen apud utramque gentem et litteris κοῖν = ΒΟΗ, et significatu consentiens, institutiones militares a Graecis ad Slavos derivatas confirmat. Vocabulum разкoй perfectius est illo *Kig* lege ultima Ottocari I. occurrente: *Praeterea duellum, quod vulgariter Kig dicitur, non habeant, nisi ad extraneos; quod Editores Benedictini eodem sensu in Polonia formula Kige usitatum esse observarunt nota(r); non equidem ad mox laudatam legem; sed ad istam pag. 31. Item, si quis citatus fuerit et obtinebit jus suum in iudicio, neque Wrcz (Wrez), (r) neque Pohonce, sed solummodo denarios duos persolvat, quod Pomocne vulgariter appellatur. Hujus notae littera (r) signatae, et minime huc pertinentis, errore, Voigtius, ut opinor, inductus utramque legem contraxit in unam numero 15. propositam. Jam quod attinet ad vocabula Wrez et Pohonce, nescio, utrum vocem priorem comparare audeam, cum рѣз et рѣзъ (Wrēs) in *fenus*, vocabulo §. XXIX. Jarosl. ѡмѣстѣномъ рѣзъ occurrente; an vero legere debeam рѣзъ рѣзъ (Wrēs), simplicius quam sit illud Slavorum рѣзъ рѣзъ, i. e. впрѣдъ: quum in MSS. Saec. XIII. littera 3 lectionis ambiguae sit. Pohonce a Pohon, nunc Pūhon, videtur ductum;*

tum; fortassis quod *citationis* nomine solvebatur.

5. { ПОМОЩНОЕ
Pomocné

Quam vocem Benedictini Leg. Ottoc. editores, et Voigtius identidem non interpretatam reliquerunt, arbitrati eam nomine substantivo Помос, *auxilium, adjumentum*, помощь praesentis adhucdum usus, adeoque perceptu facilem esse; hanc ego magis consuetudine Slavonici formularum juris expendens, antiquitatum ejusdem jurisprudentiae apud Russos et Bohemos consensui maxime idoneam esse inveni: nam Ottocari I, de persolvendo Pomocne collata lege cum illa Jaroslavi §. X, ubi Genit. casu occurrens vocabulum помощнаго ѿ князя — Cl. Interpres nota (†) sic exponit: помощное, *solutio pro dato auxilio existenti in tribulatione seu infortunio, in quod falsus delator innocentem induxit, expositionis ratio plane convenit cum verbis Ottocari: si quis citatus fuerit, et obtinebit jus suum.* — Quod attinet ad formam vocabuli Pomocne, haec omnino eadem est cum illa, quam Dobrowsky Hist. L. Boh. pag. 66. adduxit ex dipl. Wratislai: (Zagradne, nunc Žahradné) ZAGRADNEGO XVI. OKAU: id est: *Census hortensii XVI. urnas (mellis).*

6. { мстити.
мѣсть.
mstji.
msta.

Haec

Haec sunt verba et antiquissima, et praesentis adhucdum usus apud universam propemodum Slavorum gentem, exigua subinde varietate inflexa, quorum illud *Infiniti* modi exemplo positum: мѣтити, *vindicare, ulcisci* injuriam sibi illatam, exstat §. I. Leg. Jaroslavi, ubi perpetrato homicidio, jus vindicandi caedem fratris alseritur fratri, filio caedem patris, vel patri caedem filii, cet. formula legis ista: Яже оукиѣтъ лѣжжѣ мѣжа, то мѣтити братѣ брата, люко сынови оуѣ, люко оуѣ сына. — Similis ordo juris vindictae habetur loco mox laudato MS. Andr. de Duba, qui de *Jure libero Provinciali* scribens, verbo *institi* contra *detrectatorem juris* (тозъ протѣ праву обѣчззегѣ одбоуѣге анеб одбѣанегѣ врѣадъ а праву цзо вѣзил —) hac formula utitur: — тобо гсу пани велми мѣтили — *istum domini vehementer vindicarunt*. Nomen substantivum мѣть *vindicta* in Russica aeque ac in dialecto litterali usum obtinet, exempli gratia *Deuter. XXXII, 43.* мѣти, Genit. sing. *Ecclesiastici V, 9.* Bohemis pro мѣть, *msta* in usu est, vel *pomsta*. Dalmatae *vindictam* significaturi utuntur vocabulo OSVETA, ut productis illustrium Poetarum exemplis docet *della Bella*; et vetustissimo suae gentis axiomate: *Kose ne osveti, on se ne posveti*, id est: *Ille, qui sui vindictam non suscipit, non se sanctificat*; probare conatur Comes *Grabissichius* 74). Slavos Dalmatiae *vindictam* (OSVETA) *Sanctificationem* appellare, quod apud illos fere *vindictam non suscipere religio sit*;

sit; putatque huc adduci posse illud Matth. V, 43. Audistis quia dictum est; diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. Nolim tamen ego hujus vindictae studium populare apud Slavos, cum primis antiquiores, tum vero Christianis institutionibus mitiores factos, omni ultionum genere complecti; sed intra limites justitiae ac juris supra laudati me contineo. Notum est jus propinquorum occisi, atque inter percussorem et propinquum sanguinis quaestio Numer. Cap. XXXV. descripta, ubi nostra Versione Bohemica, ultor sanguinis redditur: mŕitel brwe, qui et cognatus occisi, pŕibuzný zabitého, nuncupatur; Slavonica Versione contextum Graecum vers. 12. ἀπο τῆ ἀγχιστευντος τοῦ αἵμα, ab illo, qui jure cognationis sanguinis vindex est, isto verborum compendio red-dente: воуѣжика крѣве; cujus vindictae consuetudinem orientalium populorum antiquissimam, aequae ac illam veterem severitatem disciplinae in vindicando adulterio 75); nec non

- 75) Quae fuerit in contestando amore fideque conjugali Winedarum mulierum consuetudo, S. Bonifacius Archiep. Mogunt. Epist. ad Ethibaldum Regem, numero XIX. memoriae prodidit. Quia vero Cl. Carolo G. Anton de moribus antiquorum Slavorum supra laudati speciminis P. II. pag. 91. dictae Epist. pericopa suspecta videtur: quod quaedam editiones loco *Wenedarum* legant *Persas*, dedi operam, ut lectionem *Wenedarum* a Dobrowskio *Dissertationum Bohemicae Societ. Scientiarum* ad A. 1787. inter Dipl. et Hist. Nro IV^{ta} sufficienter discussam vin-

non curam hospitem patriarchalem, ultra modum aliquando profusae benignitatis, viden-

dicarem fide MSti, *Codicum Manuscriptorum Theologicorum Biblioth. Palat. Vindobon. Latin. Vol. I. P. I.* quos recensuit Cl. Michael Denis a Cons. Aul. Aug. et ejusdem Biblioth. primus Custos, ediditque Vindobonae A. 1793. f. recensiti pag. 1002. et sequ. inter Patristicos Nro. CCLXXVII. Itaque in Codice illo membraneo Saec. X. inter Theologicos MS. Lat. signato CCLIX. fol. 11. pag. 1. interpellata laudati Custodis fide ad contestandam lectionis veritatem, in hunc modum verba Epistolae scripta invenimus:

„& uinedi qdē foedissimum & deterrimum genus hominum tam magno Zelo *matrimonium* amorem mutuum observant ut mulier uiro proprio mortuo uiuere *secusat* & laudabilis mulier inter illos

„ēē Judicat' quia propria manu sibi mortem intulit

„& in una sirue pariter ardeat cum viro suo. . Cum

„ergo gentiles qui dñm nesciunt & legem non habent iuxta dictum apōs naturaliter ea qua' legifunt faciunt & ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis — “ Vocabula: *foedissimum & deterrimum genus hominum* a S. Bonifacio hac ratione dicta Dobrowskius arbitratur, quod ei nihil foedius videretur homine pagano: alioqui, in quem modum foedissimi et deterrimi forent naturaliter ea, quae legis sunt, facientes, et ostendentes opus legis scriptum in cordibus suis? Quamquam nolint posterius pro veritate simplicius agentes majorum suorum vitia quaedam paganae consuetudinis excusare, ut in omni genere actionum innocentes videantur: fortassis in eadem causa matrimonii, ubi una parte integritas fidei conjugalitatis demonstrabatur, in puniendis ejusdem

dentur mihi Slavicae gentis majores e primis patrum sedibus in Europam intulisse. Quamquam illatam subinde longe majori vindicta ulciscendi injuriam apud Slavos variarum stirpium animadverterint: Procopius Caesariensis, Constantinus Porph. Nestor Peczer. Helmoldus alique Scriptores idonei; tamen mitioris quoque animi eorundem Slavorum in adversarios jure belli captos Leo Sapiens in *Tacticis* meminit. Nescio utrius partis aliquando, si non frequentius, major fuerit malitia injuriam inferentis, quam vindicantis; sed nos sublimiori doctrina eruditi ad diligendum inimicos, nec meminisse voluerimus locorum, quibus lactentes adhuc Slavorum pueri occisi canibus objiciebantur; delictisque majorum quibuscunque gravioris ultionis ac injustae, oblivioni traditis, christianae mansuetudini operam impendamus, exemplis eorundem *sanctioribus* ad rationem Evangelii compositis inducti. Porro quod attinet ad Grubisichii opinionem ex Matth. V, 43 deductam; nec originario contextu, neque ullo antiquarum Versionum exemplo probari potest lectio: quia dictum est *antiquis*; Sed absque hujus vocis adjunctione tali contextu, qua-

violatoribus poenam foeditas corrumpit, quam ex Ditmari Merseburgensis Lib. VIII, pag. 233. Frochaska Commentarii sui pag. 34. et seq. ductam barbaram et miserabilem appellavit; ut mirum non sit, S. Bonifacium illo verborum complexu fuisse usum. Multa tamen iidem Slavi praeclare recteque instituerunt, ut Arpius animadvertit, superius a me laudatus.

qualem adduxi, cujus propositio de dilectione illustratur verbis *Levit. XIX, 18*; posterior de odio *Deuter. VII, 1 — 4*. Et, ut oppositum quoque superiori proverbio adducam linguae Illyricae adagium, istud mitiori animo prolatum: *Tko tebbe kamenom, ti gnegha kruhom*; „percutienti te lapide panem exhibe“ Rhagusanus elegans Poeta GEORGIUS FERRICH *Fabularum ab Illyricis adagiis (CXIII) desuntarum*, Rhagusae anno superiori forma 8. excusarum, numero XLI. pulchra narratione illustravit.

IV. Complura Slavonici juris antiqui fragmenta hujusmodi, et formulae adferri possent, si modum praesentis parvae commentationis excedere liceret: dabitur tamen occasio aliis vel istius opusculi locis cum singulas voces, tum Slavonico complexu junctas ad institutum pertinentes proferendi; exempli causa: *jurisjurandi §. sequente*; *de Negotiatoribus Slavonicis* infra Cap. V, ubi operae pretium erit navigiorum quoque vocabula quaedam Slavica partim obsoleta, partim adhucdum usitata, perscribere. Sed, quum multae res aliae Slavicae originis populorum, certis, solemnibus ac legitimis verborum formulis conceptae, necdum Slavonici cujuspiam BRISSONII 76) diligentia collectae habeantur; dignum foret illas exquirere-

76) *Barnabae Brissonii Regii Consistorii Consiliarii — De formulis et solemnibus Populi Romani verbis Libri VIII. Parisiis apud Sebastianum Nivellium — M.D. LXXXIII. fol.*

rendi studium, cui omnem operam Slavophilus quispiam impenderet, intenderetque nervos, ut senescens jam, et intermorta veterum Slavonicarum formularum memoria renovetur, ad urbanitatem dialecti *communis* ac *litteralis*, ejusque copiam integritati restituendam necessaria. Profecto difficilis opera fuerit, ut ipse Brissonius initio Libri I. ad Cl. Virum Philippum Huraltum scripsit, veterum formularum populi Romani memoriam renovare; difficilior tamen foret industria philologi ab oblivione silentioque vindicare contendentis monimenta veterum formularum Slavonica: quod serius et rare majores nostri, universim spectati, litteris mandaverint Slavonice olim conceptas solemnes jurisprudentiae formulas, quae ad Brissonii Lib. II, III, IV, V, VI et VII pertinent. Fuerunt Viri apud Bohemos et 77) Moravos Slavicae antiquioris Jurisprudentiae adeo gnari ac studiosi, ut Jura et Consuetudines Bohemiae ac Moraviae ab oblivione vindicaturi patria

dia-

- 77) Jam equidem Nestori Pecz'er, *socii* (Архъин) Moravorum dicti sumus; et nostri, cum primis rei litterariae Scriptores: Bohuslaus Balbinus in *Bohemia Docta* de Eruditis Moravis identidem egit; Adauctus Voigt *Acta Litteraria Bohemiae ac Moraviae* nominibus inscripsit; Faustinus Prochaska Commentario suo titulum praefixit: *De Saecularibus Liberalium Artium in Bohemia et Moravia Fatis*. Horum exemplis, et amici mei Drobowskii (Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren) in Volumnibus meis Moravos nostris Scriptoribus adnumerabo.

dialecto conscriberent. Andreas enim de Duba auctor MSti Ambrasiani jam saepius laudati imperante Carolo IV. Caesare ac Rege nostro Supremi Judicis munere functus, ut ipse fol. 78. ubi Wenceslao Romanorum et Bohemorum Regi Jus Provinciale inscribit, profitetur: *suam Jurium Bohemiae memoriam* 78), quae a multis antiquis Proceribus patriae jurisprudentiae amatoribus, atque diuturna officii administratione, usuque didicerat, litteris commendasse, ut ne venerenda haec *Jura et Provincialis Ordo* parem cum senectute sua lapsum e memoria hominum sortirentur. Eadem ratione STIBORUS 79) de Cymburg *Jura Marchionatus Moraviae*, quum esset *Supremus*, ut vocant, *Capitaneus*, ab Episcopo Olomucensi aliisque Proceribus rogatus, dialecto itidem nostra ex memoria consuetudine firmata justo volumine descripsit. Tanta in istis duobus MStis necdum typo editis veterum formularum Slavonici Juris monimenta, cum laudato saepius vetustiori MSto Legum Russicarum Slavonico philologice passim convenientia uterque perenni

78) — psal sem pamiet swu giz sem od swych pdkuow y od mnohych starych panuow gessito su zemie czieskee miłowali prawa a gsam sa mnoho let wvrzadie Sudijho naywyssijho za otcze twe y zatebe nauczil wedl a drzial — MS. fol. 78.

79) *Stiborum* scribo fide MSti, et operis ejus inscripti *Sadanij Prawdy a Lzi*. Conf. Bohem. Doctae P. II. pag. 116. ubi Balbino scribitur *Ctibor*; sed in exemplari Bohemico legitur: *Stibor*.

enni memoriae tradidit, ut ambo apud Slavos Bohemiae ac Moraviae eadem studii laude digni sint, quam apud Romanos *Tiberio Coruncanio* (qui *primus veterem in latenti jurisprudentiam habendi consuetudinem migravit*,) Heineccius 80) tribuit. Hanc Leges memoria 21) non vero litteris tenendi consuetudinem magis disciplinae arcani causa, quam odio Clericorum in Bohemia aliisque Slavoniarum regionibus diutius servatam fuisse ista ratione deduco: quod Andreas de Duba scribens de jure vindicandi violentiam Virgini illatam (*Ö Nafylj Panenstem*) postquam retulisset ritum quendam veterem in actione juris, quem a quodam e Proceribus Virgo edocta 81) cuneo sinum percutiebat; tamen reliqua ad rem judicatam pertinentia litteris mandare in hunc modum veritus fuerit: *heic timeo scribere ultra eorum* (Procerum) *voluntatem*. Non solum ex ritu isto, verum etiam ex verbis Andreae huic Titulo subjunctis laudatae legis antiquitas deducitur, ut constet, majores nostros hoc genus disciplinae non ita neglexisse, prout Scriptores nonnulli 82) sive defectu melioris notitiae, sive malitia et odio inducti, contra Slavorum gentem scripserunt. Tanto enim majoris calumniae, et minoris auctoritatis verba sunt

Sa-

80) Conf. Antiq. ejus laudatae §. XLIII. in Proemio ad Instit.

81) Conf. ea, quae supra ex diversis auctoribus laudavi de ista memoriae disciplina.

82) De his dignus lectu est Voigtius Dissert. saepius laudatae pag. 22. et sequentibus,

Sacerdotis J. B. *Aubani*: „Nullae genti (Bohemae) leges sunt, nulla sanctiora instituta. „Quod libet licet“ — quanto major est simplicitas veritatis in sublimioris ordinis et magis gnari rerum Slavonicarum Viri Merseburgensis Episcopi testimonio antiquiori Lib. VIII.: *Slavis multae consuetudines variae et quamvis durae, tamen interdum sunt laudabiles*. Et, quanto plures antiquioresque *Aubano* habemus Leges 83) non tantum criminibus et vitiis, verum etiam delictis minoribus corrigendis cum Latino sermone, tum etiam propria Slavis Bohemiae et Moraviae dialecto scriptas. Sed istae ad institutum praesentis commentarioli non adeo pertinent, sicut antiquissimarum fragmenta Legum Slavonicarum, in quibus vitae humanioris studia observantur certis 84) idoneisque testibus: Simplicitas innocentiae in reddendis *uni Deo hujus universitatis domino votis*, et grati animi cognitionibus perceptorum beneficio-

83) Severissimas olim Slavis fuisse leges Dobnerus in *Annal. Hag.* observavit, praecipue P. II. pag. 79, ubi exstare dicit in Bibliotheca PP. Augustinianorum Discalceatorum Neo — Pragae codicem pervetustum mutilum, veteri Boemico sermone scriptum, quo minutissimis quibusque excessibus, qui hodie impunes abeunt, certae, eaeque satis graves mulctae decernuntur. Procul dubio jam antiquato illo Monasterio, Codex iste in Bibliotheca Regia servatur.

84) Procopio Caesariensi; Leone Sapiente; Constantino Porphyrog. aliisque saepius laudatis Scriptoribus.

ficiorum. Pietas filialis in honore parentum et seniorum. Cura saluum servandi omnem vitae humanae socium, non tantum legibus caedem, atrocitatem ac saevitiam prohibentibus, quae crimina consensu antiquissimo formularum Slavonicarum dicebantur: ГЛАВА, *Glawa*; МУЗ' КРВАВ sive КОРВАВЪ, id est *vir sanguinolentus* a plagis et vulneribus; verum etiam lege hospitalitatem praecipiente: hinc illa in adjuvandis laborantibus vigilantia, et misericordia in fovendis pauperibus 85). Non satis scio, an Ditmarus Merseburgensis in severitate disciplinae Slavorum censuram desideraverit, dum *consuetudines eorum quamvis duras, tamen interdum laudabiles* dixit. Licet enim illa Slavonicarum mulierum in funere mariti amoris demonstratio, quam S. Bonifacius ad commendandam in matrimonio fidelitatem epistola XIX. adduxit 86), satis indiget, quae fuerit conjugii apud Slavos eo tempore paganos ratio et observantia; modus tamen huic amoris disciplinae, iudiciumque ligaminis morte soluti omnino defuerit aequae ac jus talem saevitiam in se exercendi. Dum apud Slavos antiquiores teste Procopio *utilitates et damna in commune vocari solerent*, nemo alteri quidquam furto sustulit 87); sed quam diu haec dis-

85) Conf. Helmoldus Presb. Bosov. Lib. I. Cap. 2.

Ceterum moribus et hospitalitate nulla gens honestior aut benignior potuit inveniri.

86) Nota 75) superius descripta.

87) Vid. Cosmas Pragensis, e quo Dalemilus Cap.

2. prope finem scripsit:

Tom. I.

Y

disciplina viguerit, alseverare non possum: profecto antiquissimae leges eorum scriptae poenarum in fures et plagiariorum statutarum memorias 88) continent, ut vel ipsum nomen *accusationis furti*, *Nárook*, sufficienter demonstrat. Itidem vocabulis *помощи* et *правда* haud obscure intelligitur: falsi testimonii reo poenam fuisse constitutam; veritatem vero juri dicundo ita fuisse necessariam, ut justitiae nomine *PRAVDA*, etiam *veritatis* notio comprehenderetur.

§. 3.

De Slavorum Religione antiquiori et ritibus.

Qui de Slavorum notitiis rerum ad Deum pertinentium egerunt scriptores recentiores, hi *passim* antiquiora eorum scita cum recentioribus corruptelis et superstitionibus longe majoribus confuderunt; ut nec diversi temporis, neque locorum ratione habita quidquam certae omnino fidei, et cum antiquitatibus cohaerentis protulerint; sunt nihilo minus

*Ti lidé sobě wěrní bíchú,
A wšše zbožj obecno gmiechu.*

88) Exempli gratia Cap. XIV. Legum Wladimiri: *Qui navem furto sustulerit. Item Lege Jaroslawi §. XX. jam supra laudata: Si quis agnoverit servum suum furto sublatum.*

89) Conf. Faustini Prochaska Commentarius pag. 16.

nus quidam tum allophyli, tum domestici auctores, qui 89) Procopii Caesariensis testimonio innixi, collectis quibusdam rei sacrae Slavorum memoriis, ad praesentis disquisitionis cognitionem veritati propinguiorem symbolam contulerunt. I. Profecto vera D. O. M. idea tardius videtur apud Slavos in propriis sedibus 90) antiquis corrupta fuisse: quum Procopius Caes. cui de Slavorum sacris aequae ac sedibus propriis constabat, nihil de duobus principiis boni et mali memoraret; nihil etiam ex contextu verborum consequenti elici possit, quod vel minimam speciem praeseferat insanae hujus religionis apud Procopiani aevi Antas et Slavinos. Imo contrarium argumentum deducitur ex illis Procopii verbis: *cum sibi vel morbo correptis vel praelium ineuntibus* cet. 91) et ex praecedentibus istis: *Unum enim Deum, fulguris effectorem, Dominum hujus universitatis solum agnoscunt* — ut expenso verborum complexu integro potius constet, Slavorum majores fuisse cultores illius religionis, quae est unius Dei ac Domini omnium visibilium et invisibilium auctoris et gubernatoris solius, bonorum largitoris et malorum vindicis, qui possit a morte jam admota liberare; cujus sanctitati non possit imputari *malum culpae*

Y 2

92)

90) Comes Grubisichius Dissertationis suae *in orig. et histor. Alphab. Sclavon. Glagol.* pag. 50.

91) Conf. verba Procopii in contextu sub principium Capitis.

92); sed qui juxta valeat nos punire poenis
 93) *hujus et futuri saeculi*. Haec sunt purioris
 tantisper antiquae Slavorum religionis dog-
 mata, ex traditione, ut opinor, stirpis Ja-
 pheticae majorum accepta, minime cum pe-
 regrinis superstitionibus confundenda, post-
 quam Slavi variis regionibus divisi veri unius
 Dei cultum sive aliarum gentium erroribus,
 sive novis opinionibus propriis corripissent.
 Quod attinet ad illa Procopii verba: *Prae-
 terea fluvios colunt, et Nymphas, et alia quae-
 dam numina* — circumscriptio 94) mihi vide-
 tur esse illius gentilium erroris, de quo Apo-
 stolus ad Rom. I. 21: *Quia cum cognovissent
 Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut
 gratias egerunt; sed evanuerunt in cogitationi-
 bus suis, et obscuratum est insipiens cor eorum.*
 Necdum tamen Saeculo VI, ab illis antiquio-
 ribus Slavis gloriam incorruptibilis Dei, in
 similitudinem imaginis corruptibilis mutatam
 fuisse, memoriae proditum invenio. Nihil
 enim de simulacris, nihil de delubris eorum
 Procopius commemoravit, sacrificiorum tan-
 tum memor, ea breviter sic descripsit: *bo-
 ves, et cujusque generis hostias immolant. —
 et inter sacrificia conjecturas faciunt divi-
 nationum.*

II.

- 92) In quem enim modum quivissent eum ut justum
 vindicem malorum invocare?
 93) Vid. infra numerum IV. sub medium.
 94) Ita quidem ego puto, non ad excusandum er-
 rorem illorum; sed quod mihi ratio Apostoli his-
 toriae Slavorum conveniens videatur.

II. An Ministros Sacrorum diversos a reliquis civibus Slavi antiquiores habuerint, nullo indicio Procopius prodidit, nec ego ausim, certis (quod ad aevum illius attinet) monumentis destitutus; quidquam de illis asseverare, vel nomina eorum proferre. Ab Interprete Slavo Melchisedech *Sacerdos Dei altissimi* Gen. XIV, 18. redditur *сѣнникъ* (sine titulo honoris — *сѣнникъ* scribitur); itidem *Sacerdos Madian* Exodi II, 16. *Sacerdos vero Heliopoleos* Gen. XLI, 45. interpretatur *жрецъ*; filii Aaron *Sacerdotes*, itidem *жрецы* redduntur. Horum vocabulorum discrimen Slavino-etymologicum in eo situm est, quod priori voce intelligatur *ιερευς* seu *sacerdos*; altera *victimarius* aut *papa* 95) a verbo *жрѣбѣю*, unde *жрѣбѣцъ*, contracte *жрецъ* ab *immolando* dictus. Sed in N. T. *Sacerdotes Dei et Christi* Apoc. XX, 6. non interpretato nomine Graeco *ιερευς*, sola inflexione Slavica dicuntur *іерей* *Бг҃ъ ѿ хр҃та*; *Sacerdotium* vero I. Pet. II, 5. *сѣнничество*. Fortassis illud *сѣнникъ* omnium antiquius est; quod hujus originationis verba apud omnes Slavos variae significationis usum obtineant, in quibus notio rei sacrae aut sanctae, et parva commutatione *тѣло* cum *тѣло*, luminis, nitoris, splendoris, ac mundi etiam continetur; et hac extensione significatum antiquitatem prodit. Recentioris Procopio aetatis pagani Sa.

95) Conf. Antiquitatum Romanarum Compendium Nievpoortii pag. 203; *hostia ad aras adducebatur a popis*, qua voce usus est Propertius. L. IV. Eleg. III. v. 62.

Sacrorum ministri ad institutum meum non pertinent: et sunt nonnulli Scriptores, qui de illis tractarunt, quos infra laudabo.

III. Quibus ritibus; ubi locorum; an vasis peculiaribus, et quo tempore sacris operati fuerint Slavi veteres, licet Procop. Caes. nihil memoriae tradiderit; ille tamen antiquorum Russorum sacrificandi modus a Constantino Porph. descriptus P. II. de administ. imp. Cap. IX. de *Russis e Russia Constantinopolim in lintribus venientibus*, tanto dignior est notatu, quo magis ad aetatem Procopii accedit; simplicitatem antiquam redolet, atque loci sacri, victimarum et oblationum genera, ritum denique sacrificii significantius exponit; de quibus singulis Imperator ita scripsit: „Hoc autem transmissio loco, ad „S. Gregorii insulam appellant, ubi propter „ingentem quercum sacrificia obeunt, *viventes* „que aves immolant, circum autem sagittas; „alii vero panes, et carnes, aut alia prout „cuique suppetit, id enim in more habent. Sortes item mittunt de avibus; num „edere, an occidere, an vivas illas dimittere debeant.“ Condensa igitur arbor, praecipue quercus 96), deinde lucus, loci sacri rationem habuerunt; et, sicut *Templum* dicitur a *templando*, vel a *tuendo*; strictius vero: *spatium in coelo ab Auguribus definitum*; et inde jam locus *Dei alicujus cultui destinatus*, et ab *Auguribus consecratus*; unde *Templa augu-*

96) Ita enim passim perhibent, qui de diversis stirpibus Slavorum egerunt.

gusta Romanis dicebantur: ita quoque locus sub ingenti quercu, defixis circum sagittis cultui divino consecratus, quod praeterea arboris procerae et foliis majoribus densioribusque vestitae protectioni aptior esset, dictus est *храмъ*, *chrám* vocabulo, ut equidem ego ex archaeologia deduco a verbo *хранѣю* (an potius a *хранѣмъ*? veteri *Albo-Chorvatica* forma, nunc Boh. *chránjm*, *tueor*, *custodio*; unde nobis dicitur *ochrana* *praesidium*, *tutela*: quod arbores etiam nostris majoribus domus loco fuerint), quod non solum *Templum*, verum etiam domus alia in Scripturis Sacris subinde redditur, ut III. Reg. VII, 21: *бо глаголетъ храмъ — въ сѣнцы chránové*; istud terminatione — *ина* auctum nomen *храмина* significatu *domus* alioqui notum est. Nec mirum sit, Slavos condensam quercum, aut nemus cultui divino destinasse; quum Genes. XXI, 33, scriptum habeamus: *Abraham vero plantavit nemus 97) in Bersabee, et invocavit ibi nomen Domini Dei aeterni; cujus versiculi (liceat heic isto diverticulo uti) Slavonica interpretatio critica observatione vel ideo dignissima est, quod in ea contineatur classicus locus demonstrationis, Versionem Slavonicam ex archetypo Graeco tractam fuisse: quum enim tres lectiones in isto versu 33, LXX. Interpp. a Vers. Vulg. Lat. diversae inveniantur, nimirum: 1, ubi pro αγραν, Vulg. Interp. ex Hebraico שרן ver-*

97) Heic mihi videtur specimen esse illarum emendationum in melius factarum a S. Hieronymo, dum is a Septuaginta Interpp. recedit.

vertit *nemus*; 2, Vulg. nomen loci proprium *Bersabee* non interpretatum posuit; Interpp. Alexandrini reddiderunt ἐπὶ τῷ φρεατὶ τῆς ὀρχῆς; 3 denique in diversitate casus ubi Vulg. habet *Dei aeterni*, isti Θεὸς αἰώνιος posuerunt. Slavus Interpres editionis Ostrogensis ita vertit: И наскѣ (Mosquensis 3, насадѣ) Авраамъ нѣкъ (Mosq. нѣкъ) оу клѣдѣзѣ клѣтвеннаго, ѿ призкѣ тѣ ѿма гдѣ, бѣга бѣчнаго. Primae atque secundae lectionis interpretatio archetypum Graecum exprimit, licet exempli Ostrogensis Interpres maluerit uti verbo *seminandi* pro verbo *plantandi*; in tertia vero lectione utriusque exempli versio convenit cum Vulg. Interp. casu genitivo. Sed, ut e diverticulo in viam redeam, Slavonici antiquioris loci sacri constitutio convenit cum illa nemoris Patriarchalis ratione, non vero cum *luco*, qui Versione Slavica Δεράβα redditus Deuteronomii Cap. XVI, 21, prohibetur, et ratio praecepti negativi e consequenti versiculo eruitur: nam Isaiae XVII, 8. luci et delubra simul ponuntur, Δεράβѣ — мѣрзѣти; versu autem 22, Cap. Deut. mox laudati vox кѣпище, qua etiam delubrum templum profanum significatur, сѣлѣни designat. Quas inter sacrificia conjecturas divinationum fecisse Slavos Procopius memorat, nec illas vocabulo prophetiae прорѣчество, *prorocw*; neque divinum seu vatem eorum nomine прорѣкъ, per id tempus appellatum fuisse dixerim: quod mihi videatur istud, a quo alterum est derivatum, ex Graeco vocabulo προφητης etymologice redditum esse: sicut enim a praepositione προ, et verbo φῶ, φημι, *diſco* illud formatum est; ita Slavonicum

cum *Prorok* ex eadem praepositione *про*, *pro*, et verbo *rku*, *ѣху*, *ѣху*, *dicō*, *dicere*, compositum est; non equidem prius, ut ego arbitror, quam Slavi Christianis institutionibus erudirentur. Tum eam quoque ob causam id serius factum fuisse puto, quod in *Versione Slavonica* variis divinationum generibus addicti homines, nominibus propriis vaticinationum designentur: ut *Levit. XX, 27*, *εγγαστριλογος*, *ventriloquus* redditur Slavonice *чревогласникъ*; *επαοιδος*, *incantator*, *magus*, *hæriolus*, interpretatur *волшебникъ*, cujus potestatis est verbum *волхвѣю*, *incanto*, *divino*, *auguror* unde *волхвованіе*, *incantatio*, *magia*, ceteraque hujus modi nomina. Bohemis laudato *Cap. pythonicus vel divinationis spiritus*, dicitur *duch čaroděgný, neb wěštj*; unde *wěštec*, *wěštyně*, antiqui usus nomina vatum viri et feminae; procul dubio a Slavonico verbo *вѣщаю*, *enarro*, *loquor*, *anuntio*, ingenuae Slavinitatis *та ѡ* per *шт* = *st* enuntiatione. Nec *Dalemili* exemplum opinioni meae de recentiori usu vocis *prorok* adversatur, qui de *Libussa* vate Bohemica 98) ita scripsit *Cap. 3. versu 11.*

Libusse prorokynie biessē

Ta wšsecku zemi sudiešse.

Poterat enim is *Saeculo XIV.* isto nomine *prorokyně* abuti; sed vel ipse *rhythmo-graphus* *Cap. sequenti* sub finem, ubi *Libussam* suis divinationibus confisam ait, apto his *paganæ superstitionis incantationibus* vocabulo utitur:

Li

98) Confer. saepius laudatum *Commentarium Faustini Prochaska* pag. 8.

Libusse se na své wěšťby zpustj.

Igitur *wěšťba* idonea vox est usui ad significandam divinationem, eoque perceptu faciliior, quanto magis potestas illarum *wěšťec* et *wěšťyně* noscitur. Etiam *augurii* proprium nomen majores nostri habuerunt, quod in fragmento *Passionalis* Bohemici Bibliothecae Vindobonensis Palatinae versu 5, ita servatum est:

Jemus ne zžteklo pokobie

Heic vocabulum casui recto *koba* restitutum, quo significato sumi debeat, post variam disquisitionem Cl. Dobrowsky me docuit collatione dialecti Illyricae Dalmatarum, quibus *žlā koob*, *malum augurium*, *dobra koob*, *bonum augurium* dicitur; ut della Bella notavit ad Ital. voc. *Augurio*, et suo loco melius exponetur. Hac itaque collatione dialectorum, et forma duplici *koob* vel *koba*, probatur antiquitas et proprietas vocabuli apud nos Bohemos jam antiquati: nam Ecclesiastici XXIV, 5, *ptašopravecstwj lžiwa*, *auguria mendacia* redduntur; et, neque in Versione Slavica Mosquensis tertiae editionis laudato loco illam invenio, ubi vocabulo *ωρεάνια*, *ορωνισμοι* significantur; Numer. vero XXIII, 23. *ορωνισμος* alia voce *вразжа* exponitur. Sed ab illa superstitione ac divinationum errore pagano ad melius argumentum Slavicae religionis transeamus.

IV. Mallem! potius memoriae quidpiam Procopius Caes. prodidisset, quid Slavi veteres

teres de immortalitate animi senserint, quam de forma corporis inter se non differenti, quod essent omnes proceri et robustissimi, scriptum ab eo testimonium legere. Hoc silentio illius aliorumque consequentium auctorum factum est, ut recentiores quidam rerum Slavonicarum scrutatores, qui de disciplinis inprimis philosophicis bene meriti sunt 99), heic recurrerent ad *suprema officia mortuis, apparatusima pompa, talique ritu celebrata, qui valere, nisi apud eos, quibus superesse aliquid hominis post mortem certum foret, non potuerit*. Cura igitur et memoriae mortuorum apud plerasque Slavorum stirpes 100) etiam domesticis exemplis quum nobis cognitae sint; Ditmari traditio Chron. Lib. I. de Slavorum omnia cum vita finiri statuentium errore minorem gentis partem spectat: neque mirum sit, quum etiam inter Judaeos secta Sadducaeorum fuerit. Sed non tantum ista e supremis officiis deductione, verum etiam argumento certi monimenti Slavonicis verbis descripti, demonstrare valemus: Slavici Russiae nondum baptizatis certum fuisse, non omnia cum vita finiri, sed superesse aliquid hominis post mortem. Quamquam ipsi, ut
mox

99) Ejusdem auctoris Comment. intelligo, in quo ille a pag. 1. usque ad 37. *de disciplinis Slavorum in primis philosophicis* egit.

100) Ueber die Begräbnissart der alten Slawen überhaupt, und der Böhmen insbesondere — von Joseph Dobrowsky — Inter Dissertationes Bohemicae Societatis Scientiarum A. 1786. pag. 334 — 359.

mox patebit, in hac spe *futuri saeculi* de immortalitate animorum non satis pure senserint, tamen apud gentem ratione tantum in officiis vitae humanae ductam ista philosophiae illorum pars de Deo omnium Rectore violatores pacis juramento firmatae *in hoc saeculo et in futuro* puniente, admiratione digna est. Hujus rei omnino gestae ad annum Christi DCCCCXLV, pertinentis, meminit Nestor Cryptarum Kiewiensium Monachus Legationem describens causa pacis firmandae inter Magnum Ducem Russorum Igorem et Graecorum Imperatorem. Heic Nestor pag. 39. de Nuntiis et Negotiatoribus nobilioribus, qui *гости* appellantur, agens, et legationis negotium verbis Nuntiorum describens, quosdam illorum baptizatos fuisse, alios vero non baptizatos memorat. Formula perennis futurae pacis in hunc modum expressa: на вся лѣта, дондеже солнце сіяетъ, и весь міръ стоимъ, *in omnes annos, quousque sol splendet, et totus mundus consistet*; inducit postea quempiam loquentem: „Qui cogitaverit ex „parte Russica, violare tale foedus amoris, quicumque eorum baptismum susceperunt ex parte Russica, suscipiant vindictam a Deo omnipotente condemnationis in „perniciem in hocce aevo et in futuro: et „quicumque illorum non sunt baptizati, non „habeant auxilium a Deo, nec a Peruno; „non protegantur clypeis suis, occidantur „ensibus suis, et sagittis atque aliis armis „suis; sint servi in hoc saeculo et in futuro“ въ сій вѣкъ и въ будущій). Haec igitur postrema verba in hoc et futuro saeculo servandae servitutis haud obscure innuunt, etsi

rudem, tamen aliquam persistentis post mortem animi eos habuisse ideam.

Jam superest, ut ex eodem Nestore de Juramento Slavorum quidpiam adferam. In firmanda seu renovanda veteri pace, quotquot hujus legationis Russi nondum baptizati aderant, pacis articulos omniaque in charta (seu membrana) descripta jure jurando firmaturi deposuerunt scuta sua, et enses suos nudos, et arcus suos et reliqua arma. Identidem Magnus Dux Igor pacem confirmaturus fecit in monte, ubi stetit figmentum Peruni. Juramentum heic a Nestore vocatur *Клядба*, item *пома*; quarum vocum priori, *Kladba*, Bohemi nunc execrationem publicam significaturi utuntur; alterius vocabuli usus an apud nos unquam viguerit, ignoro; in Legibus Jaroslawi Wladimirowicz' exstat §. X. Voigtius arbitratur vocabulum *Juramenti Pějsaba* Bohemicum esse 101), cujus ety-

101) De spiritu Legum Bohemicarum §. XIII. pag. 90. num. VII. et nota (i), ubi sub finem pro T. III. *Germaniae mediae* Pauli Hachenbergeri laudatae, poni debebat Dissert. III. *de Legibus veterum Germanorum*; heic enim Paulus, §. et pag. recte citatis, egit de diversis ritibus, quibus Sacramentum dicebatur. Quod vero ad illam Bohemicam et Moravicam consuetudinem jurisjurandi attinet, conferantur *Jura Primaeva Moraviae* editionis Benedictin. Rayhradensium pag. 84. et Cl. Monse *Uiber die ältesten Municipalrechte der königl. Stadt Brün* pag. 61. *Titel de Juramentis*, Olmütz 1738. 8.

etymologica significatio *Contactum* significat: quia jurans crucem Salvatoris nostri in ea pendentis indice et medio digito tangebatur; quo ritu jam satis constat, vocem hanc non esse repetendam ex gentili Slavorum aevo, sed a Christianis jurisjurandi consuetudinibus 102) deductam. Sed neque Bohemica solum vox illa est, etiam Slavonica litterali auctoritate, atque Russicae dialecti consuetudine nititur: nam *присага*, *juramentum*, et *присагѣю*, *juro*, Slavonicae itidem urbanitatis verba sunt; Russi quoque iisdem vocibus, et eadem orthographia *присяга*, *присягаю* utuntur. Imo Illust. Glossematum Slavonicorum Interpreter ad Legem Jaroslavi §. X. nota (o) antiquius juramenti vocabulum ita exposuit: *Рота. Присяга, крестное ѡблованіе, juramentum, crucis osculatio.*

Quamquam pauca sint antiquioris hujus Slavorum religionis momenta, quibus Procopii Caesariensis contextum ad praesens institutum pertinentem auctoritatibus historicis illustrare conatus sum, tamen vel istis speciminibus comprobari potest, eos vehementer falli, qui rerum Slavonicarum minus peritis persuadere conantur, illorum scientias ad solam simulacrorum notitiam referendas esse: nam, qui altiori aevo vixerunt
Sla-

102) Ob laudatum consensum trium dialectorum conjectura ducor: vel hanc vocem *Prisaba*, *присага* Christianam Antecyrillianam esse; vel omnino eam Bohemi ex Cyrillicis institutionibus acceperunt.

Slavi, simulacra et delubra non habuerunt. Longius aevum humano quocunque perennius etsi probare non valeam, an potuerint significantius diversa quadam voce designare Slavorum originarii majores; illa tamen longioris temporis ultra praesentis hominum vitae finem producti circumscriptio: вѣдущій вѣкъ *in futurum saeculum*, satis innuit, notionem persistentis soluto corpore animi aliquam habuisse. Id vero tanto verosimilius, quanto magis constat; illam superstitem substantiam Slavis omnibus, antiquissima originatione a spiritu Ἀρχα deducta, vocabulo Ἀρχα etiam nunc appellari; nulla enim huic vocabulo inest κακοζήλια gentilis, quae nostros primos Interpretes Scripturarum Sacrarum ab usu illius nominis prohibere potuerit. Sed Philosophiae Slavorum popularis specimina Cap. XXII. Vol. IV. proferre conabor; et quaedam jam dedi Cap. II. §. 1.

§. 4.

De antiquiori disciplina Slavorum privata, et de re militari eorundem.

I. inter pauca disciplinae Slavorum privatae momenta, quae Procopius aliud agendo heic breviter descripsit, observatione dignum est genus habitationis majorum nostrorum: nec enim adeo barbarum id fuit, ut quidam existimant; licet angustum esset pro praesenti necessitate in angustia temporis, maxime sub initium novae cujuscumque coloniae; has enim Saeculo V, et potissimum

num VI, ductas fuisse omnino certum 103) habemus in memoria *Coloniae Chorwatorum* ducibus illis quinque fratribus et duabus sororibus, *una cum suis populis in Dalmatiam* perductae. Quid itaque mirum? si explorata silvestris novarum sedium regionis aptitudine in arborum formam redigendae, expediendi rudis agri rationem magis, quam aedium curam habuerint; interim *tabernaculis* 104) contenti *silvestribus* maiores nostri. Ma-

103) Auctore Constantino Porphyry. P. II. Cap. 30. De Themate Dalmatiae. Vid. supra specimina vocabul. Saec. VI — IX. pag. 154. item pag. 291, et sequ.

104) Ita Hagek populari nostra dialecto primum genus habitaculorum coloniae Czechicae appellat *Bandy lesni*, cujus generis tabernaculum Slavico Interpreti dicitur *кѣща*, quod idem est cum *шалашъ*; exempli gratia Deuter. XXXI, 10, solemnitas (*εορτη*) tabernaculorum redditur *праздникъ кѣщей*. Sed classicus, ut ita dicam, locus vocabuli est Gen. XXXIII, 17: *іаковже прійде въз сохотъ ѿ постави сѣтъ хрѣминѣ ѿ разѣи кѣщѣ скотѣ ѿ нарече ѿма мѣстѣ томѣ сохотъ сирѣчь станѣ*. ita Ostrog. editio. MS. Zerotinianus Cod. Bibl. Palat. Vindob. *Міаѣоб прісел гест до сохотъ фдежто вдіелам домъ арозерпнуу станъ назвалъ гестъ гмѣно міеста тохо сохотъ то гестъ станове*. Vocabulo *шалашъ*, seu Moravica enuntiatione, ut Amos Comenius in Indice vocabull. notavit *Salás*, et titulo XXXV. *de pecuaria* 411. *mapalia* — *Salásse*, proprie significantur tuguria pastorum pascua more Nomadum in Circulo Hradistiensis et Prerowiensis

Mature nihilo minus post cultorum novalium curam relictis silvestribus tabernaculis, vel ipso jam Procopii Caesariensis aevo, in stabilibus casis majores nostros habitasse, juncta philologicis rationibus historia probabo; imo demonstrare conabor proprium Slavis Russiae atque Bohemiae casas, atque urbium domos aedificandi genus populari antiquissimoque vocabulo *сѣна*, *Scrub* denominatum fuisse. Sed, ne quis velut parva historiae Slavorum litterariae momenta spernat voces ad angustum et mobile habitationis genus significandum pertinentes, quod in his ad rationem etymologiae rerumque gestarum reductis ad cognoscendos Slavorum mores haud parum subsidii contineatur; dedi operam investigandis *tugurii, tabernaculi, tentorii et casae* rusticae vocabulis, ut rescirem, in quem modum illa Slavus Interpres reddiderit e contextu Graeco: et quae vocabula dicti generis in nostra dialecto Bohemica et Russica usum obtineant interpretandis nominibus laudatis idonea. Itaque ad Versionem Slavonicam quod attinet, vocabulum *σκηνη* istis nominibus in Versione laudata editionis Ostrogensis et Mosquensis tertiae redditur: *кѣща, селѣніе, сѣнь, сѣанъ, скѣніа*; horum primo plurimum utitur Slavus Interpres; ultimo, iis locis, ubi sermo est de tabernaculo, quod Moyses erexit juxta exemplar sibi monstratum in monte, Exodi XXVI.; heic enim atque alibi, exempli causa Epist. ad Hebr. IX. frequentius occurrens vocabulum

σκη-

subinde mutantium, qui serum lactis medicatum, *zincice* nuncupatum, conficiunt.

Tom. I.

Z

σκηνη sensu praefato, non interpretatum, et sola declinatione Slavonica inflexum скінїа, скінїи — dedit. Jabel Gen. IV, 20, (ївбил) dicitur оїѣ живѣщихъ въ селенїихъ скотопитателїй; Versio Cod. Z'erotiniani Bibl. Palat. Vindob. in tentoriis reddidit: w stanicy. Exodi XXVI. Stanec. Exodi vero I, 11. ubi Lat. Versio differt a LXX. Z'erotin. Cod. vocem Vulg. *tabernaculorum* reddit: přibytkow; Slavus Ostrog. et Mosquen. suum archetypum πολεις οχυρας expressit: грады тверды. Luc. IX, 33. σκηνας τρεις — Mosquen. reddit скѣни три; porro Ostrog. Gen. XXXIII. in fine vers. 17. ponit станы, Mosquensis vero кѣшы, etiam heic, ubi Ostrog. non interpretatum Hebraicum сохотъ Isai. I. 8. Ostrog. іакъ кѣша въ виноградѣ и іакъ стража въ овоши; Mosquen. vero postremam partem reddit: — и іакъ овошиное хранїлище въ вертоградѣ, juxta Hieronymum in Epist. ad Sun. et Fret. *Specula, quam custodes satorum et pomorum habere consueverunt*; ubi LXX. Hebr. נחלת verterunt οπωροφυλακιον. Z'erot. MS. Cod. gako stanec na vinnicy a gako chalupa na tykwistti. Edit. comm. gako stindlo na vinnicy a gako bauda na wofurkowistti. Σκηνος, vero II. Cor. V, 1. Ostrog. et Mosqu. recte corpus reddidit 105) ѿще земнѣа нѣша храмїна тѣла

ра-

105) Conferatur Nov. Thesaur. Philolog. in LXX. Interpp. collectus a Cl. Biel. voc. Σκηνος, *tentorium, tabernaculum, it. corpus. Sap. IX, 15. το γεωδες σκηνος, terrenum corpus. Similiter Plato corpus γῆινον σκηνος appellavit, ut ex Clemente Alexandrino Strom. I. V. p. 593. observat Cl. Alberti ad II. Cor. V. 1. Slavus Inter-*

разорѣта. *Casas* Sap. XI, 2, Boh. Versio reddit: *chalupy*; Slavonica vero sui archetypi σκηνας vertit κδμυ, itid. Cod. Z'erotin. reddit *stany*. Illo vocabulo Rusi quoque utuntur, nostri nescio an unquam usi fuerint; adhibent autem plerumque vocem *stán* *tenitorium* dicturi, *casas* vero *chalupy* appellant; speculas custodum rei rusticae ac hortensis, aut pastorum tuguria, nominant *baudy*, quae facile loco moveri possunt. Vocabulo *chalupa*, usus antiqui apud Bohemos, aliud habitationis genus intelligi, quam voce σκηνη designetur, demonstrant Luciani verba in Herodoto sive Aetione Raitzianae edit. Tomo I. pag. 837 — και σκηνας και καλυβας — quorum priori tabernacula, altero *casas* auctor significat, ut nostra vox *chalupa*, observata mutationis litterarum Bohemica consuetudine: κ in *ch*; β in *p*; υ in *u*, et η finali in *a* Dorica similitudine, eandem originationem ac potestatem custodiat, quae in vocabulo *καλυβη* continetur. Eodem nomine Procopius Caesarien. heic utitur, Slavorum vile genus habitationis describens, quo certe non tuguria silvestria, sed stabiles *casas* rusticas intellexerit, quas noster Hagekus appellat *Gruby*, (singulariter *Grub*, a verbo *ορθετι*, quod Nestor Pecz'er. adhibuit de *Rurico* narrans, eum civitatem, seu cas-

Z 2

trum

pres heic equidem σκηνους reddidit *тѣла*, *corporis*, Fratres Bohemi: *Zemského přebýwání stánek*; sed illo *Sap.* loco vertit Ostrog. *ЗЕМНОЕ ЖИТІЕ*; Mosquensis: *ЗЕМНОЕ ЖИЛІЩЕ*; Boh. Vulg. *zemské obydlj*; Z'erot: *zemský přibyteř*.

trum ligneo aedificio construxisse : 108ки
градъ) id est domos e tignis incastratura 106)
in extremitatibus ad compaginandum apta-
tis, seu ferramento incavatis, ubi ad angu-
los rectos mutuo sibi copulari valeant; quas
casas rejectis tuguriorum silvestrium angus-
tiis in regione fontibus irrigua construere,
vicosque constituere majores coloniae Cz'e-
chicae jubebantur. Cl. Archimandrita Raicz'
107) illa de Slavis et Antis Procopii verba :

0118-

106) Utor heic voce Vulg. Interp. Lat. Exodi
XXVI, 17. XXXVI, 22. 24. quam exposuit
Mathias Martinus in *Lexico Philologico praeci-
pue etymologico et sacro* — Francofurti ad Moe-
num 1655. fol. Slavus interpres vocabula Grae-
ci contextus sui archetypi : δύο αγκυλισκας, red-
didit : два закрѣйца (на краяхъ) Mosq. 3. No-
strae communis *duae incastraturae*, двое вы-
дражені redduntur, cujus interpretationis exem-
plum in Lexico recentiori non invenio.

107) Patrii conatus, quo Vir eruditus popularibus
suis Slavo-Serbis Historiam variarum Slavonica-
rum nationum, potissimum Bulgarorum, Chor-
watorum et Serborum legendam dedit, opus to-
tum quatuor partibus divisum ita inscribitur :
Исторія разныхъ Славенскихъ народовъ наи-
паче Болгаръ, Хорватовъ, и Сербовъ изъ
тмы забвенія изытая, и во свѣтъ истори-
ческїи произведенная Іоанномъ Раичемъ Архи-
мандритомъ во свято Архангелскомъ Мона-
стырѣ Ковилѣ. Часть первая въ Виеннѣ
При б. Г. Стефанѣ Новаковичѣ въ Славенно-
Сербской - Привилег. Типографіи. 1704. —
Partes reliquae 1795. Ibidem apud eundem 8.

οικεσι δε εν καλυβαις οικηταις reddens: въ коли-
бахъ живутъ худихъ, voce колиба paulo ali-
ter mutata, quam sit nostra chalupa utitur
quidem, sed non eodem sensu potestatis, ut
ego arbitror: quum Theodoro Polycarpow
κοлика idem sit cum σκηνι, seu кѣща, vel
шатеръ, Archimandrita vero ista voce, sed
alterius declinationis, utatur §. 8. asseverans:
non inventis apud Slavos civitatibus, vicis,
ac villis, eos habitasse in tabernaculis itidem
ac veteres Israelitas et modernos Tataros;
quod equidem lubens admiserim, si antiquis-
sima tempora, vel initia coloniarum specten-
tur: de Procopii tamen aevo, quia civitatis
NOVIETUNENSIS Slavonicae memoriam auc-
toritate Jordanis 108) tenemus, atque ob ra-
tiones jam superius adductas, adeo incultum
ac rude habitationis genus intelligi non potest.
Neque Maurourbinus Procopii temporum
testis est; sed ut alius quisque recentior Scrip-
tor tantum valet, quantum auctoritate fidei
historicae monumentorum probat. Hujus rei
causa Procopii adverbium πολλω de habita-
tionis loco a Slavis non frequenter, sed *sub-*
in-

maj. Illa Procopii verba refert Cl. Raicz' Parte I.
Lib. I. Cap. V. §. 10. pag. 60. §. 8. pag. 57.
Raicz'ianae opinionis verba sunt: Градовъ, ве-
сей, и селъ у нихъ необрѣтаемъ, но пре-
бывали они въ шатрахъ своихъ.

- 108) Confer. Jordanis contextus saepius laudata
pag. 11, ex MSto Bibl. Palat. Vindobon. a me
descriptus, et quod attinet ad meliores hujus an-
tiquissimi Codicis membranei lectiones, a Cl.
Schwandnero impense commendatus.

inde, nimirum deductionis coloniarum causa mutato, malim cum Procopii latino interprete Claudio Maltreto praeter Stephani animadversionem ideo reddere, quod frequens commutatio locorum non bene cohaereat cum disciplina rei rusticae, cui Saeculo VI, et VII, variae Slavorum stirpes adeo addictae fuerunt, ut silvestrium regionum ab eis in arborum formam redactarum in Austria diplomatica habeamus Saeculi VIII. testimonia. Sed fortassis diligens Archimandrita §. 10. ubi auctoritatem illam Procopii refert, pro sequiorum temporum ratione vocabulum *ко-либа* potius quam *шамеѣ* adhibuit, ut viles quidem, quas nos *chalupy* vocamus, attamen casas rusticas exprimeret. Apte Cl. Dobnerus P. II. Annal. Hag. de *villis antiqui operis* Slavorum Bohemiae 109) adnotavit: „Quandoquidem auctores quique res Slavorum „Hunnorumque adhuc Saec. VI, et VII. tantopere deprimunt, ut nihil splendoris elegantiaeque seu in aedibus seu supellectili „eluxisse, imo sorditiem omnia foedasse scribant, libet heic ex Prisco et Jornande quae- „piam de Attilae aula excerpere, ut Slavorum inde res conjici possint; quandoquidem „Procopius eos potissimum Hunnicam consuetudinem servasse memorat.“ Sed nobis in praesentiarum sufficiet attigisse elegantiam vici Attilae ad instar civitatis amplissimae a Prisco in Excerpt. Legat. et Jordane de rebus Get. Cap. 34. descripti sive quod attinet ad maenia ex trabibus nitentibus fabricata, tam-

tamque solidae compaginis, ut vix ab intento posset junctura tabularum comprehendi; sive quod spectat ad nitorem aedificiorum partim ex tabulis sculptis, et eleganter compactis, partim ex trabibus opere puro, et in rectitudinem affabre dolatis et politis, interjectis lignis ad tornum elaboratis exstructorum, et certa proportionem atque mensuram compositorum. Nemo fortassis erit, qui putet, Attilae domorum elegantiam ex laudatis auctoribus descriptam, a me ornandis veterum Slavorum casis heic adferri; sed, ut *castrum* градъ, градъ, твержа, Тврѣ; тврѣ, Тврѣ seu Тврѣ, ac дворъ 110) двѣ, villa, aula, sedes Zupanorum majorum, si non ejusdem omnino elegantiae, certe tam firmi operis probentur aedificia: nemo enim historiarum et antiquitatum Slavicarum paullum gnarus id facile negaverit; licet recentior architectandi norma, magis vero aliae malae artes furorque hominum plures rei Slavicae me-

- 110) Vocabulum hoc polysemum antiquae Slavinitatis esse isto quoque posteriori significato, constat ex legibus Jaroslavi §. XII, ubi — прій-
детъ — на дворъ, ut Illustriss. Interp. animadvertit, nota (κ) per excellentiam Aula Principis intelligitur; ubi altioris judicii et jurisdictionis locus erat; et §. XXII, verbis: то бестѣ на княжѣ дворъ, significantius exprimitur. Imo in civitate Novogradensi nomine Principis Jaroslavi nuncupata domus sive aula, erat unicus omnium judiciorum locus, ut idem Auctor adnotavit nota (κ), et pag. 6, nota (ε) pluribus verbis exposuit.

memorias deleverint. Nominum tamen istorum ingenii Slavici consensus, veterem architecturae popularis consuetudinem ita conservat, ut eo communi Nestoris verbo *срѣбити* *aedificare*, proprie nonnisi *unctis trabibus aedificium construere*, actionis notio signetur. Optime hoc structurae genus Bohemo-Slavice noster Hagekus descripsit 111); suntque plura istius verbi *raubiti*, *sraubiti*, necdum apud nos obsoleti, derivativa simplicia

111) Folio III. — *kázali les posekati, a znieho dřevienne Sruby dielati.* — *aby Baudy lesnij opustice Sruby na mištěch přihodniejšich přivodach hlavieli, a gedný k druhým aby přispogovali, a tak vsy sobie stavěli* — fol. VI. *Šrad ; Srubom hlinau oblepených postaviti.* Consensus vocabuli *Srub* cum Nestoris verbo *срѣбити градъ*, aliaeque voces antiquae Scriptoris nostri convenientes cum Slavonicis, et Russicis vel jam obsoletis, vel adhucdum usitatis, utinam nostrum aliquem Slavicae litteralis dialecti ac Russicae non ignarum popularem laboris patientem inducerent! ad exquirendum et colligendum laudatae trium testium Slavinitatis vocabula sive raro jam apud nos occurrentia, sive omnino in Lexicis nostris neglecta. Incepi ante annos jam complures non tantum singula huiusmodi, verum etiam juncta verba Slavonicae phrasi analogae colligere; sed praesentis Bibliothecae cura et multitudo argumentorum requirendorum, studiumque inventa examinandi, atque digerendi, omne propemodum subcisiyum tempus mihi eripiunt satagenti, ut amicorum exspectationi mature satisfacere valeam.

cia atque composita nomina, quorum usus in praediis pulchriori urbanitate seu Slavinitate viget, quam subinde in locis urbanitati magis convenientibus; sed peregrinitati obnoxiiis.

II. Ad rem cibariam quod attinet, a paucis forsitan hominibus, quod etiam inter cultas nationes subinde animadvertitur, vitam victu arido incultoque tolerandi ducta consuetudo; tum etiam illud, quod Procopius de sordibus et illuvie subjungit convitium, tanto minus ad universam Slavorum et Antarum gentem extendi potest, quanto cultioris vitae ad rem cibariam potumque pertinentia consensu majorum ejusdem Slavicae originis populorum habemus vocabula, quae ex primis sedibus patriis coloniarum deductione in remotiores translata, non tantum in antiquissima litterali lingua, verum etiam in vulgaribus dialectis adhucdum significatu eodem usum obtinent. Ita Matth. VI, 11. XXVI, 26. in Codd. utriusque ritus Graeci et Latini, *panis*, $\chi\lambda\epsilon\beta\acute{\iota}\varsigma$ scribitur; nec substantiae nominis varietas enuntiationis, aut descriptionis apud eas stirpes, quae alienis litterarum formis utuntur, quidquam obest, sive *chlieb*, sive *chleb*, aut *chljb*, *kleb*, vel *hlib* antiquius vocabulum illo *krub* nonnullis meridionalibus Illyrici Slavis usitato, perscribatur. Neque ista *panis* appellatio a priore diversa communioni antiquioris usus officit: nam utroque, exempli causa, Dalmatae utuntur; sed veteri vocabulo antiquiores, recentiori posteriores ac moderni scriptores; ita *Žlatarichium* vocabulo *Hljeb* utentem laudat

dat della Bella, et illud Proverbium de dilectione inimicorum supra laudatum, ubi recentissimus Poeta Ferrichius vocem *Krùh* adhibuit, veteris vocabuli usu adducit: *Tko tebbe kammenom, tij gnèga hljebom*. Itaque 112) antiquiori adagio custoditum vetus vocabulum demonstrat praecipui atque cultioris hominum nutrimenti Slavos veteres ante Procopium Caesariensem gnaros fuisse; quod vel ipsa faciendi agri diligentia tam celebris, ut eorum coloniae passim expeterentur, evidenter confirmat. Ad haec notatu digna est formula MS. Andr. de Duba fol. 42. *pohnati odtad fdež hlebij*. Nec solius panis usum nostris majoribus notum fuisse certum habemus; etiam alia rei cibariae genera simplicia primum, ut antiquissimis temporibus Romanis coena ex *pulte* 113) parari solebat; deinde fercula pro expectatione majora fortassis, quam

- 112) Cui antiquitas hujus adagii suspecta videtur, ut minus persuadere sibi possit, illud Slavice adhuc paganis usitatum fuisse; hunc ego humanissime peto, ut *Commentationem, quam Praeside V. amplifs. doctifs. Friderico Aug. Wolf — Quid de officiis et amore erga inimicos Graecis et Romanis placuerit, A. 1790. publ. defendit Jo. Carolus Ch. Fischer — Halae Saxon. 8. pagg. 72, perlegat, et illud Senecae de Ira II, 34: Irascetur aliquis? tu contra beneficiis provoca*, comparet cum Slavonico de *εχθροφιλία* proverbio, quod mihi liceat Bohemica orthographia perscribere: *fdo tebe kámenem, ty něho hlěbem*.
- 113) Vid. Nievpoortii *Explicat. Rituum Roman. Sect. VI, de vita priv. Cap. II, de ratione Convivior. §. 2.*

quam Procopius viderit vel audiverit, adponere noverant: non equidem accuratissimarum lautitiarum, quae speciem coenae *Trimalchionis* praeseferrent, quae tamen ad illius *repositorii rotundi duodecim signa in orbe disposita* habentis, signum *Librae* referri possint. Simplicioris cibi Slavorum, seu expulste parati testis est Leo Sapiens in *Tacticis*, cujus locum Cl. Kollarius 114) his verbis illul-

- 114) Vol. II. *Amoenitat. Hist. Jurisque Publ. R. Ungar. Sect. VI. Cap. 2.* Mihi tamen post Kollarium in antiquitatem hujus cibi apud Slavos inquirenti, videtur in victu Slavonico *puls* communi nomine litteralis linguae aliarumque dialectorum, *káwa*, *kawa*, *kascja*, *fasse*, cet. appellata, ex oriente in Europam a majoribus nostris translata fuisse, multisque proverbiiis, praesertim Rusorum vulgata, archaeologiae Slavicæ specimen esse, prout illud (in *Arabum Philosophia populari, sive Sylloge nova Proverbiorum a Jacobo Salomone Damasceno dictata* — quam cum adnotationibus nonnullis edidit Ja. Chr. Kallius Hafniae 1764. 8.) CCCLXVIum Proverbium: „Cibus *Kisch* si pernoctaverit, (si „post unam noctem reliquus fuerit,) *matutino* „*tempore fiet medicina: oryza vero si pernoctaverit, ejice illam in parietinas.*“ Quod cibi genus, quum ex alicis triticeis, aut etiam hordeaceis, observante *Kallio*, primum aqua elixis, deinde affuso lacte subactis, ex pulte fiat densioris malsae, in minutas partes concisae, soli iterum expositae et siccatae; non dubito vocabulum nostrum *káwa*, similitudinem Arabici *Kisch* re atque sono praeferre; licet spectatis

lustravit: „Et ad victum quidem quod attinet, nemo nescit, Slavicos populos omnes cibis uti tenuibus et paratu facillimis; milio scilicet, panicoque excorticatis, quibus aquae aut lacti incoctis pultem parare amant, qua lacte vel butyro, vel lardo liquato perfusa libentissime vescuntur.“ Porro subdit: „Non solum autem quotidiani, sed exquisitiores etiam cibi Slavis omnibus sunt communes; etenim gratissimus Carpatice Slavici cibus vulgo *Pirohy*, Russis *Piroghy* (пирогъ *artocreas*, пирожное, *esculenta pista*) dictus, etiam Moskuæ urbis civibus, longissimo terrarum intervallo a Carpato remotis, est in deliciis.“ Vix Slavi Carpatici a Russis, aut ab illis isti vocabulum cibi que genus didicerint; sed antiquissimo usu, atque aliarum quoque stirpium consensu, apud quas idem vocabulum, licet aliqua varietate mutatum, tamen adhucdum viget; ut *Perúchjaz* in Dalmatia; in Dictionario quoque trilingui Thed. Polycarpow *пирогъ* *placentam* significat, quæ Slavis itidem *колачъ* cum primis Bohemis ac Moravis dicitur, et in deliciis est. Si beneficentia Slavorum hospitii lautissimi ultro nonulantibus oblatis a multis Scriptoribus idoneis laudata, subinde rei familiaris profusione modum excessit, nescio qua ratione illam cum victu arido et inculto, sordibus ac illuvie componere valeam. Mundi-

Arabum litteris (Vid. Lexic. Castelli ad rad. כשך) *кашъ* deberet scribi: sed quis non facile animadvertit Slavonico ш = sch tertiam litteram consonantem propemodum contineri? jam fortassis de pulte nimium dixi.

ditiei specimina, quae ad rationem conviviorum pertinent, non equidem certis testimoniis ex Procopii Caesar. aevo adducere possum; habemus tamen apud Slavos Pomeraniae illustria hujus rei observatae, dum adhuc pagani essent, exempla, ubi mundus et honestus, tantum refectioni destinatus locus; ibi mensa nunquam cibis et potu vacua 115); ferculis mundissima mappa coopertis, omni-que apparatu praesente, ut quacunque hora hospites advenirent, ad reficiendum parata essent omnia. Nescio an vindicandis ab illuvie sordibusque majorum nostrorum coloniis, idoneum argumentum ducere quoque possim ex cura laboriosarum sed mundi operis apum, cui Slavos singulari diligentia ex antiquissimis temporibus ubique propemodum addictos fuisse superfluum foret pluribus testimoniis probare. Sed munda ab immundis non bene servantur, neque consortum novae juventutis agmen feliciter suscipitur, ut spes sit abundanter fluentia ceris mella condere; sed abundantiam mellis novimus in Polonia, Pomerania, in Bohemia vel uni Ecclesiae Collegiatae Wissehradensi Saeculo XI. Wratisslaus nomine *census hortensii* (ZAGRADNEGO) donabat XVI, urnas mellis. Ad antiquissimam rem cibariam aliosque usus majorum nostrorum, aetatem Procopii Caesar. superantes pertinet Slavonicum nomen *мѣсто*, *мѣсто*, cujus notatio philologicis observationibus

115) Vid. Vol. I. Scriptt. rerum Episcop. Bamberg. cura J. P. Ludewig. Vitae S. Ottonis Lib. III. Cap. XL.

bus vel ideo prioribus rei cibariae vocabulis dignior est, quod sit archaeologiae Slavorum orientalis praecipuum monumentum, et illustre specimen comparationis linguae Hebraicae cum lingua Slavorum, quo antiquior primariusque polysemarum vocum nostrarum significatus demonstratur: *μάσλο* enim *oleum* vi primaria, litterali dialecto aliisque Slavorum quibusdam dialectis vulgaribus adhucdum significat; *butyri* vero significatus omnino secundarius est, quod major numerus derivatorum nominum, sensu ad *oleum oleamque* relato, sine additione alterius cuiuspiam vocis, quae potestatem signi circumscribat, haud obscure innuit. In Scripturis itaque sacris primaria significatione occurrunt voces ad *oleam* pertinentes: Genes. VIII, 11, ubi Slavus Interpres φυλλον ελαιας, καρπος — reddidit сѣчѣмъ мѣсличенъ сѣ лист-вѣмъ — Isa. XXIV, 13. εαν τις καλαμψεται ελαιαν — ѡмѣ кѣ ѡтрацѣтъ мѣсличинѣ — Rom. XI, 17, αγριελαιος — дѣвѣа маслина — της πιότητος της ελαιας — мѣсти мѣсличинина — V. 24. εις καλλιελαιον — кѣ дѣрѣѣ мѣслинѣ — quibus exemplis, aliisque compluribus constat: festucam olivae cum foliis; relictarum olivarum collectionem; oleastrum; pinguedinem olivae; bonam olivam, eadem radice propagatas esse voces, quibuscum sono et significatu consentit *μάσλο*; licet Slavus Scripturarum Interpres maluerit ѣλει non interpretatum et Slavonica tantum declinatione inflexum nomen loco illius vocabuli popularis potissimum usurpare: suscepto enim onere disquisitionis, quam constanter vox laudata in Psalmis, velut certioris antiquae in-

interpretationis libro, posita fuerit; constanter inveni in exemplo Mosquensis tertiae editionis ex Graeco το ελαιον Slavice declinatum ѿлеѣ, ѿлеа — pro ratione contextus. Sed in Novo Testamento, Luc. VII, 46: мѧсломъ casu instrumentali X, 34. мѧсло. XVI, 6, мѧсла. Mar. VI, 13, мѧзахъ мѧсломъ — *ungebant oleo*; quatuor itaque vicibus interpretatum reperi; septies autem supra dictam vocem ѿлеѣ positam animadverti aliis N. T. locis. Collatis igitur potissimum duobus exemplis: мѧсти мѧсличинныѧ, et мѧзахъ мѧсломъ, specimen comparationis linguae Slavonicae cum Hebraica contineri merito gavisus sum, postquam observationi huic fidem conciliaturus eruditissima Edmundi Castelli Lexicon Heptaglottum ad radicem םש consuluisset, ubi Auctor statim sub principium observavit: *Convenit cum Slavonico Masati Dalm. et Bohem. Mazati.* Sed non tantum dialecto Bohemica, verum etiam Slavica, Litterali, Dalmatica, et Russica ceterisque, мѧзати, мазати, мѧзати *ungere* significat; et verbo мѧстити (мѧстю, мастѣ) *impinguare, ungere* identidem, ut nomine мѧсть *pinguedinem et unguentum* intelligimus, Hebraeorum consuetudine, quibus *pinguedo, oleum et unguentum*, Schémen dicitur a םש *pinguis fuit.* Nostrarum vocum simplicior vel concisa radix fuerit мѧс- vel маз- primis duabus litteris radicum orientalium similis; cui accedente derivatorum cultu, quo lingua denominatis vocibus augeretur, suaeque signa notiones haberent, littera radicalis cum aliis ejusdem organi proximioribus sonis commutata est. Et, si conjectura heic mihi uti

licet, dixerim то мас-ло radicem esse auctam forma nominis instrumentorum, nomenque primae naturalis *pinguedinis* industria hominum cognitae, Slavisque in antiquissimis eorum sedibus jam usu et populari nomine non ignotae: nec enim dum *Vistulatenus* primum commorarentur, illud vocabulum fingi potuit; neque serius in diversis coloniarum sedibus: quia illo regionum tractu, quo Dalmatae, Slavo-Serbi a Russis distant, vernaculus *oleae* significatus vocabulo *Máslina*, *маслина*, *маслина* itidem ac in sacris Codicibus custoditus, post migrationes tali consensu vix propagari potuit. Igitur praestantissimum est archaeologiae Slavorum orientalis monumentum vox мас-ло primaria significatione *olei* notata.

III. Quam Procopius rei vestiariae Slavorum ingessit memoriam, ad milites ea pertinere videtur vi contextus verborum; nec ego heic ausim de antiquiori vestimentorum genere Slavico agere, quod illius tantum auctoris celebrem locum brevi commentatione, inprimis philologica, illustrare mecum constituerim; alioqui me in magnam commentationis varietatem demittere deberem; quum in singularem stirpium Slavicis Scriptoribus diversitas inveniatur; et vocabula recentioribus Lexicis comprehensa raro veteris vestimenti Slavorum antiqua appellatione probatae auctoritatis nitantur: imo eorundem *tantum* usu velle rem vestiariam nostrorum describere majorum, similis operae conatus foret, ac si quis medii aevi aut infimi latinitate rem vestiariam Romano-

rum

rum illustrare conaretur. Mihi itaque contendenti communia saltem vestimentorum Slavicae gentis, et antiquiora proferre nomina, magis idoneum huic archaeologiae parti subsidium videtur esse Slavonica Literalis Scripturae Sacrae Versio, non equidem sola, sed cum aliis monumentis ad historiam pertinentibus comparata, probe collatis et vocabulorum archetypi proprietatibus, et Interpretis verborum indole ac ingenio transferendi. Slavus itaque Interpres Ps. XXI, 19. τα ἱματία reddit ризы — ἐπὶ τοῦ ἱματισμοῦ μὲ — ѿ ѡдѣжди моѣй, quorum utrumque Graecis vestimentum exterius, quale pallium est, denotare, quemadmodum χιτῶν vestimentum interius, Viri docti 116) observant, Sed Slavus Interpres eodem vocabulo риза etiam interius vestimentum χιτῶνα transfert, velut Gen. III, 21, χιτῶνας δερματίνους — ризы кѡжаны, MS. Z'erotin. sušnie kŏženě; quibus tunicis pelliceis Slavos veteres primum usos fuisse notius est, et necdum obsoletus hujus derivationis vocabulorum consensus testatur; imo praesens adhucdum usus, sed pro tunica exteriori, forma tamen exuviarum consutarum, apud Hannatas Slavos Moraviae secundum torrentem Hanna nuncupatum considentes agricolas confirmat. Aliis Scripturae locis, ut Isai. LXI, 10, χιτῶνα noster Interpres communi vocabulo ѡдѣждѣю reddidit; Sed Gen. XXXVII, quinque constanter transtulit ризѣ. Vix itaque pro-

116) Vid. *Thesaur. Philolog.* Jo. Chr. Biel ad voc. ἱματίον.

proprium nomen *interioris vestimenti* Slavi antiquiores habuerint, communibus fortassis, vel adscita voce alia circumscriptione usi: nam illud ѡдѣжда, licet quibusdam videatur esse interioris vestimenti genus, tamen hanc potestatem magis usu sequiori, quam sua vi habet ad proprietatem vocis *amictus* pertinente. Nec satis scio, num illud vocabulum *Xossile* 117) *indusium*, etiam si a primo, adeoque *communi* genere illo vestimenti pelliceo deducatur, veterem auctoritatem Slavinitatis habeat. Illud intimum vestimentum juvenis (Marci, XIV, 51.) amicti *sindone* super nudo Slavus Interp. vertit въ плащаницѣ по нагѣ; MS. *Z'erotin.* odien gsa ruchem Inienym ponahem tiele; cujus vocabuli Slavonici плащаница potestate collata cum Bohemico nomine pláště, itidem ac Dalmatico Pláset et Slavo-Serbico плащъ, *pallium*, si archaeologia spectetur, lineum pallium ista voce olim primario significatum fuisse puto; mulierum fortassis palliolum ex usu orientali, Θερισρον in Script. S. dictum 118), quo Rebecca obvoluta erat, cum quo et illud a *plachta* diminutive formatum *plachetka*, operiendo mulierum capiti aptum velamen lineum, comparari potest. In classico Matth V, 40, contextu του χιτωνα — το ἱματιον utriusque exempli

117) Conf. Cl. Anton *Erste Linien* I. Th. pag. 110.

Item quod ad *commune* et porro sensu strictiori genus vestimenti attinet, vide Cl. Adelung vocem *das Hemd* cum Graeca ἱματιον conferentem!

118) Supra laudatus Biel conferatur ad vocem Θερισρον.

pli Ostrogensis atque Mosquensis Interp. prius vocabulum transtulit ϣιζδ, posterius, ϣραχιϣδ, quo tamen Graeco posteriori, testibus antiquis Versionibus *pallium* omnino intelligitur; recentiores tamen Slavonici Scriptores hocce Slavico nomine ϣραχιϣα reddunt Graecorum χιτων, et Latinorum indusium sive subuculam, si sermo sit de veste interiori virorum 119) membrīs adstricta: in hunc modum Archimandrita Raicz' Procopii Caesariensis nomina: τινες δε εδε χιτωνα εδε τριβωνιον εχουσιν αλλα μονος τας αναξυριδας — 120) reddidit: нѣцѣи же ниже хитона (срачицы) имѣють ниже плаща, но вѣ гащахъ мочію — *quidam nec subuculam habent nec pallium: sed cum femoralibus tantum, ad virilia usque aptis, hosti se offerunt ad certamen. Ambigui significatus mihi videtur esse vocabulum ϣραχιϣα: vel enim Interpres Evangelii sensum voce propria assequutus convenienti signo expressit; et hac ratione illud significato pallii fortassis antiquitus venerit; vel το ιματιον interioris vestimenti potestate intelligens, et notione sua redditurus laudatam vocem adhibuit; atque isto casu opinionis, recentior usus vocabuli ϣραχιϣα niteretur veteri auctoritate. Rem itaque in medio relictam committere malim viris me doctioribus,*

A a 2

et

119) Observat enim Cl. Facciolatus inter varia feminearum vestium nomina fuisse *indusium* auctoritate Plauti *indusiarios* ponentis inter eos, qui matronarum cultui operantur. Non tamen audet hoc discrimen perpetuum dicere,

120) Lib. I. Cap. V. §. 10, Partis I.

et plus otii habentibus ad inquirendum in proprietatem vocabulorum rei vestiariae Slavorum, quae, ut mihi videtur, inter omnia archaeologiae Slavicae monimenta velut difficilior, studium exigit cum patientia conjunctum, quo, quis valeat peregrinitatem ab indigenatu, et unius stirpis ab altera *veterem* in vestimentis *varietatem* discernere? nam quod attinet ad recentiore vestitum, ejus varietatem nemo tot Lunae Sysygiis magis perturbatam describere valet. Quamquam sint adhucdum quaedam Slavonicae stirpes antiqui moris probati tenaciores, quibus gratior est prudens simplicitas togae rarae, quam decem nationum mutatoria vestimenta non satis animi sibi constantis peregrina symbola. Sed, ut redeam ad vocabula vestium a Procopio memoriae traditarum, Dobnerus de talari vestitu pallioque vetustis Ducibus nostris usitato agens 121), imo promiscue antiquae etiam plebi nostrae talarem vestitum ad eam normam, qua Poloni hodie utuntur, adstruens, Slavicam significationem pallii CRUSINAM a Ditmaro appellatam laudat. Nec tamen istud vocabulum omni difficultate caret, ob ambiguitatem consonantis litterae S, num illa sumi debeat potestate Slavonici ж = ž, an vero ш = ff elementi: heic enim sonorum τωυ з = ž et ι = f alterutrum vix ille character S custodit. Spectata pallii forma circularis amplitudinis secundum oram vestimenti, dixerim verosimilius enuntiatione nominis крѣжина, kružina, vi primitivae

VO-

121) Ad Annum 722, Nota f) Vid. quoque Glossar. Du Cange ad vocem *Crusna*, *Crosna*.

vocis κρῆρξ, *circulus gyrus*, et regularis mutationis τρ in ж, Ditmari nomen proferendum esse, materia, forma, et significatu idoneo Slavicum, quam κρῆσινα, *krussina*, quo nomine Bohemis *rhamnus frangula* Linn. dicitur, a verbo Slavonico κρῆω, *frango*, nobis jam obsoleto per id tempus. Porro τὰς ἀναξυρίδας Procopii Caesar. reddidit Archimandrita Raicz' vocabulo *Daniel. III, 21*, occurrente, ubi Slav. Interp. συν τοῖς σαράβασις — vertit из гашами, *cum braccis*, sive crurum indumentis. De vocis Σαράβαξ origine notat 122) Cl. Relandus *Diss. Misc. P. II.*

122) Conf. Biel Thesaur. Philolog. ad voc. Σαράβαξ; item ad voc. Ἀναξυρίδας. Cl. Eques Michaelis *Spicilegii Geographiae Hebr. Exterae P. II. pag. 90* et sequente refert, cum ad סרבלן Dan. III, 21, haec moneret: esse genus braccarum Orientalium, ac vocabulum Persici quid sonare — continere vocem vix potuisse Hungaros, monentes, suum esse vocabulum. Sciscitante vero, quomodo scriberetur? cujusque linguae esset? responsum sibi datum fuisse: *Schalwary*, sed non tam scribi, quam adpellari, nec enim se meminisse in libris legere, sed in communi vita frequens esse. Hoc vocabulo vocari braccas breviores, non ad genua descendentes, inferioribus braccis (quae Hungaris, plane ut Persicae, usque ad pedes descendunt) impositas diversi saepe a braccis intimioribus coloris: nulla in lingua, ac ne quidem, de qua ille accuratius interrogabat, Slavonica, etymon adparere, vocabulum vero ipsum tribus linguis in patria sua auditis, Slavicae, Hungaricae,

II. pag. 229. eam Persice *Schalwar*. dici, et significare *subligaculum*, *femoralia ad pedes demissa*. Feminalia Exodi XXVIII, 42. περικελη λιννα Slav. Interp. reddit надръги льнаны; itidem Lev. VI, 10. In MSto Z'erotini-ano contextus Vulg. Lat. Dan. III, 21. ita redditus est: swazani gsuc srussceni swymi. a sčepicemi a sobuuiemi a sruchem — Exod. XXVIII, 42. — Včiniš yrussce 123) Iniene. aby přikrylo tielo. Lev. VI, 10, Oblecten bude kniez wsutni a wrussce Iniene.

IV. Slavonicae rei militaris momenta, quorum Procopius heic aliisque de bello Gotthico libris meminit, vel idonei auctores nonnulli cognoscendae huic Slavorum archaeologiae parti symbolam addiderunt, praecipuis laudatae rei argumentis continentur istis: DILECTU, ORDINIBUS, ARMIS, ACIE, et DISCIPLINA. Quamquam in explicatione harum partium Lipsium de militia Romana tractantem imitari, nec loci ratio, nec vires meae admittant; conabor nihilominus dispersas cujusque argumenti notitias tantisper attingere. *Ad primum* quod attinet, de

Germanicae esse commune. Heic (subdit Cl. Eques) quis non vocabulum agnoscat, Persicum forte origine, sed tamen et Scythis adscititium, quodque cum his in Europam immigravit?

123) In vocabulo russce (рѣшукѣ) perscribendo utor heic duplici ꝑꝑ = w pro simplici ꝑ, superne stigmate notato in MS. Z'erot. ob difficultatem typis exprimendi hunc scribendi modum potestate soni eundem cum altero.

de iis, qui patrio more, qua ratione legerentur, et quo numero legionum, perhibere non possum; tamen exercitum Slavis fuisse duplicem vel ex ipsiusmet Procopii verbis, subobscurè licet, intelligitur; ait enim: *Cum pugnam invadunt, multi pedibus tendunt in hostem*; igitur pars eorum equitatu etiam constiterit, etsi minori numero comprehensa. Constantinus enim Porph. 124) de *equitibus et peditibus* Chrobatorum agens testatur: „Magna autem Chrobatia, quae etiam Alba cognominatur — — *equitem peditemque non habet tam numerosum quam baptizata Chrobatia*“; de hac vero paulo ante ita scripsit Imperator: „Exhibetque *equitum sexaginta millia, peditum centum millia, et sagenas octoginta, conduras centum*; et *sagena* quidem quadraginta viros habent; *condurae* vero viginti, nempe, quae majores; nam minores decem viros tantum habent.“ *Pedestris exercitus*, БОИНИТРО ПѢШЕ, uno vocabulo appellatur ПѢХОТА, пѣхота; et Apoc. IX, 16. *numerus equestris exercitus* a Slavo Interprete, redditur: ЧИСЛО БОИНОВЪЗЪ КОННЫХЪ. Constat itaque antiquioribus etiam Slavis equestrem exercitum non defuisse, quem sua dialecto denominare Saeculo IX. noverant, et longe priori tempore omnino habuerunt, non tantum ex viris collectum, verum etiam puellarem. Sed, ut redeam ad militum nostrorum *delectum*, memoratu dignissimus est ille, quem ex deportatis in Asiam Sla-

124) Parte II. Cap. 31. De Chrobatis, et terra eorum.

Slavis anno VII. sui imperii *Justinianus II.* instituit, et exercitum ad XXX. Mill. viro-
rum ex novo delectu confecto armis instructo-
rum ΛΑΟΝ ΠΕΠΙΟΥΣΙΟΝ, *Peculiarem aciem
factam comparabilem* 125), velut peculium cha-
rissimum, seu *populum acceptabilem*, 126) nuncu-
pavit, cujus DUX NEWULON, a Nicephoro po-
stea scribitur Γεβελον. Ex hoc itaque militari
Slavorum Asiae delectu circa finem Saeculi
VII, facto conjectura duci potest, qualis exer-
citus, quamque *acceptabilis* ex illis *Antarum
populis*, ut Procopius ait, *infinitis*; quantus
vero ex universa Slavorum gente legi po-
tuerit. *Legionis* vocabulum Slavonica voce
redditur тма: ita Bohemus Interpres in prin-
cipe Anni 1475. editione Matth. XXVI, 53,
duodecim legiones, vertit; дванадцѣтѣм,
genitivo casu multitudinis, cujus vocabuli
singularis rectus Luc. VIII, 30, occurrit:
тма, ubi Veneta quoque nostra editio Boh.
hanc vocem servavit; sed recentiores edi-
tiones habent мноѣству: Slavus Interp. sui
archetypi oeconomiam sequutus non inter-
pretatum ΔΕΓΕΩΝЪ posuit: fortassis ne voce
Slavonica тма potestas Latini vocabuli,
Legio, augeretur; nam dissensum in valore
numeri, quod attinet ad vocem Slavonicam,
istum animadverti: Anonymus Nissensis 127)
in

125) Vid. Cedrenum et Cl. Stritteri Memor. Populor.
Tom. II, P. I. Cap. X. §. 90.

126) Aut *populum electum*, qui люда избранный
dicitur. Conferatur Exodi XIX, 5. et ad Tit.
II, 14.

127) Auctor opusculi: *Exemplar characteris Mos-*

in Tabula Numerorum, signum * I. (10000) potestate vocabuli *мѣма* (*decem millia*) notavit; Polycarpow voce *тма*, quando numerum (*число*) significat, ea *decies centena millia* complectitur; sed *legio*, ut equidem Romana vox est, libera Republica fuit 128) peditum *quater mille et ducentorum*; qualem Nievpoortius in Compendio Antiquit. Roman. pro modulo sumit: nam aliquando minor, posterioribus temporibus major fuit. Causa ejusdem ambiguitatis mihi videntur nostri recentiores Sacri Codicis editores loco illius vocabuli *тма* substituisse vocem *multitudinis*, *множество*; quamquam non dubitem antiquam et idoneam esse illam Slavorum vocem; sed identidem variis temporibus, et apud stirpes distinctas, diversa numeri potestate acceptam, sicut apud Romanos factum est.

ORDINES quosdam et *Militum* Slavonicorum et *Ducum* fuisse, antiquorum vocabulorum passim adhuc vigente usu, tum etiam historicis monumentis constat. Inter militum genera illud omnino certum est, quod ex armorum vocabulis a Procopio memoriae proditis deducitur: nam *scutula*, *spiculaque* (*ασπίδια και ακοντια*) *gestantes manibus omnino fuerint Jaculatores viri Sagittarii*, phrasi Slavonica: *Копейницы мѣжи Стрѣлцы* 129), qualis

covitico-Ruthenici duplicis Bibliici et Usualis.
Nissae 1690. 4.

128) Vid. Nievpoort. Sect. V. Cap. II. §. 1.

129) I. Reg. XXXI, 3. *Ακοντίζαι* — a *jaculo*, seu parva lancea, ut Hesychius *ακοντιον* expo-

lis *Hastatus* miles erat ille *Swarun* 130), qui tam perite in Misimianum militem hastam jecit, ut eo collapsa testudo excuteretur. Militem *Antepilanum* an Slavi veteres eo sensu jam certo genere distinctum habuerint, quo apud Romanos aetate maximi, et usu exercitatisimi intelligebantur, non equidem argumento tam clare ac significate descripto probare possum; illud tamen *Antepilani* nomen Slavonicum *воинъ предній* sine exemplo Polycarpow non adsumserit. De numero talium, qui fortassis antiquiori appellatione, quam supra exposui, *преднѣчтн* vocabantur, fuerit *Scлавенus* ille 131) mole corporis ac strenuitate insignis, cujus socii sub angusto saxo aut virgulto quolibet obvio delitescere, et hostem quemlibet rapere consueverunt, maxime ad Istrum fluvium in propriis gentis sedibus; ille vero ad Auximum fecit in hostium virum quemdam raptim herbas colligentem a tergo irruens, arreptum valide medium stringens, quem porro in castra delatum tradidit Valeriano. Ex illis quoque Procopii verbis de *Scлавenis* et *Antis Justiniano* in Italia militantibus, Lib. I. Cap. XXVII. perscriptis, certum omnino testimonium eruitur, istos, qui trans fluvium Istrum, non

nit, nuncupati: Slavis hasta dicitur *копѣ*, *форъ*; unde *копейницы*, ceteraque hujusmodi nomina.

130) Vide supra pag. 145. laudatum.

131) Hujus militis strenuam actionem Procopius Caesar. descripsit Lib. III. Cap. XXVI, moremque illum ceteris etiam Slavicis militibus communem asseruit.

non procul a ripa sedes patrias habebant, equites fuisse, quorum praesentia recreatus est Belisarius, cujus jussione numero ducentorum *Scutariorum equitum* ad fatigandum sagittis hostem postridie missorum, procul dubio Slavi et Antae comprehensi fuerint: itaque habemus genus equitum a scuto et sagittis denominatorum, ut jam dubitare non liceat de existentia equitum in exercitu Slavorum tempore Procopii Caesariensis. Profecto Slavi et Antae Hunnis in hac expeditione sociati, quorum illi mores in multis retinebant, hoc genus militiae ab Hunnis didicerint: testatur enim Procopius sub finem hujus Capitis, Romanos ferme omnes, Hunnosque eorum socios *equites sagittarios* fuisse peritissimos; huic autem arti Gotthorum neminem operam dedisse; igitur Gotthis Sagittariorum equitum institutionem Slavi non debent in acceptis referre. An ballistarios, funditores ac eos, qui sagittas e machinis expedirent, Slavi antiquiores habuerint, ex laudato Procopii loco deducere nequeo; quod expeditio sagittarum e machinis facta dicatur, cum propius moenia ventum est: de machinis tamen in oppugnatione urbium usitatis, gentique Slavicae non ignotis et propriis nominibus appellatis, jam pag. 56. aliquid ingessi; sed infra etiam de singulari machina Bohemorum ad jaciendos lapides adaptata observationem Dobneri proferam. Quod porro ad reliquam ordinum militarium notitiam attinet, antiquius, et Slavis, pro varietatis dialectorum ratione, omnino commune vocabulum

lum est ПОЛКЪ 132) vel *pluk*, e quo et adjectivo СВѢТЪ, СВѢТЫИ compositum est nomen proprium Regis Moraviae СВѢТОПОЛКЪ, sive *Swjatopluk* nuncupati; cui vocabulo simplici communiter nostri Slavonici Lexicographi solent adscribere significatum, *agminis, phalangis, castrorum, legionis*, ut Polycarpow in suo Dictionario trilingui; sed antiquiores nostri Scriptores etiam ad familiae stirpisve significationem transtulerunt. Nec mirum sit adeo polysemum esse illud vocabulum, quum partium Slavonici exercitus, qui ВОИНСТВО, ВОГШТО appellatur, in *Legiones, Cohortes, Manipulos, Centurias, Decuriasque* divisionem in antiquioribus rerum Slavonicarum Scriptoribus non potuerim invenire. Definiti certo numero Slavonici exercitus majoris memoria exstat in *Excerptis de Legationibus* 133): *Circa quartum Imperii Tiberii Constantini annum centum fere millia Sclavorum in Thraciam irruerunt, et Thraciam multasque alias regiones praedati sunt.* Majorem numerum illius terribilis exercitus Apocal. Cap. IX, 16, ubi *duae myriades myriadum* Graeco contextu ponuntur, Slavus Interpres reddidit: ѡ число ВОИНСТВЪ КОННЫХЪ ДѢКЪ ТМѢКЪ ТѢМЪ; Fratt. Boh. *A byl počet wogšta lidu gjzdného dwě stěkrát tisíc tisíců.* Minoris exercitus Slavonici, certique numeri, atque in duas partes divisi meminit Procopius Caesariensis Lib. III. 134)

132) De hocce vocabulo egi supra Cap. II. §. 5. pag. 211. et sequ.

133) Pag. 83. Edit. Venetae.

134), quem ex *tribus* solum conflatum viro-
rum *millibus*, postquam Istrum Hebrumque
trajecisset, bifariam discessisse perhibet, ita,
ut constaret pars altera *mille octingentis*, al-
tera *reliquis*. Vix inaequalem hanc partium
exercitus minoris divisionem aequalis certi-
que numeri vocabulo eodem significare va-
lemus; nisi fortassis vocabulo *полкъ* 135) to-
ti exercitui attributo significato *legionis*, et
sensu antiquorum Romanorum, utramque
divisionem *partis* nomine (*часть*) circumscri-
bere velimus. Propemodum impossibile est
veterum vocabulorum potestatem originari-
am, novis institutionibus subinde turbatam
suae proprietati restituere, ac sensum asse-
qui eorum, qui sermonem patrium primi
di-

134) De bello Gotthico Cap. XXXVIII.

135) Quum Russis *полкъ* *legionis* potestate veniat,
custodita fortassis majorum in significato vocis
auctoritate; et legio tempore Romuli (Vid. Niev-
poort Sect. V. Cap. II. de ordinibus. §. 1. pag.
250) fuerit peditum ter mille; Procopius quoque
exercitum Slavicum in Thraciam irrumpentem
eodem numero conflatum fuisse scribat; idoneis
mihi videor duci rationibus in hac vocabulorum
ambiguitate, et varietate, ut saltem verisimilio-
ribus antiquitatum Slavonicarum et praesentium
consuetudinum rationibus veterem vocabuli
полкъ notionem attingam. Sive igitur *legio-*
nis nomen potestate veteri Romanorum; sive
illud vocabulum *полкъ* recentiori significato nu-
meri ac diverso sumatur, mihi sufficit, quod
ista voce Slavica illud Romanum nomen reddere
possim.

ditaverunt. Quamquam recentiora sint rei militaris instituta apud utrumque Cosacorum populum, quorum sedes Tanais et Borysthenes alluunt: tamen illustrando praesenti Slavorum de moribus generi, quaedam idonea desumi possunt argumenta ex illis Scriptoribus, qui in hanc partem rei historicae Slavorum data opera inquirentes, de historia philologicis ac philosophicis principiis tractata bene meruerunt. Hujus modi est Cl. Christiani Engel Leutschovia — Hungari *Commentatio* 136) *de Republica militari, seu Comparatio Lacedaemoniorum Cretensium et Cosaccorum*; cujus parte secunda *Cosaccorum Saporogorum Respublica et Instituta* describuntur, primumque fontes *Commentationis* hujus deteguntur. Quod attinet ad ordines militares, ita ille de istis pag. 25. *Commentationem* producit: „Sex millia Cosaccorum, qui „nomen suum professi erant, in sex legiones „divisit (Stephanus Bathory), cuique legioni praeficiens Chiliarchum (*Polkownik*); „cuique Chiliarcho iterum senatum (*Starschi-na polkownitscheskaia*) addidit; denique Centu-

- 136) Haec in concertatione civium Academiae Georgiae Augustae die 4. Junii 1790. praemio a M. Britanniae Rege Aug. constituto donata, Gottingae typis Jo. Christ. Dieterich excusa est forma 4. Cujus Auctori de Slavis bene merenti, valetudinis integritatem ex animo adprecior, ut operum promissorum editionem illustrandis rebus Slavicis desideratam feliciter absolvere valeat; eique pro officiis humanitatis mihi exhibitis gratias habeo.

„turiis Hecatontarchos (*Sotnik*) et decuriis „Decarchos (*Attaman*) praeire voluit.“ Singula haec nomina, excepto postremo, Slavonica sunt, et antiquae urbanitatis; eorumque specimina juncta 137) uno contextu occurrunt praecedente *Ducum* nomine communi et ejus, qui universo exercitui praeerat, I. Machab. III. 55. И посѣмъ постави Іѹда боевѣди, людеи, тысящники, и сотники, и патьдесятники, и десатоначалники; quem locum Interpres Bohemus eadem prope-modum 138) vocabulorum forma in hunc modum reddidit: A potom ustanovil Jůdas vůdce lidu, tisýcnýky, a setnýky, a padesátnýky, a desátnýky; Et post haec constituit Judas duces populi, tribunos, et centuriones, et pentacontarchos, et decuriones. Plura de ordinibus antiquis in exercitu Slavorum defectu veterum monumentorum proferre non possum.

ARMA militum Slavicorum Procopius ista duntaxat memoriae prodidit: ασπίδια και ακοντια, scutula spiculaque, quorum vocabulorum prius ad tegendum, posterius ad petendum pertinet, proprieque armorum genere continetur. Scutulum Vulg. Int. Lat. reddidit ex archetypi sui voce ασπίδισκη, qua parvum scutum, vel orbicularis ornatus scutis similis, Hesychio interprete, intelligitur, I. Ma-

137) Alia tamen pro illo *Polkownik* antiquitatis superioris in contextu S. S. occurrente voce ты-сящникъ, cujus usus etiam in officiis civilibus olim fuerat.

138) Si externa quaedam mutatio vocabulorum ad rationem dialecti pertinens, pensi non habeatur,

Machāb. IV, 57: *Et ornaverunt faciem templi coronis aureis et scutulis*, ubi Slavonica Versio postremam vocem exprimit vocabulo щитами casu instrumentali multitudinis a recto singulari щитъ, щѣтъ; Sed V. Bohemica propius ad vocabuli proprietatem accessit vocabulo pavezŭtami; quod a pavezŭa diminutive formatum est, et orbicularis scuti vel potius clypei 139) formam significat. Hinc Bohemi *scutum*, quod oblongum erat, appellant щѣтъ; *clypeus* vero rotundus pavezŭza illis dicitur, et pavezŭnjŭ miles *clypeatus*. Ахотѣа, ut jam vocis proprietatem superius attigi, jaculorum, parvarumque lancearum sensu veniunt. Sed alia quoque arma (Орѣжіе Збраїі) Procopii aevo Slavos habuisse certa ratione deduco ex illo supra ejus loco laudato Lib. I, Cap. XXVII, dum Justiniano in Italia militarent. His enim necesse est, instructi fuerint armis, quae *sagittariis equitibus* omnino necessaria sunt: *pharetra* et *arcus*, quorum prius vocabulum Slavonice Genes. XXVII, 3. redditur тѣлаз; posterius лѣкѣ; Bohemis taul, et lucŭssŭtŭ, atque lucŭ, cujus nervus nobis dicitur tŕŕiva: ita sagittarii actio in antiquo *Passionali* Bohemico phrasi Slavica exprimitur 140): lucŭssŭtŭie napate drŭžaw tŕŕivw oblewi — lucŭssŭtŭie spustiw ossabil. Argumento, ut equidem arbitror, idoneo non de-

139) Conferatur Nievpoort laudati Compendii Sect. V. Cap. III, §. 2. ubi de hac distinctione ita scripsit: *Scutum, quod distinguendum est a Clypeo; hic enim rotundus, illud oblongum fuit,*

140) Editionis supra pag. 27. descriptae fol. B. 2.

destituitur opinio 141) D. *Anton* inter antiquiora Slavorum arma reponentis *Noz'*, seu *cultrum*, licet is ex veteri usu hanc vocem significatu gladii, aut similis armorum speciei non confirmaverit. Quum tamen dicta opinio mihi videretur verisimilior, inquisivi in Interpretis Slavi modum reddendi vocabula, *gladii*, *ensis*, *mucronis* cet. variis Scripturae locis, vocesque interpretatas cum archetypo illius contuli. Licet itaque frequentius animadverterim in varietate vocum originarii contextus eum vocabulo МЕЧЪ, sicut Boh. Vers. idem nomen exprimit, saepius reddidisse singularia *caesim* vel *punctim* contra hostem pugnandi arma; tamen exprimendo significatui *gladii*, Joann. XVIII, 10 et 11, ejusque *vaginae* has voces ille adhibuit: НОЖЪ БЪ НОЖНИЦЪ. *Gladium ancipitem* Hebr. IV, 12, ОСТРѢЙШЕ ПАЧЕ БЛАКАГЪ МЕЧА ОКОЮДЪ ОСТРА, ubi Interpretis Bohemus eodem vocabulo мечъ usus est. Fratr. Boh. *ancipitem* reddituri dualem numerum servarunt: на обѣ странѣ острѣ. An isto Slavi veteres jam Procopii aetate usi fuerint gladio, quem *Hispanicum* omnibus militibus Romanis communem vocat Nievpoort de *armis* scribens, utrinque valido ictui aptum, ita ut non tantum *caesim* illi, sed etiam *punctim* pugnare possent, respondere non valeo: mature tamen usum illius noverint, ut ex simulacro *Svantoviti* colligere poss-

141) Parte I. Speciminis de moribus Slavorum. §. 9. pag. 82.

possumus a Schedio 142) descripto, qui *Saxonis* Grammatici traditionibus usus est. Heic *Svantovitus* conspicuae granditatis ense ad sinistrum femur accinctus conspicitur. Porro ad *machinas* quod attinet, in oppugnatione urbium maxime usitatas, illam a *Tarpino petrariam* nuncupatam Slavis Moraviae jam sub initium Saeculi IX. usu cognitam fuisse Dobnerus observavit 143), qui verba versionis Hagecii latinae: „At Moravi castro „eruptionem facientes ingentia in subjectos „saxa evibrant“, diligenti adnotatione illustravit ex *Anonymo Calendarii Weleslavini amplificatore*: in obsidione *Carlsteinensi*, quae Saec. XV, accidit, *fundas majores bellicas* adhibitas fuisse, quae etiam trecentarum librarum pondus ad passus ducentos et ultra propellerent. Istiusmodi machinae structuram, subdit Dobnerus, copiose ac enucleate ab *Anonymo* vernacula lingua descriptam fuisse, cujus exemplum simile cum neque apud Romanos, neque Graecos, neque Germanos legatur, dignissimum laudato Dobnero visum est, descriptionem illius fideliter verbis latinis reddere; ad hunc itaque amplioris notitiae cupidus lector poterit accedere. Sed jam de Slavicis nominibus fundae ac machinarum, quibus lapides vel saxa ingentia mittebantur, praeter superius dicta, reliquas rei nostrae observationes philologicas referam. Hoc itaque armorum genus
quum

142) De diis German. Cap. 11. e *Saxonis* Gramm. Lib. XIV. Hist. Dan.

143) Ad Annum 808. Parte II. pag. 442.

quum sua originatione ad potestatem verborum *пѣсѣю* *mitto*, *pausſtjm*, *pussſten* *missus*, *dimissus*; *пѣсѣ*, *jacio* (*praſſtjm*, *vhodjm*, *hodjm*. Futura ejusdem verbi *jacio* primaria significatione); atque ad *метѣю*, *jacto*, *mitto*, *metám*, omnino reducatur; ab his derivata nomina substantiva: *пѣшка* (olim fortassis *пѣшка*, *pussſſſa*) *pussſſa*, primaria significatione machina bellica, *ballista*, nunc tormentum seu *bombarda*; *пѣща*, *praſſ*, *funda*; *метница* (*metnice*) in compositis aequivalens Graecorum voci — *βολον*, ut I. Machab. VI, 51. *Λιθοβολον* — *КАМЕНОМЕТНИЦА* 144) et his similia, Graecam potius, quam Latinam originationis methodum redolent.

ACIEI SIGNORUMQUE formam, licet a veteribus rerum Slavicarum Scriptoribus memoriae proditam non invenerim; tamen idonea, maxime vocabula *Signorum*, litteralis aequae ac Bohemicae dialecti usu convenientia reperi, quae spectato contextu Hebraico *aciem ordinatam* proprie constituunt: nam Cant. Cant. VI, 3 et 9, quod a Vulg. Lat. Interp. pluribus verbis redditur: *sicut castrorum acies ordinata*, hoc in Hebraico contextu, si verbum ex verbo reddatur, totum ita scriptum est; *sicut vexillatae*; ab Interpretibus Alexandrinis redditum, *sicut ordinatae*, quam Versionem Slavi in Mosq. exemplo reddidit: *такъ вчинѣнны*, in margine *ѡполчѣнны*, unde *ѡполчѣннѣ* vocabulum *Aciei*

B b 2

in-

144) Conf. pag. 56. ubi reliqua duo vocabula adduxi.

instructae, castrorum positionis ortum est, ductum a nomine полкъ, legio, castra, mutatione тѣ к, in ч, ante vocalem ѣ formae nominum in -- ѣнїе desinentium; quemadmodum a recto casu пророкъ in vocativo dicimus проро́че! ita quoque ab eadem voce pluř nostrae dialecti Bohemicae usu servata analogia recte potestatis ejusdem vocabulum enuntiari posset oplučej, acies instructa, cujus Slavonici nominis verbum ѡполчаюса, aciem instruo, exstat Genes. XIV, 8, ѡполчишаца проти́вѣхъ на бра́нь — et direxerunt aciem contra eos in bellum; quum enim, quantum indoles linguae Slavonicae admittit, Slavus Interpretis conatus fuerit sui archetypi similior esse, ubi Graeca phrasis uno verbo exprimitur, etiam ipse unum verbum adhibuit, velut heic illud Graecorum παρεταξαντο itidem uno verbo exponens; etiam vim verbi medii, pronomine са, Slavus aequae ac Graecis propriam, adposite reddidit. Bohemus vero Interpretis exempli sui, quod reddebat, vel indoli Lectionis latinae inflectebat, ista translatione illo Genes. laudato loco dignoscitur: a sporádali wogſto proti nim; et Cant. Cant. VI, 3. ſſiř leženj sporádaný — versu 9. ſſiř táboru. — Sed major consensus vocabulorum, quibus signa militaria exprimuntur, inter Litteralem, Bohemicam et Russicam dialectum intercedit; nam vexillum Jerem. VI, 1. ita redditur: воздвигните хорѣвь; Bohem. wyzdwihněte řoruhew (řorauhew); unde хорѣвий, г, in ж, mutato, quod heic Bohemi servant dicentes řorauhewnjě, vexillifer; alio nomine Прапорщикъ, etiam Russis dicitur; Bohemis Praporečnjě, а прапоръ, прапорец, ve-

vexillo militari. Aliis Scripturae locis signum militare redditur: ЗНАМѢНІЕ, ЗНАМА; identidem Bohemis; exempli causa Num. II, 2, *κατα γὰρ, κατα σημαίας, κατ' οἰκας* — по чинѣ, по знаменіямъ, по домѣмъ — по hauffsch, znamenich, a forauhwech, a domich — juxta variam lectionem. Vulg. Lat. „per turmas, signa, atque vexilla, et domos — “ Ex consensu itaque verborum harum trium dialectorum appellandis militaribus *Signis* non ab heri et nudius tertius usu receptorum, sed ex temporibus antiquis, Procopii aevo proximioribus, adhucdum servatorum deduco, vexilla Slavis citius cognita fuisse usu proprio, priusquam disitis coloniis dividerentur. Profecto *flamulis*, licet commutata Romanorum signorum forma Slavos in expugnatione *Salonae* usos fuisse satis constat; et constans illarum gestatio apud Polonos, velut Slavici moris in re militari antiquioris memoria nos, adhuc nuper heic visa Nobili Cohorte Praetoriana, edocere potuit. Dalmatae vexillum appellant *Stjegh* — ga; nec satis scio, num hocce vocabulum conveniat cum *Saxonis* 145) STANITIA praecipuo militari signo *Arconae* Slaviae inferioris celebri urbe in summa veneratione habito, quod stirpis totius vexillum fuerat, Slavica enuntiatione СТАНИЦА, id est ЧЕТА, *acies instructa* nuncupatum; sicut apud Romanos post tempora Marii totius legionis signum erat *Aquila Aurea* 146). In eundem modum signum illud

Rhe-

145) Lib. XIV.

146) Vid. Nievpoort. citato loco Cap. IV, §. 2.

Rhetrae in templo erectum, ac reverenter custoditum, speciem draconis praeseferens et *Zirnitra* Slavo - Runis litterarum formis inscriptum; a Cl. Maschio formis in aes incisis editum 147) ac observationibus illustratum, testimonio esse potest, quo in honore apud Slavos fuerint signa militaria. Imo Dittmarus Merseburgensis de urbe quadam in pago Redariorum, Riedegast nomine scribens testatur, vexilla eorum semper in templis servari consuevisse, nisi ad expeditionem acies dirigeretur; quo casu e templo sumta peditatui praeferebantur. Haec jam confirmando signorum usui Slavico sufficiant.

De CASTRIS et DISCIPLINA militari Slavorum nihil equidem Procopius Caesariensis laudato loco attulit, neque mihi ex aliis Scriptoribus, quos legere poteram, de forma castrorum certis memoriarum monimentis quidquam constat: si tamen conjectura, uti licet, fortassis itidem quadrata fuerint, sicut apud Romanos, quibus *Vallum* erat circumdatum, quod constabat ex *aggere* et sudibus superne acutis, munimenti genere palis defixis facto, cui patria voce appellando Slavi proprium et antiquissimum habent nomen *ѡтрѡръ*, de quo jam supra tantisper egi, cujus exemplum, aliorumque verborum militarium specimen Slavonica Versio custo-

147) Figura 34. ad §. 220. operis inscripti: *Die gottesdienstlichen Alterthümer der Obotriten, aus dem Tempel zu Rhetra am Tollenzer See* Berlin (1771) 4.

todit Lucae XIX, 43: *Иѣко прїи́дѣтъ днѣ на
 тѣ, и ѡкрожатъ врази твои ѡтрогъ ѡ тебѣ, и
 ѡкѡдѣтъ тѣ, и ѡкѡмѣтъ тѣ ѡвсюдо*; *quia venient
 dies in te, et circumdabunt inimici tui vallum
 tibi, et circum cingent te, et coangustabunt te
 undique.* Quam pericopam Bohemus Interpres
 ita reddidit: *Uebt' p̃rigdan na tebe dnové,
 a obkľěj tebe nepřátele twogi náspem, a ob-
 lehnau tebe, a sfauzj tě ze wſſech ſtran.* Heic
 vocabulum *násp*, quo etiam Ruſſi utuntur
насыпъ, etymologice *aggerem* ſignificat;
ѡтрогъ vero fortassis melius ab adiectivo
 nomine *острый*, *acutus*, et ſubſtantivo nomi-
 ne *рогъ*, *cornu*, vocibus apud omnes Slavos
 adhucdum uſu receptis, derivatum, apta
 compoſitione, et ipſius rei conſtructione,
valli Romani, quod ad ſubſtantiam attinet,
 naturam ſignificat. Vallo praetendebatur
Foſſa, quae Slavis *рогъ* dicitur, unde fortas-
 ſis nomen oppidi Bohemici *Kowenſto* duc-
 tum eſt. Modus praesentis commentationis
 non admittit, ut plura de re militari heic
 perſcribere valeam, cum primis quae ad egre-
 gia bellicae virtutis ſpecimina pertinent, quo-
 rum Procopius Caesariensis meminit, exem-
 pli cauſa Lib. III, Cap. 38. in expugnatione
Toperi Thraciae urbium maritimarum pri-
 mae; quamquam nolim ſaevitiam expugnan-
 tium laudare, cui tamen pertinax deſenſio
 civium ferventiſſimo oleo et pice oppugnato-
 res rigantium cauſam dediſſe videtur. Cete-
 rum de re militari Slavorum videatur Leo
 Sapiens in Tacticis. Superest, ut de commu-
 nione unius linguae, quae Slavonica ex an-
 tiquiſſimis temporibus nuncupatur, anamque
 utrique *Sclavenorum* et *Antarum* populo fuiſſe

Pro-

Procopius asseruit, ita summatim agam, ut praecipui antiquissimique hujus linguae characteres universae Slavorum genti communes, velut in tabula cognoscantur; non equidem singularibus cum aliis linguis comparisonibus, sed omnium partium complexu et forma: sicut aedificia, quae materia plurumque conveniunt, constructione et facie differunt.

§. 5.

Communio unius linguae Slavorum ejusque antiquissimi characteres logici.

Recte Brianus Waltonus 148) scripsit, sermonem esse quasi *animae immortalis vehiculum*, quod *mentis arcana ex imo pectore pandit*, et *orationis suadela in aliorum mentes influit*; quapropter Democritus et Epicurus sermonem *rationis flumen* appellarunt. „Discimus vero 149) ab alio per auditum tanquam per instrumentum, et per voces tanquam per notas: est enim vox nota earum notionum, quae in anima sunt: Vocis affectiones tres; *Formatio*, *Compositio*, *Veritas*. Veritas est orationis aequatio cum re cuius est nota. Compositio est unio partium pro earum proportionem. *Formatio* est creatio et figuratio. Itaque orationem ejusque partes duo artifices diversis modis con-

„tem-

148) Prolegom. I. in Biblia Polyglotta, numero 1.

149) Julius Caesar Scaliger de Causis linguae Latinae Lib. I. Cap. 1. et 3.

„templantur. Dialecticus sub ratione verita-
 „tis, tanquam sub fine: Grammaticus sub
 „figurationis et compositionis modo, quam
 „vocarunt constructionem, tanquam materi-
 „am. — cum dicimus, in *dictione* partes esse
 „alias simplices, cujusmodi litterae sunt, alias
 „compositas, quales videmus syllabas: ex
 „his judico elementis integram vocem fieri
 „atque coalescere.“ Sermonem, quo finem
 nostrum perfectius assequimur ex Uberto Fo-
 lieta pag. 56, descripsi: an isti characteres
 linguae Slavicae, quos heic comparatione alia-
 rum gentium sermonis in unam formam con-
 feram, perfectioris linguae speciem habeant,
 aptique sint genti late per Asiam et Euro-
 pam diffusae benevolus Lector judicabit.
 Itaque —

Slavorum sermo in simplicibus dictionum
 partibus, ubi diversa, a Graecorum et La-
 tinorum linguae sonis, elementa habet, con-
 venit partim cum Hebraeis in usu litterarum
 г, х, и, ѹ, ш; cum recentioribus Arabibus
 150) et Tibetanis 151) in usu litt. 4; eodem
 sono

150) Vid. Niebuhr *descript. Arab.* ubi de dialectis
 egit.

151) Conf. *Alphabetum Tibetanum Missionum
 Apostolicarum commodo editum. Praemissa dis-
 quisitione, qua de vario Litterarum ac regionis
 nomine, gentis origine, moribus ceter. disseri-
 tur, studio et labore Fr. Augustini Antonii Ge-
 orgi Eremitae Augustiniani. Romae 1762. 4.
 maj. pag. 582. cui hoc elementum Italorum mo-
 re dicitur ciba, Bayero Germanica enuntiatione
 tscha.*

sono litterae π et fundamento formae Δ utitur cum Coptis; quibusdam ex recensitis, item potestate τ κ utitur cum Armenis 152); cum iisdem plures litteras consonantes jungit, et complexu litt. α identidem utitur; cum Tibetanis utitur *Jata*, sed ampliori usu, et hac figura κ , loco Tibetanorum ω 153); cum Hebraeis atque Syris, nec non cum Armenis creatio et figuratio nominum subinde convenit, ut suo loco pluribus exemplis demonstrare conabor, quam supra innuerim. Cum iisdem Armenis Slavonica nomina ducuntur per septem casus 154). Numero duali nomina, pronomina et verba inflectunt Slavi cum Graecis, vel fortassis ex altiori aevo pro parte consuetudinis cum Hebraeis. Formatio verborum Slavonicorum quamquam differatfiguratione, tamen convenit in *affectionibus* propriis, ut Grammatici loquuntur, verborum, et vel maxime in significato philosophico cum laudatis quibusdam Orientalibus populis, atque cum Graecis, ut alio loco, ubi ex proposito comparisonem insti-

152) Ut Schröderus (Vid. supra laudatum pag. 116) exposuit in Alphabeto.

153) Quod signum diacriticum Cl. eruditissimoque P. Georgio laudati operis Parte II. Cap. XVI. videtur natum ex Syriaco *Gomal*. Sic autem (prosequitur ille) *pronuntianda esset littera ut G. Sed quia Tibetani hac littera carent, factum puto, ut sonum G, verterint in J.*

154) Id est praeter alios communes cum Graecis, per casum *Instrumentalem* et *Narrativum*, quem nostri Boh. Gramm. *Localem* vocant.

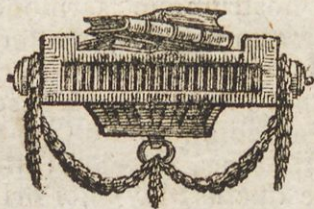
stituam, dicturus sum. Quae constructio partium orationis, formaeque loquendi Slavonica fuerit Procopii Caesariensis aevo, certis monumentorum exemplis destitutus omnino asseverare non possum; ducta tamen ratione ex antiquioribus Slavicae stirpis populorum MStis, et observato diversarum Coloniarum ante Procopium deductarum in forma loquendi semper majori sese prodente consensu colligo, minus turbatam fuisse partium orationis constructionem prae omni alia singulari parte. Sed *Accentus*, quem cum Schultensio *Regem* appello universae pronuntiationis, a cuius nutu omnia sic pendent, ut si vel tantillum in eo figendo variaverit consuetudo publica alicujus gentis, et diversae et peregrinae mox appareant linguae, quae iisdem natalibus, iisdem cretae radicibus, germana consanguinitate junguntur; iste successione temporum apud Slavos subiit mutationem omnium maximam, ut Russi inter suum nostrumque sermonem nullam dialecti majorem varietatem intercedere sentiant, ac illam, quae diverso accentu inducta est. Manet nihilominus illa sonorum linguae Slavicae communium 155) recta et populari enuntiatione, ab elementis antiquissimae linguae ductus Slavonici oris character, qui observatur ab allophylis, dum latine, vel alia dialecto Slavi loquuntur. Absit verbo invidia! cur Slavonicum os, enuntiationis ratione spectata, aptius dicatur esse condiscendis variarum gentium linguis, et
Sla-

155) Consensu illo in *Tabula* pag. 104. designato.

Slavi 156), cum primis Bohemi 157) Musicen natura propemodum ex antiquissimis temporibus diligant: ratio praecipua in primis atque communibus linguae Slavorum elementis, eorum duris et mollibus in enuntiando proprietatibus; maxime in mensura syllabarum sita esse videtur.

156) Notior est usus citharae apud Slavos extrema Oceani Hesperii colentes temporibus Mauricii.

157) Conf. Magna veneratione digni Herois et Auctoris praeclari operis inscripti: *Erinnerung über einen wichtigen Gegenstand von einem Böhmen*. Prag. 1773. pag. 131. — 134.

SUMMARIVM

Capitum et Paragraphorum.

CAPUT I.

Slavicae originis populorum nomen commune variis rei historicae monumentis illustratur, et a servilibus notis, abusu veteris orthographiae *Slavorum* maxime inductis, gens eorundem atque dialectus, illa cumprimis vindicatur, quam litteralem vocant.

	pag.
§. 1. Num Graeci et Latini oris enuntiatione, an potius consuetudine populari Slavorum nomen commune nitatur.	3
§. 2. Rationum momenta pro enuntiatione populari a Bohemis patrio sermone constanter custodita. . . .	16
§. 3. Aliorum ejusdem Slavicae originis populorum consensus in enuntiando hoc nomine communi Slowanorum patrio idiomate scribentium.	19
§. 4. Vis et significatus patria consuetudine prolati Slowenorum nominis.	24
§. 5. Ingenuitas Slavorum Augg. Imperatt. Caesarr. auctoritate ac diplomatum fide comprobata.	28
§. 6. Allophylorum nostri aevi Scriptorum illustrium, cumprimis Germanorum studia, et humanitas in Slavorum nomine ab injuriis vindicando.	33
§. 7.	

	pag.
Illae serviles notae, quibus etiam Lingua Litteralis Slavorum a quibusdam Scriptoribus compuncta est, ignorantiae magis et defectui Historiae Slavorum Litterariae, quam pravae voluntati tribui possunt.	40

CAPUT II.

Specimen antiquissimorum linguae Slavicae vocabulorum ex prima hujus nominis memoria usque ad finem saeculi XI. e Graecis et Latinis scriptoribus collectorum.

§. 1.	
Causae collectorum in hoc specimine vocabulorum.	67

§. 2.	
Fontes et subsidia, ratio et modus speciminis antiquissimorum Slavicae linguae vocabulorum.	93

Slavo - Graeci Byzantinorum Scriptorum Alphabeti comparatio cum Cyrillicis characteribus, et analogia litterarum Bohemicarum.	104
---	-----

Observationes grammaticae in quasdam Slavo-Graeci Byzantin. Scriptt. alphabeti litteras.	105
--	-----

§. 3.	
Specimen Slavicae linguae vocabulorum Saec. VI. usque ad dimidium IX.	114

I.

Formae nominum Slavonicorum in <i>an</i> ; — <i>in</i> ; <i>un</i> ; et — <i>ina</i> exeuntium.	—
---	---

II.

Formae nominum Slavonicorum, quae in clausulis litteram TZ = ц, vel praecedentibus <i>e</i> atque <i>i</i> (ec = ец, ic = иц); vel hisce terminationibus: (-ѣцъ) — ица (-ѣи) Boh. icc comprehensam pro characteristicam habent.	153
---	-----

Summarium.

III.

pag.

Forma nominum Slavonicorum in — *isšte*;
Teutonica litterarum potestate — *ischte*
(иште); Bohemorum restituta Slavicae anti-
quitati enuntiatione *тѣш*, in — *ishtë* desi-
nentium; unde nobis alia subinde nata est
compositae formae terminatio — *ishtian* seu
ищанъ. 166

IV.

Formae nominum compositorum ex duabus
vocibus Slavonicis, quarum posterior est
— *MIR* (миръ) aut — *MER* (мѣръ). . . 169

V.

Formae nominum in litteram *k* desinentium,
praecipue inclinamento — *NIK* (никъ) sig-
natorum. 177

§. 4.

An et qualis varietas institutionibus Christianis Lati-
norum, magis vero Graecorum Doctorum in Sla-
vonicum sermonem inducta fuerit? 184

α.

Graecae voces non interpretatae rejecta terminatione
Graeca inclinamento Slavorum per casus ducuntur
in Codd. Ruthenicis et Glagoliticis, cujus modi sunt: 192

β.

Slavonice reddita Graeci contextus vocabula signifi-
cationem etymologicam frequentius expressam non
uno speciminis genere suppeditant. 195

γ.

Non solum vim ac potestatem Graecorum verborum a
nostris Interpretibus redditam, verum etiam inge-
nium linguae Slavicae passim in reddendo servatum
fuisse, exempla docent. 204

§. 5.

Specimen vocabulorum Slavonicorum e dimidio Saec.
IX. usque ad finem XI^{mi} repetitorum. 211

§. 6.

S u m m a r i u m.

§. 6.	pag.
De Slavorum vocibus Anteprocopianis, singillatim de antiquissimo Danubii nomine JOZA, et prima Ruforum memoria in Geographia Mosis Chorenensis; atque vocis Πάν consensu cum ὁ πᾶν.	240

CAPUT III.

De moribus Slavorum gentilium, ut equidem illi linguae communi illustrandae necessarii sunt: brevis commentatio celebrem Procopii Caes. locum exponens.

Contextus verborum Procopii.	259
--------------------------------------	-----

§. 1.

De divisionibus populi Slavonici, ejusque ordinibus in populari imperio.	262
--	-----

Schema primitivae unius linguae communis genti Spororum (Serborum) atque Winidarum a Procopio Caes. et Jordane nuncupatae, et divisae in populum.	286
---	-----

§. 2.

De originatione Legum et Consuetudinum Slavonicarum.	303
--	-----

§. 3.

De Slavorum Religione antiquiori et ritibus.	338
--	-----

§. 4.

De antiquiori disciplina Slavorum privata, et de re militari eorundem.	351
--	-----

§. 5.

Communio unius linguae Slavorum ejusque antiquissimi characteres logici.	392
--	-----

